

5
1940

321,437

TURÁN

MAGYAR NÉPROKONSÁGI
SZEMLE

XXIII. ÉVFOLYAM 1940

SZERKESZTETTE:
CHOLNOKY JENŐ
ÉS
VIRÁNYI ELEMÉR

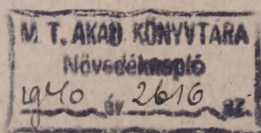
A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL
BUDAPEST, V., ORSZÁGHÁZ, VII. KAPU

A XXIII. ÉVFOLYAM

munkatársai:

Baktay Ervin	Megyeri József
Bán Aladár	Oinas Félix
Bendefy László	Pálos György
Cholnoky Jenő	Päts Nikolai
Cyán	Pusztaszeri Sándor
Faragó József	Raun Alo
Gombos László	Somkuti
vitéz Horváth Béla	Sonkoly István
Isoyuki Hotta	Tammsaare, A. H. †
Képes Géza	Torbágyi Novák József Lajos
Kianto Ilmari	Vala Katri
vitéz Klaniczay Tibor	Vikár Béla
Koskenniemi V. A.	V-i-r
Kovács Karap Ernő	Virányi Elemér
Leino Eino	Vönöczky Schenk Jakab
Marconnay Tibor	

TARTALOMJEGYZÉK

Értekezések:

<i>Baktay Ervin</i> : A csodaszarvas regéje — ősi napmitosz	15
<i>Bán Aladár</i> : A turáni népek	57
<i>Bendefy László</i> : Magyar, Jeretány fejedelem székvárosa	29
<i>Bendefy László</i> : A csegemvölgyi szkita szarvas	126
<i>Bendefy László</i> : A kunszentmiklósi „kamenai baba“	160
<i>Chołnoky Jenő</i> : A Turáni Társaság feladatai	1
<i>Faragó József</i> : Runeberg, a finn Vörösmarty	59
v. <i>Horváth Béla</i> : A bolgár lírai költészet	70
<i>Isoyuki Hotta</i> : Japán kulturális kapcsolatai a külfölddel	80
v. <i>Klaniczay Tibor</i> : A finnugor néprokonsági eszme	141
<i>Kovács Karap Ernő</i> : Érintkezésem turáni rokonainkkal Türkesztánban	76
<i>Megyeri József</i> : Szün Jat-Szen szerepe Kína újjáépítésében	83, 134
<i>Pálos György</i> : A modern Japán	130
<i>Sonkoly István</i> : A vogul és osztják zene	37
<i>Torbágyi Novák József Lajos</i> : Az ősi szekérvár	24
<i>Vikár Béla</i> : Az észti Harry Jannsen Magyarországon	67
<i>Virányi Elemér</i> : Pro Finlandia 1899	48
<i>Virányi Elemér</i> : A Kalevala száz év távlatából	105
<i>Vönöczky Schenk Jakab</i> : A Turulsólyom	121

Megemlékezések:

<i>Oinas Felix</i> : Anton Hansen-Tammsaare	54
<i>Raun Ato</i> : Az ötvenéves Julius Mark	56

Versek:

<i>Eino Leino—Somkuti</i> : Kivi Elek	47
<i>Faragó József</i> : Vérszerződés	62
<i>Gombos László—Lányi Viktor</i> : Lemminkejnen anyja	63
<i>Ilmari Kianto—Faragó József</i> : Nyirfám és én	133
<i>Katri Vala—Faragó József</i> : A billikom	82
<i>Koskenniemi—Bán Aladár</i> : Karjala	143
<i>Marconnay Tibor</i> : A finn gyémánt	51
<i>Nikolai Päts—Képes Géza</i> : A haza himnusza	150
<i>Pusztaszeri Sándor</i> : Észak felé húz a szívem	69

Irodalom:

<i>Cholnoky Jerő</i> : Körösi Csoma Sándor (<i>Pálos György</i>)	145
<i>Csekey István</i> : A Szózat és a nagyvilág (<i>V-i-r</i>)	144
<i>Fehér Géza</i> : A bolgár-törökök szerepe és műveltsége (<i>Bendefy László</i>)	146
<i>Heimotyó III. (Faragó József)</i>	96
<i>Kertész János</i> : Ezer tanulmány az ezer tő országaról (<i>Cyán</i>)	148
<i>Kézdi-Vásárhelyi Zoltán</i> : A magyarok útja Indiától Pannóniáig (<i>Bendefy L.</i>)	94
<i>Kodály Zoltán</i> : A magyar népzene (<i>Sorkóly István</i>)	94
<i>Ligeti Lajos</i> : Az ismeretlen Belső-Ázsia (<i>Bendefy László</i>)	90
<i>J. Linnankoski</i> : Menekülés. Ford.: N. Sebestyén Irén (<i>Faragó József</i>)	95
<i>Németh Gyula</i> (szerk.): Attila és hunjai (<i>Bendefy László</i>)	145
<i>Sillanpää</i> : Egy férfi útja. Ford.: N. Sebestyén Irén. (<i>V-i-r</i>)	149
<i>Tammsaare</i> : Hajnali ébredés (<i>Bán Aladár</i>)	55
<i>Virányi Elemér</i> : „Tündöklő dilettantizmus“ avagy „A százéves Kanteletar“	52
<i>Vönöczky Schenk Jakab</i> : Magyar solymászmadarnevek (<i>Bendefy László</i>)	89
<i>Zajti Ferenc</i> : Magyar évezredek (<i>Bendefy László</i>)	92
<i>Művészet</i>	151—155
<i>Hírek</i>	101—102, 155—160
<i>Társasági ügyek</i>	97—101
<i>Események a testvérállamokban</i>	102—104, 155—156
<i>Szerkesztői üzenetek</i>	104

A Tartalomjegyzéket összeállította: *Bendefy László dr.*

*of. újs.
0.194*

36.

TURÁN

**MAGYAR NÉPROKONSÁGI
SZEMLE**

FŐSZERKESZTŐ
CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ
VIRÁNYI ELEMÉR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

**BUDAPEST 1940
XXIII. ÉVF. I. SZÁM**

TARTALOM

A Turáni Társaság feladatai. <i>Cholnoky Jenő</i>	1
A csodaszarvas regéje — ősi napmitosz. <i>Baktay Ervin</i>	15
Az ősi szekérvár. <i>Torbágyi Novák József Lajos</i>	24
Magyer, Jeretány fejedelem székvárosa. <i>Bendefy László</i>	29
A vogul és osztják zene. <i>Sonkoly István</i>	37
Kivi Elek. <i>Eino Leino</i> — <i>Somkuti</i>	47
Pro Finlandia 1899. <i>Virányi Elemér</i>	48
A finn gyémánt. <i>Marconnay Tibor</i>	51
„Tündöklő dilettantizmus“ avagy „A százéves Kanteletar“. <i>Virányi Elemér</i>	52
Anton Hansen-Tammsaare †. <i>Oinas Félix</i>	54
Hajnali ébredés. (Részlet „Az erdőárki gazda“ c. regényből). <i>Tammsaare</i> — <i>Bán Aladár</i>	55
Az ötvenéves Julius Mark. <i>Raun Alo...</i>	56

Anyagtartódás miatt a TURÁN jelen számában kénytelenek voltunk
mellőzni a különböző rovatokat. Felhívjuk olvasóink figyelmét a nyár
folyamán megjelenő következő számunk IRODALOM ÉS MŰVÉSZET,
HÍREK, valamint TÁRSASÁGUNK ÜGYEI című rovataira.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Országháza XI. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokonsági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő.

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott hivatalos finnugor néprokonsági jelvény Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp., IV., Váci-u. 39) kapható. Ára 1.50 pengő.

A cím'apot tervezte *Virányi Endre* festőművész.

A TURÁNI TÁRSASÁG FELADATAI

A Turáni Társaság tudományos társaság. Rendeltetése körülbelül ugyanaz, mint az angol „Asiatic Society”-knek, de még jobban körülhatárolt területtel. A Társaság célja a magyarok eredetének és rokonságának tudományos kutatása és az idevonatkozó eredmények ismertetése. A tudományoknak úgyszólván minden terére ki kell terjeszkednie, hogy feladatát megvalósíthassa. A magyarok eredetének és rokonságának kérdése ugyanis földrajzi, történelmi, néprajzi, nyelvészeti, régészeti, ember-tani stb. kutatásokat tesz szükségessé. Ez bizony óriási munkásságot kíván s mindenesetre olyan eredményeket várunk tőle, amely nemcsak ezt a magyarokra vonatkozó kérdést ömleget oldja meg, hanem világot vet az egész népvándorlásra, a népvándorlások okaira, lefolyására és következményeire is. Mert hisz a tudományos feladatok özönével merülnek föl, amint a kérdést elkezdjük boncolgatni.

Annyi bizonyos, hogy a magyarok a Turáni-alföldről jöttek Európába, akár úgy, hogy a kivándorló nép már magyarul beszélt, akár úgy, hogy két nyelven beszélő, szövetséges népek vándoroltak ki s csak később olvadtak annyira egybe, hogy nyelvüket magyar nyelvnek lehetett mondani. Turáni eredetüket bizonyítja az, hogy a bevándorolt magyarok sátoros pásztorok voltak. Igen sok hagyomány ezt bizonyítja, sőt nyelvünk szókincse és szólás-mondásainak nagy része szintén kétségtelen tanui a turáni eredetnek.

Fölmerül tehát az első kérdés: mi az a Turáni-alföld, milyenek a természetes körülmények s milyenek az ott lakó népek. A második kérdés szintén idevonatkozik: mi az oka annak, hogy a magyarok ősei kénytelenek voltak elhagyni hazájukat s kivándorolni a periferikus vidékekre? Két igen nagy kérdés már magában is. De aztán következnek a kérdéseknek egész halmaza, amint azt látni fogjuk, ha elmondom mindazt, amit eddig tudni lehet s amit még csak valószínűnek tarthatunk annélkül, hogy pontos bizonyítékaink volnának.

A Turáni-alföld Ázsiának az a része, amelyet nyugaton a Kaspi-tó, délen az észak-perzsi hegycsúcsok, keleten a Pamirhoz csatlakozó láncok szétágazó végződése és északon a szibíriai folyók vízvidéke határol. Legnagyobb része az Aral-tó vízgyűjtő területe, mert hisz az Aral-tóba ömlik az alföld két legnagyobb folyója, az Amu-Darja és a Szir-Darja s ugyancsak az Aral-tóba öntené vizét a Csuszu, a Szerafsan, a Herirud és a Tedzszen is, akár közvetlenül, akár közvetve, ha vizüket az oázisokban szét nem öntöznék.

Nagyon kevés terület tartozik a Kaspi-tó vízvidékéhez, de ide lehet még sorolni a Balkas-tó vízvidékének síkságát is, bár ez némileg már messze keletre elnyúlik. Északon az Akmolinszki-hátság bizonytalan lefolyású, egy része már az Obba adja le vizét, de ezt a részét addig, ameddig éghajlata olyan száraz, hogy földet nem lehet művelni rajta, szintén a Turáni-alföldhöz számítjuk.

A Turáni-alföld legnagyobb része tökéletlen síksággá letarolt tönk. Kemény, régi kőzetek vannak a felszínen, vagy egészen közel a felszínhez. Ilyen az a hátság, amely a Kaspi-tót az Aral-tótól elválasztja s amelynek egy részét Uszt-jurt fensíknak nevezik. Ugyancsak ilyen az Akmolinszki-hátság északon. A síkság többi részén ez a tönkfelület el van takarva részben tavi, részben folyami üledékekkel, nagy területeket pedig a futóhomok fed be.

Az alföldnek két nyúlványa, mintegy öble van kelet felé. Az egyik a Szir-Darja vízgyűjtő medencéje, Fergána, a Tien-san és az Alai-san láncai között. Valóságos külön kis világ, szépen virágzó oázisokkal, mint Andidszán, Margelán, Kokán stb. A másik az Amu-Darja vízgyűjtő medencéje az Alai-san és a Hindukus láncai közt, háttérében emelkedik a Pamir hatalmas tömege s erről fut le az Amu-Darja. Ebben a medence-szerű öblözetben volt az ókori Baktria, azért Baktriai-medencének nevezüik. Ennek déli szélén van Balk, hajdan nagy jelentőségű székváros. Ennek uralkodója Zend-Avesta foglalta törvénybe a Zoroaszter-féle tanításokat, a tűzimádó, régi perzsa vallás szentírását. Nagy Sándor meghódította, makedónokat telepített ide s bevezette a görög kultúrát és civilizációt. Innen sugárzott az ki a selyemhordó kínai karavánút mentén egész Kínáig, úgy hogy Kínában igen érdekes klasszikus hatásokat lehet kimutatni.

Azelőtt azt hitték, hogy az Aral-tó és a Kaspi-tó összefüggött egymással s óriási területet borított el itt a víz. Ez tévedés. A Kaspi-tó felszíne mintegy 20 méterrel mélyebben van a tenger szintjénél, az Aral-tó felszíne pedig mintegy 50 méter magasan van a tenger szintje fölött, tehát 70 méterrel magasabban, mint a Kaspi-tóé. Közben még magasabb hátságok vannak s így összeköttetés a kettő közt sohasem volt.

Az alföldre érkező folyók igen sok hordalékot hoznak a hegyekből, ezért alsószakasz jellegűek, vagyis nem bírják hordalékuk egy részét tovaszállítani, hanem lerakják, ezért a folyók zátonyosok, ahol lehet szer-teágazók. Sajnos, az Amu-Darja Balktól egészen majdnem Kiváig sekély völgyben folyik, elég magas partok közt, tehát messze a folyó nem önthet ki, a völgyük keskeny, tehát az öntözhető terület nem nagy. Csak Kivánál lép ki ebből a völgyecséből és ott szerteszt ágazik, tehát nagy területet lehet vízával öntözni. Ugyanilyen természetű a Szir-Darja is, azért ennek mentén is csak kevés oázist látunk. Annál alkalmasabb öntözésre a Szerafsan, mert széles völgyesíka van s vízával nagy terület eláraszt-ható. A Tedzszen csak Mervnél alkalmas nagy terület öntözésére, azért itt teljesen szét is szedik a folyót.

A folyóknak ősszel és télen kis vízállása van s ilyenkor zátonyos, elfajult medrüknek nagy része szárazra kerül. Innen hordja ki a szél, a téli monzun száraz, viharos fuvalma a homokot. Az Amu-Darjából kifútt homok a Kara-kum, a Szir-Darjából kifútt homok a Kizil-kum homok-sivatagot látja el futóhomokkal. Az ilyen területek földművelésre is, legel-tetésre is alkalmatlanok. Vannak az alföldön hajdani sóstó-maradványok

is. Ezek úgynevezett elkeviresedett területek, olyanok, amelyeknek sós agyagtalaja tökéletes síkság s csak esős időben fedi be vékony vízréteg, de az egy-két nap alatt ismét elpárolog és megint csak repedezett, sós agyagtalaj van a felszínen. Szerencsére a Turáni-alföldön ilyen kevés van, de annál több van Perzsiában, majd még szólnunk kell róluk. Az alföld legnagyobb része füvel benőtt, úgynevezett füves-puszta, s ennek talaja rendszeren a levegőből hulló porból képződött, úgynevezett lösz. Öntözés nélkül nem lehet rajta földet művelni, de megöntözve elsősorú termőföld. A mi Alföldünknek is ez a legjobb talaja, ezen terem a legcélosabb bántási és bácskai búza.

A Turáni-alföld éghajlata igazi pusztai éghajlat. A csapadék évi összege mindenütt 400 mm-nél kevesebb, tehát csak füves pusztá vagy sivatag lehet rajta. Annyi csapadék azonban mindig van, hogy igazi sivatag nincs a területen, mert még a futóhomok buckák közt is mindig vannak elvéve növények, durva, kemény levelű füvek, vagy szaxaul-bokor stb. A csapadék túlnyomóan tavasszal és nyáron hull, a tél egészen száraz. A földművesek teljesen függetlenítették termelésüket az esőtől, mert csakis öntözőcsatornákon szállított vízzel látják el földjeiket. A folyók a havasok olvadó vizét szállítják s ez egész évben elegendő. Az esőnek nem örülnek, sőt erősebb záporok sokszor kellemetlen meglepetéseket, sőt katasztrófákat okozhatnak. Ilyen felhőszakadás-szerű esők pedig nem tartoznak a ritkaságok közé.

A hőmérséklet évi középértéke nem nagy, de az évi ingadozás igen tekintélyes. A nyár nagyon forró, a tél pedig nagyon hideg. Sőt a hőmérséklet napi ingadozása is tekintélyes, forró nappalok után fagyos éjszakák következnek. Sokszor napközben is a hőmérséklet csodálatos szökkenéseket mutat. Forrón süt a Nap, az ember és állat mozgásra képtelen, s árnyékba húzódik. Egyszerre vihar, hatalmas erejű burán rohan végig a pusztán s a hőmérséklet 20—25°-kal lezuhan. Lehet, hogy hajnalban nagyon kemény hideg van s napfölkelte után egy órával már lekívánczik az emberről minden felsőruha, olyan tüzesen süt a Nap. Ennek a hirtelen bekövetkező hőmérsékletingadozásnak igen nevezetes emberföldrajzi következményei vannak, amint majd látni fogjuk.

Télen nagyon kevés, vagy semmi hó sincs, ezért az állatok télen is kinn lehetnek a legelőn, tehát nem kell elköltözniök hómentes vidékekre. Csak a hegyek közt más a helyzet, s gyakran erre hivatkozva tévesnek állítják azt a véleményt, hogy a Turáni-alföldön nincs szükség költözködő pásztorkodásra. A hegyek lábánál és a völgyekben gyakran vastag hó lepi be a legelőket, azért ezekről a területekről télen az állatokat felhajtják a magas pamirokra, a 4000 m magasságú magasmedencékbe, mert ezek a hóesés fölött vannak, ilyen nagy magasságokban csak a meredek hegylejtőkön esik hó, a széles, fensíkszerű medencékben azonban nem. Ide költözködnek fel a völgyekből. Hasonlít ez a Földközi-tenger vidéki hegyek költözködő pásztorkodásához (transhumance) csak hogy itt nyáron vannak a hegyekben és télen lejönnek a hómentes lapályokra.

Az ilyen költözködés azonban elenyésző csekélység az alföld óriási területén szerte legeltető pásztorkodáshoz képest. Az alföldön a pásztorkodás igen nagy területet igényel, mert a legelők egy évben csak egyszer szoktak kizöldülni, s ahol egyszer az állatok a füvet lelegették, ott abban az évben már többé legeltetni nem lehet. Ezért a pásztorok nem lakhatnak

állandó épületben, kénytelenek a legelőt folytonosan változtatni. Ezért sátorokban laknak. A sátor, vagy „jurt” igen könnyen szétszedhető, néhány tevé hátára fel lehet pakolni és tovább vinni. A felállítás is igen gyorsan megy. Könnyű tehát „felszedni a sátorfát” és megint „felütni a sátrat”. Ezek a kifejezések a magyar nyelvben nagyon szépen tanuskodnak arról, hogy őseink is ilyen sátoros pásztorok lehettek, legalább részben.

Az ilyen pásztorkodást *sátoros pásztorkodásnak* nevezzük s a belső-ázsiai pusztákon általánosan elterjedt életmód. Az óriási Mongol-pusztán, Tibetben, Perzsia füves pusztáin, Beludzsisztánban, sőt még Szíriában és Arabiában is így folyik a pásztorkodás. Rendesen nomád pásztorkodásnak nevezik, de ez több okból helytelen. „Nomasz” görög szó, annyit tesz, mint pásztor általában, tehát tulajdonképpen nomád a mi disznópásztorunk is. Másodszer a nomád szó a nomasz szónak a gyöke (nomasz genitivusza nomadosz), tehát magyartalanul csonkított szótó. A magyar nyelv nominativuszban veszi át az idegen szavakat, másként germanizmus, tehát minden magyar embernek kötelessége az ilyesmit nyelvünk-ből kiküszöbölni. Nem kell félni ettől a tisztogató munkától s hanyagság arra hivatkozni, hogy már megszoktuk.

Harmadszor a nomád szót a németek nemcsak a sátoros pásztorok jellemzésére használják, hanem nomádnak nevezik például a vadászattal és gyűjtögetéssel foglalkozó amerikai indiánusokat is. Ezek bizony nem voltak pásztorok, mert nem volt semmiféle háziállatuk! Nem neveléséges-e ezeket a teljesen alacsony műveltségű népeket „pásztoroknak” nevezni azért, mert nincs állandó lakóhelyük! Mi az ilyeneket kóborlóknak nevezzük. De a turáni sátoros pásztorokat nem lehet kóborlóknak mondani, mert hisz határozott terv szerint változtatják tartózkodó helyüket, mindig szabályosan visszatérnek oda, ahol az előző évben is, a megfelelő évszakban legeltettek. A legeltetés rendjét szigorúan be kell tartani, mert különben szerencsétlenség lehet belőle. A jogos legeltető legeltetett pusztát talál s állataival nem tudja, hova meneküljön s ezrével hullanak el az éhségtől. Ilyesmiből véres villongások és katasztrófális felfordulás keletkezhet.

A sátor szerkezetét Almásy György írta le legrészletesebben.* A sátor fala ollósan kapcsolt lécek rácsozata. Köralakban állítják föl, de nyílást hagynak az ajtó számára. A lécek legfelső kapcsolatához póznákat erősítenek úgy, hogy azok kúpalakban hajoljanak össze a mintegy 1 méter átmérőjű koszorúfához s a vastag koszorúfa lyukaiba tüzködik a póznák végét. Az egész vázat aztán nemezzel borítják be s kötelekkel jól lekötve, a kötélvégeket a sátor körül levert cövekekhez kötik, hogy a szél ellen biztosítsák. A sátor belső falát és talaját drága keleti szőnyegekkel borítják. A sátor belseje szép, gazdag, a fal mellett rézveretes tulipántos ládák sorakoznak, a ládák tetejére szépen himzett áthuzatos vánkosokat halmoznak föl. A sátor közepén van a tűzhely, rendesen vékony, lapos kölemez, vagy bádoglep. A füst a felső nyíláson, a koszorúfa gyűrűjén át távozik. A füst lecsapódása ellen a tető nyílásához még féloldalas szélfogót is állítanak. Az ajtót nehéz szőnyeg-függönyvel zárják el.

Az ilyen sátrat gyorsan szét lehet szedni s gyorsan újra felállítani.

* Vándorutam Ázsia szívében. Budapest, Term. Tud. Társ.

Az asszony gondoskodik róla, hogy tágabban, vagy szűkebben, de mindig szép, szabályos köralakban állítsák fel a falakat. Ha nagyon hideg van, a sátrat még bőrökkel is betakarják. Egy-egy gazdag sátoros pásztoroknak egész kis sátortábora van, mert az egyikben ő, a másikban családjá, a többiben esetleg rokonai és cselédjei vannak elhelyezve. Az ilyen sátortáborot aul-nak nevezik. Ugyanaz a szó ez, mint a magyar ól. A magyar nyelvben az ól hajdan nem azt jelentette amit ma, hanem általában pászortanyát. Nálunk Szent István idejétől kezdve az ól állandó épületcsoport lett, mert nem volt szükség a sátoros életmódra, a legelő folytonos változtatására.

A tenyésztett állatok közül legfontosabb volt a juh, azután a ló, kevesebb a szarvasmarha és a teve. A főtáplálék a tejtermékekből kerül ki, de növényi táplálékért kénytelenek a kertészekhez fordulni, viszont a kertészek meg állati termékekhez nem juthatnak másként, csak a sátoros pásztoroktól vásárolhatnak.

Nem régen megjelent, nagy német földrajzkönyvben azt a sarkalatos tévedést olvashatjuk, hogy ez az életmód az alacsony műveltség következménye, s ha a kirgizek, turkmenek stb. magasabb műveltséghez jutnak, ők is le fognak telepedni, mint a földművesek. Sőt vannak olyan könyvek, amelyek egyenesen rangsorba állítják, hogy legműveltebbek az iparosok és kereskedők, aztán jönnek a földművesek, majd a pásztorok, s legalacsonyabb műveltségűek a vadászó, halászó és gyűjtögető népek. Ez így tökéletes tévedés. A sátoros pásztorok kénytelenek így élni, mert másként nem lehet. A kirgiz meg a turkmen egyistent hívő, tehát magasrangú vallásnak, a mohamedanizmusnak hódolnak, írni-olvasni tudnak, szép zenéjük és költészetük van. Ezzel szemben az új-guineai pápuák kizárólag földművesek, de az írás-olvasás ismeretlen, vallásuk durva fetiszizmus, zenéről, költészetéről szó sem lehet! Ilyen ellentéteket temérdekut mutathatunk ki és a beosztást teljesen el kell vetnünk.

A tej és tejtermékek fogyasztása ezt a műveltséget lényegesen elkülönbözteti a kínai műveltségtől, mert Kínában tejet nem isznak, a tejtermékek készítése is ismeretlen. Ez a legfontosabb bizonyítékok egyike, hogy a kínai műveltség nem származik a mezopotámiai és turáni műveltségkörből, hanem ott született, ahol az állattenyésztés lehetetlen, t. i. a rizsföldek vidékén.

*

A Turáni-alföld népeinek másik csoportja földműveléssel foglalkozik, de ez alatt az éghajlat alatt csak *mesterséges öntözéssel* lehet földet művelni. Az öntözés technikája igen-igen régi s majd látni fogjuk, hogy ez a mesterség emeli ki az emberiséget a barbarizmusból.

Az öntözésnek többféle módja van. A legegyszerűbb és legelterjedtebb módja az, hogy a folyót felduzzasztjuk s a felduzzasztott vizet a földeknél magasabban vezetett csatornába tereljük s ezekből árasztjuk el a termőföldet annyi vízzel, amennyi éppen szükséges. Ha a folyónak mindig van elég bő vize, akkor az öntözőcsatornában is mindig van víz, s a földek vízmennyiségének szabályozásában teljesen független a gazda az időjárástól. Biztosra termel tehát s a földet a legbelterjesebb gazdálkodással használhatja ki.

Csak hogy a folyót felduzzasztani s így a vizet öntöző csatornába terelni csak akkor lehet, ha a folyó alsószakasz jellegű, tehát zátonyos, árvíz idején egész völgyalapját elárasztja s kisvíz idején is magasan van

a folyó vízszintje. A középszakasz jellegű, tehát kanyargós folyókon így eljárni nem lehet, mert a folyó medrében a víz kisvíz idején nagyon mélyen lenn van s olyan óriási duzzasztó gátra van szükség, amelyet a puszták kezdetleges technikája mellett megépíteni nem lehet. A középszakasz jellegű, tehát kanyargós folyókból ki kell emelni a vizet. Meg tehetjük ezt a folyó síkságán ásott kutakból is, mert azokban a víz éppen olyan magasan szokott állni, mint a folyóban, tehát az emelés-magasság ugyanaz. Ilyen munkával azonban nagy területet nem lehet öntözni és a munka igen nehéz. Egyiptomban, Indiában nálunk, Itáliában sok helyen öntöznek így, rendszeren állati erővel emelvén ki a vizet. A szaharai oázisokban is ez a módszer az egyedül lehetséges.

A hegyek lábánál más módszerrel jutnak öntöző vízhez. A hegyek lábánál felhalmozódott törmelékkúpok összekeményedett, túlnyomóan pliocén és pleisztocén kori kavicsából vízszintes tárnákkal csapolják ki a vizet. Mivel kidúcolásra nincs módjuk, tehát nem mernek hosszú tárnát ásni, hanem a lejtőbe kutakat mélyesztenek le a talajvízig s a kutak fenekét kötik össze rövid tárnákkal. Ha valahol beomlás történik, a kutakon át mindig kimenekülhetnek, illetőleg leeresztkedhetnek az omlás eltávolítása végett. Az ilyen kis esésű, vízlévezető tárnákat karéznak, vagy foggarának nevezik s különösen Perzsiában ez az általános vízszerző módszer. Kanatnak is mondják. Marokkóban is ismeretes, ott csattarának nevezik.

A Turáni-alföld szélén is találunk ilyen vízszerző eljárást, de aránylag nem sokat, mert kevés az erre alkalmas törmeléklető. A Turáni-alföld nagy oázisai mind az alsószakasz jellegű folyók felduzzasztásával jutnak öntözővízhez. Merv, Kiva, Bokhara, Szamarkand, Taskend, Andidszán, Mergelán, Kokán, Csardzsui, Balk, Taskurgán stb. mind így jutnak öntöző vízhez. A duzzasztóműveket, a csatornákat s a csatornákból kieresztő kis zsilipeket, az úgynevezett moduluszokat mind a legféltőbb gonddal tartják rendben. Az öntözővíz gondos elosztásáról az oázis lakosaitól választott „árikakszakal”, árok felügyelő gondoskodik és vigyáz arra, hogy ne pazarolják a vizet, hanem mindenki csak annyit kapjon, amennyire valóban szüksége van. A folyó mellett ugyanis annyi az oázis és annyi nép telepedett oda, hogy az öntözővíznek minden cseppjére szükség van. Ezért ha valami természetes vagy mesterséges rombolás az öntözőművekben kárt tesz, temérdek ember jut koldusbotra s menekülni kénytelen. A katasztrófát azonban hamarosan jövátészik, ha a közigazgatás rendszeren és erélyesen működik. Azonnal kirendelik a közmunkaerőt s a hibát kiigazítják. De ha ilyen jól működő közigazgatás nincs, akkor a földönfutók még több zavart keltenek, erőszakoskodnak, rombolnak, s lassankint sok ezer és ezer ember kénytelen otthagyni hazáját és idegenben keresni menedéket, rendszeren olyan területeken, ahol mesterséges öntözés nélkül is lehet földet művelni.

Az öntözőkkel szoros gazdasági kapcsolatban élnek a sátoros pásztorok. Ezek mozgalmassak, nincsenek helyhez kötve, harciasak, mert egymással szemben nagy erővel kell védelmezni a legelőket. Ezért mindig ezek lesznek az urak az oázisokban. A kánok, fejedelmek mindig sátoros pásztorok s katonaságuk saját népükből kerül ki. Ezek tartják fenn a rendet a hatalmuk alá tartozó oázisokban s megvédelmezik idegen támadások ellen. Ha az uralom jó, tisztességes, akkor a nép jómódú, békésen él.

A fejedelem személyétől nagyon sok függ. A legveszedelmesebbek a hatalomravágyók, mert ezek háborúba bonyolítják a népet, s ennek mindenféle römbölés és pusztítás lesz a vége, a népek ezrei és ezrei kénytelenek menekülni, s megindulhat a népvándorlás. Mint a regényírók lavínája, úgy nő a földönfutó, menekülők tömege s veszedelmet és pusztulást okozhatnak azokon a sűrűn lakott területeken is, amelyeken öntözés nélkül is lehet földet művelni.

A hódító menekülők esetleg leigáznak más népeket, esetleg kiszorítanak valamely népet hazájából, gyakran szétszóródnak, felörlődnek s töredékeik lakatlan hegyvidékekbe menekülnek. Ezért a legtöbb nagy hegységben temérdek néptöredék él, mint partra vetett törmelék. A Kaukázusban vagy húsz féle, különböző nyelven beszélő nép él. Az Alpokban is látunk németeket, franciákat, olaszokat, retorománokat, ladinokat, friauliakat, szlávokat és még ki tudja, hány töredék olvadt föl a nagyobb tömegekben (kelták, kottusok, grájusok, provanszaliak, liburnusok, stb. stb.). A Himalájában szinte megszámlálhatatlan apró néptöredék él. Mind menekültek, utolsó maradványok.

A hódítók magukat magasabbrendűeknek tartják a meghódítottaknál. Így keletkeztek a kasztok. Indiában a kasztok közt feltűnő antropológiai különbségek vannak, a páriák a legsötétebb bőrűek, a bráminok a legvilágosabbak, sőt a legújabban kialakult kaszt az angol fehér ember. Tilos neki a bennszülöttekkel összeházasodni s valóságos legfelsőbb, hatalmas kaszt.

Kínában is külön kaszt volt a hódító mandzsuk kasztja, de ez lassankint egészen beleolvadt a mindent amalgamáló, óriási kínai tömegekbe.

A belső-ázsiai puszták népei akkor szaporodtak el legjobban s akkor alakult ki a legszebb rend, amikor a hatalmas kínai Han dinasztia úgyszólván egész Belső-Ázsiában uralomra került s ott szigorú rendet és a maga korában kitűnő közigazgatást létesített. Körülbelül Kr. e. 200 évvel kezdődik ez az uralom s Kr. u. a 6. században ér véget. Akkor fordul föl Ázsia belsejében a rend s akkor indulnak meg a népvándorlások, amikor a dinasztia hanyatlásával mind nagyobb és nagyobb területeken bomlik föl a rend. Ez okozta a nagy népvándorlásokat s ezek tették tönkre a Római birodalmat.

A népvándorlások megindulásának oka tehát nem éghajlatváltozás, nem Ázsia belsejének kiszáradása (deszikkáció), hanem csakis a mesterséges öntözéssel művelt területeknek igen labilis életlehetősége. Régente történéseink kényelmesen belenyugodtak abba, hogy a népvándorlások oka Ázsia belsejének kiszáradása. Ez a föltevés már tisztán természettudományos okokból is lehetetlen. Tudjuk ma már minden kétséget kizárólag, hogy Ázsia belseje éppen sivatagosan száraz volt már a pliocén korszakban s ugyanilyen száraz maradt a pleisztocén korszakban is, tehát akkor, amikor az ember megjelent a Földön s együtt élt a mamuttal hazánkban is, meg Ázsiában is. A legrégebb történelmi följegyzéseink kétségtelenné teszik például, hogy Mezopotámiában már 4–6000 évvel Kr. e. mesterséges öntözéssel művelték a földeket. Hisz a Genézis leírása szerint a Paradicsom-kertjén is két öntözőcsatorna ment keresztül! A klímaváltozások igen lassú folyamatok. Egy emberöltő alatt a legpontosabb mérésekkel sem lehet kimutatni, hogy például jégkorszak felé közeledünk-e? A jégkorszak idején a Föld légkörének középhőmér-

séklete mintegy 6 fokkal volt alacsonyabb mint ma. Az utolsó jégkorszak vége mintegy 100.000 évvel ezelőtt volt, tehát annyi idő alatt növekedett fel a hőmérséklet a mai értékére (csak hozzávetőleges tájékozással!) Esszerint tehát 10.000 év alatt 0.6° -kal, 1000 év alatt 0.06° -kal és 100 év alatt 0.006° -kal melegeedett fel a légkör. Hat ezredrész foknyi emelkedést 100 év alatt a legfinomabb műszerekkel is teljes lehetetlenség kimutatni. Ugyanilyen rendkívül lassú változásra kell gondolnunk akkor is, ha például az eső átlagos mennyiségének megváltozását tételezzük föl! Egy szóval, a történelmi időkben klímaváltozásra gondolni nem lehet, sőt nem is szabad, mert ez egészen tudománytalan, dilettáns vélemény.

*

A mesterséges öntözésnek van még egy rendkívüli nagy jelentősége. Nagyon érdekes dolog az emberi művelődés történetét úgy kísérni figyelemmel, hogy az egyes jelenségeknek okát is keressük. Ne csak azt vizsgáljuk, hogy hol fejlődött és milyen magas fokra fejlődött a műveltség erre vagy amarra, hanem azt is kérdezzük meg, hogy miért éppen ott és miért nem másutt? Erre a kérdésre csak a geográfia adhat feleletet. Az ember Európában legalább a régészeti leletek szerint az utolsó interglaciális korszakban jelent meg. Véleményem szerint csak két jégkorszak volt s a kettő közt volt az úgynevezett interglaciális korszak, azaz hosszú időre megint fölmelegedett a Föld légköre. Más vélemények szerint több jégkorszak is és több interglaciális korszak is volt, de ezzel most nem kell törődnünk. Annyi bizonyos, hogy az ember Európában átélte az utolsó jégkorszakot s együtt élt a jégkorszak jellemző állataival, a mamuttal, a rénszarvassal, a barlangi medvével, stb. Eszerint tehát Európában mintegy 300.000 esztendeje él az ember. Ennek az időnek legnagyobb részén, tehát mondjuk 290.000 esztendeig régibb kőkorszakát, az úgynevezett paleolitikus kőkorszakot élte s műveltsége alig-alig emelkedett. A kőszerszámok fejlődtek valamit — némi ingadozásokkal, de a műveltség úgyszólván állandóan azon az alacsony szintvonalon maradt, amilyen alacsony műveltséget ma még a legelmaradottabb népek közt sem találunk, mert azok is mind neolitikus kőkorszakban élnek, mint a pápuák, vagy az ausztráliai bennszülöttek, vagy az afrikai pigmeusok (törpék), meg a délamerikai botokudok. Ezek már mind csiszolt kőszerszámokat készítenek, holott az elmúlt 290.000 év alatt végig csak pattogatott kőszilánkokat látunk az ember kezében.

Kr. előtt néhány évezreddel egyszerre magas műveltség jelenik meg, de hol? Mindenütt csak mesterségesen öntözött sivatagi és pusztai oázisokban!

Nevezzük művelt népnek azt, amelyik tud írni és olvasni, rendszeres államalakulás keretében él s magasabb rendű vallási felfogása van. A legrégebb, így meghatározott műveltséget Mezopotámiában és Egyiptomban tudjuk kimutatni. Ugyancsak régi lehet a kínai és hátsó-indiai, ezektől teljesen független, de nem olyan magasra fejlődött műveltség is. Mindhárom területet mesterséges öntözéssel művelik, a két előbbit az éghajlat miatt, az utóbbit a rizstermelés miatt. Erről most tovább nem beszélhetünk, nagyon messze elvezetne tárgyunktól.

A mesterséges öntözés valóban arra kényszeríti az embert, hogy társadalmi rendet létesítsen, munkamegosztásra szövetkezzék és följegyzéseket készítsen. Az egyszerű rovásokból kifejlődik az írás és a

műveltség is rohamlépésekben emelkedik. Nem kell elmondanom, hogy Mezopotámiában már a sumirok idejében milyen csodálatosan magas volt a műveltség. Erről olvashatunk minden jobb történelemkönyvben. Az egyiptomi műveltség igen régi magas szintvonalát is mindenki ismeri. Tudtunkkal az Óvilágban csak ezen a két helyen született műveltség, a többi vidékre mind innen sugárzott ki.

Azt mondhatná valaki, hogy ez csak véletlen. De csattanós bizonyítékot lehet felhozni Amerikából. Amerikában a fölfedezések idejében csak két művelt nép volt, az egyik a mexicói, a másik a perui nép. Mindkettőnek volt államalakulása, írása, fejlettebb vallási telfogása, sőt magasra fejlett művészete is!

És mindkét terület sivatag, mindegyiken csak mesterséges öntözéssel lehet a földet művelni!

Azokon az áldott vidékeken, ahol az embernek munka nélkül hull az ölébe minden, ami az élelem, védelem és kényelem szükségleteit kielégíti, ott a legalacsonyabb műveltséget találjuk pl. az Amazonasz, vagy a Kongó őserdeiben, Borneo belsejében, stb. Ahol ma milliós városokban a legfényűzőbb kényelemben él a nép, ott a felfedezések idejében csak vadászó, halászó és gyűjtögető indiánusok kóboroltak s durva kőfejszékkel verték be egymás fejét.

Kétségtelen tehát, hogy amikor az ember a Földön annyira elszaporodott, hogy kiszorult a pusztákra és sivatagokra is, akkor ott munkára kényszerült, mert csak az az átlagember dolgozik, akinek „múszáj”! A munkakényszer indította meg a művelődést és az utolsó 10.000 évben olyan rohamosan emelkedett, hogy ma már rádiózunk, repülünk és sajnos, robbantunk és tengeralattjárókkal pusztítjuk egymást.

Az oázisterületek műveltsége azonban csak akkor terjed el a környező területekre, ha ott nem emberhangtalan sivatag, hanem sátoros pásztorokkal benépesített, füves puszták vannak! Mezopotámia van ilyen helyzetben. Egyiptom műveltsége nem terjedhetett el, mert hangja „a sivatagba kiáltó szava” volt. De Mezopotámia körül mindenfelé füves puszták vannak, az ott élő pásztornépek átvették ezt a műveltséget és hódító útjaikon, meg a népvándorlások útján elterjesztették messze földekre! Elterjedt az öntözés Perzsiába, Pandzsabba, a Turáni-alföldre és Kelet-Turkesztánba s aztán a népvándorlások behurcolták Európába és Kelet-Ázsiába is. Ott aztán hatalmasan fellendült! A Kis-Ázsiából átvándorló dórok és iónok hozzák a mezopotámiai műveltséget Görögországba s ott olyan virágzásnak indult, hogy azt talán még ma sem értük utol.

A Turáni-alföld népei is már a sötét ókor hajnalán is mezopotámiai műveltségből átszármazott kultúra és civilizáció fényében fejlődtek. Valószínűleg Mezopotámiából kiinduló népvándorlásokkal került oda. A Biblia történeteiben három olyan esetre lehet rámutatni, ami valószínűleg népvándorlások megindulását jelenti. Az egyik az elvesztett Paradicsom legendája, a másik a bábéli-torony mondája és a harmadik az özönvíz mondája. Az utóbbiról tudjuk, hogy óriási vihardagály volt, amely Mezopotámia nagy részét elpusztította s a népek nagy tömegeit bizonyosan kivándorlásra kényszerítette.

A Turáni-alföld népei tehát bizonyosan igen régen művelt népek s az onnan kivándorlók ezt a műveltséget messze elterjesztették.

A Turáni-alföld őstörténelméről nagyon keveset tudunk. Az arheológiai leletek azt bizonyítják, hogy igen sok indogermán vagy ária nép is élt ott, sőt régebbi időkben ezek voltak túlnyomó többségben. Ez a kérdés azonban még nagyon, de nagyobb homályos.

Ma a Turáni-alföldön sokféle nép él. A sátoros pásztorok túlnyomóan török-tatár népek: kirgizek, özbegek és turkmenek. De vannak köztük mongolok is, ezek a kalmükök. Az öntöző földművesek közt szintén többségben vannak a török-tatárok, a szártok és özbegek, de vannak áriák is, a perzsákkal rokon tadzsikok, aztán a kínai dungánok, sőt ma már oroszok és svábok is vannak ott. A törökség ilyen nagyarányú térfoglalása mindenesetre csak újabb dolog, mint általában a törökség megjelenése a történelem színpadán. A török előzőnlés előtt lehettek ott finn-ugor népek is. Ennek a foltévesünknek alátámasztására csak azt kell megemlítenünk, hogy a szibíriai őserdőkbe vetődött osztják és vogul népeknek olyan gazdag nyelvük van, hogy az semmiképpen sem illik bele a nyomorúságos környezetbe. Ezek a népek hajdan szebb időket éltek s nem lehet másra gondolnunk, minthogy a Turáni-alföldről menekültek errefelé s elszóródtak az őserdőkben, a végtelen taigában s ott halászattal és prémvadászattal tengetik nyomorult életüket. Az európai finn népek igen régi lakói Európának s aligha van kapcsolatuk a Turáni-alfölddel. Inkább a lappokhoz és szamojédekhez hasonló helyzetből kerültek művelt környezetbe s műveltségükön nincsen semmi turáni jellemvonás.

A magyar nyelvről nyelvészeink minden kétséget kizárólag kimutatták, hogy finn-ugor nyelv, de temérdek török szó került bele és a néplélek megnyilvánulásai, az úgynevezett „folklore” is erősen törökös. Népdalaink, mondáink, babonáink nagy része kétségtelenül ó-török hatást mutat (nem az ozmán törököktől ered!). Ebből arra lehet következtetnünk, hogy ez a hazát kereső nép valószínűleg úgy volt eredetileg összetéve, hogy a nép zöme finn-ugor nyelven beszélt, a vezető, uralgó elem pedig valamilyen ótörök nyelven. A kettő aztán egybe olvadt s ebből lett a magyar nyelv és a magyar nép. Gombocz Zoltán 600 közkeletű szavunkról mutatta ki, hogy török eredetűek, Lígeti Lajos szerint nincs ennyi, de mindenesetre sok van.

Az a finn-ugor nép, amely nemzetünknek mintegy alapanyaga volt, kétségtelenül szorosan érintkezett ária népekkel is, mert nyelvünkben igen sok ősi ária elem is van. Ez akkor olvadhatott a nyelvünkbe, amikor még a Turáni-alföldön az áriák voltak túlsúlyban.

Erről a legeslegrégibb időről semmit sem tudunk, csak sejteni lehet. Mivel azonban a beköltöző magyarok vezető elemei sátoros pásztorok voltak, tehát okvetlenül a Turáni-alföldről kellett származniok. Onnan hozták magukkal azt a magas műveltséget, amely Európában az itt talált népek fölé emelte őket. A velük jövő finn-ugor nyelven beszélő nép lehetett Ázsiában, a Turáni-alföldön öntöző földműves, de ezeknek nagy része útközben elmaradozott, mert találtak művelhető földet. Mindez már csak találgatás, bizonyosat tudni nem lehet. Bizonyos megint csak az, hogy ez a finn-ugor nyelven beszélő nép magas műveltségű volt, különben a vezető törökség nem vette volna át a nyelvét. Semmiesetre sem lehetett prémvadász nép, mert az először is nem költözködik, nem keres új hazát, nem jön ki az erdőkből a pusztákra, másodszer pedig mert olyan alacsony műveltségű, hogy nyelvét a gazdag és hatalmas török

vezető elem nem vette volna át. Végül a prémvadász népség mindig olyan gyér, olyan szétszórta, hogy közülük nagyobb néptömegek nem indulhatnak el. Nyelvünkben a „prém” meg a „gerezna” szavak szláv eredetűek. A turáni népek mindig foglalkoztak prémkereskedéssel, ezen az úton kerülhetett nyelvünkbe több prémes állat finn-ugor eredetű elnevezése.

Tudományos feladataink egyik legfontosabbika annak a kérdésnek eldöntése, hogy nemzetünk összetevő népelemei csakugyan a Turáni-alföldről származnak-e, hol laktak ott, mikor voltak kénytelenek onnan elköltözni s mi kényszerítette őket erre?

Bizonyosnak látszik, hogy vándorlásuk közben először a Kaukázus északi lábánál állapodtak meg, a Terek és a Kubán folyók vízvidékén. Azért merjük ezt állítani, mert Juliánusz barát egyenesen odament keresni őket, már pedig az ő idejében még ismerték a szóhagyományokat, tudták, hogy hol kell keresni az ott maradtakat. Itt bizonyosan meghódítottak más néptöredékeket, de viszont, amikor innen távozniuk kellett, akkor egy részük ott maradt. Később talán ezeket is kizavarták s kénytelenek voltak északra menekülni, oda, ahol ma a baskirok laknak s ahol Juliánusz barát meg is találta őket. Kicsiny kis töredék lehetett, nagy területre szétszórva, mert a mongolok berohanása után teljesen eltűntek, nyomuk sem maradt.

Ilyenformán alakulhatott a dolog, amennyire ezt sejteni lehet. A magyarok zöme a Kaukázus északi lábának vidékéről a Don és Dnyeper folyókon átkelve, Etelközbe vándorolt, de ott sem maradhettek békeségben, hanem tovább nyomultak s végre a Magyar-medence gyéren lakott területén végleges hazát szereztek. Etelközből kétségtelenül a Vereckei-hágón át lehet legjobban bevándorolnia az olyan néptömegnek, amely lovakon, szekereken, kordékon, stb. tekintélyes terhet cipel magával. A sátoros pásztoroknak könnyű dolga volt, hisz ezt megszokták, erre be voltak rendezkedve. De a földműves nép nehezen mozog, nem szívesen hurcolkodik. Nehéz teherrel járó karavánok nem szívesen mennek keresztül völgyeken, mert a leereszkedés is nehéz, a kimászás is terhes. Ezért kénytelenek voltak a Dnyeszterbe északról beömlő patakok mélyen bevágott völgyeit kikerülni s mindenütt a vízvázasztó hátságot követve, egyenesen a Vereckei-hágóra jutnak, minden útmutatás nélkül, csak a legkönnyebb utat választva. Itt már valóban könnyű a bevándorlás útját követni. Minthogy honfoglalásról volt szó, tehát valószínű, hogy a harcosok nagy része nem erre nyomult be a Magyar-medencébe, hanem több hágón át, hogy meglephessék a medence lakosságát és lehetetlenné tegyék az ellenállást.

*

Mennyi megoldatlan kérdés, mennyi tudományos probléma merült föl már eddig is! Kezdve az öntöző földművelés és a sátoros pásztorélet nevezetes művelődéstörténeti jelentőségén, a Turáni-alföld életén át a magyarok honfoglalásáig a homályos részleteknek egész sorozata tárul föl!

De ezeken kívül fölmerül az a minket igen nagy mértékben érdeklő kérdés, hogy a honfoglaló magyaroknak milyen műveltsége, milyen civilizációja, milyen írása, milyen vallása, milyen művészete volt? Vallásukról nem tudunk sokat, mert a kereszténység teljesen elnyomta az ősi

vallást, sőt a keresztény uralkodók az ősvallás minden emlékét és hagyományát is igyekeztek megsemmisíteni. Minden valószínűség szerint ősi sámánisztikus felfogásuk volt s ezt megerősítik népszokásaink, babonáink, kuruzslásaink, stb. Ezen a téren is nagyon sok tennivaló van. Ősi írásuk alighanem a rovás-írás volt, de hogy honnan vették ezt, miféle kapcsolatai vannak, arról úgyszólván semmit sem tudunk.

Művészetüknek nagyon kevés emléke maradt meg, hisz évszázadok óta hontalanul vándoroltak, építményeik, bútoraik nem maradtak. A fegyvereken és lószerszámokon lehet művészetet találni, aztán meg az ékszereken, de az kérdés, hogy saját művészetük produktuma volt-e.

Magas műveltségüknek azonban kétségtelenül megmaradt a koronatanuja s ez Szent István Birodalmának nagyszerű, alkotmányos berendezése. Hogy Szent István uralkodása a kornak megfelelő mérvben alkotmányos volt, azt minden kétség teljes kizárásával bizonyítja az Arany Bulla, mert ennek bevezető mondatai világosan megmondják, hogy „... tartozásunkhoz képest az ő kérelmüknek mindenben eleget tenni akarván, megadjuk mind nekik, mind országunk egyéb embereinek a szent királytól megadott szabadságot”. „Rendeljük, hogy évenként a szent király ünnepét . . . Székesfehérvárott tartozunk megülni” s ez a megülés országgyűlés jellegű volt a későbbi mondatok szerint. A király vagy a nádor tartozott ott jelen lenni. Valóban nem Anglia, hanem hazánk az első alkotmányos ország Európában!

De ugyancsak nagy műveltségükről tanuskodik az a nemes, fennkölt, lovagias gondolkozás is, amelyet már a kalandozások ideje alatt tanusítottak. Sohasem mentek rabló, kalandor szándékkal, hanem mindig valamelyik bajba jutott fejedelem kérésére s a szövetségesek országán átvonulva, senkit sem bántottak, semmit el nem rekviráltak, hanem az ellenséggel aztán röviden és csúnyán elbántak. Lehetetlen volt velük megbírkózni, csak sokszoros túlerővel győzhették le őket. Nagyon érdemes erről részletesebben olvasni.* Főlényüket annak köszönhették, hogy lóháton jártak s minden fegyverük, berendezésük, szervezetük a lovas katonára, a huszárra vonatkozik. Az ókori római légiók gyalogos katonái helyett az akkor utólérhetetlen gyorsaságú lovas vitézekkel kellett megküzdeni, de erre csak igen nagy túlerő hadbavetésével voltak képesek. Megtanulták tehát tőlük a kengyel, zablya, nyereg, farmatring stb. használatát, meg a lóháton való ruhaviseletet. Átalakul az egész hadviselés. A görbe kard, vagy szablya nevét is átveszik, a németben Säbel, a franciában sabre. Átveszik az előlgombolós kabátokat, felöltőket, mert eddig szvetterszerű ingekben és a barátok csuhájához hasonló talárban jártak az európai, hidegebb mérsékelt égővi lakosok. Ilyen öltözetben azonban nem lehetett lóra ülni. Pápai bulla ismeretes, amely a cseheket szigorúan figyelmezteti, hogy ne viseljék az erkölcsstelen, előlgombolós magyar felöltőket.

Elterjed a lovaglás, a könnyű lovasság szervezése és ezzel átalakul az ókor harcászata a közép- és újkor harcászatává, sőt beköszönt vele a lovagkor és a lovagiasság kora! Micsoda átalakulás! Ezt valami lenézett, megvetésre méltó, barbár néptől semmiesetre sem vették volna át. Átvették tőlünk még a harci riadó szavunkat, a „hajrá”t is. Svéd

* L. Cholnoky J.: Hazánk és népünk egy ezredéven át. Budapest,

*Deszkára festett kép Dandán-Uilik romhelyről, a Kelet-Turkesztáni medencében.
(Körülbelül az eredeti nagyság fele. Stein Aurél: Ancient Khotan LXI. tábla.)*

nyelvészek figyelmeztettek, hogy az internacionális „hurrah” kiáltás a magyar hajrából, a győzhetetlen roham harci kiáltásából származik.

Kétségtelen, hogy a fehérenemű viseletét is a magyarok hozták be. A Turáni-alföldön van szükség vászon, aztán szövet és végül bőr és prémuhára s mindegyiknek készenlétben kell lennie, mert a hőmérséklet igen rohamosan, ugrásszerűen szokott változni a perzselő forróság és a fagy közt. A kolostorokban élő szerzeteseknek el volt tiltva a fehérenemű viselete, mert ezt elpuhultságnak, erkölcsstelennek tartották.

A magyarok hozzák be a csizma-viseletet is. Az európai népek mind bocskorban, vagy saruban jártak („ne sutor ultra crepidam!”). Ellenben nagyon szép magyar csizmában látjuk a Turkesztáni-medence romjai közt fölfedezett falfestmények hőseit. Stein Aurél „Ancient Khotan” című nagyjelentőségű könyvében nagyszerű ilyen képeket láthatunk, az egyiket másolatban itt is bemutatjuk. Belső-ázsiai viselet ez, a nedves, átázott, öntözött földeken is jó, de ló hátán meg elkerülhetetlen, mert lovaglás közben a bocskorszíjjak felbomlanak a folytonos dörgölözés következtében. A kemény, vastag bőrből készült csizmaszár védelem a hideg ellen, az eső és sár ellen, a feldörgölés ellen és még a keményebb ütések ellen is. A lehető legpraktikusabb huszár-lábbeli. Kétségtelen, hogy ez is a magyarok révén terjed el Európában. Vele együtt az egész huszáruha. Huszárnak nevezik minden nyelven a könnyű lovasságot s lehetőleg még a viseletben is utánozzák. A sujtás, a mentegomb, a könnyű bekapcsolás és kikapcsolás végett, a panyókára vetett mente, stb. mind a magyar könnyű lovasság viselete.

Nagy hatással voltunk tehát Európára s ezzel együtt a világtörténelemre. Hatásunkat nagyrészt annak köszönhetjük, hogy Európa népei fölé messze kiemelte a magyart emelkedett, nemesen gondolkozó, humánus lelkisége. Legyen elég példának Arnulf sváb fejedelem esete. 913-ban a kalandozó magyarok egyik seregét Frankhomból való hazatérte közben Arnulf meglepte s nagy túlerővel ezt a sereget tönkre verte, állítólag csak 30 ember menekült meg.

914-ben I. Konrád király megsokalta Arnulf függetlenségre való törekvését, hadat vezetett ellene, döntőleg megverte s Arnulfnak menekülnie kellett, két nagybátyjával együtt. Egyenesen hazánkba jöttek s itt kerestek menedéket, tudván, hogy a magyarok a vitézséget még ellenségeikben is megbecsülik. Csakugyan vendégszerető, szíves fogadtatásra találtak. Hasonlítsuk ezt össze azzal a bánásmóddal, amit az osztrák Ferdinand tanusított a mongolok elől menekülő IV. Bélával szemben! Arnulf két évig volt a magyarok vendége s annyira megbarátkozott velük, hogy aztán Arnulf haláláig nem is bántották egymást.

Szent István megszüntette a kalandozásokat, behozta a nyugati, keresztény vallást és a sátoros pásztorokat kényszerítette a végleges letelepülésre. Persze egészen simán nem ment a dolog, de a magyarok ellenállása nem annyira a keresztény vallás ellen irányult, mint inkább az idegenek beözönlése ellen. Vallási dolgokban a magyar mindig csodálatosan türelmes volt.

Humánus gondolkozásunk egyik bizonyítéka, hogy már Kálmán király kimondta, hogy „de strygis, quae non sunt, ne fiat ulla quaestio” = boszorkányok nincsenek, szó se legyen róluk! Vallási türelmeségünk beszédes tanujele Tihanyban a, sajnos, annyira elhanyagolt Barátlakások cellasorozata. I. András királyunk alapította a tihanyi ben-

cés kolostort, de megengedte a görögkeleti barátoknak is, hogy oda telepedjenek. Ezek a sziklaoduk voltak a Szent Miklósról elnevezett görögkeleti perjelség kolostorának cellái. Ugyanilyen sziklába vésett, görögkeleti barlangkolostorokat lehet még ma is használatban látni Krim félszigetén.

Hazánkban mondták ki először a vallásszabadságot, Tordán, 1557-ben. Vallási üldözések elől Kepler Johannes, a nagy német csillagász kénytelen volt hozzánk menekülni, itt nem bántotta senki. Ennek a szerencsétlen tudósnak édes anyját majdnem megégették, mint boszorkányt! Jeanne d'Arcot is elégették máglyán, boszorkánynak jelentvén ki! Ilyenek hazánkban nem történhettek. XII. Károly svéd király menekülvén Dél-Oroszországból, hazánkban keresztül sietett haza, de rangrejtve, mert félnie kellett, hogy az osztrák császár letartóztatja. A magyar nép tudta, hogy a mesés hős király az a fiatal lovag, aki falvakban bujdoskolva igyekszik hazafelé. Mindenütt a legnagyobb vendégszeretettel fogadták, egy szóval el nem árulták és mindenképpen segítették. Szatmár vármegyében egyik éjjel egy oláh ellopta a király lovát. A falusiak másikat adtak neki, a király eltávozta után pedig az oláhot agyonverték.

Mária Teréziának csak sírva kellett a magyarok elé állnia, hogy feledve legyen a Habsburgok minden zsarnoksága s „vitam et sanguinem” kiáltással siessenek a szép királynő segítségére.

Az a humánus, konciliáns, türelmes bánásmód, ahogyan mi nemzetiségeinkkel szemben viselkedtünk, példátlan a világtörténelemben. Igaz, hogy ennek a magaviseletnek fizetsége égbekiáltó háládatlanság lett, de viszont temérdek idegen egészen beleolvadt a magyar nemzetbe s hű fiai lettek ennek a nemzetnek. Az 1848—49. évi szabadságharcunkban résztvett 13 aradi vértanu közül Lahner, Leiningen, Pöltenberg, Aulich és Schweidel svábok voltak. De mennyi példát lehet még erre felhozni!

Az európai népek kulturális mozgalmában, szellemi életében minden téren élénken résztvettünk. Résztvettünk a keresztes háborúkban, a reformációban, elsők egyike volt hazánk, ahol a könyvnyomtatást erősen felkarolták. Korvina könyvtárunk a maga idejének legpompásabb könyvtára volt. Hazánkban nyomtatták az első olyan térképatlaszt, amely szakított a Ptolemaiosz-féle rendszerrel. Nekünk mindig voltak fölfedező utazóink. Magellán útját is magyar ember, az utazáson résztvett Transylvanus írta le, mint az expedíció egyetlen írástudója. A magyar fölfedező utazók közül elég legyen csak Benyovszky Móric gróf, Magyar László, Teleki Samu gróf, Kőrösi Csoma Sándor, Reguly Antal, Lóczy Lajos és Déchy Mór nevét említenem, hogy az élőkrol ne szóljak s ne említsem Juliánusz barátot sem. Magyar ember találta fel először a dinamót, a gyufát, a gyorstávíró, magyar orvos fedezte föl a gyermekágyi láz okozóját.

A művészetek terén sem maradtunk el, bár ha egyik kezünkben az ekeszarva, vagy a toll volt is, a másikban a kardot kellett mindig készen tartani. Mégis születtek közülünk olyan óriások, mint Arany János, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Madách Imre, Jókai Mór, vagy olyan művészek, mint Munkácsy Mihály, Benczur Gyula, Zichy Mihály, stb.

Mindez azt mutatja, hogy a magyar nemzet igen régi műveltség hordozója. Az Árpádházi királyok idejében volt hazánk talán a leghatalmasabb, legtekintélyesebb. Csak az esztergomi királyi palota romjait

kell megtekintenünk, hogy büszke öntudattal mutassunk rá elvitathatatlan nagyságunkra.

Ennek a műveltségnek ősi elemeit kutatni szintén a Turáni Társaság feladata s a tudományos problémák özönével merülnek föl ezen a téren is. De Társaságunk kötelessége ezeknek a nagyszerű emlékeknek nyilvántartása és állandó ismertetése is, mert csak az a nemzet lehet nagy, amelynek fiai át vannak hatva annak tudatától, hogy a nemzet nagyra hivatott, nagyra képes és nagyságát minden téren tollal és karddal, ekével és kalapáccsal elő kell mozdítani, mert ez örökségképpen őseinktől ránszállott kötelességünk.

Történelmi hazugságokra nem lehet nemzetet építeni. Nekünk mindent a tudomány legyőzhetetlen fegyvereivel igazolnunk kell s ez a hivatás a Turáni Társaság feladata.

Cholnoky Jenő

A CSODASZARVAS REGÉJE — ŐSI NAPMITOSZ¹

Kállay Ubul érdekes és tanulságos cikkben² hozta kapcsolatba ezeket az ősi mitoszelemeket a csillagképekkel. Cikkének bevezetésében megjegyzi, hogy „majdnem minden babilóniai monda *csillagászati* vagy *naptári* monda”. Ennek kapcsán azt hiszem érdekes lesz rámutatni arra, hogy a legújabb kutatások szerint nemcsak a babilóniai mondák, hanem általában minden ősmonda — mitosz — csillagászati alapokon nyugszik, mi több: a világ minden régi kultúrájában ismeretes mitoszok lényegükben *ugyanazt* a csillagászati folyamatot fejezik ki. E tekintetben nincsen különbség köztük, s azt mondhatnók, hogy tulajdonképpen *csak egyetlenegy ősi, eredeti mitosztéma* van a világon. A különféle népek mitoszai abban különböznek egymástól, hogy ugyanazt a kozmikus folyamatot mindegyik a maga művelődésének színeivel festi ki és a jelképes elemeket a maga sajátos képzeletének jellegével ruházza fel. De az alapvető azonosságot — ha az alább kifejtett elveket alkalmazzuk — mindegyik esetben ki lehet mutatni.

*

Előre kell bocsátanunk egyet-mást, hogy az olvasó legalább nagy vonásokban megismerkedjék azokkal a csillagászati, jobban mondva asztrológiai fogalmakkal, amelyek minden őskultuszban a Napmitosz általános alapjául szolgáltak. Csupán azokat az elemeket ismertetjük itt, amelyek alátámaszthatják azt a feltevésünket, hogy a Csodaszarvas regéje, mint minden régi mitosz, szerves kapcsolatban áll a Nappal és a csillagképekkel.

Az, hogy a mitoszok asztrális folyamatokat fejeznek ki a maguk jelképes nyelvén, *nem* azt a következtetést vonja maga után, hogy akkor a mitoszok merő „légbőlkapott” mesék. Ellenkezőleg, az asztrális, koz-

¹ V. ö.: Baktay Ervin: Hunor és Magyar regéje — ősi napmitosz. Napkelet, 1933. XI. évf. 11. sz. 770—777. ll.

² Kállay Ubul: A vogul skorpióember és a magyar csodaszarvas. Turán, 1939, XXII. évf. 65. és kk. ll.

mikus folyamatokkal való összefüggés éppen arra utal, hogy az ősi regék *tényeket* tartalmaznak. A mitikus szimbólumok mögött valóságok rejtőznek. „Haj, regő rejtőm...” — énekelték a régi igricek, mert misztériumokat, rejtett értelmű, jelképes mondákat vezettek be ezekkel a szavakkal. Dalaikat „rejteki régi regék”-nek is nevezték. E szavak mélyebb tartalma nem holmi kitalált, s a valóságokkal egyáltalán nem kapcsolatos elbeszélésekre vonatkozik, hanem arra, hogy a rege *régi, öreg* dolgokat, multból eredő tényeket mond el, mégpedig „rejteki”, vagyis mitikus, jelképes módon.

A mitozskutatásban, a mitikus jelképek magyarázatában az asztrológia ősi hagyományai szolgálnak kulcs gyanánt. Ez a körülmény sok komoly tudóban gyanakvást kelt, mert legtöbbször csak gyerekes babonát lát az asztrológia vagy asztromantika ősi eredetű, homályosnak látszó tanaiban. Kétségtelen, hogy az asztrológia alkalmazása, a „jóslás”, a „jövendőmondás”, s az ezekkel kapcsolatos sok szemfényvesztés és porhintés joggal kelthet gyanakvást azokban, akik nem szeretnek a racionális gondolkodás útjáról letérni. De az alábbiak tudomásul vételéhez nem is szükséges, hogy az olvasó elfogadja és tényként aláírja az asztrológia állításait. Csak annyit kell elfogadnia, ami kétségtelen tény: azt, hogy az *ősi kultúrákban az asztrológiai szemlélet feltétlenül otthonos volt*, mi több, ez szolgált kiindulásul nemcsak a vallási, hanem az első tudományos fogalmak vagy megismerések felé is. Ha ősi kultúrákkal, sőt ősi mitoszokkal akarunk foglalkozni, akkor bele kell helyezkednünk az illető művelődés gondolatvilágába. Az évezredek, vagy több ezer éves mitoszok értelmét nem magyarázhatjuk a magunk mai, racionális, logikus szemléletével. El kell fogadnunk azt a világfelfogást, legalább föltételelesen, amelyből a kérdéses mitosz fakadt. Mindenesetre tudomásul kell vennünk, hogy a mitoszok asztrális, kozmikus jelképeizhez nem közelíthetünk az asztrológia rendszerének alapos ismerete nélkül.

*

Minden szellemi megismerésre képes faj vagy nép ősmítosza az illető embercsoport létrejöttével, további fejlődésével s általában a lét döntő fordulataival foglalkozik, s ezeket a történéseket összefüggésbe hozza az asztrális folyamatokkal, elsősorban a Nap útjával a csillagképeken keresztül. Ebből a szempontból egészen mellékes, hogy nem a Nap kering a Föld körül, hanem a Föld járja útját a Nap körül; a Nap körútja, a csillagképekhez viszonyítva, ugyanaz marad a földi szemlélet részére, akár valóságos, akár látszólagos ez a mozgás.

A mitoszok elsősorban és mindenütt az úgynevezett *nagy Napciklus*-sal függnek össze. Tudnunk kell tehát, mit kell ez alatt érteni. A Nap pályája (az ekliptika köre) az Állatöv jölsimert 12 jegyén ível keresztül. A Nap a következő sorrendben látszik áthaladni az Állatöv jegyein: Kos, Bika, Ikrek, Rák, Oroszlán, Szűz, Mérleg, Skorpió, Nyilas, Bak, Vizöntő, Halak. (Ezek a jelképek minden régi kultúrkörben vagy *azonosak*, vagy más szimbólumokkal fejezik ki *ugyanazt* a jelentéstartalmat, mint majd alább látni fogjuk.) De tudnunk kell, hogy *két* Állatöv van. Az egyik az *állandónak* tekinthető zodiákus, az állócsillagképek alkotta nagy kör a Nappálya mentén; a másik a haladó Nap évi körpályájának *változó* Állatöve. Ennek az utóbbinak kiinduló pontja a tavaszi napéjgyenlőség (aequinoctium) helye, vagyis az a pont az állandó Állatövön, ahol a

Nap a tavaszi napéjegylenlőség idején tartózkodik. Ezt tekintik az évi Nappálya—Állatöv mindenkori 0-pontjának, a kiindulásnak, tehát a Kos 0°-ának. A Nappálya—Állatöv azért változó, — s ezért változik vele együtt az évi Állatöv viszonya az állandó Állatövhöz, az állócsillagképek köréhez — mert a tavaszi napéjegylenlőség pontja évről-évre hátrább tolódik az ekliptika körén. Vagyis az idei tavaszi napéjegylenlőség idején — március 21-én — a Nap az állócsillagképekhez, az állandó Állatövhöz viszonyítva nem ugyanott állt, mint pl. tavaly március 21-én, hanem kb. 50 ívmásodperccel hátrább. Ezt a jelenséget, amelyet a Föld forgástengelyének a Sarkcsillaghoz viszonyított lassú eltolódása okoz, a napéjegylenlőség tovahaladásának, *praecessiójának* nevezzük. A Nap tehát egyidejűleg kétféle, két ellentétes irányú mozgást látszik végezni. Egy-egy év leforgása alatt az állatövi jegyek felsorolt rendjének irányában haladva teszi meg körútját, de közben, ha az évenkénti tavaszi napéjegylenlőség pontját követjük, hátrafelé tolódik el s ezen a praecessió körúton kb. 25.000 év alatt járja be az állandó Állatöv teljes körét. Az évi Nappálya állatövi beosztását, mondtuk, mindig a tavaszi napéjegylenlőség pontjától számítják, ebben a vonatkozásban tehát a Nap minden év március 21-én a Kos jegyének 0°-ába jut. De a praecessió folytán ez az évi Állatöv nem egyezik az állócsillagképek Állatövével. Jelenleg pl. a tavaszi napéjegylenlőség pontja a Halak állócsillagképének kb. a 7. foka körül jár.

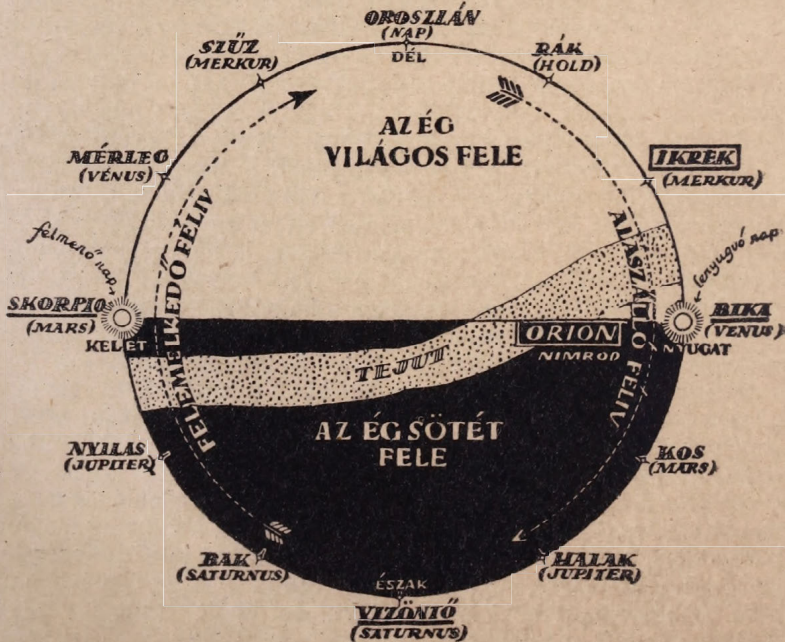
A tény, hogy minden régi kultúrnép ismerte a praecessió jelenségét, az emberi művelődés magas korát bizonyítja. Hiszen ennek az ismeretnek előfeltétele volt, hogy legalább egy praecessió kör, vagyis kb. 25.000 év tanulságaival és megfigyeléseivel rendelkezzenek. Mert éppen a praecessió év, az úgynevezett *nagy Napév*, az ismertetett 25.000 éves ciklus adta az ősi Napmitoszoknak, s a ciklust alkotó úgynevezett világ-érák ismeretének alapját.

A Nap, ha praecessió útját tekintjük kb. 25.000 év alatt teszi meg az egész kört, eszerint a 12 csillagkép-állatövi szakasz mindegyikében kb. 2100 évig tartózkodik. (A számadatokat egyszerűség kedvéért kikerekítettük.) Az asztrológia ősidők óta azt tanítja, hogy a Nap hatásai a földi életre aszerint módosulnak, hogy melyik csillagképben, illetve melyik állatövi jegyben áll a Nap, mert hatóereje elvegyül azzal a hatással, amelyet az asztrológiai hagyomány az illető állócsillagképnek, vagy állatövi jegynek tulajdonít. Más és más a Nap hatása az év különböző szakaszaiban, amint az állatövi jegyeken áthalad; s asztrológiai értelmezésben itt nemcsak fizikai, éghajlati, stb. hatásokról van szó, hanem az emberi életet általában befolyásoló, főleg pszichikai hatásokról. Magasabb, átfogóbb szempontból ugyanígy módosul a Naphatás s vele együtt a földi élet egész jellege a *nagy Napév* egyes éráiban is, amint a tavaszi napéjegylenlőség pontja az egyes csillagkép-állatövi szakaszokon áthalad. Ami tehát évenként kicsiben, szűkebbkörű hatásokban végbemegy, az megy végbe a földi lét nagy fázisaiban is, de sokkal jelentékenyebb, általánosabb hatásokkal, mélyrehatóbb változásokkal. Mégpedig megfordított sorrendben, hiszen láttuk, hogy a nagy Napévet jelző praecessió az ellenkező irányban halad, mint a Nap évi körútja. A nagy Napévben egymásután következő állatövi csillagképek sorrendje tehát így alakul: Halak, Vízöntő, Bak, Nyilas, stb.

A régi mitikus asztrológia azonban a nagy Napév kiinduló pontját

nem a Kos 0°-tól számított visszafelé (mint az imént mi tettük a szemléltetés kedvéért), hanem az *Oroszlán* jegyétől. Hogy miért, ehhez tudnunk kell, hogy az asztrológiai szemlélet a hét „planéta” mindegyikét egy-egy állatövi szakasszal hozza kapcsolatba azon elv alapján, hogy az illető égitest a kérdéses szakaszban fejt ki legerősebb, legnyilvánvalóbb hatását, vagyis hogy az egyes állatövi szakaszok jellege megfelel egyes planéták természetének, másoknak viszont kevésbé vagy egyáltalán nem. (Az asztrológiai értelmezés nem tesz különbséget a Nap, a Hold és a bolygók közt; a „planéták” alatt tehát a Napot és a Holdat is kell érteni.) A Nap és a Hold egy-egy állatövi szakaszt kapott „háza” gyanánt, a többi planéta — a régiek előtt is már ismert öt bolygó — azonban két-két szakaszban otthonos, uralkodó. A mellékelt ábrán láthatjuk ezt a beosztást; a Nap az Oroszlán-ban uralkodik (tehát az Oroszlán a Nap „háza”), a Hold háza a Rák; a Merkúr házai az Ikrek és a Szűz, a Vénuszé a Bika és a Mérleg, a Marsé a Kos és a Skorpió, a Jupiteré a Nyilas és a Halak, a Saturnusé a Bak és a Vízöntő.

Ezt a beosztást figyelembe kell vennünk, hogy a Napmitosz általános szimbólikája érthetővé váljék számunkra. A nagy Napév kezdő- és végpontja tehát a Nap háza, az Oroszlán csillagkép-szakasza. A Nap delelőpontja a nagy Napciklusban — amit rajzunk feltüntet — felülre kerül, mert az asztrológiai szemlélet a csillagos eget nem északnak, hanem délnek fordulva nézi és ábrázolja. A rajzon eszerint felül van a Nap háza, kulminációjának helye, aztán következnek az óramutató mozgásával ellentétes irányban az állatövi jegyek, mint az évi Nappálya állomásai; az óramutató mozgásával megegyező (az előbbivel ellentétes) irányban pedig, mint a nagy Napév fázisait jelző állomások, fordított sorrendben.

A nagy (praecessió) napciklus.

A nagy Napév világciklusában tehát az érák, a fázisok, a tavaszi napéj-egyenlőség állomásai így következnek egymásra: Oroszlán, Rák, Ikrek, Bika, Kos, Halak, Vízöntő, Bak, Nyilas, Skorpió, Mérleg, Szűz.

Mint ahogy a Nap látszólagos napi köríve nappalra és éjszakára oszlik, aszerint, hogy a Föld egy pontjához viszonyítva a Nap a láthatár fölött vagy alatt jár, úgy oszlik a nagy Nappálya világév-köre is nappali, világos félivre és éji, sötét félivre. A nagy Napciklus rajzán a Skorpió és a Bika szakaszait összekötő vízszintes vonal ábrázolja a jelképes láthatárt, a „világhorizont”-ot. A nagy Napévben a lenyugvó pont a Bika, felkelő pont a Skorpió; láttuk, hogy a delelőpont az Oroszlánba jut, ebből következik, hogy a Vízöntő az éjjélpont.

A nagy Napévben, a praecessiók Nap haladása szerint még *alászálló* és *felemelkedő* félivet is megkülönböztetünk. Az alászálló, hanyatló félivbe tartozik a világnappal második fele (Oroszlán—Bika) és a világéjszaka első fele (Bika—Vízöntő); az emelkedő félivbe tartozik a világéjszaka második fele (Vízöntő—Skorpió) és a világnappal első fele (Skorpió—Oroszlán).

A régi kultúrák világképében határozott, világos értelmük volt az egyenként kb. 2100 évig tartó éráknak, tisztában voltak ezek egymásra következésével, s életformáló, szellemi tekintetben is átalakító hatásokkal hozták kapcsolatba mindegyiküket. Az egykori „csillagtudó” bölcsék ezeket az ismereteket a kultuszok misztikus, „rejteki” jelképeivel fejezték ki. Így felel meg a Világév kulmináló érája, az Oroszlán, az Aranykornak, a Paradicsomnak, annak a korszaknak, amidőn a tisztaság, a szellemi és testi magasrendűség elve hatotta át a földi létet; így szimbolizálja a hanyatlást az alászálló féliv; az elbukást, a bűnbeesést, a Nap jelképes „elsötétülését” a nagy Napciklust lenyugvó pontja, a Bika. Ennek a felfogásnak történelmi korszakait is megállapíthatjuk: a Bika-éra megfelel annak a kornak, amelyben a Bika ezoterikus, mitikus jelképe uralkodott; gondoljunk csak a Bika egyiptomi kultuszára, az asszír-babilóniai szárnyas bikákra, a Mithrasz kultusz és az ó-hellén mitológia bika-vonatkozásaira! (Ugyanez a világerát jelző kultusz megvolt és jelképeiben mainapig fennmaradt Indiában a Siva-kultuszban és a vele kapcsolatos *sarvasmarha*-tiszteletben is.) A Bika-érát követte a nagy Napciklusban a Kos korszaka. A Biblia, a maga „rejteki” nyelvén e korszak folyamatait fejezi ki, amikor leírja a Bika-éra letűntének és a Kos-éra beálltának időpontjában a zsidók kivonulását Egyiptomból, a leáldozó Bika-kultusz földjéről. Gondoljunk csak a Kos (bárány) kultikus szerepére az ekkor kialakuló mózesi vallásrendszerben! (A bárány révével megkent ajtófélfák, a husvétii bárányáldozat szertartása; az új kultusztól elforduló s a Bika-kultuszhoz visszakívánczó zsidók aranyborjúja; később a Kos-érát lezáró és az „Újszövetséget” — a Halak éráját — hirdető Jézus történetének bárány- és hal-szimbólumai, a régi keresztények hal-jelvénye, stb.).

Ezeknek a mitikus jelképeknek a részletes kifejtése és az érákon való átvezetése rendkívül érdekes és igen mély gyökerekre rávilágító tanulmány lenne, de az adott keretek közt nem folytathatjuk a fejtegetéseket. Élég, ha még rámutatunk a nagy Napciklus négy sarkalatos pontjának ismétlődő, nagyfontosságú szimbólumaira; Ezekiel próféta (I., 4.), majd János Jelenései (IV., 7.) egyértelműleg jelenítik meg az Oroszlánt, a Bikát, a Vízöntőt és a Sast. A Vízöntőt minden mediterránus kultúrkör

„Ifjú” képében ábrázolta, a Skorpiót pedig már az egyiptomiak is kettős jelképpel ruházták föl, s ez a kettő: a *Kígyó* és a *Sas*. A Skorpió, mint sarkalatos fordulópont a nagy Napciklusban, kettős hatást fejt ki: a világejszaka sötét korszakaiban „földönkúszó”, alvilági hatást jelképez a Kígyó szimbólumával; a világhajnal beállta után — amikor a praecessió Nap újra felemelkedik a Skorpióban — a Sas jelképezi a fölfelé szárnyalást, az emelkedő szellemiség Napfényét. E négy sarkalatos jelkép, bár eredetét elfelejtették vagy elrejtették, mai napig is szerepel templomainkban, mint a négy Evangélista szimbóluma; a legtöbb szószéken ott láthatjuk az Oroszlán, a Bika, az Ifjú (angyal) és a Sas (Skorpió) jelképeit.

A Napmitosz részben a valóságos koroknak megfelelő érákat jelzi, térben és időben, de legmélyebb jelképeességében időn és téren túl fejezi ki a ciklus rejteki vonatkozásait is. Ez a Napmitosz, különböző formákban és különböző misztikus kifejezésekben, minden nagy kultuszban és ősi regében megvolt. Ahol a régi kultuszok még élnek — pl. Indiában — ott a Napmitosz jelképei ma is eleven értelemmel bírnak. Napmitosz többek közt a Biblia-beli Sámson története, Heraklész görög mondája, az árja-germániség Sigurd-Siegfriedjének regéje, az indo-árják Visnu-avatárjainak legendái, stb.

A magyarság elődeinek hitvilágában kétségtelenül szintén megvolt az asztrális mitoszok minden eleme. Sajnos, a régi magyar világgép mitológikus emlékei, a „rejteki régi regék” szinte nyomtalanul elvesztek. Az első keresztény térítők nagy buzgósággal irtották ki a régi magyar hit minden hagyományát. Ebben főleg az idegen hittérítők játszottak fontos szerepet. Jól tudták ezek, hogy egy nép faji istene valójában nem egyéb, mint az illető nép lelkében, vérében, idegszálaiban élő faji *gondolat* misztikus, mágikus ereje, ez pedig a mitoszokban lakozik. A X—XI. század formai vallásosságának vakbuzgó harcosai már nem értették meg azt, amit a Kereszt régebbi első hirdetői világosan láttak: hogy a *különböző fajok és népek Napmitosza mögött ugyanazon kozmikus valóság rejtezik*. Ezért vehették át aránylag könnyűszerrel a keleti, hellén-latin és germán hitvilág jelképeit, felruházván ezeket a keresztény kultusz értelmezéseivel. De ami a kereszténység korai kialakulásában végbement, az nálunk már nem következhetett be. A magyar hitvilág ősi jelképei csak egészen csekély mértékben, vagy egyáltalán nem olvadtak a keresztény világgépbe, mint ahogy pl. a germán Jul-ünnep napmitoszi jelképei egybeforhathattak a keresztény Karácsony misztikus jelentésével.

Az a néhány regetőredék, amely mégis fennmaradt az utókor számára, mégis feltétlen bizonyossággal mutat rá a Napmitosz szerepére az ősmagyarok hitvilágában. S ebből arra következtethetünk, hogy a teljes magyar mitológiában a Napmitosznak központi, teljesértelmű kifejezése is megvolt. Hiszen a Napmitosznak főntebb ismertetett elemei, látni fogjuk, *erőltetés nélkül* alkalmazhatók még a fennmaradt regetőredékekre is. Csak éppen a teljes mitoszkör zárt egysége hiányzik, mint ahogyan az pl. a Sigurd-Siegfried mondában elejétől végéig követhető. A rokonnépek mitoszainak hasonló vagy egyező elemeivel ugyan nagyrészt kiegészíthetnők a magyar mitosztöredékeket, de nem szándékozunk a feltevések területére csapni. Ezért megelégszünk a rendelkezésre álló, magyar fel-

jegyzésekből ismert regetöredékekkel, hogy rámutassunk a bennük világosan felismerhető Napmitosz-elemekre.

Tudtommal eddig nem történt kísérlet ilyen értelemben az egyetemes mitosz-elemeknek a magyar ősrégékkel való kapcsolatbahozatalára. Kísérletem nem kíván több lenni kísérletnél, de azt hiszem, nem fölösleges igyekezett az, ha sikerül kimutatnom, hogy a mitikus szemlélet gyökereit föltáró asztrológiai elveket eredményesen alkalmazhatjuk kulcs gyanánt ezen a területen.

Hunor és *Magyar* a regehagyomány szerint Ménrót (Nemrót) fiai. Ez tudvalévően azonos Nimróddal, aki „nagy vadász vala az Úr előtt”. Ismert tény, hogy az *Orion* csillagképét a megfelelő kultúrkörök területén másképpen Nimródnak nevezték. Az *Ikrek* csillagképe az ősmagyar mitológiában nyilván Hunort és Magyart jelentette, mint ahogy a görög mitológiában Castor és Pollux jelképezte az ikreket. Nem vitás, hogy a magyar mitikus szemlélet a regés hősöket kapcsolatba hozta a csillagképekkel, a csillagos égbolttal; elég, ha a Hadak Útjára, vagy Csaba Nyilára utalunk.

Vegyük figyelmesen szemügyre a nagy Napciklus rajzát. A Nimród-Orion csillagképe a Bika szakaszában áll, vagyis az égbolt látszólagos körforgásában az Ikrek csillagképe előtt jár. Nimród tehát az Ikrek elődje; az Ikrek pedig Nimród követői, *utódai*, fiai.

Ha a rege minden részletét, előzetes elemeit ismernők, még könnyebb lenne a mitikus egyezéseket kimutatni. De nehogy fantasztikus feltevésekbe tévedjünk, kövessük csupán nagy vonásokban a mitosz útját az egészen nyilvánvaló egyezésekben.

A *Csodaszarvas* — *maga a Nap*. A mitoszban nyilván a nemzetség, a faj alászálló, hanyatló dicsőségét is jelképezte, hiszen látjuk, hogy a rege — az Ikrek és az Orion-Nimród helyzete szerint — az alászálló félívre utal. A vadászó Hunor és Magyar *elől* tovafut, tovatűnik a Csodaszarvas; a praecessió Nap az Ikrek szakaszából a Bika felé siet. A Tejút csaknem minden ősi Napmitoszban szerepel, s legtöbbször mint *víz* vagy *fa* jelenik meg jelképesen. Erre egész sereg példát hozhatnánk fel, ha terünk volna rá. A Csodaszarvas-regében (mint akár a Sigurd-Siegfried regében is) a két jelkép együttesen jelenik meg s így a szimbolikus egyezést még jobban hangsúlyozza. A Csodaszarvas ingoványos, tehát *vizes erdőségbe* veszi útját; a Nap az Ikrek előtt áthatol a Tejúton a Bika felé vezető útjában, mint azt a rajzon is megfigyelhetjük. Ott aztán *eltűnik* Hunor és Magyar elől: a Nap alámerült a *Sötétségbe*, elrejtezett. A Nap-Csodaszarvasnak a Bika-ponton el kellett tűnnie, alá kellett merülnie, hogy az ismeretlen, „rejteki” sötétségben sejtelmesen vezesse követőinek, híveinek útját. Hunor és Magyar — az Ikrek — a tovatűnő Nap-Csodaszarvas helyett csupán a Bika csillagképét érik el (az Ikrek csillagképe határos, összeér a Bikával). A Bika misztikus jellegét az ősi asztrológiai értelmezés szerint a pázásnak, a földies értelmű testi gyarodásnak, szaporodásnak Vénusz fejezi ki; ez a Vénusz-hatás jellemzi a Bika szakaszát. A Bikának Vénusz-hatását a Csodaszarvas-regében az erdőben táncoló csábos, kívánatos *leányok* testesítik meg. Az Ikrek és a velükjáró vadászok (a Nimród népe, v. ö. Nimród a Bika szakaszában) egybekelnek a Bika-Vénusz leányaival. Az asztrológiai hagyomány a Bika hatásával hozza összefüggésbe az *énekhangot* és a *kifejező művészeteket* is:

a leányok énekelnek és táncolnak, amikor Hunor és Magyar rájukakadnak! Nem véletlen egyezés ez, hiszen az említett kapcsolatok a 12 zodiákus-jegy közül egyedül a Bikára vonatkoznak az asztrológiában!

Látjuk tehát, hogy minden erőltetés, kiagyalt ráfogás nélkül végigmehettünk a Csodaszarvas-rege fennmaradt elemeinek Napmitosz-kapcsolatain egészen odáig, hogy Hunor és Magyar, azaz Nimród népe, az ingoványos erdőn túl talált nőekkel egybekelvén, elszaporodott, számban és erőben gyarapodott. A Bika után következő szakasz, a Kos, *marsi* jellegű, még pedig a durvább, kezdetlegesebb marciális férfiasságot fejezi ki, s ezzel itt a hun-magyar nép kezdeti állapotára utal. A jelképek egyben megmagyarázzák azt a rege-elemet is, hogy miért nem található vissza eredeti otthonukba Hunor és Magyar, miután a Csodaszarvas kivette őket onnan. A nagy Napciklusban csak előre, a praecessió Nap útjának irányában halad a rege, nincsen visszatérés! Ugyanezt az egymásrakövetkezést minden más ősi mitoszban fel lehet találni.

A rege megszűnik, megszakad az említett ponton. De feltételezhető, hogy megvolt az összefüggés az egész elveszett magyar — vagy hun-magyar — mitoszkörrel. A Napmitosz további ciklusrészei is bizonyára megvoltak.

Más, fennmaradt mondatöredékeinkben azonban megtalálhatjuk a mitosz felemelkedő ivére, a Nap dicsőséges felszállására vonatkozó elemeket is. Lehet, sőt nagyon valószínű, hogy ezek az elemek a honfoglalást jóval megelőző időkben még más, régebbi, ősi héroszokra vonatkoztak és a magyarok e mondaelemeket csak később vitték át újabb hőseikre. Az *Attila-rege* még a germán mondában megjelenő formájában is tagadhatatlanul magán viseli a Napmitosz jellegét. Példa erre — hogy legalább egy elemre utaljunk — Attila halála: a Nap lehanyatlása, bukása, sötétségbe merültek a Bika-Vénusszal való érintkezés pontján, a Krimhilddel töltött *nász*-éjszakán. (Megjegyzendő, hogy Krimhild-Gudrun a Siegfried-mondában is ugyanezt a Bika-Vénusz hatást testesíti meg.) De maradjunk csak a közvetlen magyar vonatkozásoknál. Az Almos születéséről szóló rege — mely bizonyára egy sokkal régebbi regének Almosra való alkalmazása — nyilvánvaló módon csatlakozik a Napmitosz ciklusához.

Hunor és Magyar leszármazottjai földies, anyagi értelemben ugyan megsokasodtak és marsi, férfias erőben meggyarapodtak (Bika-Kos), de dicsőségük Napja mégis a sötétségbe (a ciklus éjszakájába) merült. Ám éppen a Napmitosz kör-jellege hozza magával a jövőndő kiemelkedés bizonyosságát is. Lássuk hát, milyen kapcsolatban áll a dicsőség, az emelkedés felé vezető Almosnak születése a Napmitossszal.

Almos anyja álmában *sast* (turult, karvalyt) lát a magasba szárnyalni, s a táltosok ebből megjövendölik, hogy a szíve alatt hordott fiú nagy hős lesz és dicsőségre fogja vezetni népét. Almos anyjának neve *Emese*; ebben a névben már az eddigi kutatás is a mai *emse* szó ekvivalensét látta. Különösnek tetszhetik, hogy a rege dicső asszonyának neve — az anyasertés nevével álljon kapcsolatban! De legott más színben látjuk a dolgot, ha tudomásul vesszük, hogy a *kínai-mongol* Állatövben a Bikának megfelelő jegyet és csillagképet nem bika, hanem *sértés* képe jelképezi. A sertés, szaporaságával, testi gyarapodásra való hajlámával, földhöz, sárhoz húzódo természetével a kínai-mongol világképben

éppoly kifejezővé vált a már ismételten említett asztrológiai jellegnek, mint a déli kultúrkörökben a Bika. Ez az egyezés még más irányban is értékes eredményekkel biztató művelődéstörténeti kutatás alapjául szolgálhat, mert arra enged következtetni, hogy a magyarság elődei csillagismeretük egy részét, valószínűleg annak régebbi elemeit, Kína (Mongolország) felől kapták.

Az újabb rege kiindulása egybevág a Csodaszarvas-rege befejezésével. Emese, vagy Emse, láttuk, a Bika-Vénuszt jelképezi. Amikor nyugaton a Bika csillagképe *alámerül* (az *anya* mindig *feláldozza, alárendeli* magát a megszületendő sarjadéknak), keleten *fölemelkedik a Skorpió*. Főntebb ismételten is rámutattunk, hogy amikor a nagy ciklus fölemelkedő Napja a Skorpióban felszáll a sötét, éjszakai félvívből, akkor a Skorpió jelképe már a Sas. A sas, a turul, a magyarság szimbolikus madara. Emese álmában is ez a madár hirdette a megszületendő sarj dicsőségét, fölemelkedését. Itt *Almos* a Nap, a faj dicsőségének, diadalmas szellemének hordozója. A Nap, amidőn a Bikában a sötétségbe merült, mintegy ígéretes magvává, csirájává vált az eljövendő *újjászületésnek*. Az ég sötét fele, alsó fele a rejtezés jelképe: az *anyaméh*, amelyből — a Sas-Skorpióban — kiszáll és felívelő pályáján a dicsőség mgassága felé emelkedik a Nap. Az anyaméh (a sötét félv) mélyén rejtezett az Ifjú, a *Vizöntő* ősi jelképe, s ez jelenti azt a pontot, ahol az odáig hanyatló Nap ismét emelkedőre fordul. A Sas-Skorpió, a Koshoz hasonlóan, szintén *marsi* jellegű, de — ellentétben a Kossal — a magasabbrendű, heroikus, önfeláldozó, messzetekintő harcos jelképe.

Napmitosz-jellegű Almos halálának hagyománya is. Almost, aki valóban a fölemelkedés, a dicsőség felé vezette népét, az új haza határán megölik, feláldozzák. Kultikus, szakrális áldozat ez, mely ezúttal a Napmitosz alászálló fázisához kapcsolódik. Almosnak, az immár alászálló Napnak el kell tűnnie, a homályba kell merülnie, hogy az új Nap a Sas-Skorpió diadalmas pontján ismét megszülethessék és beragyogja a győzelem, a dicsőség útját. *Árpád*, az újjászületett Nap, valóban a dicsőség kulmináló pontjára, fejedelmi rangra emelkedik. A *pajzson való fölemelés is Napmitosz-jelkép*; a kerek, csillogó pajzs — a Napkorong — Árpáddal, a Napot megtestesítő hőssel, fölemeltetik, fölmagasztaltatják, a fejedelmi méltóságot jelképezve, mint amikor a Nap fölszáll az *Oroszlán* uralkodói házába.

Anélkül, hogy bizonytalan feltevésekbe bocsátkoznánk, felvetjük még az ötletet: vajjon nem eredhetett-e a régi magyarok kultikus *lóáldozata* is a Napmitosz asztrális összefüggéseiből? A *Nyilas* jelképe a mediterráneos kultuszokban is kapcsolatos a lóval (nyilazó Kentaurusz), a kínai-mongol zodiákus pedig egyenesen *ló* képében ábrázolja a Nyilas csillagképét. Az emelkedő íven fölfelé szálló Napnak, mielőtt a Skorpió-Sas pontját, vagyis az újjászületésének helyét elérné, előbb a Nyilas csillagképén kell áthaladnia. Képletesen úgy lehet ezt értelmezni, hogy a Napnak *mintegy le kell küzdenie, maga alá kell gyűrnie* a Nyilast, a Lovat. A ló feláldozása tehát könnyen jelenthette mitikus értelemben a megszülető dicsőség küszöbét; hajnalát, azt az elkerülhetetlen fázist, amelynek *meg kell előznie* a diadal Napkeltét. Ez lehetett az oka, hogy a magyarok minden fontos, döntő vállalkozásuk előtt bemutatták a lóáldozatot, ezzel képletesen előkészítve, biztosítva a sikert, a diadalt, a nép Napjá-

nak jelképes fölemelkedését. — Az ősi kultuszok minden cselekményének „rejteki” értelme volt!

Mindebből arra következtethetünk, hogy a táltosok, az „igazlátók”, éppoly mély, kozmikus ismereteken alapuló bölcseséggel rendelkeztek, mint bármely régi kultúrnép papjai, vátesei és csillagtudósai. S ez újabb adalék annak bizonyításához, hogy a magyarság ősei nem lehettek kezdetleges barbárok, mint aminőknek a nyugati krónikások szerették őket feltüntetni!

A felsorolt egyezéseket még sok érvel, részletekbe hatoló adattal és utalással lehetne támogatni, ez azonban jóval terjedelmesebb tanulmányt igényelne. Az elmondottak csak nagy vonásokban világítják meg a kérdést, de mindenestre bevezetésül és ösztönzésül szolgálhatnak a nagyrészt elveszett magyar mitológia új szempontú kutatására, s az ilyen természetű kutatásokban nélkülözhetetlen asztrológiai tanulmányok iránti érdeklődés felkeltésére. És a rokonépek nyelveit, hagyományait és regéit ismerő kutatók ezzel a kulccsal fölfeigyervezve igen tanulságos és eredményes módon foglalkozhatnának a testvérnépek mitoszaiával!

Baktay Ervin

AZ ŐSI SZEKÉRVÁR

Régi nagy ütközeteink katonai térképvázlatain szinte mindenütt ott látjuk a magyar sereg szekérvárának feltüntetését is. Népünknek, helyesebben fajunknak ősi harci-alakulata volt a szekérvár. Ezt legrégibb krónikásaink is emlegetik.

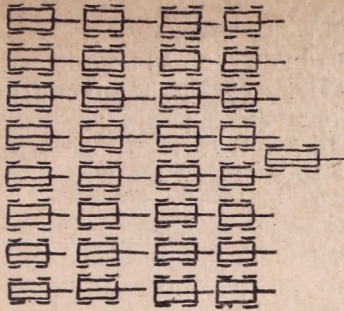
Eddig még senki nem foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy milyen is volt, milyen is lehetett ez a szekérvár?

Ha az 1396 szeptemberében megvívott nikápolyi ütközet, vagy az 1444 nov. 10-iki várnai csata régi katonai térképvázlatait tekintjük meg, akkor azt látjuk, hogy a szekérvárat négyzetalakban egymás mellé helyezett szekerekkel jelzik.

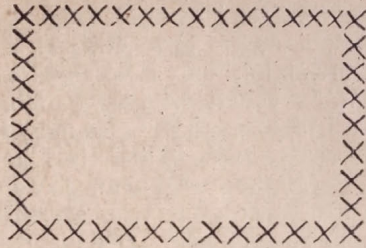
Így rakni egymás mellé a szekereket szinte lehetetlen. Napokig eltartana, míg a hadjáratban szereplő sokezer szekeret ilyen négyzetalakban, szorosan egymás mellé lehetne rakni. Rendkívül sok vesződséggel és fáradtsággal járna. De teljesen célszerűtlen is. Mert csak egyenként lehetne a szekereket sok ide-oda tologatással egymás mellé helyezni, vagy a tábor felbontásakor onnan kihozni. De még egy-egy olyan szekérhez eljutni, amely belül került, csak úgy lehetett volna, ha minden szekéren végigmászáltak volna, míg csak el nem érik a maguk szekerét. Aki ismeri, hogy még a mai magyar is mennyire félti a szekerét, milyen körültekintéssel vigyáz a holmijára, az ezt a megoldást eleve elveti. (1. ábra.)

Ezért a mai katonai írók térképvázlatain már például az 1526 aug. 29-iki mohácsi csatában a magyar szekérvárat csak négyszög alakban elhelyezett kereszttekkel jelzik, annak a beismeréséül, hogy még csak halvány fogalmuk sincs arról, milyen is lehetett az a bizonyos szekérvár? (2. ábra.)

Pedig ezt a kérdést a máig fentmaradt néhány adatból — következtetés útján — szépen meg lehet oldani.

1. ábra.

2. ábra.

Senki sem hinné, hogy egészen hétköznapi és egyszerű kifejezések, amelyeket úgyszólván naponta használunk, még az ősmagyarok korából valók és népünk ajakán többezer éves multra tekinthetnek vissza. Ilyen kifejezéseket és mondásokat azonban mindmáig is többet használunk. Ilyen az is, amikor azt mondják, hogy valaki *rossz fát tett a tűzre*.

Ezen a kifejezésen ma már nem azt értjük, amit szó szerint jelent. Tehát nem azt, hogy valaki redves, korhadt, vagy nedves fát rak a tűzre, hanem azt, hogy valaki hibát, vétket, ballépést, bűnt követ el.

Mi az oka annak, hogy eme kifejezésünk értelme ennyire megváltozott?

A feleletet azonnal megkapjuk rá, amint ennek az érdekes kifejezésünknek a mélyére tekintünk. Mert mind ez a kifejezésünk, mind az általa kifejezett cselekvés maga is, még egészen hamisítatlanul pogánykori.

Az ősmagyar pogány vallásban ugyanis minden istenségnek megvolt a maga szentelt fája. Ahogyan az ó-görög mythológiában az olajfát Athénénak, a tölgyfát Zeus főistennek, a babérfát pedig Apolló istennek szentelték, ugyanígy a magyar ősvallásban az Öregistennek szentelt fa a hársfa (ősi néven száldokfa), a főistenasszonyé, vagyis Nagyboldogasszonyé a nyirfa, a Vizanyáé a fűzfá, az Öregördögé a bodzafa (ősi néven csetefa), az ördögfiaké a gyalogbodza, stb. volt.

Ha most őseink valamelyik istenük ünnepnapját tartották, azon a napon tüztisztelő eleinknél csakis olyan fát volt szabad a tűzre tenni, amelyet az illető istenségnek szenteltek. Ha valaki mégis tudatlanságból, vagy véletlenségből valami másféle fát tett a soha kialudni nem hagyott tűzre: *az tett rossz fát a tűzre!* Vagyis vétket, bűnt követett el az illető istenség ellen.

Itt van tehát ennek a ma is naponta használt ősi kifejezésünknek a magyarázata.

De nem ez az egyedüli ilyen kifejezésünk. Van még több ilyen is.

Példának okáért ilyen az is, hogy *kereket oldottunk*, vagy ennek synonymája: *elkötöttünk*.

Ezek a kifejezéseink sem azt jelentik, hogy amikor leérünk a lejtőről, megoldjuk a szekerünk kerekeit, hanem azt, hogy odébb állottunk, tova mentünk, elhagytuk azt a helyet, ahol eddig tartózkodtunk *és pedig sietve!*

A kifejezésben még a *sietés* is máig fentmaradt! *Bele érezzük!*

Már most hogyan változott meg ennek a kifejezésünknek is az eredeti értelme? Miként és mi okból kapott egészen más jelentést?

Előre is megmondom, hogy ez lesz az a, — még az előbbinél is sokkal érdekesebb és értékeesebb, — kifejezésünk, amelynek vizsgálata elvezet az ősi szekérvár szerkezetének és mibenlétének titkához.

Nézzünk tehát ennek a kifejezésünknek is a mélyére.

Minden iskolai olvasókönyvünkben megtalálhatjuk Jornandes arianus püspök és gót történetírónak a catalaunumi csatáról szóló leírásában azt a mondatot, hogy a vérengző csata után, az est beálltával, Attila szekérvárába vonult vissza. „Azonban bármily gyenge volt is ez a menedék — írja Jornandes, — a mögüle mindenfelől szakadatlan való nyílzápor az odarohanókat mind visszakergette.” (Thierry: Attila, 152. lap.)

Mint hogy azonban Jornandes Attila után száz évvel élt, ő a hun szekérvárat személyes tapasztalatból nem ismerhette. Mert bizony az éppenséggel nem „gyenge menedék” volt, — ahogyan azt Jornandes állítja.

Mert hát hogyan is állították a hunnok egymás mellé a szekereiket? Ez is azok közé a kérdések közé tartozik, — sok más között, — amelyekkel eddig a tudomány még nem foglalkozott.

Mindössze annyit tudunk Jornandes és Priskos rhetor egybehangzó adataiból, hogy ez a hunn szekérvár köralakú volt és óriási kiterjedésű. Semmiféle más történetíró, vagy krónikás nem ad, erre vonatkozólag, ennél több felvilágosítást.

De ez az egyetlen, minimális adat is teljesen elegendő ahhoz, hogy ezt a kérdést is meg lehessen fejteni.

Ha ugyanis adva van egy nagy kör, arra csak háromféleképpen lehet ráhelyezni a szekereket. És pedig hosszában, keresztben, vagy ferdén.

Vizsgáljuk meg közelebbről mind a három esetet, akkor rá fogunk jönni az igazságra.

Ha hosszában helyezték volna rá a körre a hunnok a szekereiket, akkor a lovakat csak egyenként lehetett volna a szekerekből kifogni, vagy induláskor a szekerekbe befogni. Mert mindegyik szekér akadályozta volna a mögötte lévőt a be-, vagy kifogásban. Tekintettel arra, hogy itt sokezer szekérről és még többezer lóról van szó, ez a művelet heteken át eltartott volna. Ez a megoldás tehát nem megfelelő. De tudni való még az is, hogy minden szekeret oldalról a legkönnyebb felborítani. Ilyen elhelyezés mellett csakugyan igaza lett volna Jornandesnek abban, hogy ez gyenge menedék lett volna.

Nézzük meg tehát most a második esetet. Ha a hunnok keresztben helyezték volna el a körre a szekereiket, akkor azok a legkeskenyebb részükkel álltak volna a körön. Következésként ilyen elhelyezés mellett kellett volna a legtöbb szekér a kör alakításához.

Kétszer annyi, mintha hosszában helyezték volna el azokat és majdnem háromszor annyi, mintha ferdén, átlós irányban helyezték volna el a körön a szekereket.

Már maga ez a körülmény is valószínűtlenné teszi ezt a megoldást. De azért vizsgáljuk tovább ezt a helyzetet.

Ilyen elhelyezés mellett a szekér mögötti hunnok rövid kardjukkal nem érték volna el az ellent a közelharcban. Míg az hosszú dárdájával őket könnyen elérte volna.

Tehát ezt a megoldást ez a körülmény is elfogadhatatlanná teszi. Egy harmadik szempont azonban teljesen megcáfolja ezt a megoldást. És ez a legfontosabb.

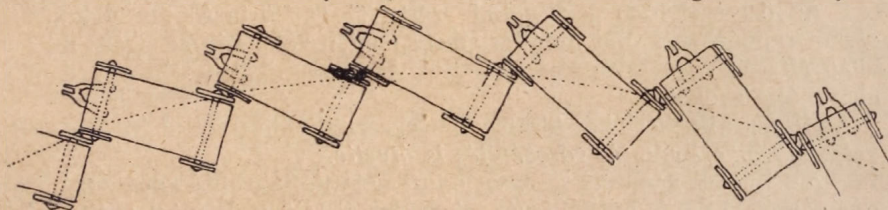
A régi hunn szekér ugyanis még olyan ősi formájú volt, hogy annak a rúdját nem lehetett elforgatni jobbra, vagy balra az első kerék-

pár tengelyével együtt. A hunn szekerek tengelyei nem voltak mozgathatók. Nem forogtak, rögzítve voltak. Tehát ezekkel a szekerekkel csak nehezen és igen nagy ívben lehetett fordulatot venni. Kereke sem küllős volt, mint a mai, hanem tömör korong, amelyben egyetlen lyuk volt vágva közel a lapos fakerék kerületéhez. Ez az ősi hunn szekér eredeti alakjában még ma is használatos Kína három északnyugati tartományában: *Csili*-ben, *Szantung*-ban és *Senzi*-ben. E három tartományban ugyanis a hunnok Kr. e. 206—119 között, vagyis 87 esztendőn át uralkodtak. Uralkodók felvették a kínai császárok címét is. Ez idő alatt vették át tőlük a kínaiak a szekér használatát.

Ezzel a rögzített tengelyű ősi hunn szekérral tehát nem lehetett volna körbe sorakozni, ha a szekereknek a körre merőlegesen kellett volna elhelyezkedniök. Ebben az esetben a nagy ívben és csak nehezen forduló szekerekkel az egész szekértábor nemhogy megalakult, de úgy összezavarodott volna, hogy abból soha sem tudtak volna a hunnok kikeveredni.

Ütközetek előtt pedig sehol semmi zavarnak nem volt szabad előfordulnia. Ez ma is hadi szabály! Ezt a megoldást is el kell tehát ejtenünk.

Marad a harmadik eset: amikor a szekereket átlós irányban helyezték rá a körre úgy, hogy az egyik szekér hátsó jobboldali kerekét neki támasztották a másik szekér baloldali első kerekének és a kerekeken lévő lyukakat a szekerek megemelésével egymáshoz fordították és azon át összeláncolták, vagy kötéllal összekötötték egymással a szekerek kerekeit. Mindegyik szekérnek a rúdja állt kifelé. Azt leszerelték, nehogy a küzdelem hevében összetörjön. (3. ábra.) Mert a rúd még ma is kényes

3. ábra. A hunn szekértábor szekérsora felülnézetben. A szekereken átlós irányban végigvonuló pontozott vonal a tábor hátrvonalala.

jószág és drága valami! Hát még akkor! Még drágább és még féltettebb dolog volt. Vigyáztak hát rája.

Az így elhelyezett rendkívül érdekes és szellemes megoldású szekérláncolat alkotta az ősi szekérvárat.

Ennek a szekérvárnak aztán már semmiféle hátránya nem volt. Ellenben az összes lehetséges és szükséges előnyöket megadta. A sarkaival kifelé állított, összekötött szekereket még a legerősebb lovasrohamokkal sem lehetett se benyomni, se felfordítani. Így olyan erős menedéket nyújtott, amin nem lehetett áttörni.

A további előnyök még a következők voltak. Így kellett a legkevesebb szekér a kör megalakításához, mert az átlós irány a leghosszabb. A szekerek között keletkező ú. n. *vi-háromszögek*ből két oldalról is meg lehetett támadni a szekerek alkotta külső háromszögekbe berohanó és ott mozogni többé nem tudó, magát ott összetörő ellenséget. A szekerek egymást nem akadályozták sem a lovak ki-, sem pedig a befogásában.

Induláskor minden szekérbe egyszerre be lehetett fogni a lovakat és a *kerekek megoldása után*, minden fordulás nélkül, rá lehetett térni a kör-tábor körül húzódó útra s erről a köralakú útról a *lehető leggyorsabban* és legsímábban, minden zavar nélkül, a világ bármely tájéka felé le tudott könnyedén bonyolódni, le tudott gomolyodni az egész óriási, akárhány ezer szekérből álló tábor is.

Amikor tehát a hunnok parancsot kaptak az indulásra, akkor először is *kereket oldottak, elkötötték* és csak azután indulhattak el. *Felkerekedtek!*

Ősi kifejezések ezek mind.

Ezeknek a kifejezéseinknek viszont ez a magyarázata. Ezért vált később ez az egykor még két külön fogalom eggyé. Ezért jelenti az *elkötés*, a *felkerekedés* és a *kereket oldás* még ma is nálunk az odébb állást, a gyorsan való helyváltoztatást, tovatűnést. A világ semmilyen más nyelvén nem jelentik ezek a kifejezések azt, amit nálunk jelentenek. Ezek igazi hungaricumok!

Ősi életünk máig fentmaradt egykori különlegességei.

Amint láttuk, az ősi szekértábor szerkezete éppen olyan egyszerű, amilyen zseniális. Meg kell itt említenem, hogy Szegeden a szénapiacson még ma is így állnak fel egymás mellé a szénásszekerek. Ferdén. Átlós irányban. A szegedi tanyavilág embere azt mondja, azért, mert így jobban lehet szemügyre venni a szénát.

Nem is sejtji, hogy ősi, sokezer éves szokást őriz ezzel az egyszerű és természetesnek látszó cselekedetével is.

A szekérvár körén aztán nyílások, kapuk voltak, kellő őrséggel, ahol a ki- és bejárás történt. Szükség esetén a kapukat is el lehetett zárni hasonlóképpen elhelyezett szekerekkel.

Az ősi szekérvár ismertetett szerkezete az ősturáni zsenialitásnak olyan frappáns példáját nyújtja, amely méltán vetekszik az egész művelt világ által csodált ókori római mérnökök alkotásaival is. Ha ugyan felül nem múlja azokat.

Hiszen a szekérvár kiszögélő szekerei alkotta ú. n. *vi-háromszögeket a középkori vár- és városépítés is átvette.*

A németek nemcsak a harcmódot sajátították el a kalandozó magyarságtól, hanem a szekérvár vi-háromszögeit is megépítették kőből váraiknál. De a német városokban ma is sok helyütt úgy háromszögellek ki a házak az utcán végig, ahogyan azt az ősi hunn szekérvár szekereinél láthatjuk. Sopron legrégebbi része, valamint sok német és nyugat-magyarországi község házai ma is így sorakoznak még egymás mellé.

Az ősi hunn szekérvár zseniális szerkesztésének germán utánezatai ezek.

Tőlünk vette át ezt is a Nyugat!

Sok száz kötetet, egész könyvtárt írtak már össze az ókori- és középkori vár- és városépítkezésekről. De a vi-háromszögek szerkezetének és az ezek alapján épült városok terveinek eredetét még eddig senkinek sem sikerült megfejtenie.

Ezt a kérdést is az ősi szekérvár szerkezetének megoldásával lehet megmagyarázni.

Ezzel is egyvel több okunk van arra, hogy egyformán büszkén tekinthessünk mind nagyvonalú és dicső multunkra, mind a messze napnyugati műveltség felé.

Torbágyi-Novák József Lajos

MAGYER, JERETÁNY FEJEDELEM SZÉKVÁROSA

(Folytatás.)

1780-ban *Pallas* kereste fel Magyar romjait és arról ad hírt, hogy már csak mindössze 32 épület állott jobb-rosszabb karban. A tornyok közül csupán tízet talált még meg.¹⁹ Hat év múlva hozták erre a vidékre az orosz telepeseket s hogy azok egy esztendő alatt mit pusztítottak, legyen elég az az egy adat, hogy amikor 1787-ben *Pallas* másodszor is Magyarben járt, mindössze négy kápolnaféle épület maradványát sikerült fellelnie. Minden egyéb annyira elpusztult, hogy ő nem is akart hitelt adni annak a hírnek, hogy ezen a helyen valaha virágzó és kiterjedt város állott!

*

Húsz év múlva, 1807 novemberében *Klaproth* tekintette meg a romokat, de akkor éppen olyan zivataros időjárás volt, mindent olyan vastag hó borított, hogy érdemleges munkát nem végezhetett. Éppen ezért 1808 szeptember 2-án újból útra kelt Georgievskből, hogy meglátogassa Magyar romjait.

Útja több jelentős eredménnyel járt. Elsősorban is megállapította, hogy Reineggs, német utazó, ellentétes kijelentései ellenére,²⁰ sohasem járt Magyarben, sőt minden valószínűség szerint sohasem látott onnét eredő régi feliratokat. *Klaproth* beszélt azokkal az emberekkel, akik Reineggs kísérői voltak, tévedésről tehát nem lehetett szó. Ez a megállapítása azért fontos reánk nézve, mert ezek alapján Reineggs elképzeléseivel sem most, sem a jövőben nem kell foglalkoznunk.

*Klaproth*nak a romok területi kiterjedését illető megfigyeléseit már korábban összegeztük, most az építkezésre vonatkozó adatait közlöm magyar fordításban.²¹

Klaproth egy sírkamrát még hozzáférhető állapotban talált. Ezt megvizsgálta s ennek alapján megállapította, hogy *Gmelin* és *Güldenstädt* fent idézett leírásai hüek és megnyugtató mértékben megállják helyüket.

„A kelet felől teljesen nyitott épületnek mélyített padlózatát 2 láb (120 cm) magasan téglá, omladék és föld takarta, amit lapáttal takarítottunk el onnét, — írja *Klaproth* — mire egy nagy mészkővel letakart lyukat találtunk. Ez a lyuk 2½ láb magas és 2 láb széles. Ez volt a bejárat a sírkamrába, amelynek boltozata 9 láb hosszú és 5½ láb széles volt. Mégis olyan alacsony, hogy alig állhatott fel benne egyenesen az ember. Élükre rakott téglákkal volt kirakva és a közepén égetett kőből készült emelvényen állott a vastag, fenyődeszkából készült koporsó, benne a halott csontjai. Ezek a megszokott nagyságúak, azonban már nagyon elmállottak és nagyon, nagyon régieknek látszottak. A koponya széttűzödött, egyébként elhoztam volna magammal. Más említésre méltót a sírboltban nem láttam. A levegő tiszta volt s viaszgyertyáink jól égtek odabenn. A koporsó É—D-i irányban állott. Szerettem volna a többi sírboltot is kinyitgatni, de az örmények bizonygatták, hogy egy évvel korábban a többit is sorra kibontogatták s azokban sincs más, mint emebben.

A többi romok és a Kuma nádasaiban találkozó alapfalak közül

megvizsgálásra csak annyi mutatkozott érdemesnek, hogyan feküdt az egykori város és hogy temetkezőhelyük lenyúlt a Kumáig. Minden elfogulatlan kutatónak el kell ismernie, hogy a maradványok legeslegtöbbsége egykori városra utal. Ugyanúgy emellett szól a sok európai és tatár ezüst- és rézérme, az arany- és ezüsttülbevalók, karikák, bronztükrök és egyéb mindennapi tárgyak, amelyeket mai napig is található a földtörmelékben. Továbbá ezt bizonyítják a kék, zöld és fehér színű csiszolt téglákkal kirakott padozatok, a köpadok és a többi között egy nagy kőből kivájt vízgyűjtőmedence, amelyet jelenleg egy praskovino-i parasztcsalád gabonatarlálnak használ.”

*

Ha gondosan mérlegeljük a fentebb megszólaltatott hat kutatónak adatait, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy Magyar városa kétféle jellegű házakból állott: a gazdagoknak időtálló égetett-tégla palotáik voltak, faragottkő-, színes- és csiszolttégla díszítésekkel s ezeknek az építményeknek formajellege, stílusa a legszorosabb perzsi kapcsolatokra utal. Valóban, a kummagyeriai magyarság — mai ismereteink szerint — legalább 900 éven keresztül igen szoros politikai és kulturális kapcsolatban élt a velük szomszédos perzsa birodalommal. Nagyon valószínűnek látszik, hogy Magyarben vagy perzsa építőmesterek dolgoztak, vagy (amit kevésbé hiszek), magyar mesterlegények Perzsiában sajátították el mesterségüket.

Gmelin leírása alapján a magyeri paloták alaptípusát így képzelhetjük el: a lakóház emeletes építmény volt, négyszögű, nyolcszögű, vagy köralakú alaprajzzal, 14—17 m térszínfeletti magassággal. Az épületnek ez a része a földszinti főszobára és az emeleti helyiségre oszlott. A kettőt keskeny csigalépcső kötötte össze. Mindkettőnek mennyezete, a mágnások palotáiban, boltozott. A földszinti szoba minden valószínűség szerint nappali helyiség volt: a felnőttek, és pedig elsősorban a férfiak lakosztálya, míg az emeleti helyiség hálószobául, valamint a nők és gyermekek otthonául szolgált. (Ázt hiszem nem sokat tévedek, ha bizonyos fokú mohamedánus hatásokat tételezek fel, legalábbis a XIV. század utolsó harmadától kezdve.) A földszinti szobából megközelíthető pincehelyiségbe nem lépcsőn, hanem — feltehetően — létrán közlekedtek. Amennyiben a pince folyosó-, jobbanmondva alagútszerűen megnyúlt a majorság széléig és ott a szabadba szolgált, inkább védelmi, semmint kényelmi berendezésről beszélhetünk. Annál is inkább hiszem ezt, mert — mint már fentebb említettük — némely esetben a pincefolyosó olyan alacsony volt, hogy alig lehetett abban kiegyenesedni, tehát huzamosabb ott tartózkodásra semmiképpen sem volt alkalmas.

Az épületek másik fajtája a kevésbé tehetősek igényeit elégítette ki. Kőépületek voltak ezek is, de egyszerűbb kivitelben, amelyet még megbírt az építető zsebe. Alaprajzuk ugyancsak négyzet, kör, vagy nyolcszög, de ezeknél az emeleti helyiség tulajdonképpen a mi padlásunknak felelt meg és az alsó helyiséget sem boltozat, hanem gerendákra fektetett, paraszti egyszerű mennyezet fedte s az felül, az emeleti helyiségben pelyvás sárborítást kaphatott. A tető és egyben az emeleti helyiség oldalfala is valójában téglából készült *áboltozat*,²² vagyis olyan piramidális építmény volt, amelyben a téglasorok vízszintesek és csak az egyes téglák előreugratásával érték el azt, hogy végül összetalálkoz-

tak. Csakis ilyen szerkezeti megoldással érhatték el Kumamenti eleink azt, hogy tömeges emeletes építményeik (miként azt Gmelin leírásából tudjuk), nem haladták meg a 7.5—10 méteres összes magasságot. A földszinti szoba területe az egyszerűbb házakban (négyzetes alaprajz mellett) 16—25 négyzetméter körül mozgott, más alaprajzi elrendezés mellett ennél valamivel kisebb. Előszobájuk is volt kiugró és alacsony kapuzattal, amiben szintén hasonlóan a paloták csarnokos alaprajzi elrendezéséhez. Valószínűnek tartom, hogy ezekben az egyszerűbb lakóházakban a kőből készült csigalépcsőket létrák, vagy falépcsők helyettesítették, mert a falazatba a csigalépcső nehezen volna beilleszthető, másrészt ha külső, különálló lépcsőházat tételeznénk fel — az álboltozatot kellene miatta áttörnünk, amivel pedig annak állékonyságát annyira megzavarnánk, hogy azt ilyen módon — különösen abban az időben és olcsó kivitelezés mellett — nem lehetett volna elkészíteni.

A szobák méretei a rekonstrukció során mindkét esetben meglepően szűknek adódtak. Ha azonban meggondoljuk, hogy a fent említett német utazók egyöntetűen azt vallják, hogy a magyar építmények csalódásig hasonlatosak a perzsiak, általunk ma is ismert mintákhoz, világos, hogy adott összes magasság és a szükséges falvastagság mellett (boltozatok oldalnyomása!) tágasabb lakóhelyiségekre nem is számíthattunk! A Gmelin által megadott 17 m legnagyobb magasság esetén a palotákban 5.60×5.60 m átmérőjű helyiségeket nyerünk. Ez az alapterület megfelel egy kényelmes jurtaénak, márpedig nem lehet kétséges, hogy mielőtt a kummagyeriai magyarság áttért a kőépületekre is, a mai kirgiz jurta-hoz hasonló sátrakban és szövevény-, ill. veremlakásokban lakott. Igényeit illetően tehát ez az alapterület Magyar város lakosait tökéletesen kielégíthette.

A kőházak jelentős része volt még a földszinti lakószoba elé épített csarnok. Ennek díszes kapuzata a város belseje felé szolgált. A színes téglamozaikok a kapuk, ajtók és ablakok köré hangulatos, a keleti ízlésnek megfelelő koszorút fontak. A csarnok felett — a perzsa építőmórnak megfelelően — tetőteraszt képeztek ki s azt az emeleti helyiségből lehetett megközelíteni.

Güldenstädt tudósításaihoz meg kell jegyeznünk, hogy bár nem valószínűtlen az a feltevés, hogy a XV. században, sőt talán már a XIV. század legvégén is mohamedán mecset épült Magyarben, (bár ezt az utóbbit a rendelkezésünkre álló okmányok adatainak ismeretében egyáltalán nem hiszem), lehetséges az is, hogy a magyar ferences kolostor — európai építőmesterek híján — keleti modorban épült s ezért a romok Güldenstädt-et mecsetre emlékeztették.

Az épületek másik csoportjába a szegény nép pórias kunyhói, szövevényes, vagy vertfalas vályogviskói és veremlakásai tartoztak. Nem nehéz elképzelnünk, hogy a tulajdonképpen városon kívül a még le nem települt magyar pásztornépség ezrei éltek sátrak ortalma alatt, miként arra nem egy egykorú okmányban találunk utalást.

*

A kumamenti magyar építészet tehát — jelek szerint — perzsa hatásra vezethető vissza. Ugyanígy perzsa hatás alatt fejlődött ki a kirgizek építkezése is. Ezt *Prinz Gyula* belsőázsiai utazásai nyomán részletesen ismerjük. A kirgizség épügy távol esik Perzsiától, akárcsak a kuma-

menti magyar nép és a kirgizségnél az eredeti főmák gazdagsága épügg elhalványul, ahogy azt Magyar esetében is teljes joggal feltehetjük. Bármilyen egykori építészeti kultúrát vegyünk is szemügyre, például a görögöt, vagy a római, minél inkább távolodunk az impérium szívtől, a kultúrát kitermelő, jelentő és hordozó fővárostól, a messze provinciákban a főmák leegyszerűsödtek és a peremvidéki, idegen lakosság egyéni, népi ízlésének megfelelően átalakultak. Ugyanezt a jelenséget nem szabad figyelmen kívül hagynunk Magyar esetében sem. Az is nyilvánvaló, hogy a kumamenti magyarság török-tatár népek szomszédságában élven s mivel azokkal vérségileg is a legközelebről rokon volt, népi ízlésében és művészetében is török-tatár jellegek ismerhetők fel.

Mindezek a megfontolások feljogosítanak arra a kijelentésre, hogy Magyar főváros építészetének részleteire a legjobb, a legvalószínűbben megközelítő mai példát a kirgizek építkezésében kell keresnünk. Néhány apró vonást idézek csak *Prinz* leírásából,²³ aki elragadtatással ír a gazdagabb lakóházainak belső berendezéséről:²⁴ „Legjobban a díszszoba lep meg bennünket pompájával. Már az idevezető előszoba is igen díszes, csupa stukkó és faragás, szép kandallója is van. A gerendázat szerkezete ugyanolyan, mint a többi kirgiz házé, de sűrűn egymás mellé helyezték itt a pontosan összeillő, szépen faragott pálcákat és fehér olajfestékkel mázolták be azokat. A gerendák szélei pedig faragottak és tarka ékítményekkel festették őket tele. Az ablakokat és ajtókat szalag-ékítmények díszítik. A szoba... tele van szebbnél-szebb kásgári szőnyegekkel”. Miként *Prinz* írja, a gazdagabbak házai már külsőre is „az egyszerűbb *kislak* mellett kisebb kastélynak tünnek fel”.

Ha népművészetünk máig megőrzött, kétségtelenül keleti — turáni — eredetű, hihetetlenül formagazdag kincsesházára gondolunk és *Prinz*-nek egy altyn-artissi ház gerendás mennyezetéről készített rajzát szemléljük, valóban sajnálkoznunk kell azon, mennyi pompa, mennyi ősi, magyar népművészeti érték pusztult el Magyar lerombolása alkalmával, amit soha ebben az életben pótolni nem tudunk!

Gazdagok és szegények szobája megegyezik abban, hogy a falakat számos falfülke tagolja. Ezek a mi szekrényeinket és polcainkat helyettesítik s mindenféle alkalmatosság elraktározására szolgálnak. Ezek mellett színes, faragott fogasokat is alkalmaznak a ruházat tárolására. „A díszszobában a fal mellett — írja *Prinz* — óriási, 3—4 m hosszú ládák állnak, amelyek a család vagyonát tartalmazzák.”

Megfigyelése szerint a díszcsarnokok tetőnyílásait díszes, faragott farácsozat zárja le s arra — esőzés idején — nemeztakarót borítanak. Ugyan az üveg abban az időben (XII—XIV. század) már ismeretes —, de Keleten bizonyára igen nagy ritkaság volt, semhogy ablakokra tábla-üveggként alkalmazták volna. Szó van a leírásokban arról is, hogy az ajtók a homlokzat síkjáról kiugró szegélyzettel készültek. Nagyobb palotáknál a perzsa minták tökéletes utánpótlásával számolhatunk, míg a kisebb épületeknél úgy kell a leírást értelmeznünk, ahogy azt *Prinz* egy kelpini lakóház aajtájának rajzán bemutatja.²⁵

Hogy a paloták boltozata téglából, elsőrendű kivitelben készült, az *Gmelin* leírásából betűszerint kiolvasható, de ha nem is jegyezte volna fel ezt a tényt, akkor is világosan állana az előttünk, mert hogyan maradhatt volna fenn négy évszázadon keresztül pl. olyan sártapasztásos bol-

tozat, amelyenről Prinz a kirgiz gumbeszekkel (mauzoleumokkal) kapcsolatban tesz említést.²⁶ Miként írja, egyetlen kiadós zápor is jókora sártömegeket mos le a gumbeszek hevenyészett boltozatáról.

Ellenben a magyar pórias kunyhók földszintes előszobájának fedélzetét pontosan úgy képzelhetjük el, ahogy azt Prinz a kirgiz köznép építkezésével kapcsolatban leírja:²⁷ „A falazatra 50—100 cm távolságban keresztgerendák, majd ezekre sűrűn, egymás mellett kis pálcák kerültek. A pálcákra először felül gyékény jön, folytatja, azután leveles gallyak, végül sár. A tetőt 10—15 fokos lejtéssel készítik, hogy az esővíz lefolyhasson róla, de arra csak nyáron van szükség, mert télen a tetőre rakott szénaboglyák jól megoltalmazzák a házat.“

Ami az udvarházakban emelt sírkamrákat illeti, külsejük leírása tökéletesen megfelel annak a gazdag rajzsorozatnak, amelyet Prinz a kirgizek gumbeszéről gyűjtött.²⁸ A kivitel dolgában azonban a mai kirgiz gumbeszek messze elmaradnak a magyar sírkamrák mögött és belső elrendezés dolgában is sokkal tökéletlenebbek. Klaproth személyes tapasztétele szerint a magyar sírkamráknak alsó, pince(kripta-)szerű üregében *valóságos* koporsó állott, abban pihent a halott. Prinz szerint a kirgizek a holttestet elföldelik és a sír fölé emelnek egy — sárból és pelyvából tákolt — koporsóformájú építményt, amelyet azután beföd a gumbesz. A kirgizek mai eljárása kétségtelenül arra az ősi hagyományra utal, amely a középkori török-tatár népek temetkezési szokásában gyökerezik.

*

Az épületek harmadik csoportját azok a védelmi célzatú kőtornyok teszik, amelyekről az említett német utazók egyöntetűen azt vallják, hogy a város peremén helyezkednek el. Ez természetes és érthető is. Ugyanezt a rendszert megtaláljuk a kínaiak Nagyfalán, a rómaiak lime-sén és a legmaibb Siegfried-erődívön is. A tornyok, mint környezetük fölé emelkedő erődítmények, meghatványozzák a városfalak védelmi erejét. Noha ezekből a tornyokból napjainkig egyetlen egy sem maradt fenn, az első *Zichy*-expedíció gyűjteményéből ismerünk olyan ősi típusú, lakóházakkal kapcsolatos kabard védelmi tornyokat, amelyek eredetüket feltétlenül a középkorba vezetik vissza. A védelmi tornyokat *Jankó* János, az expedíció egyik résztvevője írta le.²⁹

Azt a tornyot, amelyről először szólunk, *Zichyék* a *Csegem völgyében* látták és szván minta szerint két lakóház között, dombtetőn épült. A lakóházak leírásával ezúttal nem foglalkozunk. „A két ház közt a domb tetején áll a védelmi torony egyetlen, négyzet alapú helységével. Ajtaja olyan magasban van, hogy csak létrával lehet feljutni oda. Az ajtó felett két, majd még feljebb egy ablakocska látható. Felső peremét lefelé irányított lőrések veszik körül. A torony kőből épült s felfelé alig keskenyedik.“³⁷

A védelmi tornyok másik fajtáját a *cserekvölgyi* kabardoknál figyelték meg. Itt is dombon áll a torony, a lakóház pedig szorosan melléje zárkózik, majd a torony másik oldalán a telek kapuja következik. A házat a toronnyal és ezt a kapuval kavicsokból és kövekből összehordott magas kerítés köti össze... A védelmi torony alapja négyzetes, felfelé erősen keskenyedik, majd hirtelen függőleges falakkal emelkedik még magasabbra. Kövekből rakják össze. Ajtaja igen magasban van, előtte pedig kőrákás, mintegy lépcsőzetű, hogy meg lehessen közelíteni. A falakon körös-körül két sor lőrést láthatunk.³¹

A kőből épült őrtorony nem a Kumamenti magyarság találmánya volt. Az őrtornyok a *védhető ház* legegyszerűbb típusából, a *kulának* nevezett alapformából fejlődtek ki. Ezek a toronyszerű lakóházak — miként *Cholnoky írja*³² — különösen elterjedtek a Balkán félszigeten: Albániában, Macedóniában, Romániában, általában Európában leginkább a Dinári Alpokban. A *legtöbb kulát azonban a Kaukázusban találjuk*. „Ebben a gyönyörű hegységben a népek nagyon bizonytalan életet éltek, azért a falvakban több kulát is építettek s oda menekült a lakosság veszedelem idején, tehát már nem védhető lakóház, hanem mentsvár lett belőle. Mint igazi kula, tehát mint védhető ház ismeretes Kis-Ázsiában, az Örmény felvidéken, Perzsiában, Afganisztánban, meg Tibetben... Ezen a vidéken van még egy sajtáságos kula, szintén mint metsvár. Ez olyan alakú, mint valami vastag gyárkémény. Olyan magas, hogy alig lehet nyíllal elérni a tetejét; a lábánál rakott tűz sem árthat annak, aki a tetejébe menekült. Egész sereg ilyen tornyot kellett a kínaiaknak kiéheztetni, amíg a határszéli, rabló tibetiek ellenállását megtörték”, olvassuk *Cholnoky* id. művében. (299. l.)

Kínában az országutak (Selyemhordó út!) védelmére vályogból őrtoronszerű kulákat építettek. *Stein Aurél* száz kilométereken át kutatta fel a nyomukat és igen sok értékes régiséget lelt romjaik között.³³

Kétségtelennek látszik, hogy a kulák építésének és alkalmazásának tudománya a kínai alföld és Tibet felől jutott el nyugatra, így a Kaukázusba is. Ez a népvándorlások vezérirányától, a hazát kereső népcsoportok kelet-nyugati értelmű vándorlásából természetesen következik, noha ezideig ezt — tudtommal — még senki sem bizonyította be, de nehéz is volna bebizonyítani.

A kula az ó- és középkorban életszükséglet volt, mivel nem tudhatta soha senki, mikor és honnét érheti támadás a háza táját. Ezért a gazdagok védhető házat építettek. A mai európai kulákban éjjelre a földszinti helyiségbe terelik a lovakat s marhákat, az első emeletre a kecskéket, juhokat és az apróbaromfit, a második emeleten alusznak az asszonyok és gyermekek, míg a legfelsőn a férfiak töltik az éjszakát, minden pillanatban készen a védelemre.

Nagyjában ilyen viszonyok lehettek Jeretány fejedelem fővárosában is, mert a magyar lakóházak emeletes volta arra utal, hogy a kulákból fejlődtek ki emeletes parasztházzá, illetőleg pompás nemesi palotákká. A magyar őrtornyok pedig határozottan a mai kaukázusi, őrtorony jellegű kulák ősei voltak a maiakhoz teljesen hasonló alakkal.

Mindenesetre lenyűgöző látvány lehetett Magyar teljes épségében, egykori pompájában. A távolról érkező karavánok előtt már messziről kibontakozott a várost védő kulák sokasága, majd megcsillant a napfény s a tornyok övezetén belüli paloták színes zománcsal burkolt kupoláin s az épületek csúcsos, piramisszerű tetején. A városba érkezvén pedig, elgyönyörködött szemük a sok csinos épületen. Noha ezeknek a falazata nyerstéglából és vakolat nélkül készült, a sok díszes faragvány és az ajtókat, meg ablakrészeket övező színes, mintás, vagy feliratos téglák változatos dísz kölcsönöztek az épületeknek. Kár, hogy fényképezésről Hatvani Turkolji Sámuel és Gmelin idején még nem lehetett szó, hogy legalább felvételeink maradtak volna keleti eleink fővárosáról.

Húsz évvel Klaproth után, 1829 augusztus hó 18-án *Besze János* hazánkfia kereste fel Magyar romjait. Tapasztalatairól *azonnal* levélben

tett jelentést az Akadémiának. Öt levele a Vörösmarty Mihály szerkesztésében megjelent „Tudományos Gyűjtemény”-ben (1829. évi. szept., 1830. febr. és aug. számában) jelent meg. Jelentésének magyarí látogatására vonatkozó részleteit az alábbiakban idézem:³⁴

„A karacsájok és a tatárok azt állítják, hogy az Azovi tengertől fogva, észak felé a Kuma vízpartján fekvő Magyar várostól fogva egész Derbendig a Caspium Tenger partján Magyarok voltak az urak.” ...„a Kawkaz tájékán... hűsz különféle nemzetség bizonyítja a Magyarok régi lakását, nyomozzuk tovább, amennyire lehet, de ne reméljük, hogy nyelvünket a hátramaradott Magyarok között feltaláljuk... Egy tanult ember lakik a Nalcsik folyó partjain, akinél, amint mondják, még régi írások is találtak. Onnan Mozdok és Magyar felé fogok indulni, ahol ásatni fogok, hogy valami régiségeket találhassak. Mind ezen népeknek évkönyvei nincsenek, azért meg kell elégednünk, amit tradíció által tőlük tanulhatok.”

„Ugyancsak bizonyos, hogy Nalcsik vizén túl 100 versztnyire, a hegyek között laknak az Oruszpi, Bizingi, Kholán, Balkar és Digurzi nemzetségek, akik magukat még mai napig is Magyaroknak vallják és a többi szomszéd nemzetektől, valamint a Karacsáj és Kabardiak, Magyaroknak tartatnak.”

„Más napon Olú-Madjári vagy is Nagy Magyariban kilencz órakerreggel érkeztem.”

„Most ezen a helyen, minden előttem itt lévő utazók szerint hol hűsz esztendő előtt egy roppant város volt, csak nyomdoka sincs valami régi épületnek. A mostani azon a helyen épült falu ugyan csak Nagy-Magyarinak nevezetik; egy német 33 házból álló colonia, 40 házból álló Ürmény, és 4 familiából álló kalmukok laknak ebben a helységben. Én egy Engelhardt nevű némethez szállottam be; evvel a becsületes emberrel, egy Ürmény csinos emberrel és egy Molláhval össze jártam a falu környékét egészen a Kuma vize partjáig. Ezen a részen a föld színe alatt találtam egy bálthajtást, a melynek fundamentomát ásatván, már vízre találtunk, és a lakosok azt gondolják, hogy a város elsüllyedt volt. Már Klaproth Úr ideiben igen kevés épület maradt fenn, azóta ezeknek kőfalait a lakosok széllyel hordták, és a kormányzó tiszték is magok épületeire fordították. A német gazdának a szoba földje hasonló téglákkal volt kirakva a melyek négy szegletük és tsinosak. Itt és Kis-Magyariban a parasztok házai, mind hasonló téglákból vagynak építve. A templomok és az úri házak fedélei kék és zöld firnátszal voltak be vonva; hasonló szép kövek vagy is téglák a mostani lakosok háza külső falait ékesítik. A többi között egy Ürmény háza oldalán két kő vagyon be ragasztva, nekem egészen ismeretlen írással, által néztem ötven egynehány Napkeleti betűk formáját, csak a Szidoni betűket azokkal találom hasonlóknak. Többnyire azt Tudósainknak vizsgálására hagyom.”

„Bágyatt szívvel Nagy Magyarit össze járván a nélkül, hogy valami régiséget találhattam volna, kivéven két régi pénzt, onnan Kis-Magyar felé folytattam utamat 23 versztnyire. Az egész úton látni mély vermeteket, ahol még 30 esztendő előtt régi épületek állottak, de a melyeknek mai napon semmi nyoma sincs. Kis-Magyar, más különben Burgon-Magyar most helyesen épült orosz falu, a melynek birtokosa Krasinsky úr. Híjában tudakozódtam az Uraságnál és a lakosoknál, már minden ott talált régiségek Pétersburgba és Moszkvába elvitettek. Már most csak a bora híres, és ugyan csak nem ok nélkül.”

„Nem csudálom, hogy a Magyarok ezen a szép tájékon, ezen a termékes és szarvas marháival, szép gyapjával ruházott birkákkal, mindenféle vaddal, kimondhatatlan sok fátzánnal, fogollyal s.a.t. bővölködő földön, mely Italiával vetélkedhetik, letelepettek. De micsoda viszontagságok okozták kiköltözködéseket, az örökös homályban marad elborulva. El búcsúzáván tehát ezen kellemetes földtől, fel tettem magamban, hogy a Tatárokat és a Kalmukokat a mostani lakó helyén meglátogassam, azért utamat Vladimirovka felé vettem, és ott Kuma folyó vizét örökösen elhagytam. Ezen falu külső részén kezdődik a véghetetlen nagy Step, vagy is a Tatárok tábora, a mely Mosdokig, vagy is 130 versztig kiterjed.”

Hatvanhat évvel később, 1895-ben *Zichy Jenő gróf* expedíciója kereste fel Magyar romjait, de minden buzgalmuk ellenére sem találtak egyebet néhány zománcos téglánál.

Tegyük fel végül a kérdést, volna-e még tennivalónk Magyar romjainál? Igenis, komoly feladatok várnak még ezen a téren reánk! Elsősorban azért, hogy pótoljuk azt a sok évszázados mulasztást, amelyet kummagyeriai testvéreink elhanyagolásával követtünk el, másodsorban nemzeti tudományos szempontból. Mert ha valahol lehet még olyan érdemleges leleteket remélnünk, amelyek a kummagyeriai magyarság sorsára, műveltségére, életmódjára némi fényt vetnek, ezeket csakis Magyarban várhatjuk. Ha ugyanis Magyar belvárosának romjai mintegy 20—25 km² területet borítanak, teljességgel lehetetlen, hogy ezt az óriási területet valaha is rendszeresen átkutatták volna. Feltétlenül hiszem, hogy rendszeres, éveken keresztül folytatandó ásatások igen sok értékes, új adattal gyarapítanak a magyarság keleti őstörténetére vonatkozó ismereteinket.

Klaproth, Besze és Zichy kutatásainak szegényes eredménye ne riasszon el bennünket a szép feladattól. Ma biztosabb történettudományi alapon dolgozhatunk, mint ők és az óhajtott siker, ha meglesz a kintartás, nem maradhat el!

Bendefy László

Jegyzetek

- ¹⁹ Bőv. lásd: *Pallas*, Reise in die südlichen Statthaltschaften Russlands. Th. I. S. 307, skk.
- ²⁰ V. ö. *Reineggs*, Kaukasus, Th. I. S. 66, 74, 78.
- ²¹ L. 11. a. id. m. 419—421 ll.
- ²² Az álboltozatok fejlődéséről, fajtáiról és építésük módjáról bőven értekezik *Cholnoky J.*, Az ember drámája c. m. 260—264 ll, több képpel.
- ²³ *Prinz Gyula*: Második belsőázsiai utazásom néprajzi eredményei. II. és III. közl. M. N. M. Népr. Oszt. Ért. XII. évf. 199—213 és 268—728 ll. Bpest, 1911.
- ²⁴ Id. h. 202 l.
- ²⁵ Id. h. 211 l.
- ²⁶ Id. h. 274 l.
- ²⁷ Id. h. 202 l.
- ²⁸ Id. h. 268—278 ll.
- ²⁹ *Zichy Jenő gr.*: Kaukázusi és középzásiai utazásai. I. kt. A gyűjtemények leírása Jankó Jánostól. Bpest, 1897. (Ranschburg kiad.)
- ³⁰ U. ott 248—249 ll. és LX. tábla, meg a LXIX. tábla bal felső ábrája.
- ³¹ U. ott 249 l. és LX. tábla, meg a LXVIII. tábla alsó ábrája.
- ³² *Cholnoky* 22. a. id. m. 297—300 ll.
- ³³ *Stein Aurél*: Ősi ősvényeken Azsiában 2 kt. Bp. é. n. (Franklin.) Az előszóban bő irodalmi utalás, a szövegben több őrtorony (kula) pompás fényképe.
- ³⁴ *Tud. Gyűjt.* 1829. évf. szept.-i füzet 105—106, 109 és 113—115 ll.

A VOGUL ÉS OSZTJÁK ZENE

Európai rokonnépeink zenéje aránylag eléggé ismert a szaktudomány előtt: A finn és észti zene általánosan méltányolt, mert fáradhatatlan, kitarító népzene gyűjtő tudósok évtizedek óta buzgólkodnak az anyag összegyűjtésén, rendszerezésén. Az örökszép dallamokat aztán kiváló zeneköltők feldolgozzák szimfónikus, kamarazene, énekkari műveikben. Még a kisebb számerejű *udmurt* (votják), *komi* (zürjén), *mari* (cseremiszt) s a különböző *tatár* törzsek zenéje sem ismeretlen előttünk. Csupán Szibéria északnyugati részén élő *vogul* és *osztják* testvérnépeink zenéjéről értesültünk eddig igen gyér feljegyzésekből. Bár a két nép lélekszáma együttesen sem haladja meg valamelyik kisebb alföldi városunk lélekszámát,¹ mégis felkelti népköltészetük, népzenejük a szaktudomány érdeklődését. Nemcsak a nyelvtudóst, s a zenei etnográfust, hanem a magyar zene bűvárait is, éppúgy érdekli sajátosságos zenéjük, mint az összehasonlító zenetudomány művelőjét. Az említett tudományok becses adalékot nyerhetnek tőle.

Amit eddig megállapíthatott a zenei folklore-tudomány a vogul-osztják zenéről, azt Reguly Antalunk vogul gyűjtéséből,² és Ahlquist,³ Patkanov⁴ kisszámú osztják dallamközlésének köszönhetette. Ahlquist hat, Patkanov húsz osztják dallamot közöl, ezenkívül még három vogul éneket is. De e végtelen kicsiny anyag nemcsak az összehasonlító, hanem a leíró folklore-tudománynak sem elegendő. Az utóbbi években megjelent azonban méretében is, módszerében is olyan hézagpótló népzene gyűjtemény, melynek révén betekinthezünk két rokonnépünk eddig alig ismert dalkincsébe. A vogul dalok felvevője A. *Kannisto* nem ismeretlen nálunk. Kiváló tudományos érdemei elismeréséül díszdoktorrá avatta 1935-ben mind a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem, mind pedig a debreceni Tisza István Tudományegyetem, a kiváló nyelvtudós helsinki egyetemi tanárt. Az osztják dalok felvevője pedig, *Karjalainen*. A fonográflemezre felvett dalokat lejegyezte *Väisänen*, az ismert zenei folklorista, kinek egyúttal a gyűjtemény elemzését, rendszerezését, s a muzikológiailag értékes hatvanegy lapra terjedő jól tájékoztató bevezetést köszönhetjük. *Väisänen* sem ismeretlen előttünk. A finn népies hangszerekre írt gyűjteményét ismertettük már folyóiratunk hasábjain.⁵

Tekintettel a gyűjtemény bőséges dallamközlésére, megkísérelhetjük összefoglalni a két rokonnépünk zenéjének jellemző sajátosságait. Ezt annál inkább tehetjük, mert a közeljövőben nem is várhatjuk újabb daltermés betakarítását. Dr. R. *Lach*, a bécsi egyetem tudós tanára, ki a világháború idejében sok finn-ugor, török-tatár, s kaukázus-vidéki dallamot jegyzett le az ausztriai fogolytáborokban, épp a két rokonnép zenéjéről nem tájékoztat. Bár a roppant terjedelmes gyűjtésének közzététele nem fejeződött be máig sem, a hátralevő két kötetről tudjuk, hogy a

¹ A vogul törzsek lélekszáma 5000, az osztjákoké Väisänen szerint 20.000, Cholnoky szerint 22.000.

² A dallamokat közli Brassai Sámuel: Magyar vagy cigány-zene? Kolozsvár, 1860.

³ Ahlquist: Unter Wogulen und Ostjaken, 1892.

⁴ Patkanov: Die Irtysch-Ostjaken und ihre Volks poesie. Szent-Pétervár, 1897—1900.

⁵ Turán XI. évf. 56. I. és XIII. évf. 33. I.

kazáni és szibériai tatár, továbbá a csuvasz néptörzsek zenéjét tárja elénk. Tehát új vogul-osztják dal-anyagot nem remélhetünk Lach gyűjteményének új köteteitől sem. Ezért hosszú időre egyetlen útmutató vezérfonálul szolgál a finn tudósok kitűnő gyűjteménye.

A főleg halászó-vadászó életmódot folytató vogulok és osztjákok dallamai sok tekintetben utalnak életkörülményeikre. Rokonnépeink közül talán egyik sem őrzi meg az ősi vallás hagyományait oly hiven, mint ők. Épp ezért rendkívül becses adalékok ezek nemcsak a zenetudomány, folklóre, néplélektan, hanem más tudományágak tudósai számára is. Ha műfaji szempontból csoportosítjuk énekeiket, találunk a vogul anyagban mitológiai-, sors-, hősi-, tánc-, s legfőképen — medveénekeket. A mitológiai énekek kizárólag az áldozati szertartással kapcsolódnak egybe.

Az osztják népzenei anyag az úgynevezett alkalmi énekeken kívül tartalmaz számos medveéneket, szerelmi és táncdalt, valamint hősi éneket, úgynevezett „galóca” éneket.

A dalok javarésze a medvetisztelettel kapcsolatos ének. A dalszöveg kifejezi a medve életét, sorsát, kalandjait, főleg a vadászokkal vívott számos küzdelmét. Hangszeres zene, főleg a líra hangja vezeti be az éneket. A medvetisztelet egyébként nem elszigetelt jelenség náluk, hanem végighúzódik ez a finn-ugor népek legkülönbözőbb költői termékeiben. Még a Kalevala 46. runója is ezt tartalmazza. A vogul ember medvére esküszik „s aki hamis esküvéssel sérti meg, azt az az erdőben széttépi”. A medvét csak képletesen merik nevezni: állatnak, réti öregnek... hívják.¹ A gyűjtemény 208 éneke közül 96 dal medveének és bevezető dal a medveünnephez. Főleg a vogul zenei anyagban túlteng a medvekultuszt szolgáló zene. (Az énekek nagyobbik fele.) A „medveénekek” ismét több csoportra tagozódnak. A szorosán vett medveénekeken kívül úgynevezett „medvebresztő”, „medveünnepi előadás” is akad.

A sámánizmus, mely a többi finn-ugor nép életében csupán mint emlék él, náluk máig is fontos szerepet tölt be. A vogul-osztják törzsek általában leginkább őrzik meg az ősi pogány hitviláguk külső mozzanatait. Szertartásaik: gazdagon buzogó forrása a hagyományos énekkultúrájának. J. Krohn is említi a sámánokról írván *Szimonovoj* etnográfus megfigyelését: „a sámán körül levők elkezdenek előtte táncolni, dalolni, *dombra* nevű citerájuk hangjai mellett, hogy révületbe ejtsék őt”.² A Väisänen gyűjteményében szereplő számos „mitológiai” dal nem egyéb, mint az áldozati ceremónia kísérő zenéje. Az áldozati szertartás alkalmi szolgál a legkülönbözőbb vidámságokra, elbeszélésre, színjátzásra, dalra, táncra. Az énekes dalát kíséri az öthúros pengető hangszer, és néhol a kilencműrű hárfá. A említett öthúros vonóslíra elterjedt mindkét népnél, a vogulok *szankultap*nak, az osztjákok *naresz-juhn*nak mondják. Ez zenefát jelent. A népzeneész önálló kis darabkákat is előad hangszerén. Väisänen nyolc ilyen darabot közöl (143—150. sz.). Ez mind Kannisto vogul dallamfölvételének lejegyzése. Érdekes zenetudományi szempontból, de esztétikailag nem közelíti meg a finn kantele és jouhikantele darabokat, amelyeket ugyancsak Väisänen jegyzett le.³ Nemcsak az obi-ugor

¹ Bán Aladár: Osztják népköltési gyűjtemény. Ethnographia XVII., 180. 1.

² Krohn Gyula: A finnugor népek pogány istentisztelete. Bp. 1908. M. Tud. Akad. 137. 1.

³ A. O. Väisänen: Kantele-ja jouhikkosävelmiä. Helsinki. 1928. 231. 1.

törzsek, hanem a török-tatár népek legtöbbszörénél is az énekmondó dalát pengető hangszer kíséri. Míg az obi-ugor népeknél líraszerű hangszer, addig a török-tatár népek kultúrkörében lantszerű hangszer szegődik az énekmondó szolgálatába.

A vogul és osztják népénekés még a kilenchúrú hárfát is pengeti helyel-közzel. A két népies hangszerről azonban nem a finn tudósok gyűjteménye tájékoztat először. Már *Pápay József* tudósít a hosszúkás, vékony fenyőfából készített halalakú hangszerről, melynek húrjai rén-szarvasinból készülnek, s ezeket pengetés előtt halenyvvel dörzsölik be. Ez a zene-fa. A másik, Pápay szerint tökéletesebb hangszer a madáralakú hárfá. Szerinte a hangszerekkel a medveünnepi színjátékokat és az ú. n. állaténekeket kísérik.¹

* * *

A vogulok és osztjakok nagyfokú énekkedvelése ismeretes. Már 1715-ben beszámol *Noviczkij* az osztják ceremóniáról. Nem kerüli el figyelmét a samán éneke, aki éneket költ az áldozó marha felett, imádkozván, hogy adjon az istenség bő fogást halban, vadban.² Népi énekkultúrájukról azonban csak a fáradhatatlan buzgalmú gyűjtők révén értesülünk. A népdalgyűjtő eredménye attól függ, sikerül-e fellelnie jó dalforrást. Reguly Antalnak sem sikerülhetett volna tizenkét jelentős terjedelmű hősi éneket lejegyezni, ha nem találkozik *Bachtarral*, az ősz vogul népénekessel. Mert már akkor „az osztják énektudomány szinte kiveszőben volt”. A 70—100 éves aggastyánok között is csak öt olyanra bukkant, ki emlékezett a hagyományos énekekre. Mintha *Bartók* vagy *Kodály* szavait hallanók, mert ők is, különösen a korosabb nemzedék dalait gyűjtik egybe. Úgy látszik ismétli önmagát a zenei folklóre története is. „Nem súlyos betegség tünete volt-e, hogy a legszebb dalokat már csak cselédek és öreg parasztok tudják? A falu most búcsúzik a régi hagyománytól. A fiatalsága már nem veszi át”.³ — írja *Kodály Zoltán*. *Bartók* is panaszkodik, hogy „ha régebbi dalokat akartunk megszerezni, öreg emberekhez, öreg asszonyokhoz kellett fordulnunk; ezeket viszont nehéz volt rávenni az éneklésre”.⁴

A vogul és osztják ének jellemző sajátysága: bizonyos rögtönzés-szerűség, recitatív jelleg, a változatoknak valósággal korlátlan bősége. Nagy mértékben különbözik a többi obi-ugor nép zenéjétől mind ritmizálásban, mind formaszervezetben. Az ütem nem változik, sokszor egy dallamon belül sem. A dallamok túlnyomó többsége: parlando rubato. Ritmusképletei szokatlanok. Meglepő a duolás és triolás, ritmikus mozgások egymásba fonódása. Épp ilyen különleges a dallamfrázisainak terjedelme. Mi megszoktuk a páros ütemekre való tagolódást a dallamsorokban, mert ez megmutatja a szimmetria-érzékünket. Ebben a dallamvilágban azonban gyakran kielégítetlen marad arányossági kívánságunk. Sűrűn előbukkan a három- és ötütemű dallamsor egymást követve.

¹ Pápay József: A Reguly-féle osztják hősi énekekről. Ethnographia XXIV., 257—276. 1.

² U. o.

³ Kodály Zoltán: A magyar népdal. Molnár Antal: Az új zene. 315—318. 1.

⁴ Bartók Béla: A magyar népzene és az új magyar zene. Zenei Szemle. XII., 3—4. sz.

Az első versszak dallama felhangzik bőséges számú változatban az újabb versszakok folyamán. De hogyan? Nem úgy, mint ahogyan ismerjük a votják, mordvin, zürjén népzeneből. Ott az egyszerű, cifrázat nélküli dallamváz sokszor megismétlődik a legcsekélyebb ritmikai változás nélkül újabb szövegre. Viszont a vogul-osztják ének dallama legtöbbször variálódik. Helyenként elhajlik a dallamvonal, felaprózódik a nagyobb ritmikus egység. Azonban az eredeti, a dal csontváza, szilárd marad a változatok keretében is. Az ismétlések sokszor rapszódikusak. A dallamsorok nem ismétlődnek meg ugyanabban a sorrendben, esetleg csupán egyik-másik frázis változata hangzik fel.

Amint a finn zene daktilikus lebegésű, a vogul ének trocheikus lejtesű. A verssorok szótagszáma eltérő. A többi finn-ugor népek költészetéhez hasonlatosan uralkodik költői termékeikben: a parallelizmus és a mássalhangzós rím. Az utóbbi sajátosság más népek költészetéből kivészett, az ó-felnémet és az ó-skandináv nyelv mutatja csupán nyomát. A két verstani sajátosság kétségkívül előmozdítja az énekelhetőséget.

A vogui költészet parallelizmusa azonban nem a gondolatpárhuzamosság, hanem csupán: verssorismétlés. A vers egyik sora egyetlen szó kivételével megismétlődik. Az alliteráció, (elő-rím, mássalhangzós rím) Reguly szerint¹ valósággal együtt fejlődött ki a vogul nyelvvel, viszont Väisänen nézete szerint ritka.

Az osztják költészet értéke — bár a nép lélekszáma négyszeresen meghaladja a vogul népét — viszonylag kisebb értékű. Ezt még Karjalainen is elismeri, ki pedig valósággal az osztják népköltészet tanulmányozására áldozta tudományos működése javarészét.

Az osztják költészet bővelkedik a hősi dalban és mondában. Énekeik közt találunk főleg számos hősi éneket, medvedalt, alkalmi-, szerelmi-, gyermek- stb. éneket, sőt néhány sajátos „galóca” éneket is (Fliegenpilzlied). Az utóbbi énekek szoros összefüggésben vannak a varázslatokkal. Mert a sámán, mind a vogul, mind az osztjákoknál ma is fontos szerepkört tölt be. A galóca a sámán segédeszköze a lírán és a dobon kívül, melynek segítségével jut a „szellemekkel” összeköttetésbe.

Az osztják énekek lényegében: ritmikusan tagolt recitativok. A versmérték vidékenként változó, hasonlatosan a zenei frázishoz. Azt a látszatot kelti költészetük, mintha nem is lenne rendezett ritmusa verseiknek. Mégis bizonyos szabályszerűségnek tekinthetjük: valamennyi verssor oly szóval végződik, mely az utolsóelőtti szóval hangsúlyozódik. Így oly versre emlékeztet, mely háromszótagú trochaeussal (choräus) végződik. Ha még megemlítenők azt, hogy a szavakat gyakran megtoldják vokálisok hozzáillesztésével, nem a két nép folklórjának jellemző vonását ragadnók ki, hanem az egymástól különböző népeken gyakran felbukkanó közös mozzanatot említenők meg.

A vogul dallamok régiebb hangmenetűek. Sokszor emlékeztetnek az egyházi hangsorokra, gyakran az ötfokú skálán alapulnak. De ez az ötfokúság nem mindig félhang nélküli. Öt szomszédos hanglépcsőn is felépülhet. Az osztják dallamanyag többsége viszont a dūr-moll hangnemiségben mozog. Tekintettel arra a körülményre, hogy a két nép dallamanyaga Väisänen gyűjteményében más-más tudós felvételén ala-

¹ Hunfalvy Pál: Reguly Antal hagyományai. Budapesti Szemle. 1864. 317. l.

pul, válogatást sejt a felvett anyagban az Ethnographia kritikusa. Erre a mozzanatra még rátérünk dolgozatunk folyamán.

Kerekded, arányos formákat — főleg az osztják dalokban — kevéssé találunk. A dal több zenei frázisból alakul ki. De nem továbbfejlesztés, hanem egymásutánság alapján. Fő ismertetőjele a daloknak: a változatok roppant bősége. Módosul a dallam, vagy a ritmus, vagy mindkettő. Mégis többé-kevésbé felismerhető a dallam csontváza, még a variációk tömegében is. Tehát élesen elüt a vogul-osztják daltípus a többi finn-ugor népek dalaitól. Míg a mordvin, permi, votják és zürjén dalokban ugyanaz a zenei motívum, frázis megismétlődik, sokszor egymásután, vagy minden változás, vagy csupán csekély változással (legtöbbször ritmikai felaprózással), addig a vogul-osztják dallamvilágban a dallam ritmusban is, dallamvezetésben is, főleg ornamentikában átalakul a változatok nyomán. A dallamrészek sem mindig ugyanabban a sorrendben ismétlődnek meg. Ez a mozzanat igen jellemző dallamalakulásukra vonatkozóan.

A dallamsornak öt hanggal mélyebben való megismétlődése itt alig nyomozható. Ez a jelenség, mely Kodály megfigyelése nyomán¹ feltűnő vonása mind az ó-magyar, mind a cseremiszi énekek javarészeinek, itt nem mutatható ki.

Az osztják dalgyűjtemény értékét nem érinti lényegesebben az a technikai fogyatékoság, hogy némely dal kezdete homályos. Oka: a felvétel és énekkezdés idejének egybeesése. De a változatok bőséges tömege alapján mindig helyesen tájékozódhatunk a dalkezdetéről.

A dalok ornamentikája a többi obi-ugor népek zenei stíluskeretébe illeszkedik. Aránylag ritka az egy szótagra átkötött hangfigura. Ha ez elő is fordul, akkor sem önálló dallam-képződmény a cifrázat, mint pl. a krimi tatár dalokban, vagy a székely népballadákban, hanem díszítő jellegű. A téma egyes fontos hangjainak a felső és alsó váltóhangjaival való felékesítése — jelzi csupán a zenei díszítményük jelenlétét.

Megszoktuk már a zenei szakmunkák iránt mutatkozó közönyt még a szaktudományi körök részéről is. Főleg, ha a kutatás a musicologia oly fiatal hajtásának, mint a zenei etnográfának birodalmába tartozik. A finn tudósok vogul-osztják dalgyűjteménye ritka kivétel. Megelőzve folyóiratunkat, — mely csaknem egyedül figyeli a rokonnépek zenéjével foglalkozó külföldi szakirodalmat — az Ethnographia² és a Magyar Nyelvőr kritikusa behatóan ismerteti Kannisto és Karjalainen fonográf-felvételének gyűjteményét.³ Sőt, nemcsak részletesen elénk tárja a tudós gyűjtők módszertani elveit, hanem — ezekkel szembehelyezkedve — mutatkozik a bíráló tudományos felfogása is. A bíráló elég részletesen kiterjeszkedik a gyűjtők anyagrendezési, s más egyéb módszereire s miután ez kétségtől eredeti, az eddigtől eltérő, nem rest egyoldalúsággal, önkényességgel „vádolni” a finn tudósok kiadványát.

Kannisto és Väisänen oly annyira fontosnak tartják a magyar szaktudomány állásfoglalását, hogy a két tudományos bírálatra három cikk-

¹ Kodály Zoltán: Sajátságos dallamszerkezet a cseremiszi népzeneben. Bp. 1934, Rózsavölgyi kiad. L. a Balassa Emlékkönyvben is.

² Szabolcsi Bence: Osztják és vogul dallamok. Ethnographia. XLVIII., 4. sz.

³ Szabolcsi Bence: Wogulische und Ostjakische Mel. Magyar Nyelvőr, 1937. 8—10. füzet 106—108. lap.

ben válaszolnak. Mind a bíráló, mind ennek válasza tárgyilagos szempontokban gazdag, így gondolatébresztő. Elősegítheti a fiatal tudomány módszertani kérdéseinek tisztázását. Soraink nem célozzák a kétségkívül igen érdekes vita eldöntését. Más-más tudományos felfogás híve bizonyára más-más ítélethez jut el. De a felvetett kérdések özöne valósággal megfogolásra készíti az elfogulatlan szemlélőt: megoldható-e teljes helyességgel a népzene gyűjtemény rendszerezése valamelyik módszer alapján úgy, hogy ez csalódást ne keltsen a szakemberben?

Az említett vita, melyre részletesen kiterjeszkedünk sorainkban, korántsem fejeződött be az öt érdekes közleménnyel. Hiszen zenei folkloratudományunk két irányító vezére: Kodály Zoltán és Bartók Béla nem szóltak a vitához.

Az öt „vitairát” legfőbb érdeme: nem fajul személyeskedéssé, s nem siklik át más tudományos mezőre. Szigorúan megmarad musicologiai talajon. Ép ezért ez értékes terméke a tudományos vitának. Úgy gondolnók, legcélszerűbb, ha a vita főbb mozzanatait ismertetve a „vádakat” szembehelyezzük a „védelemmel”.

Szabolcsi vádjai közül talán az első a legnehezebben kivédhető: a gyűjtemény dalszöveg nélkül jelent meg, „így a ritmikai problémák az olvasó számára jórészt megoldatlanok, vagy kétségesek maradnak”. Szabolcsi ezt pótolhatatlan, súlyos hiánynak minősíti. Szabolcsi véleménye egyébként megegyezik a folkloré-tudomány mai álláspontjával. Az új népzene gyűjtemények, *Krohn, Launis, Hornbostel, Lach* kiadványai éppúgy, mint Kodály—Bartókéi szöveggel együtt jelennek meg. Mert „szöveg és dallam elválaszthatatlan egység”.¹ Épp ezért nem teljes értékűnek, bizonyos szempontból hiányosnak minősíti a szaktudomány a *Népköltési Gyűjtemény* sorozatának ama kiadványait, amelyek dallamnélküli szövegeket közölnek.

Fontos azonban megismerkednünk a finn tudósok felfogásával is, mert álláspontjuk nem jogtalan.² Kannisto szerint, ha a „szövegek tartalmát tarjuk szem előtt, akkor a dallamok teljesen összezavarodnak” s viszont „ha a dallam szabná meg a dalszövegek sorrendjét: tartalom szerint teljesen különböző fajta dalok követnék egymást önkényesen”. Hivatkozik Kannisto a többszáz verssor terjedelmű énekekre, melyeknek teljes szövegek közlése egyenlenséget idézne elő a dallamgyűjteményben. Még fokozná ezt a hatást a szövegfordítás, majd a szükséges nyelvi és tárgyi magyarázat. Tehát a pusztán dallamközlés célja: a tartalmi rendezetlenség elkerülése. Kannisto szerint a szöveg oly terjedelmes, hogy a fordítással, s a szükséges nyelvi magyarázatokkal 3000 nyomtatott lapra terjedhet, melyet 6—7 részben fognak feltárni.

Csak hogy a szöveg szerinti csoportosítást már régen elvetette a folkloré-tudomány. „Régebben vagy minden rendszer nélkül, vagy a szöveg tartalma szerint osztályozva adták ki a dallamokat. Az összehasonlító zenetudomány fellendülésének köszönhető az a megismerés,

¹ Kodály Zoltán: *Argirus* nótája. Bp., 1921.

² Kannisto Artur: *Észrevételek Szabolcsi Bence bírálataira*. Magyar Nyelvőr, 1938. 7—8. f. 90—92. l., továbbá K. A.: *A vogul-osztják dallamközlés kérdéséhez*. *Ethnographia*, 1938. 3—4. sz. 412—413. l. Továbbá Väisänen: *Válasz Szaboicsi Bencének a vogul-osztják dallamok ügyében*. U. ó. 413—416. l.

hogy a dalgyűjteményt kizárólagosan zenei, tisztán a dallamok saját-
ságaiból merített szempontok szerint kell rendezni¹ — mondja a két ki-
váló folkloristánk. A finn tudósok módszerét elvileg aligha fogadhatja
el a szaktudomány. Azonban Kannisto érvei alapján — mint különleges
methodus létjogosultságát szívesen elismerjük.

A ritmikai problémák megoldatlanságára Väisänen válaszol. Ha a
dallam szövege ismeretlen, valóban kétséges a dal ritmusa. Nem tudjuk,
hogyan idomul a szöveg a dallamhoz, egy szótagra egy, vagy több hang
jut-e? Väisänen válasza megnyugtató. Nézete szerint eleget tesz a rit-
mikai követelménynek azzal, hogy az azonos szótagra jutó hangokat
(cífrázatot) kötőjellel látja el. Ily módon a zenei folkloristát kielégítheti
a kiadvány ritmikai szempontból is.

A dallamanyag hangnemiségére vonatkozólag komoly ellenvetés
Szabolcsi nézete. Mert Väisänen közlése eltér Krohn és Launis felfogásától
is. Bartók—Kodály rendszere, mely Ilmari *Krohn* szisztémájának né-
míleg módosított formája, azonos záróhangon (g) szólaltatja meg a teljes
dalkincset. Rendkívüli előnye: a dallamsor-végek, azaz a kadenciák
könnyű megállapítása, s összehasonlítása. Väisänen álláspontja itt egé-
szen más. „Ugyanazon záróhang használata, mikor ez nem alaphang, a
szövegek hangnemi viszonyairól könnyen téves fogalmat ad”, továbbá
a bőséges dallamváltozatok következtében „nehéz eldönteni, mi a tulaj-
donképeni záróhang”. Väisänen álláspontja nem alaptalan. De rendszere
gyökértelen lenne a legtöbb európai népzenei gyűjteményben.

A dallamok csoportosítását is kifogásolja Szabolcsi, mert míg
Väisänen hangsúlyozza a formai és ritmikai jellegzetességet, addig egé-
szen elhanyagolja a dallamkifejlődés mozzanatait. Krohn, Bartók a dal-
lam-sorvégi hangok (kadencia) alapján osztályozzák gyűjteményüket,
viszont Väisänen formai és ritmikai kategóriákból indul ki. Álláspontját
nem változtatja meg most sem. Väisänen a válasz-iratában hangsúlyozza
a nemzetközileg elismert módszer hiányát. Nézete szerint a dallamanyag
szerint változik a módszer is. Krohn szavait is idézi, mely szerint „amely
módszer beválik egy dalgyűjteményben, talán nem válik be másban”.
Väisänen saját anyagának a csoportosításánál nem véli célravezetőnek
a vesszők szótagszáma szerinti osztályozást, melynek alapján készült
egyébként Bartók magyar és az oláh kolinda dallamok kiadása is, mert
a vogul dalszövegek szótagszáma eltérő az egymást követő sorokban.
„Az olyan dallamgyűjteménynél, melyben a vers és a dallam sorai ritkán
válnak egybe, s amelyekben ugyanazon dalszöveg sorainak szótagszáma
változik, nem lehet alkalmazni ezt a szótagszám szerinti módszert” —
írja Väisänen. Väisänen visszavezeti Krohn professzorra még a dallam-
típusainak sajátosságos elnevezését is, mert bár Krohn a „lírai dalok” ki-
adásában a sorvégi záratok alapján rendezte gazdag melodiárumát,
mégis tőle származik Väisänen sajátosságos dallamkategóriáinak elneve-
zése is. Väisänen dalgyűjteményét csoportosítja: kötöttformájú — sza-
bályosritmusú, kötöttformájú — szabálytalanritmusú, szabadformájú —
szabályosritmusú, szabadformájú — szabadritmusú éneke. Kétségkívül
az első típusba tartozik a dallamok legnagyobb része. A másik három
típusba aránylag kevés dallam jut. Az osztják dallamok között pl. egy-

¹ Bartók Béla és Kodály Zoltán: Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete.
Ethn. XXIV. 313—316. l.

általán nem akad az utoljára említett, a szabadformájú — szabadritmusba tartozó dal.

Väisänen formai és ritmikai mozzanatokon alapuló csoportosítása érdekes, használható, de meggondolásra késztet: vajjon ez a legjobb osztályozási módszer-e? Hiszen az első kategóriába a dalok aránytalan tömege tartozik, s a többibe, főleg a negyedikbe és a másodikba alig néhány ének kerül. Így a négy dallamforma nem egyenlően fontos még a vogul-osztják zenében sem.

Szabolcsi kárhoztatja a rokon-daltípusok elszakadását egymástól. Mert két azonos dallamvonalú ének kerül a gyűjtemény más-más részébe, a ritmikai variálódás következtében. Szabolcsi a 4. sz. és a 121. sz. ének elszakadását hibáztatja. Väisänen ezt sem ismeri el, mert szerinte bírálója csak az izomrendszert, míg ő elsősorban a csontrendszert figyeli. Ebben az esetben is inkább a magyar nézetet helyeseljük.

Érdekes és a további kutatásra ösztönző a bírálat ama része, mely megállapítja a két nép dalvilágának egymástól való feltűnő stílusbeli eltérését. A vogul és osztják népzene a finn tudósok gyűjteménye alapján úgy jelenik meg előttünk, mint két különböző zenei stíluskorszak gyümölcse. Az osztják dallamokban aránylag ritka a régies, ódon jellegű ötfokú hangsor, míg a vogul zenei termékek pentatonizálnak. Az osztják dallamvilágot fejlettebb „modernebb jellegű példák képviselik, mint a vogult” — írja a bírálat. Majd nem kevésbé merész feltevést kockáztat meg, mint azt, hogy Kannisto és Karjalainen nem vettek fel minden dallamot, s talán csupán az esztétikai ízlésüknek megfelelő dallamokat vették lemezre. Ezzel kétségkívül tetszetős magyarázatot kapna a két népdalkincsének stílusbeli eltérése. Kannisto természetesen nem rest erre is kifejteni véleményét. Nem ismeri el az anyagjuk „ötletszerű” kiválogatását, melyet Szabolcsi gyanít. Bizonyításként idézi Väisänen előszavának egyik részét, hol Väisänen a dallamok felvételéről értekezvén, megállapítja: „a fonografáló a saját bemondása szerint nem válogatta meg a dallamokat, azt vette fel, amit kapott” (XLII. l.). Mert a népzene-gyűjtemény csak akkor számíthat tudományos értékűnek, ha a gyűjtő a teljes népzenei flórát feltárja. „Az ideális követelmény szerint mindent össze kell gyűjteni, ami a népzene fogalma alá esik”.¹

Tehát szó sem lehet ötletszerű válogatásról, melyet joggal helytelenít a mai folklóre-tudomány. A gyűjtő egyéni ízlése alig érvényesülhet a felvételkor. Ha a dallam nem illeszkedik be a mi tizenkétfokú hangsorunkba, vagy a szimmetriára törekvő ütembeosztásunkba, akkor is híven lejegyzi a dallamot a tudós. Hiszen új elméletek alakulhatnak ki egy-egy eddig figyelemre nem méltatott ritmikai mozzanat nyomán! Így pl. Bartók Béla megismerkedve a bolgár zene érdekes és sajátágosan eleven ritmikájával, sok tekintetben módosítja eddigi nézetét. A bolgár zene ritmikájáról értekezve visszaemlékezik arra, hogy ilyen, különleges „bolgár” ritmust hallott kicsendülni eddig is, más népi zenéből is, de nem ébredt tudatára e szokatlan jelenségnek.

Szabolcsi az egyik osztják dallamban ráismer a régi magyar sirató-ének dallamtípusára. Közölve a dallamot (199. sz.), hibáztatja Väisänen formális elemzését és rendszerbeli beosztását. Míg ezt az éneket Väisänen hatlábú ütemben és hatsoros dallamként jelzi, Szabolcsi négy soros,

¹ Bartók Béla: Miért és hogyan gyűjtsünk népzene? Bp. 1936. 9. l.

rubato dallamnak tekinti. Egy-egy dallam olvasása éppúgy többféle lehet, mint valamelyik középkori vers ritmizálása. Gondoljunk pl. *Szabács viadalára*, melyet Szilády Áron 3-as, Horváth Cyrill pedig 4-es ütemben olvas. A leíró folklóre anyagát, azaz a lejegyzett énekeket gyakran ritmizálhatjuk többféleképen. Megállapításunk főleg a rubato dallamokra vonatkozik, melyekben a ritmikus lüktetés oly eleven, hogy sokszor alternatíva elé kerülhet a lejegyző. Väisänen a rubato-dallamokban is kívánja a pontos ütembeosztás megjelölését, míg Bartók ilyenkor nem is jelöli meg az ütembeosztást, hanem fél-, esetleg negyed verssor dallamát foglalja össze egy ütem keretébe. Erre céloz Väisänen, mikor írja: „legkényelmesebb lett volna — mint többek közt a magyarok teszik — az ütemfajra csak a tempó giustonál mutatni rá. Mégis a kutatás érdekében jobb néha akár tévedni a ritmuselemzésben, mint egyáltalán nem elemezni”.¹

Hibául rója fel még Szabolcsi a pontos időmértéknek, a metronomjelzésnek hiányát; továbbá bizonyos furcsa dallamíveket, melyek az énekesnek intonációs bizonytalanságából eredhetnek, s melyeknek javítását várta a lejegyzőtől. A két finn tudós válaszában nem terjeszkedik ki az utóbb említett mozzanatokra: hallgatás talán beleegyezést jelent.

Szándékosan időztünk oly sokáig a finn gyűjtemény esetleges hiányainak taglalásában. A finn tudósok gyűjteménye azonban méltó a finn zenei folklóre-tudomány eddigi nagyértékű kiadványaihoz. Épp ezért, mert rendkívül becses ez a leíró folklóre, a magyarságtudomány, és az összehasonlító zenetudomány szempontjából lényeges a gyűjtők módszerének feltárása, eredményeinek tisztázása, gyűjteményük jellemző sajátosságainak tárgyilagos megvizsgálása. A vita egyes pontjainak összevetése talán elvezet az elvek tisztázásához.

A kiadvány szembeötlő érdeme: ebben a formájában valamennyi dallam most kerül először a nyilvánosság elé. Így gátolta meg a két finn tudós buzgalma a dalréteg esetleges elpusztulását. Külön értéke a gyűjteménynek a csaknem négy ív terjedelmű bevezetés. Ennek szerzője, Väisänen, kimerítően tájékoztat a dalok felépítéséről, a gyűjtés módjáról, a dallamok mechanikus felvételéről, lejegyzéséről.

Mélyreható a népzene-gyűjtemény jelentősége más szempontból is: kizárólag fonográffölvételen alapul. Ebből a szempontból egyedülálló jelenség ez Suomiban. Jófülü zenész azonban, ha alaposan áttanulmányozta a fonográffal készült lejegyzéseket, kifogástalan anyagot gyűjthet fonográf nélkül is”.² Mégis, a leghitelesebb, legmintaszerűbb népdalközlés módja: a dallam megörökítése a fonográf-lemezen. Väisänen szerint ezt az anyagot zenész sem jegyezhetné volna fel készülék nélkül.³

Nem kicsinylendő érdeme a lelkes gyűjtőknek az általuk megismert anyagnak lehetőleg teljes feltárása. Nem alanyi ízlésük szerint válogatják ki a „szép” dalokat, hanem mindazt rendszerezik, ami előtör a nép ajkáról, a népzeneész előadása kapcsán.

Csak fokozza a gyűjtők érdemét a helyszíni felvétel. Kannisto öt, Karjalainen négy esztendő teltett két rokonnépünk, a vogul és osztják nép lakhelyén. Kannisto a vogul, Karjalainen pedig az osztják törzseknél. Nyelvüket megismerték, szokásaikat lejegyezték. Így még az a vád sem

¹ Bartók Béla: Az úgynevezett bolgár ritmus. Énekszó. V. 6. sz.

² Kodály Zoltán: A magyar népzene. Bp. 1937. 5. l.

³ Väisänen bevezető értekezése a népzene-gyűjteményben. XL. lap.

érheti a gyűjtöket, mint amely pl. *Lach* és *Schünemann* professzorokat érte. Bartók és Kodály ugyanis több ízben utalnak Lach gyűjteményének sebezhető pontjára. Abban látják Lach gazdag gyűjteményének Achilles-sarkát, hogy az nem a helyszíni szemle nyomán keletkezett. Amint már több ízben ismertettük,¹ Lach professzor a nagy világgés idején, 1916-ban énekre fakasztotta az ausztriai fogolytáborok búskomorságba süppedt lakóit.² Kiválasztotta a hadifoglyok közül a finn-ugor, török-tatár és a kaukázusi néptörzsekből származó jóhangú, dalszerető katonákat, s őket dalforrásul használva, feljegyezte, s rendszerezte népdalkincsüket. Ezt a gyűjtési lehetőséget Bartók és Kodály nem minősíti megbízhatónak: „Nem ajánlatos idegenbe vetődött hadifoglyoktól gyűjtenünk. Otthonuktól elszakadt emberek annyira kieshetnek otthonuk zenei közösségéből, hogy még előadásuk is megváltozik. Hiányozni fog a kölcsönös reakció az énekes és a falubeli társai közt; hiányozni fog a gyűjtésnek az az elevensége, ami csakis akkor alakulhat ki, ha sok falubeli jelenlétben történik a gyűjtés” — írja Bartók Béla.

A finn tudósok nagy buzgalommal sajátították el a két rokonnépünk nyelvét, megfigyelték népies játékaikat, sámánkodásaikat, medveünnepi előadásaikat. Népzene-gyűjteményükről elhamarkodott lenne végleges megállapítást megkockáztatnunk — hiszen a szövegek közlés feltárhat még ismeretlen mozzanatot. Az eredeti vogul szövegek, a szükséges tárgyi és nyelvi magyarázatok megjelenése, nélkülözhetetlen forrásanyaga lesz mind a nyelvbúvárnak, mind az etnográfusnak.

A gyűjteménynek nem kicsinylendő érdeme: a dallamváltozatoknak szinte kimeríthetetlen bősége. Egy-egy dallamnak néha még huszonöt versszakát, illetve dallamváltozatát is feltárja a kiadvány. A dallamok lejegyzése hiteles, „mindenütt megbízhatónak látszik. Nagy előnye a gyűjteménynek, hogy a dallamsorokat szemléltetőleg megkülönbözteti, legfőként pedig — s ebben már meghaladja az eddigi magyar kiadványok lehetőségeit — az a részletező gondosság, amellyel az egyes dallamok minden lehető strófaváltozatát felöleli.” (Ethn. XLVIII. 4. sz.)

A kiadvány nem követ meghatározott mintát. Módszere talán szokatlan, de eredeti. Saját útját tapossa, nem követi még a finn folklorisztika általános elvét sem. Mert nem a dallamok záróhangja, hanem a ritmikai és formai jellegzetesség alapján csoportosítja anyagát. Forrása: a népi zenekultúra. Alig csökkenti értékét, hogy a dalokat nem Väisänen, hanem a két nyelvtudós, Kannisto és Karjalainen vette fel lemezre, s mentette meg. Mert végül mégis zenetudós dolgozta fel. Bár a gyűjtemény első kötete csupán melodiárum, mégis önmagában is maradandó érték. Két-ségkívül a zenei folkloretudomány újabb kiváló eredményét jelzi.

Sonkoly István

¹Turán XIII., 55—56. I. és XIV., 48—49. I.

²Robert Lach: *Gesänge russischer Kriegsgefangener*. Wien und Leipzig. Ak. d. Wiss. i. Wien 1917, 1918, 1928, 1929, 1930, 1933.

³Bartók Béla: *Miért és hogyan gyűjtsünk népzénet?* Bp. 1936. 7. I.

Kivi Elek¹

Eino Leino.

Világra ősz szakán jöve.

— A szél vadul süvölt, sivit. —
Az élte csak vihar vala,
Nem volt tavasza, sem nyara,
Élt ősztül szent karácsonyig.

Ősz magzata siet, siet.

— Üllön az izzó vas fakul. —
Elméje szárnyal, agya tűz,
Vért minden ér az agyba üz,
Szilveszter² ott künn várja már.

„Ó-év, oh folyj csak, folyj tovább!”

— A szél vadul süvölt, sivit. —
„Korán vón', hogy kövessetek!”
Az agg küszöbrüül enyeleg:
„Élsz ősztül szent karácsonyig.”

„Ó-év, öreg, maradj, maradj!”

— Üllön az izzó vas fakul. —
„A szívem oly telistele,
Népem teszem dússá vele,
Halálom oly korán ne küldd!”

Perc percet üz, az óra üt.

— A szél vadul süvölt, sivit. —
„Már itt az éjjél? Oh, ne még!”
„Munkád, hiszem, bevégezéd,
A hajnalcsillag már ragyog.”

„Egy percet még csak, jó öreg!”

— Üllön az izzó vas fakul. —
A hang a kobzon halkra vál,
Az agg az útra készen áll;
A dalnok élte véget ér.

* * *

„Hová viszel, mondd, jó öreg?”

— A szél vadul süvölt, sivit. —
„Úgy félek, testem úgy remeg.”
„Nyugodt lehetsz, kedves gyerek,
A menny kapuján zörgetünk.”

Belépek im a mennykapun.

— Az égnek miljom mécse ég. —
Járul az agg az Úr elé:
„Holtát e gyermek most lelé,
Élt ősztül szent karácsonyig.”

Fordul felé az Alkotó.

— A szél vadul süvölt, sivit. —
„Tehát nem is láttál nyarat?”
„Láttam csak őszt, telet, havat” —
A dalnok vissza így szepeg.

Az Úr szemében könny rezeg.

— Az égnek miljom mécse ég. —
„Jutalmul látsz örök nyarat!
De, jó fiú, fedd föl magad:
Ki vagy? hazád hol s merre volt?”

„Dalnok vagyok, lant mestere.”

— A szél vadul süvölt, sivit. —
„Honom egy csillagocska volt,
A Föld nevű.” — „S véged mi volt?”
„Nyomor fojtott meg s éhhalál.”

Az Úr haragja isszonyú.

— Kialszik mind az égi láng. —
„Nevezd meg néped, bosszúm ég!”
„Uram, rajtuk bosszút ne végy,
Derék a nemzet és dicső.

Oh, csillapítsd inkább szeled',

Hisz oly vadul süvölt, sivit
Hazám mezőin, bércein.
Napod ragyogjon ránk megin'!” —
A dalnok búsan így eseng.

Mosolyg reá az Alkotó.

— Az égnek miljom mécse ég. —
„Lehet, igen kemény valék
Népedhez, sorsa sújtja rég.
Viruljon hát föl szép hazád!”

Finnből fordította: Somkuti

¹ A finnek egyik legkiválóbb költője, kinek nagy és eredeti tehetsége csak halála után talált igazi méltánylásra. Remekműve *Seitsemän veljestä* (Hét testvér) 70 évvel ezelőtt jelent meg (1870). Ezért tartjuk időszerűnek a róla való megemlékezést.

² „Szilveszter az év utolsó napja. Kivi újév napján halt meg, született pedig okt. 10-én.” (A költő megjegyzése.)

PRO FINNLANDIA 1899

(LES ADRESSES INTERNATIONALES
A S. M. L'EMPEREUR — GRAND-DUC NICOLAS II.)

1899 február 3/15-én kelt rendeletével II. Miklós, minden oroszok cárja és Finnország nagyfejedeleme, felfüggesztette az uralma alá tartozó finn nagyfejedelemség alkotmányát, amelyet I. Sándor cár az 1809-iki porvooi rendi gyűlésen kezességével biztosított.

Ebből az alkalomból 12 európai ország (francia abécé szerint: Allemagne, Angleterre, Autriche, Belgique, Danemark, Hollande, Italie, Hongrie, France, Norvège, Suède, Suisse) szellemi és politikai életének 1050 kimagasló nagysága feliratban fordult a cárhoz, azzal a kérelemmel, hogy ezt a rendelkezést vonja vissza. Az egyes feliratokat a különböző országok fiai anyanyelvükön szövegezték meg. Előzményül szolgált, hogy félmillió finn asszony és férfi aláírásával ellátott ugyanilyen tárgyú kérelmet juttattak el a cárhoz. A nagy földrajzi távolságok ellenére is igen hamar sikerült megszerezni az 1050 aláírást. Az ügynek gyors elintézése egyúttal bizonyítja azt a nagy készséget is, amellyel Európa legjobb szellemei siettek az általuk jogosnak és igazságosnak elismert finn ügy szolgálatába állni. Egy hattagú bizottság már 1899 június 14/26-án Szentpétervárra érkezett. A bizottság tagjai L. *Trarieux* francia szenátor, volt igazságügyi miniszter elnökletével báró A. E. *Nordenskiöld*, stockholmi egyetemi tanár, E. *Brusa*, a turini egyetem jogi karának dékánja, a Nemzetközi Jogi Intézet volt elnöke, W. C. *Broggerm*, az oslói (akkor még kristianiai) egyetem tanára, a mennyiségtan-termesztudományi kar dékánja, W. *Van der Vlugt*, a leydeni egyetem filozófia tanára, C. M. *Norman Hansen*, a koppenhágai szemészeti poliklinika igazgatója voltak. Hat napi szentpétervári tartózkodásuk idején minden úton-módon igyekeztek odahatni, hogy Európa akkori szellemi élcsoportjától reájuk bízott feladatukat megoldják s a feliratot a cárnak átadják. Nem akarjuk most megtett lépéseiket nyomon követni. Röviden: küldözgették őket Ponciustól-Pilátusig, de a cár színe elé nem kerülhettek. Hosszas huza-vona után csak annyit sikerült elérniök, hogy a 12 feliratnak egy másolatú példányát átadták a cár személye körüli miniszternek, báró *Frederiksz*-nek, aki azonban *Goremkin* belügyminiszterhez továbbította azt. Ez aztán megtartotta a saját birtokában. Az eredeti feliratokat és aláírásokat tartalmazó íveket a hágai királyi könyvtár igazgatójának küldték el, megőrzés végett, mindaddig, amíg sikerülni fog azokat „az illetékes címzett-höz eljuttatni“. Ez azonban nem történt meg soha.

A legtöbb felirat ügyes érvelésként említi, hogy éppen a cár volt az, aki a hágai állandó békekonferenciát kevéssel azelőtt összehívta s ezért fordulnak hozzá bizalommal s kényes alkotmányjogi és nemzetközi kér-

¹ Egész-vászonkötésben, nagy fólio-alakban kiadott könyv, Finnország színes nagyfejedelemségi címerével, V + 130 lap (260 oldal), függelékben francia, német, angol, svéd és finn fordításban, valamint az aláírók nevének nyomtatott névsorával. Impr. H. W. Tullberg, Stockholm, 1899. Commission chez Otto Mertz, Berlin. — E közlemény megírása végett *Onni Talas*, Finnország budapesti követe a legnagyobb készséggel bocsátotta e kiadványt rendelkezésünkre. Fogadjja ezért leg-őszintébb köszönetünket.

dés békés elintézése érdekében. A feliratok szövegezése rendkívül udvarias és tapintatos, de kicsendül belőlük a nyugateurópai embernek a szellemi felsőbbrendűségbe, a jog- és az igazságosság diadalába, valamint az emberi méltóságérzet eltíporthatatlanságába vetett hite és öntudata.

Nyugateurópa szellemi életének színe-virága sietett akkor a finn nemzet ügyének védelmére. Negyven év múlva ismét nehéz megpróbáltatáson esett át ez a kis nép, de nagy nemzet. Európa rokonszenve most is lángolt, de a tényleges segítség elenyésző volt. E tragikus évforduló teszi alkalomszerűvé, hogy e feliratokra irányítsuk a figyelmet. Mint igen érdekes és tömörségében is megrendítő fogalmazású feliratot közöljük az *akkori Németország* képviselőinek megnyilatkozását a finn ügy mellett s utána a bennünket közelebbről érdeklő *magyar* feliratot.

I. *A német felirat:* „Die Unterzeichneten fühlen sich gedrungen, ihren warmen Sympathien für die finnländische Nation Ausdruck zu geben. Ein nicht grosses, aber tüchtiges und charaktervolles Volk, ein Volk, das sich im harten Kampfe mit einer rauhen Natur gerade in unserem Jahrhundert zu wachsendem Wohlstande, zu bedeutenden wissenschaftlichen und künstlerischen Leistungen, zu einem vortrefflichen Erziehungswesen, zu einer reichen und eigenartigen Kultur emporgehoben hat — ein solches Volk ist jetzt in hoher Gefahr, seiner Individualität, und damit der stärksen Antriebe zu wirtschaftlichen und geistigem Schaffen beraubt zu werden.

Es scheint uns eine unabweisliche Pflicht, unabhängig von aller Verschiedenheit der Nationalität und der politischen Stellung, hiergegen laut unsere Stimme zu erheben und dem Wunsche Ausdruck zu geben, es möge einer derartigen Vernichtung eines wertvollen Gliedes der europäischen Völkerfamilie Einhalt geboten werden. Wir können nicht glauben, dass ein Herrscher, der die internationale Friedenskonferenz zusammenruft, ein blühendes, tüchtiges, loyales Volk dem Untergange anheimgeben werde.“

II. *A magyarok felirata II. Miklós császár, minden oroszok cárja és Finnország nagyfejedelemé Öfelségéhez:* „Legmélyebb tisztelettel járulunk Császári Felséged elé, kire hálás reménységgel tekint ma az egész mívelt világ. A hála Császári Felséged személyét illeti, kinek emberszerető szíve és hatalmas szava a béke lehető biztosításának világmunkájára hitta föl és bírta rá a hatalmakat. De mi alulírottak oly nemzet fiai vagyunk, mely az orosz birodalom népein kívül talán legelsőbbben érezte Felséged szívének dobbanását, midőn ezelőtt három évvel, ezeréves nemzeti ünnepünk alkalmával, történetünknek egy drága ereklyéjét nyerhettük vissza ajándékban Felséged kegyességéből. Egész nemzetünknek akkor hálás megindultságában ismertük meg s ismerjük ma is Császári Felségednek nagy szívét, melyet nemcsak az emberiség javának, hanem a nemzetek hagyományainak és érzéseinek nemes tisztelete tölt el.

Engedje meg nekünk Felséged, hogy ehhez az ekként megismert fejedelmi szívhez fordulhassunk ma legmélyebb tiszteletünkkel és legalázatosabb kérésünkkel. Mély meghatottsággal és testvéri részvétellel olvastuk fél milliónál több finn polgárnak ez évi márczius 5-dikéről Felségedhez intézett ünnepélyes feliratát, melyből ép oly megindítóan és meggyőzően szól a féltett nemzeti élet fájdalma, mint a törhetetlen hűség Császári

Felségedhez és birodalmához. Felségednek egy népe esedezik meghallgatásért, mely hűséggel, törvénytiszteletével, műveltségével, hősiességével, szorgalmával egyaránt kivívta az egész művelt világ rokonérsését. A tervbe vett új intézmények által jogérzetének biztosságában és összes életérdekeinek gyökerében érezvén fenyegetettnek magát: ősi alkotmányos jogainak és kiváltságainak sértetlen fentartásáért esedezik, melyeket 1809-ben I. Sándor ünnepélyesen biztosított, II. Sándor és III. Sándor fejlesztettek és tiszteletben tartottak s Császári Felséged is 1894. november 6-án ünnepélyesen megerősített és „törhetetleneknek“ nyilvánított.

Császári Felség! Engedje meg kifejeznünk azt a kérő reménységünket, hogy Felségednek az egész művelt világtól tisztelt bölcsesége és fejedelmi szíve fog módot találni az orosz birodalom érdekeinek a finn nemzet sértetlen jogaival való összeegyeztetésére. Kérő szavunkat azon tiszta meggyőződésünkön kívül, hogy az emberiség és műveltség érdekében bátorkodunk fölemelni, mentse még ki Felséged előtt, hogy a testvér szava ez, kinek az idők távolában a finnel öröme és bánatra egy szíve és egy szava volt.

Legmélyebb tisztelettel Császári Felséged iránt,
Budapesten, 1899. június havában.

Br. Eötvös Lóránt, a M. Tud. Ak. elnöke, Beöthy Zsolt prof., Justh Gyula képvis., Csávossy Géza képvis., Rónay János képvis., Benke Gyula képvis., Komjáthy Béla képvis., Gullner Gyula képvis., Szentiványi Gyula képvis., Hoitsy Pál volt képvis., Enyedy Lukács képvis., Lónyay Géza kamarás, képvis., Végh Artur képvis., Bessenyei Ferenc képvis., Bartha Miklós képvis., ifj. Ábrányi Emil képvis., Dániel Márton képvis., Asbóth János képvis., Gyulai Pál prof., főrendiház tag, az Akadémia osztálytitkára, a Kisfaludy Társaság elnöke, Fraknoi Vilmos c. püspök, múzeumok és könyvtárak főfelügyelője, apostoli protonotárius, Fejérfataky László prof., az Akadémia tagja, Szinnyei József kir. tanácsos, prof., Desewffi Arisztid, az Interparlamentáris Csoport titkára, Schönherr Gyula ak. tag, Herczeg Ferenc képvis., Beöthy Algernon képvis., Sághy Gyula képvis., Wittmann János képvis.

A többi európai ország aláírói közül mutatóba közlünk néhány nevet:

Németország: Rudolf Eucken, E. Haeckel, E. Abbe, W. Rein, R. Virchow, Th. Mommsen, H. Delbrück, F. Paulsen, Fr. Kluge, Kuno Fischer, W. Braune, E. Kraepelin, Hermann Paul, H. Schuchardt, P. Rosegger, W. Windelband. Az aláírások száma tekintetében második helyen álló ország.

Ausztria: R. von Krafft-Ebing, W. Meyer Lübke, O. Redlich.

Belgium: C. Meunier (a világhírű szobrász).

Dánia: G. Brandes, Kr. Nyrop, H. Pontoppidan, V. Thomsen.

Franciaország: E. Lavisse, G. Paris, V. Sardou, Duc de Broglie, L. Trarieux, Paul Painlevé, Sully-Prudhomme, G. de Porto-Riche, L. Halévy, J. Claretie, C. Flammarion, R. Valléry-Radot, E. Zola, A. France, E. Boutroux, Ch. Seignobos, H. Berthélemy, E. Faguet, A. Sabatier, A. Croiset, P. Janet.

Nagy-Britannia: H. Spencer, G. Meredith, W. Ramsay, stb. Aláírások száma tekintetében a harmadik ország.

Hollandia: W. Van der Vlugt, a hágai kir. könyvtár igazgatója.

Olaszország: E. Brusa, E. de Amicis, E. Ferrero, C. Lombroso, D. Comparetti, G. Carducci, G. Rigutini, F. S. Nitti. Aláírások száma tekintetében az első helyen álló ország.

Norvégia: Björnstjerne-Björnson, E. Grieg, H. Ibsen, Fr. Nansen.

Svédország: Br. A. E. Nordenskiöld, Zorn.

A facsimilében közölt aláírások tanulmányozása szinte külön könyv írására csábítja a figyelmes szemlélőt. A sivár mának törpe olvasója úgy érzi, mintha szüzi tisztaságú hóval fődött hegyóriások között bolyongana, lenn a völgyek mélyében. Irtózatossá ütőképességű szellemi erő sugárzik e fakult papírlapokra rögzített nevekből. Az uralkodók és császárok erőszakoskodnak, ágyúkat bömböltetnek, emberéletek millióit pusztítottatják, tegnap, ma és holnap, mindenkor és mindörökkön örökké. De az a névsor, amely a *Pro Finlandia 1899* c. kötet lapjain örökítődött meg, némaságában ágyúdörgésnél is hangosabban hirdeti: *Spiritus praevale!* Erőszakkal szemben a szellemé a fölény!

Virányi Elemér

A finn gyémánt

Ó sarkvidék, fehér, hosszú nagy éjszakák,
ezer tó és ezer millió fenyő világa,
csobogó patakok, lágy bozót, konok szálfa:
sáncotok védje meg a gyönyörű hazát!

A jegesmedve is torkát hörögve tárja,
az örök éj felé, hol most a katonád,
áttör a jégen és feltör a ködön át...
Példaadó rokon! magányos, erős, árva:

Mutasd meg, hogy a szám: hazug, a sok: silány.
Hadd ámuljon egy új igazság csillagán
az ordas, nyers sereg, amely nem tudja mért bánt.

S ha van még erkölcsnek e földön igaza,
— Ó finn nép, finn ország! Kemény és tiszta gyémánt! —
Terajtud megtörik a barbárok vasa.

Marconnay Tibor

„TÜNDÖKLŐ DILETTANTIZMUS“ AVAGY „A SZÁZÉVES KANTELETAR“¹

Mélyen tisztelt Szerkesztő Úr! Húsz éve foglalkozom a finn nyelvvel és irodalommal. Tanári alapvizsgámon Szinnyei professzor úr adta meg finn feleletemre a kitűnőt. Éppen ezért érthető, hogy fokozott érdeklődéssel kezdtem olvasni nagybecsű lapjukban Vándoryné Kövér Ilona cikkét a százéves Kanteletarról. A szerző nevét ugyan nem nagyon ismerjük a finnológia terén, ez azonban nem az ő érdemtelenységének, hanem bizonyára a saját tájékozatlanságunknak a bizonyítéka.

A cikk bevezetésének csevegő semmitmondása után azonban mindjobban lohadt előlegezett érdeklődésem az ismeretlen cikkezőnek nemcsak szaktudása, hanem jószándéka iránt is. Mint a filológiai pozitívizmus korának elkorcsosíthatatlan neveltje, mélységesen elítélem ugyanis az írás és a szó szentségével visszaélő felületeskedést és lelkiismeretlenséget. A filológiai lelkiismeretességnél is erősebb azonban bennem a mások szellemi tulajdonainak megbecsülése és értékelése. Igaz, hogy napjainkban a „tündöklő dilettantizmus“, vagy ha úgy tetszik, a „dilettantizmus tündöklése“ nagyon sok komoly szellemi értékre vet nagypénteki elborulást és a zavartalan cselegetés szempontjából jótékony, sőt szükséges homályt. De ne feledjék a dilettánsok, hogy akad még, hébe-hóba, néhány szakember is, az ismeretek zürzavarának mai korában. Ha szavukat napjaink piaci zsvájában nem is hallgatja meg senki, korunk megítélésében mégis reájuk hallgat majd az utókor. Szól ez mindazoknak, akik a szellemi tulajdonjogot a tudomány és az irodalom szentelt berkeiben is megtagadják, sőt könnyed nemtörődomséggel az iratlan erkölcs törvénycikkei közül törölni akarják.

Elvi szempontjaim után, képzelheti Szerkesztő Úr, mi lehet a véleményem a kérdéses cikkről, melyet nb. lapjuk gyanútlan jóindulattal közölt. Irodalmi ismereteim és kritikai ösztönöm alapján csak idő kérdése volt megállapítani e cikk — jobban mondva szellemi ollózás — keletkezésének módját. Szomorú tünet, hogy az egyik legelőkelőbb s a magyar közvélemény jórészt irányító fővárosi magyar napilapban négy teljes, vonal alatti hasámban írhasson valaki a Kanteletarról, szinte a puszkapor új föltalálójának szerepében tetszelegve, s egyetlen szóval se emlékezzék meg *Bán Aladár* nevérol, tevékenységéről, főleg pedig a Kanteletarral való igen szoros kapcsolatáról. Első pillanatásra úgy látszik, hogy Vándoryné Kövér Ilonának fogalma sincs arról, hogy Bán Aladár szakszerű bevezetéssel és sok lapalji jegyzettel ellátott szemelvényes Kanteletarfordítása már 1902-ben megjelent — a Kisfaludy Társaság támogatásával! De csak látszik, hogy nincs erről fogalma. A hallgatás, illetve elhallgatás a szakértő előtt azonban annál furcsább, mert az Új Magyarországon megjelent dillettáns szellemi ömlengés voltaképpen Bán Aladár említett kötetének, valamint idevágó tanulmányainak csodálatos átlényegesítésén alapszik.

A kritikusok előtt rég ismert dolog, hogy a mások tanulmányaiból

¹ Megjegyzések Vándoryné Kövér Ilona: A százéves Kanteletar c. cikkéhez. Közölte az *Új Magyarország* c. napilap 1940 február 17-én. A cikkel kapcsolatban Virányi Elemér az itt közölt levelet intézte Radnay Endre szerkesztőhöz.

„átírt“ cikkeket legkönnyebben a bennük közölt idézeteknél lehet üstökön ragadni. Vándoryné Kövér Ilona is közöl cikkének második hasábjában egy mintegy 18 soros idézetet. Nincs tudomásunk róla, hogy a tudós szerzőnő jártas volna a finn nyelvben, sőt az a gyanunk, hogy a Kanteletart még csak nem is látta eredetiben. Szerinte 686 költeményt tartalmaz e gyűjtemény, míg Bán Aladár szerint 652 a költemények száma. A kérdéses idézetet se nagyon fordíthatta eredetiből. Ha abból fordította volna, vagy szívességből fordította volna számára valaki, úgy csak annyit állapítunk meg, hogy fordítása nem a legsikerültebb s nem a leghívebb. Az a gyanunk, hogy Bán Aladár fordította idézetszöveg „átírásáról“ van szó. (V. ö. Bán Aladár: „Lönnrot Illés útjai“, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának értesítője, 1904, 279—80 oldal.) Csodálatos, hogy a két idézet terjedelme egybevágó! De még kirívóbb e két sor közlése: „Betegség, szenvedés nélkül — Válik meg az életétül.“ Ezt a két sort Bán Aladár Kanteletar-fordításának 84. oldalán olvashatjuk, a „Szép a hősi halál“ c. költemény utolsó szakaszában. A tudós szerzőnő meg sem említi Bán nevét, így a gyanútlan olvasó azt hiheti, hogy Vándoryné Kövér Ilona költői ihletettségének két gyöngysora ragyog előttünk. Nem említi a cikkében közölt második, négy soros idézet fordítóját sem! Ez szintén az olvasó megtévesztését szolgálja, de legalább is a filológiai hitel rovására megy. Említ a cikkező egy hosszabb, a népi dráma kezdetének tekinthető költeményt is. Vajjon tudja-e, hogy ez nem más, mint a híres „Elina halála“, mely Bán Aladár fordításában jelent meg, Az Ujság 1913. évfolyamában?

Azt írja a tudós szerzőnő, hogy a centenáris év folyamán talán nálunk is sikerül felhívni a Kanteletarra a jól megérdemelt figyelmet. Megnyugtadjuk, hogy Bán Aladár már 1902-ben felhívta reá a figyelmet fordításkötetével. De ugyanezt tette az Egyetemes Irodalomtörténet IV. kötetében (a finn irodalom ismertetésével), valamint „A finn nemzeti irodalom története“ című tanulságos, ügyes és hasznos munkájában (Szent István könyvek 39, 1926). Arról is ír a tudós szerzőnő, hogy ha „végig-olvassuk“ a Kanteletart, elismeréssel adózunk a finn nemzetnek. Nem közli azonban, hogy hol „olvassuk végig?“ Mert finnul az Új Magyarság olvasói bizonyára csak kis számban olvasnak, ha pedíg Bán Aladár fordítására céloz, miért nem említi nevén a gyermeket? Vagy talán csakugyan ezt sem ismeri...

Folytathatnám a filológia elemzés adatokkal való megtámasztását. De nem akarom vele Szerkesztő Urat untatni. Röviden: Vándoryné Kövér Ilona cikke Bán Aladár Kanteletar-tanulmányain alapul s szinte bosszantó a belőlük átvett gondolati és egyéb azonosságok sorozata. Mindez nem volna baj, bizonyára Bán Aladár örülne neki legjobban. De kisajátítani szellemi magántulajdont, a tulajdonos nevének említése nélkül, olyan tünet, amelynek láttára mélységes szomorúság fogja el azt a kevés szakembert, aki még itt lézeng ebben az „új világban“, „ismeretlen csillagok alatt“. Vajjon nem a magyar művelődési színvonal rohamos zuhanásának előjelei mutatkoznak-e szellemi életünk elboruló láthatárán?

Ha a tudós szerzőnő magyar vonatkozásban tájékozottan, tárgyilagosan és jóhiszeműen írt volna a Kanteletar kérdéséről, ezzel végezhetne volna sorait: nem ártana Bán Aladár fordítását új és bővebb kiadásban megjelentetni, éppen a százados évforduló alkalmából. Mert az első kiadás már teljesen elfogyott s nem is kapható.

Ma, amikor éppen finn vonatkozásban a „tündöklő dilettantizmus“ papírmásé-felhőkarcolóí árnyékolódnak a szerényebb és lelkiismeretes szakemberekre, erkölcsi kötelességünknek tartottuk e sorok megírását. Ha Szerkesztő Úr nem volna abban a helyzetben, hogy azokat nb. lapjában közöltesse, a finn-magyar kultúrkapcsolatoknak e napjainkra jellemző — és sajnos, nem egyedülálló adata — mégis meg fog örökítődni.

Fogadja, mélyen tisztelt Szerkesztő Úr, őszinte nagyrabecsülésem kifejezését s azt a tanácsot, hogy ne méltóztassék minden dilettánst első látásra szíves jóindulatával megajándékozni.

Budapest, 1940 február 24.

Igaz híve: *dr. Virányi Elemér*

ANTON HANSEN-TAMMSAARE †

1878. I. 30—1940. III. 1.

A. H. Tammsaare váratlan elmúlásával súlyos csapás érte az észti irodalmat. Ez a halál annál tragikusabb, mert az író életé fele útján, alkotóképességének csúcspontján ragadta el, éppen akkor, midőn tehetsége utat tört magának az egyetemes európai kultúrközösségbe való megérkezés felé. Remekművei több nyelven jelentek meg, s jelenleg is négy-öt nyelvre fordítják. Olyan észti remekírónak ígérkezett, aki szét-törve a hazája és anyanyelve nyújtotta szűk keretek lehetőségeit, európai magaslatra emelkedett s akit a Nobel-díjjal kapcsolatban is emlegetni kezdtek. Most ott pihen a tallinni temetőben, az észti próza másik mesteri művelője, *Eduard Wilde* mellett.

Az észti országokban oly nagyon megbecsült földművelők egészséges és életerőtől duzzadó rétegéből származott. Első irodalmi próbálkozásai is a földdel és a föld népével való kapcsolatairól tanuskodnak. Egyetemen jutva, a városi értelmiség — elsősorban a főiskolai diákság — lelkiéletének kérdései érdekelték. De a falu visszahívta s első jelentősebb alkotása (*Bán Aladár* fordításában: *Az erdőárki gazda*) az újrealisztikus parasztrehányek sorába tartozik. Főműve *Igazság és jog* címen öt kötetben jelent meg, kb. 2500 oldalon. Ez a regény mind terjedelménél, mind értékénél fogva az észti irodalom leghatalmasabb alkotása. Megkapó képet nyújt az észti nép életéről és küzdelmeiről, szellemi iránykereséséről és lelki vívódásairól, a múlt század 70-es éveitől kezdve a mai napig. Egy parasztcsalád három nemzedékének sorsát tárgyalja. Főhőse a művelődés megszerzésére törekvő, folytonosan elmélkedő, töprengő, passzív tépelődésekben kimerülő férfiú. Egyéni véleményeinek fejtegetésével kapcsolatban a jog és igazság, valamint a társadalmi élet problémái merülnek fel. Reális lélektani megállapodottság és pontos hűséggel vázolt környezetrészlet, másrészt meleg líraiság és az igazság szenvedélyes keresése jellemzik a regényt. Sikere rendkívüli volt.

Következő regényei bizonyos ingadozást mutatnak. Nem tudja bennük mindazt kifejteni, amire szemmeláthatólag törekszik. Mintha hát-rálna bennük, hogy új lendülethez gyűjtsön erőt. S csakugyan, nemrég megjelent hatalmas allegorikus regénye: *A pokol fenekének új ördöge* —

mintha ezt bizonyítaná. Ez is a falusi életet ábrázolja, megrázó erővel, szédítő mélységgel.

Vitatkozó elemzés, ellentmondások, sőt álokoskodások jellemzik Tammsaare műveit. Legnagyobb hibájául szóbőségét és hosszú párbeszédeit róják fel. De éppen az eszmék folytonos csűrés-csavarásában, szüntelen okoskodásban tárja eléink az író új szempontjait, megfigyeléseit, párhuzamait vagy ellentmondásait. Ez teszi számára lehetővé, hogy szereplőinek gondolatvilágát jellemezze s a részletekig menően tisztázza a felvetett kérdéseket.

Tammsaare az igazság keresője volt. A próféták nyíltságával hirdette: abszolút, örök igazság nincs, csak viszonylagos igazságok vannak. De ezek is elegendők arra, hogy értelmet adjanak az emberi életnek s boldoggá tegyenek bennünket. Igazságot kereső útján Tammsaare a szellemi élet ama kevés képviselői közé tartozik, *aki sohasem fél szemtől-szembe megmondani az igazat.* Nem álcázta véleményeit és meggyőződéseit *s gerinces egyéniségétől távol állott mindennemű alakoskodás. Napjainkban, midőn az igazságot felelőtlen hírverés lármájával igyekeznek leplezni, oly nagy szükség volna a hozzá hasonlatos, igazságot kereső férfiakra.*

A szükszavú Észak igen szűkmarkú a dicséret és a babér osztogatásában. Tammsaare azonban megragadta és lángoló lelkesedésre lobbantotta Észak rideg embereit. Az első férfi volt, akinek már életében szobrot emeltek Észtországban. Koporsójához ezer meg ezer ember tódult, a társadalom minden rétegéből, bizonyosságot téve arról a nagy vesztésről, amely halálával az észti nemzetet érte.

Tammsaare meghalt — de csak a teste. Műveiben tovább is él halhatatlan szelleme, mindaddig, amíg az észti nemzet utolsó fia él.

Oinas Félix

HAJNALI ÉBREDÉS. . . . S azok a madarak! Úgy daloltak, mint még sohasem Vili emlékezete óta. Daloltak a sövény végén növő nyírfán, melynek hajlós ágai suhogását hallani vélte; daloltak a vén kert többi fái is, bizonyára magán a sövényen s a sövény karóin is. Dalolt a pírók, zengett a vörösbegy, csicssergett a megkéssett seregély; rikoltott a harkály, szólt a kakuk, csipogott a barázdabillegető, csicssergtek olyan madarak is, amelyeknek nevét Vili nem is tudta, sohase hallotta, de amelyeket ismert a hangjukról. Egy másik madárka azzal kezdte a nótáját, hogy nyelvcskéjén gyönyörű err-et berregtet s hosszú, cifra trillát csicsereg, amelynek a végére pont gyanánt t hangot pattint. Vilinek eszébe ötlük a madárka barnás háta és farka, amely épp olyan hegyes, mint a villogó csőre.

Vili szeretné ma köszönteni azt a névtelen madárkát, amelyik pici fészket friss hasábfá közébe szereti rakni ott az irtáson, ahol perzselőn süt a nap és a levegő illatos az édes gyantaszagtól. Maga is szívesen dalolna és újjongana, hogy dalától visszhangozzanak az erdők és ligetek, a mocsarak és lápok. Vili ma úgy érzi, hogy benne is dalra vágyik valami meg nem nevezhető, ami, tudja Isten honnan jön, magával hozva öntudatlan örömet, könnyebbülést, majdnem örületet.

(Részlet „Az erdőárki gazda“ c. regényből.)

Tammsaare — Bán Aladár

AZ ÖTVENÉVES JULIUS MARK

1890 március 27-én született. Tartuban kezdi meg egyetemi tanulmányait. Finnül is tanul, 1912-ben pedig már Magyarországon jár. Útjának eredménye az 1914-ben megjelent *Ungari antologia* (Magyar antológia). Hazatérve, nem a tartui — akkor még orosz — egyetemen folytatja tanulmányait, hanem Helsinkiben. 1915-ben pályadíjat nyer, majd bevonul az orosz hadseregbe, ahol eléri a hadnagyi rangot. Közben vizsgázik a helsinki egyetemen — s 1919—20-ban részt vesz az észti szabadságharcban. 1921-ben elfoglalja az uráli nyelvtudomány tanszékét a tartui egyetemen s átveszi az *Eesti Keel* (Észt nyelv) c. folyóirat szerkesztését. 1923-ban készül el értekezése: *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen, I. Hälfte.* (XV + 277 ll.) Ezzel nemcsak a doktori címet, de a ny. rendes egyetemi tanárságot is megszerzi. Művéről finn, észti és magyar bírálói a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak.

A fiatalon nemzetközi tudományos hírnévre szert tett professzor lankadatlanul folytatja munkáját. Kiemelendő számos kutató- és tanulmányútja. Az összes finn-ugor nyelvek érdeklik. 1915-ben a Helsinkiben található sebesült mordvin katonák körében végez tanulmányokat. 1923—24 telén a zürjén nyelvet tanulmányozza, 1924 nyarán újra Magyarországon van. 1925-ben a lapok közé indul. Erről az útjáról gazdag anyaggyűjtéssel érkezik haza de csakhamar ismét visszafordul, hogy munkáját befejezze. 1928—29 telén Oroszországba jut s a mordvin kérdéssel foglalkozik. Jelentősebb tanulmányai: *Zum längeren I. Infinitiv im finnischen*, *Zum Verbum substantivum im Ostseefinnischen*, *Über das Roggendreschen bei den Esten*, *Neue Bemerkungen über das Dreschen und Ernten bei den Esten*, valamint *Soome-ugri rahvaste kaubandusest* (A finn-ugor népek kereskedelméről). Szómagyarázatai, a lapok szokásairól és mitológiájáról, a volgai rokonnépek (cseremiszek, votjákok, zürjének, mordvinok) sorsában 1917 óta bekövetkezett változásokról írt cikkei sok új anyagot tartalmaznak. Észtre fordította *Molnár Ferenc: A Pál-utcai fiúk* c. regényét (1921, 1934) is. Jelentős szerepet játszik mint az észti tudományos élet egyik vezetője. (Az Észt Tudós Társaság elnöke 1929—1936.) Két ízben volt egyeteme bölcsészeti karának dékánja.

Munkássága elismeréséül a *Finnugor Társaság* (Helsinki), a *Lafontaine Társaság* (Bpest), a *Finn Irodalmi Társaság*, a *Kalevala Társaság*, a *Magyar Tudományos Akadémia* levelező-, illetve külltagjává választotta. A *Magyar Nyelvtudományi Társaság*, az *Észt Tudós Társaság* és a *Turáni Társaság* tiszteleti tagjai sorába iktatta.

Nehéz időkben volt *Julius Mark* a magyar nemzet igaz és áldozatos barátja. Kivánjuk, hogy értékes munkásságát még sokáig folytassa az észti és a magyar tudományos élet javára.¹

Raun Alo

¹ A tartui egyetemen megszervezte a magyar lektorátust. Az ő érdeme, hogy az első magyar lektort 1922. novemberében megválasztották. Az újabb észti-magyar kapcsolatok *magvetője Julius Mark*. Nevét megörökítette a magyar kultúra történetében is. (Szerk.)

ATURÁNI TÁRSASÁG

Védnöke:

vitész dr. József Ferenc kir. herceg

Elnöke:

Dr. Cholnoky Jenő egyetemi ny. r. tanár

Alapító és örökös tiszteletbeli elnöke:

Paikert Alajos ny. államtitkár

Tiszteletbeli elnökei:

Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és köz-
oktatásügyi miniszter
Dr. Pataky Tibor államtitkár
Dr. Szily Kálmán államtitkár
Dr. Tahy László ny. államtitkár †

Dr. gróf Teleki Pál m. kir. miniszterelnök
Vig Albert ny. h. államtitkár
Vikár Béla ny. elnöki főtanácsos
Zsedényi Béla ny. h. államtitkár

Alelnökei:

Dr. Bán Aladár m. kir. kormányfőtanácsos
vitész Galánthay Glock Tivadar ny. tá-
bornok
Kállay Ubul ny. főispán, a MABI alelnöke

Dr. Kovács-Karap Ernő ügyvéd
Dr. Marzsó Lajos m. kir. főgeológus
Dr. Mezey István ügyvéd, tb. japáni egye-
temi tanár
Dr. Pröhle Vilmos egyetemi ny. r. tanár

Igazgató:

Dr. Gergelyffy Gábor író

Ügyész:

Dr. Doros György ügyvéd

Főtítkár:

Dr. Virányi Elemér áll. gimn. tanár

Könyvtáros:

Dr. Bendefy László mérnök

A Számvizsgáló Bizottság:

Elnöke:

Dr. Thegze-Gerber Ferenc, a Legfőbb
Állami Számszék ny. tanácselnöke

Podhorszky Vilmos, az országgyűlés ny.
számszékí főigazgatója

Póttagjai:

Rendes tagjai:

Kenézy Zoltán, a Legfőbb Állami Szám-
szék ny. tanácselnöke

Réty Gyula MFTR tisztviselő
Vargyassy Márton számvevőségi főtaná-
csos

A Választmány rendes tagjai:

Balogh Andor ny. OTI vezérigazgató
Dr. Baranyai Zoltán miniszteri tanácsos
Dr. Bartucz Lajos egyetemi rk. tanár
Csepreghy Béla ny. dzsidáskapitány
vitész Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy
Faragó József áll. gimn. tanár
Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár
vitész dr. Horváth Béla székesfővárosi fő-
jegyző
Dr. Jalsoviczky Károly ny. államtitkár
Dr. Jenev Endre egyetemi ny. r. tanár
Koritsánszky Ottó a Gyógyszerész-Szö-
vetség elnöke
Kulin István okl. mezőgazda
özv. dr. Kurtz Gusztávné ny. tanárnő
Dr. Lechner Jenő műegyetemi ny. r. tanár
Dr. Ligeti Lajos egyetemi ny. r. tanár
Dr. Megyeri József áll. gimn. tanár
Dr. Mészáros Gyula egyetemi ny. r. tanár
vitész dr. Nagy Iván miniszteri o. tanácsos
Novágh Gyula, a Székesfővárosi Iskolán-
kívüli Népművelési Bizottság igazgatója

Dr. Paikert Géza miniszteri o. tanácsos
Dr. Péch Aladár ny. tanker. főigazgató
Dr. Pogrányi Nagy Félix miniszteri o.
tanácsos
Dr. Réthly Antal egyetemi ny. rk. tanár
z. Szabó János cserkészfőtiszt
Dr. Fülei Szántó Endre egy. ny. r. tanár,
min. o. főnök
Szentgáli Antal a Közmunkatanács ny.
alelnöke
Thorockay Wigand Ede m. kir. kormány-
főtanácsos
vitész Uhry Dezső Hangya főtisztviselő
Vaszy Viktor zeneakadémiai c. igazgató
Végh Jenő GyOSz titkár

Választmányi póttagok:

Boér György szkv. hadnagy
Torbágyi Novák József Lajos tanár

Titkárok:

Kiss Adrienne
Romhányi Tivadar

NÉPROKONSÁGI SZÉPIRODALOM:

- Kalevala**, harmadik, népies kiadás, Vikár Béla fordítása.
Kalevipoeg, az észtek nemzeti eposza, Bán Aladár fordítása.
E. Leino: Tavaszünnepi dalok. Finn balladák. Fordította Somkuti, (Olcsó Könyvtár.)
Északi fény, finn költők versei magyarul. Fordították Vikár Béla és munkatársai.
Uráli dalok, Bán Aladár eredeti és fordított költeményei.
Napnyugati madarak, Képes Géza versfordításai (finnből és észtből is).
Bolgár költők antológiája, Boikliev Dimo fordításai.
Erkko: Ajno. Szinmű. Fordította Somkuti. (Olcsó Könyvtár.)
A. Kivi: A pusztai vargáék. Népvígjáték. Fordította Somkuti. (O. Kvtár.)
J. Linnankoski: Dal a tűzpiros virágról. Finnből ford. N. Sebestyén Irén.
" " Menekülés. Fordította N. Sebestyén Irén.
A. Gailit: Tenger. Észtből fordította Virányi Elemér.
A. Kivikas: Lápvirágok. Észtből fordította Virányi Elemér.
M. Metsanurk: Beront az élet. Észtből fordította Bán Aladár.
H. Tammsaare: Az erdőárki gazda. Észtből fordította Bán Aladár.
F. Tuglas: Végzet. Észtből fordította Virányi Elemér.
E. Wilde: A hegyfalvi tejesember. Észtből fordította Bán Aladár.
Húsz bolgár novella. Fordította Vásárhelyi Pál.

NÉPROKONSÁGI SZAKIRODALOM:

- Bartucz Lajos**: A magyarság antropológiája.
Bán Aladár: A finn nemzeti irodalom története. (Szent István könyvek.)
Cholnoky Jenő: Kőrösi Csoma Sándor. (Most jelent meg.)
Csekey István: Északi Irások.
Isirkoff: Bulgária.
Kodolányi János Suomi titka.
Kogutowicz—Teleki: Finnek, észtek.
Ligeti Lajos: Az ismeretlen Belső-Ázsia. (Most jelent meg.)
Mezey István: Az igazi Japán.
Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása.
Pósta Béla: A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben.
Szentgáli Antal: Szibéria.
Felvinczi Takács Zoltán: Buddha útján a távol keleten.
Virányi Elemér: Észtmagyar művelődéstörténelmi kapcsolatok.
" " Fejlődéstani szempontok az észti irodalomban.
" " A finn és észti közoktatásügy szervezete.
" " Nemzeti hagyományaink és az új magyar öntudat.
Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk.
" " Jugria.

*

A **Turáni Társaság** kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1921—1939).

TURÁN

**MAGYAR NÉPROKONSÁGI
SZEMLE**

FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ

VIRÁNYI ELEMÉR

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

BUDAPEST 194

XXIII. ÉVF. II. SZÁM

TARTALOM

A turáni népek. <i>Bán Aladár</i>	57
Runeberg, a finn Vörösmarty. <i>Faragó József</i>	59
Vérszerződés. <i>Faragó József</i>	62
Lemminkejnen anyja. A Kalevalából színre alkalmazta <i>Gombos László</i> , zenéjét szerezte <i>Lányi Viktor</i>	63
Az észt Harry Jannsen Magyarországon. <i>Vikár Béla</i>	67
Észak felé húz a szívem. <i>Pusztaszeri Sándor</i>	69
A bolgár lírai költészet. <i>vitéz Horváth Béla</i>	70
Érintkezésem turáni rokonainkkal Turkesztánban. <i>Kovács Karap Ernő</i>	76
Japán kulturális kapcsolatai a külfölddel. <i>Isoyuki Hotta</i>	80
A billikom. <i>Katri Kala</i> — <i>Faragó József</i>	82
Szün Jat-Szen szerepe Kína újjáépítésében. <i>Megyeri József</i>	83
Irodalom	90
Schenk Jakab: Magyar sólymázmadarnevek. (<i>Bendefy László</i> .)	
Ligeti Lajos: Az ismeretlen Belső-Ázsia. (<i>Bendefy László</i> .)	
Zajti Ferenc: Magyar évezredek. (<i>Bendefy László</i> .) Kézdi Vársárhelyi Zoltán: A magyarok útja Indiától Pannóniáig. (<i>Bendefy László</i> .) Kodály Zoltán: A magyar népzene. (<i>Sonkoly István</i> .) J. Linnankoski: Menekülés. Fordította <i>N. Sebestyén Irén</i> . (<i>Faragó József</i> .) Heimotyö III. (<i>Faragó József</i> .)	
A Turáni Társaság ügyei. <i>Kiss Adrienne</i>	97
Hírek	101

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Országháza XI. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokonsági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő.

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott hivatalos finnugor néprokonsági jelvény Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp., IV., Váci-u. 39) kapható. Ára 1.50 pengő.

A címlapot tervezte *Virányi Endre* festőművész

A TURÁNI NÉPEK

A Turáni Társaság alapszabályszerű feladata a rokon népekkel való szakszerű foglalkozás kulturális, társadalmi és közgazdasági téren. Mely népeket nevezhetünk a magyarral rokon népeknek?¹

Nem lehet kétség az iránt, hogy erre a kérdésre csupán a tudomány adhat feleletet és pedig elsősorban a magyar tudományosság. Minden magyar ember tisztában van azzal, hogy a magyar tudományosság, éppen a nemzeti eredet és őstörténet kérdéseit illetően a külföldön is elismert magas színvonalon áll.

A tudomány határozottan kimondja, hogy a rokonság a népekre épp úgy, mint az egyénekre viszonyítva, különböző fokú lehet, ám abban minden józanul gondolkodó ember megegyezik, hogy vérbeli rokonság csupán a származáson, az eredeten alapulhat. Igaz, hogy a lelki rokonság, amely hasonló kultúrhatások folytán fejlődik egyének és nemzetek között, a közéletben sokszor többet nyom a latban, mint a vérrokonság, ha azt nem kísérik és támogatják kultúrhatások. De viszont nem lehet tagadni, hogy a vérrokonság tudata hathat oly irányban, hogy a lelki rokonság is kifejlődhessék, az egyeredetű népek között, amint ezt különösen a finn, az ész és a török nemzettel való meleg, megértő viszonyunk tanúsítja.

Hogy melyek a magyarral rokon népek, azt eddigelé csupán nyelvi alapon lehetett megállapítani, mivel egyedül a nyelvtudomány rendelkezik e téren exakt módszerrel és mutat fel hosszú, kitartó és eredményes munkásságot. Ezenkívül az ősi nyelvrokonság bizonyítéka a hasonló műveltségi viszonyok közötti hosszú, századokra, esetleg évezredekre terjedő együttéléseknek, így tehát antropológiai és őstörténeti tekintetben is kiinduló pontul szolgálhat.

Ha tehát nem akarunk letérni a tudomány útjáról, el kell fogadnunk a néprokonság keresésében a nyelvi alapot, mint olyant, amely egyedül nyújt e téren kellő útbaigazítást. Középiskolai tankönyveink és tudományos kézikönyveink világos feleletet adnak a magyar nyelvrokonság kérdésére.

A magyar népnek nyelvrokoni szűkebb értelemben a *finn-ugor*, tágabb értelemben a többi *ural-altáji* népek. Szűkebb értelemben a finn-ugor népek annyiban, hogy nyelvünknek finn-ugor voltát az összehasonlító nyelvészet kétségbevonhatatlanul megállapította, s napról-napra sza-

¹ Többek érdeklődésére közöljük ezt a rövid ismertetést. Az egyes népek lélekszámára vonatkozó adatok természetesen csak megközelítő pontosságúak.

porodó újabb bizonyítékokkal támogatja. A finn-ugor nyelveknek a *szamojéd* nyelvekhez való közeli viszonya szintén megállapított tudományos igazság. A finn-ugor és a szamojéd nyelveket összevéve *urali* nyelvcsoporthoz nevezik, ama feltevés alapján, hogy őshazájuk az Ural-hegység körül volt.

A tágabb értelemben rokonnak mondott *altáji* nyelvcsoporthoz tartoznak a *török-tatár*, a *mongol*, a *mandzsú* és a *tunguz* nyelvek. Hogy ez utóbb felsorolt nyelvek között származásbeli rokonság van, azt a tudomány mai megállapításai szerint, nyugodt lélekkel elfogadhatjuk. E népek őshazáját az Altáji-hegység körül keresik.

Mármost, hogy az urali és az altáji csoport között ismét van-e származásbeli egyezés, azaz ősrökonság, arra nézve a tudomány még nem adott döntő feleletet, csupán annyit tudunk, hogy legjelesebb nyelvészeink nagyrésze ezt az ősrökonságot elfogadja. Így pl. *Gombocz Zoltán: Honfoglalás előtti török jövevényszavaink* (1908) című művében a finn-ugor és török szóalakok hasonlóságát több ízben ősrökonságból magyarázhatónak mondja.

Teljes jóhiszeműséggel rokon népeknek nevezhetjük tehát az ural-altáji népcsalád tagjait. Sőt, helyet adva a tudományos alapon felállított elméletnek, nyelvi tekintetben az ural-altáji népcsaládhoz sorozhatjuk a *japáni* és a vele rokon *koreai* népet is. Ezt az elméletet több kiváló külföldi tudós kutatásai támogatják, nálunk pedig *Pröhle Vilmos* egyetemi tanár bizonyítja a Keleti Szemle 1917. évfolyamában megjelent értekezésében. (*Studien zur Vergleichung des Japanischen mit den uralischen und altaischen Sprachen.*)

Közismert, hogy a *turáni* elnevezés nem fejezi ki e népek közös eredetét, egybetartozását. Régente a perzsa irodalomban költői elnevezése volt a Perzsiától északra elterülő síkság népeinek s körülbelül annyit jelentett, mint a görög nyelvben a *barbár* szó. *Müller Miksa*, a német eredetű oxfordi egyetemi tanár alkalmazta e szót először az ismert nyelvcsaládokba be nem osztható ázsiai és európai népekre, később pedig, — *Hnfalvy Pál* élelméjű bírálata után — csupán az ural-altáji népek nevéül. Minthogy az ural-altáji népeknek teljesen kifogástalan összefoglaló neve egyáltalában nincs — az ural-altáji elnevezés helyességét ugyanis mind több tudós kétségbevonja — a „*turáni*“ elnevezést abban az értelemben, hogy „*a magyarral rokon népek*“ nyugodt lélekkel használhatjuk, *de vissza kell utasítanunk minden oly törekvést, amely az elnevezésnek homályos és tudománytalan jelentést akar adni* s ezzel törekvéseinket helytelen világlátásba helyezi.

A magyarral rokon, azaz ural-altáji vagy turáni népek:

I. Urali népek

A) Finn-ugorok:

a) Finn ág:

1. Finnek (Finn-, Orosz-, Svédországban és Norvégiában)	3,435.000
2. Észtek (Észt- és Oroszországban)	1,250.000
3. Zürjén (Komi)	400.000
4. Votják (Udmurt)	600.000
5. Cseremis (Mari)	500.000
6. Mordvin (Mordva)	1,500.000
7. Lappok	30.000
8. Kisebb töredékek (vepsz. vót. liv stb.)	27.500

b) Ugor ág:

1. Vogul (Manysi)...	5.000
2. Osztyák (Uhanti) ...	22.500
3. Magyar ...	12,000.000

B) Szamojédek ... 30.000

19,800.000

II. Altáji népek

1. Török-tatár ...	32,000.000
2. Mongol ...	3,500.000
3. Tunguz törzsek ...	12,500.000
4. Mandsu ...	2,000.000
5. Japáni és koreai ...	80,000.000

130,000.000

A turáni népek száma összesen: 150,000.000

A szorosan vett urali nyelvcsaládban számra nézve mi magyarok vagyunk legtöbben. Az összes ural-altáji népek között is egyike vagyunk a legnagyobb és a művelődés magas fokára jutott nemzetnek. Ez az oka, s egyúttal magyarázata, hogy miért hárul reánk a néprokonsági mozgalom területén az egyik vezetőszerp.

Bán Aladár

RUNEBERG, A FINN VÖRÖSMARTY

A Szózat születésének századik évfordulója alkalmából érdemes föl-hívni a magyar közönség figyelmét arra a legújabban fölfedezett, sajátos körülményre, hogy a finn nép nemzeti himnusza, valamint az észti és a liv népé is, Vörösmarty költői lángelméjének köszöni létét — más szóval kifejezve: a három északi testvérnemzet voltaképpen a magyar Szózat többé-kevésbbé szabad fordítását éneкли lélekemelő ünnepi perceiben. E meglepő jelenség magyarázata abban rejlik, hogy *Johan Ludvig Runeberg*, a finn nép nemzeti költője — aki behatóan foglalkozott a magyar nyelvvel, sőt fordított is Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Sándor műveiből — ismerte és a finn himnusz megírásakor mintának használta Vörösmarty nagyszerű költeményének alapgondolatát, az észti himnusz szerzője, *Johann Woldemar Jannsen* pedig a finn himnuszt költötte át az észti viszonyoknak megfelelően, a liv *Kaarli Stalte* viszont az észti himnusz hatására alkotta meg a liv nép nemzeti dalát. Ilyen körülmények között a magyar- finn irodalmi kapcsolatok tisztázása szempontjából nem lesz hálátlan feladat Észak legnagyobb elbeszélő költőjének, a magyar irodalom nagyjelentőségű hódítását megindító és közvetítő finn szellem-óriásnak életkörülményeit és kimagasló költői működését fővonalaiban ismertetni.

Johan Ludvig Runeberg, északi testvérnépünk hősi multjának dalnoka, a finn Vörösmarty, 1804 február 5-én Nyugat-Finnország Pietarsaari nevű városában, a Bottniai-öböl partján született. Édesapja tengerészkapitány volt, édesanyja kereskedőcsalád leánya. A szülők nem voltak vagyonosak, de meg tudtak élni. Fiukat nyolc éves korában

Ouluba küldték, hogy gazdag nagybátyjának, az ottani vámhivatal vezetőjének gondviselése alatt elsajátíthassa a betűvetést. Három évig kop-tatta az ifjú Runeberg az oului elemi iskola küszöbét, amikor nagybátyja halála miatt vissza kellett térnie szülei otthonába. A gondos szülők embert akartak nevelni kivételes tehetségű gyermekükből és bejuttatták a jóhírű vaasai középiskolába. 1822-ben Turkuban, Finnország akkori fővárosában találjuk Runeberget, mint szorgalmas egyetemi polgárt, jól-lehet ezidőtájt nem támaszkodhatott másra, mint saját erejére, mert édes-apa már egy évvel előbb munkaképtelen lett szélütés következtében. Egyetemi búvárkodása során Runeberg nagy érdeklődéssel tanul-mányozta az antik kultúrát, főleg a görög nyelvet és irodalmat. 1823-ban anyagi nehézségek miatt megszakította egyetemi tanulmányait, hogy házitanitói alkalmazást vállalhasson (akár a mi Vörösmartynk) *af Eneh-jelm* kapitány és *Danielson* kormánybiztos családjánál. Ebbeli minősé-gében Saarijärvi-be, majd Ruovesi-be költözött tanítványai birtokára. 1826-ban visszatért Turkuba és serény igyekezettel hozzálátott tanul-mányai befejezéséhez. Kitartó munkájának meglett a kellő eredménye, mert tüneményesen rövid idő elteltével, 1827 tavaszán letette a mágiszteri vizsgálatot. 1828-ban Parainenba költözött házitanitói teendőkre *Tengström* érsek családjához. Runeberg tehetséges oktatónak bizonyult, mert nevelői működése folyamányaként néhány hónap leforgása alatt gyöngéd szálak fonódtak a tanító és a tanítvány, *Fredrika Tengström*, az érsek unokahuga között, amelyek — bár Runebergnek hamarosan másutt akadt dolga — néhány év múltán, 1831-ben boldog házastár-sakká fűzték össze a két szerelmes szívet. Időközben, 1828-ban Runeberg Helsinkibe költözött, ahol két évi tanársegédi működése után, 1830-ban kinevezték a latin irodalom magántanárává az új fővárosba áttelepített egyetemen. Itteni munkálkodása közben alapította meg Runeberg a *Szombati Társaság* (Lauantaiseura) nevű baráti kört, amely kiváló érde-meket szerzett a finn közművelődés előmozdítása és a hazafias szellem ébrentartása terén. E szerény név alatt meghúzódó egyesület lelkes buz-gólkodásához fűződik többek között a *Finn Irodalmi Társaság* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) életrekeltése és a *Helsinki Liceum* (Helsingin Lyseo) megalapítása. 1831-től 1837-ig Runeberg — egyetemi tevékeny-sége mellett — az említett középiskola kötelékében tanárkodott. Ugyan-akkor szerkesztette a *Helsingfors Morgonblad* (Helsinki Reggeli Lap) című, hetenkint kétszer megjelenő lapot (1832—1837), amely politikai beszámolóson és napihíreken kívül szépirodalommal, esztétikai fejte-getésekkel, sőt közérdekű vonatkozású tudományos kérdések megvitá-tásával is foglalkozott.

Runeberg — aki megtisztelő, de díjazás nélküli teendőinek gondta-lan elláthatása végett hasztalanul igyekezett jövedelmezőbb álláshoz jutni a helsinki egyetemen — 1837 végén átköltözött Porvoo nevű városkába, ahol ellátta az ottani gimnázium latin és görög nyelvi oktatását. Együttal két éven át (1838—1839) ő volt a *Borgå Tidning* (Porvói Ujság) című hetilap szerkesztője. 1844-ben megkapta az „egyetemi tanár“ címet. Az 1850-es években részt vett a svéd énekeskönyv átdolgozására alapított bizottság munkájában. 1857-ben lemondott tanári állásáról. 1863-ban szélütés érte vadászat közben. 13 évig tartó kínos betegség után, 1877 május 6-án halt meg 74. életévében Porvoo városában, közel Helsinkihez, a Finn-öböl partján.

Runeberg irodalmi érdeklődése és költői tehetsége korán bimbóba fakadt. Egyes költeményei már középiskolás korában megjelentek az ú. n. *Kék könyv* (Sininen kirja) című kiadványban. Szerencsésen megválogatott ifjúkori olvasmányai (*Franzén, Tegnér, Stagnelius, Choraëus, Bellman, Kellgren, Leopold, Lidner*) és egyetemi tanulmányainak eszmemozdító tárgya, a latin és görög irodalom, úgyszintén veleszületett szívjósága és megkapó természetszeretete, továbbá házitanítóskodásával kapcsolatos önkénytelen utazásai az ősi kultúrát hűségesen ápoló finn vadonban, a Kalevala sámánjainak és regőseinek tűzhelyére, valamint *Pelander* obsitos altiszt lelkesítő visszaemlékezései a finn-orosz háború legendás harcairól, nemkülönben magas irodalmi műveltségű, művészi hajlamú és költői lelkületű hitvesének szellemes társasága új lángra szította a költő lelkében egyébként is lobogó isteni tüzet. Írt nagyhatású lírai gyűjteményeket (*Dikter* [Költemények], I. 1830, II. 1833, III. 1843), népdalokat (*Ett litet öde* [Sorsocska], 1846), ódákat (*Till solen* [A naphoz], 1827), költői elbeszéléseket (*Graven i Perho* [A perhói sír], 1831; *Vargen* [Farkasvadászat], 1822; *Julkvällen* [Karácsonyest], *Nadeschda*, 1841), époszokat *Älgskyttarne* [Szarvashajtók], 1832; *Hanna*, 1836; *Kung Fjalar* [Fjalar király], 1844), legendákat (*Kyrkan* [A templom], *Chrysanthos*, 1843), színműveket (*Kan ej* [Képtelen vagyok], 1862; *Kungarne på Salamis* [A szalamiszi királyok], 1863), néprajzi tanulmányokat (*Några ord om nejderna, folklynnet och levnads-sättet i Saarijärvi socken* [Néhány szó Saarijärvi község vidékéről, valamint lakóinak jelleméről és életszokásairól], 1832), zsoltárszerű vallásos himnuszokat (1857) és mélyenszántó erkölcsi eszmefuttatásokat (*Den gamle trädgårdsmästarens brev* [Az öreg kertész levelei], 1837). Mindenképpen nagyérdemű költői munkásságának legkimagaslóbb teljesítménye a *Sztól zászlós regéi* (*Fänrik Ståls sägner*, I. 1848, II. 1860) című két részből és összesen 34 epizódból álló hősköltemény, az 1808—1809-i finn szabadságharc páratlan művészi földolgozása, amely palládiumává, sőt Lönnrot Illés éposza mellett másik nemzeti bibliájává lett északi rokonainknak és — bár némiképpen más síkon mozog — méltán nevezhető a Kalevala egyszülött gyermekének. E nagyszerű éposz megjelenése egyedülálló helyet biztosított Runebergnek a finn irodalom területén. A finn szabadságharc veteránjai remekbekészült ezüst serleggel tüntették ki, a finn nép apraja-nagyja zarándokútra indult hozzá, a finn társadalom pedig 72.000 márkára, vagyis legalább másfélszer annyi pengőre rúgó nemzeti ajándékkal fejezte ki hódolatát a költő iránt. A szomszéd országok népei és uralkodói versenyezve halmozták el a legmagasabb kitüntetésekkel (többek között az Észak-csillaga és a Danneberg-rend lovagkeresztjével). Sőt rendkívüli megtiszteltetésben részesítette az elhúnyt szellemóriást maga az ellenség is 1940 telén, 63 évvel a költő elhúnya után, amidőn egyik szilaj légitámadás a másikat érte Porvoo, a jelentéktelen vidéki város, magyar viszonyok szerint közepes falu, magányos temetője ellen azzal a kimondott céllal — amint a lezuhant gépek foglyul ejtett pilótái őszintén megvallották —, hogy szétbombázzák a finn szabadság halhatatlan dálnokának síremlékét, ami — gyermekes fantáziájuk szerint — előidézte volna a csodaszerű finn virtus márólholnapra való megtorpanását. — Ennek a hatalmas éposznak, a Sztól zászlós regéinek előhangja a *Vårt land* (1848), közkeletűbb nevén „*Maamme*” (Hazánk), a finn nemzeti himnusz, a magyar Szózat alteregója.

Csodálatos jelenség, hogy Runeberg — aki családi körülményeiből kifolyólag, szükségszerű neveltetésének és kora viszonyainak megfelelően svéd nyelven fejtette ki egész irodalmi működését — a finn nép legkiválóbb epikusává és legnagyobb nemzeti költőjévé, valósággal a finn Vörösmartyvá magasztosult. Költészetében pompás harmóniában olvadnak össze elkülöníthetetlen egésszé az ókor, középkor és újkor irodalmi irányainak leghatásosabb elemei. Külső formája antik, színezése romantikus, életfölfogása realiztikus. Nagy vonalakkal vázolja föl az élet jelenségeit és erősen aláfesti az etikus oldalakat. Nagynak, nemesnek, komolynak és fönségesnek rajzolja meg a finn jellemet. Napfényes oldaláról nézi a világot, bár tudomással bír róla, hogy két gócpontból kiinduló, ellentétes irányú összetevők eredménye. Mindamellett csak jelentéktelen alkalmatlankodásnak nézi a rosszat, és minden körülmények között diadalmas hódítónak látja a jót, a szépet, az eszmét, az isteni gondviselést. Költészete — akár erkölcsi és hazafias, akár általános vagy művészi szempontból nézzük — korszakalkotó, sőt fölbecsülhetetlen jelentőségű a finn kultúrára és Finnország egész jövőjére.

Runeberg költeményei természetesen nemcsak svédül, hanem finnül is megjelentek, nem is egyféle fordításban. Finn fordítói közül legkiválóbbak: *Eino Leino, Otto Manninen, Paavo Cajander, Arvi Jännes, Alpo Noponen, Juhani Aho, Walter Juva* és *Kaarlo Koskimies*. Sok költeményét számos nyugateurópai nyelven (dán, német, francia, angol stb.), sőt magyarul is olvashatjuk. A magyar átültetők sorában ott találjuk *Vikár Bélát, Bán Aladárt, Györy Vilmost, Képes Gézát, Geréb Lászlót* és *Kövér Gyulát*, akik közül egyik-másik egészen elsőrangú műfordítói munkát végzett.

A Szózat századik évfordulója alkalmából a magyar nemzet mélységes kegyelettel hajtja meg a hódolat zászlaját északi rokonaink legnagyobb epikusának és legnemzetibb költőjének emléke előtt, akinek elvitathatatlanul nagy része van abban, hogy Suomi dicső népét az ötvenszeres túlerővel támadó ellenség — hónapokig tartó megfeszített igyekezete és mérhetetlen áldozatai mellett — nem volt képes eltiporni, sőt végül is alkudozásra kényszerült a nagy Góliát, hogy a kis Dáviddal vívott küzdelemben alaposan megtépázott nimbuszát a világ előtt legalább színleg, félig-meddig megmenthesse.

Faragó József

VÉRSZERZŐDÉS

*Testvérek, álljunk délceg sorba
és nagy esküvel fogjunk kezét,
hogy jóban-rosszban egyéjörvra
küzdünk, ha riad az ütközet!
Közös, bajtársi utat járva
nem leszünk többé három árva:
diadalt ül, ha egyet akar —
három királyfi: ész, finn, magyar.*

*Mi védjük Nyugat rangos léptét,
elsők elseje, bátrak bátra.
Legendás kardunk volt a lépték,
ha kürt szólt: „Legény kell a
[gátra!”*

*Hős keblünk volt az örök palánk,
ahol megtorpant minden falánk:
győztünk vad tusák ezer vészin —
három királyfi: magyar, ész, finn.*

*Nem hullt hasztalan drága vérünk
a dicső, büszke zászlók alatt:
megkapjuk jogos, illő bérünk,
rózsállik, pirkad a pitymalat.
Átestünk a zord, borus esten:
megáldja harcunk az Uristen,
s dúsán nyerjük a díjat, a részt —
három királyfi: finn, magyar, ész.*

Faragó József

LEMMINKEJNEN ANYJA

Hitrege

A Kalevalából színre alkalmazta: *Gombos László*

Zenéjét szerzette: *Lányi Viktor.*

Bemutatásra került Budapesten, a Zeneakadémia nagytermében, 1940 március 31-én, a következő szereposztásban:

Lemminkejnen anyja... ..	Vaszary Piri.
Észak úrasszonya, Louhi	Hettyey Aranka.
A regös	Somody Pál.
Tölgy	A. Kulcsár Irma.
Út	Lányi Ágnes.
Hold	Kónya Klári.
Nap	Romváry Gertrud.

Rendezői szempontok a bemutató előadáson

A darab előadása teljesen elsötétített színpadon történt, fényhatásokkal. Mindíg a beszélő személyt világítottuk meg. A regös közvetlenül a sűgölyuk mögött állt, a címszereplő az e mögött fekvő ú. n. kisszínpadról indult. Ennél hátrább helyezkedtek el a megszemélyesített természet alakjai. A Nap, a színpad keleti, a Hold, a nyugati részen, az Út, középen, Észak Úrasszonya, szintén középen, de beljebb (északon) állt. (Fénycsóvával lehet érzékeltetni a Nap és a Hold megjelenését az „égen“.)

A természeti szereplők, valamint Észak Úrasszonya, Shakespeare: „Szentivánéji álom“ című darabjának rendezéséhez hasonlóan, egészen egyszerű, de mindamellet határos módon mutatják meg kilétüket. (Fejükön jelképet viselnek.) Észak Úrasszonya fején ezüstcsillag, a Holdén félhold, a Napén aranykorong. Az Út barna sapkát visel, zöld foltokkal, ruhája barnaszínű. Kezében dorongot tart. Ezzel mutatja az elvonulónak az utat. A tölgy levelekből font koszorút visel a fején. A bemutaton az összes szereplők finn nemzeti ruhában léptek színre. A címszereplő kezében hatalmas gereblye volt. (Ezzel gereblyézi majd össze fia elszórt tagjait az alvilágban.)

a) Bevezető zene¹

(mely alatt egymásután a színpadra lépnek: Út, Tölgy, Hold, Nap, Louhi, végül Regös).

Prologus

Regös:

Az a Lemminkejnen Ahti,
Maga e szép Messzikedvü
Éldegéle ahogy tellett
fiatal, leányka mellett.
Hát bizony csak némely napon,

Valamelyik virradaton
Maga Lemminkejnen Ahti
Im halivó helyre hajt ki,
Estelig nem érkezett meg,
Másnap éjjelre se jött meg.
Már faluzni jár a Külli

¹ A betűjelzés (a, b, stb.) a zenepartitúra megfelelő részére utal.

lányok játékát üzni.
 Ki visz vajjon hírt hozzája,
 kinek jár el majd a szája?
 Anni, Ahti hugocskája,
 Az viszi a hírt hozzája.
 Ahti úrfi, jeles úrfi
 Ő szavát im igyen szabja:
 „Oh anyám, öreg szülém te,
 ingeimet immár mossad
 fekete kígyó köpébe!
 Szaporán is szárogassad,
 megyek immáron csatába,
 Észak ifjai tüzébe!
 Mostan kedvem kerekedik
 harcnak sörét innom ismét,
 ízlelnem a harcnak mézét.”
 „Elmém azon töprenkedik;
 hogy meghalljam énfülemmel,
 magam lássam látó szemmel:
 volna-e szűz ott Északhonban,
 homálylakban lányka olyan,
 kinek nem kell semmi kérő,
 férfi bármilyen sokérő.”
 Mondja Lemminkejnen anyja:
 „Oh jaj Ahti, én fiacskám,
 van tenéked, nőcskéd: Külli,
 házi hölgyed, főbbrendbéli,
 kellemetlenség asszony kettő,
 egy embernek ágyán tekvő.”
 Tartóztatja még szüléje:
 „Semmi áron, oh te árva,
 el ne indulj Pohjolába,
 innen oly fagyos világba;
 romlás ér utól azalatt,
 romlás én szegény fiamat!”
 Ott a léha Lemminkejnen,
 maga e szép Messzikedvű
 fejét fésülgeti éppen,
 üstökét keféli szépen,
 fésűjét a falhoz csapja,
 kefét kályhához dobja:
 „Vész biz a léha Lemminkejnent,
 romlás ér szegény fiadat,
 majd ha fésűm vérről csapzik,
 ha kefém pirosat habzik”.
 Megy a léha Lemminkejnen
 pusztaságos Pohjolába,
 anyja szava ellenére . . .
 Léha Lemminkejnen anyja
 Odahaza mind ezt hajtja:
 „Hol lehet az a Lemminkejnen,

merre tűnt el édes eggyem,
 hogy hírül se hallik jötte
 útjairól messze földre?
 Küllikki kevély menyecske
 nézi a fésűt minden este,
 kis keféjét reggelente.
 Hát bizony csak némely napon,
 valamelyik virradaton
 már a fésű vért virágzik,
 a kefe biborszínt játszik.
 Akkor Lemminkejnen anyja
 maga így fakad el sírva:
 „Oh jaj én szegény fejemnek.
 én inséges életemnek,
 Oda im árvának fiacskám,
 meggyötörnek magzatocskám:
 már keféje vért virágzik,
 fésűje biborszínt játszik.”
 Fölfogja ruhája szélit,
 kézzel köntöse szegélyit,
 Megyen futva, messzi útra,
 Mindig futva, messzebb jutva,
 mentén a dombok megdöndülnek,
 síkok kelnek, ormok dülnek,
 felső földek lelapulnak,
 alsó földek domborulnak.
 Fiát tudakolva váltig.
 S így ér el Észak udvaráig.

(Regös el.)

b) Zene

Lemminkejnen anyja:

Oh jaj én szegény fejemnek,
 Én inséges életemnek,
 Oda im árvának fiacskám,
 Meggyötörtnek magzatocskám
 Ért ime gonosz napokat
 Romlást én remek szülöttem,
 Vészt a léha Lemminkejnen
 Már keféje vért virágzik
 Fésűje pirosat játszik.

(Felfogja ruhája szélét és a színpad
 „északi” része elé rohan. Ott áll Észak
 Urasszonya).

c) Dal:

(Szín mögött)

Nincs a földnek oly jószága
 Mint az anyaszív a drága!
 Szülöttjét ha szétszedték is
 Új életre kelti mégis.

Lemminkejnen anyja:

Oh te Észak Úrasszonya

d) *Zene*

Hova tetted Lemminkejnt,
Mint ölted el magzatomat?

Louhi:

Nem tudom, fiad mi lelte,
Merre jár és hol lón veszte;
Szánba ültetém lovasba,
Tüzes mén után a kasba,
Tán valami lékbe rogyott
Tengeren a jégbe fagyott,
Vagy toportyánféreg torkán,
Szörnyű medve száján ment le.

Lemminkejnen anyja:

Igy beszél az, aki füllent!
Fiamat farkas fel nem falja,
Medve nem győz Lemminkejnt,
Farkasokat megbír ujjja,
Keze a mackót földresujtja.
Hogyha meg nem monddod menten,
Hova tetted Lemminkejnt,
Rontom-bontom új csürajtód
Sarkából kivétem Szampód.¹

Louhi:

Én az embert jóllakattam
Italt emberemnek adtam,
Töltöztem, míg bírt a lába,
Ültettem ladik farába.
Küldtem zúgón őt leszállni,
El sem is tudom találni,
Hova tűnt a szegény árva,
Zúgóba-e, hullámzóba,
Vagy folyóba, csillámlóba.

Lemminkejnen anyja:

Igy beszél az, aki füllent!
Csak való igazat szólj hát,
Hazugságidnak utolját,
Hova tetted Lemminkejnt,
Veszejtetted a Kalevfit
Avagy eljön szörnyű véged,
Haláloed utolér téged.

Louhi:

Immár a valót kimondom:
Küldtem őtet szarvasúzni,
Rendeltem a rént legyőzni,
Fékre a nagy heréltet hozni,
Csikót szépen szerszámozni,
Hívtam hatyút hajtania,
Szent madarat megfognia:
Mostan el sem gondolhatom,
Milyen romlás érte vajjon,
Mely akadály áll előtte,
Hogy hírül se hallik jötte,
Mint menyasszonykérő vőnek,
Leányért esenkedőnek.

Lemminkejnen anyja:

Oh te tölgyfa, istenadta
Nem láttad-e magzatomat e) *Zene*
Én aranyos almácskám,
Ezüstből való botomat?

Tölgy:

f) *Zene*

Van magammal gondom bőven
Még fiaddal is vesződjem,
Fogtak úgyis bajra sokra,
Szántak oly nehéz napokra,
Ölfának, hogy összetörjek,
Hasábnak szeletelődjek,
Csüürfának csenevészüljek,
Irtásfának földre düljek.

Lemminkejnen anyja:

(az út felé fordulva)

Oh utacska, Isten adta,
Nem láttad-e magzatomat, g) *Zene*
Én aranyos almácskám,
Ezüstből való botomat?

Út:

Van magammal gondom bőven,
Még fiaddal is törődjem, h) *Zene*
Fogtak úgyis bajra sokra.
Szántak oly nehéz napokra,
Minden kutya rajtam futkos,
Minden lovas rajtam rugdos,
Kemény patkó rajtam dobog,
Sarkaival rajtam robog.

¹ A *szampo* E. N., *Setälä* magyarázata szerint az égboltot tartó világoszlop.

Lemminkejnen anyja:

(a holdhoz)

Szép holdacska, Istenadta,
Nem láttad-e magzatomat, i) *Zene*
Én aranyos almácskám,
Ezüstből való botomat?

Hold:

(lány női hang, ellentétben a nap erősebb női hangjával)

Van magamért gondom bőven,
Még fiaddal is vesződjem,
Fogtak úgyis bajra sokra,
Szántak oly nehéz napokra,
Járni éjente magámban,
Sütkérezni, hogyha fagy van,
Telet végigvirrasztani,
Nyár idejét mulasztani.

Lemminkejnen anyja:

(a nap felé fordulva)

Oh napocska Istenadta
Nem láttad-e magzatomat k) *Zene*
Én aranyos almácskám,
Ezüstből való botomat?

Nap:

(kegyetlenül feltárja az igazat)

Már szegénynek szíved gyöngyét
Elvesztették, beleölték
Tuoni-jóba, feketébe, 1) *Zene*
Manala örök vizébe,
Ment a zúgóba zörögve,
Folyó sodrában csörögve,
Oda Tuoni térségire,
Manalának¹ mélységire.

Lemminkejnen anyja:

(mindenre elszánva)

Megyek bármilyen baj érte
Megyek akármerre érte m) *Zene*
Le az Alvilág vizére.

Mind:

(kórusban)

Menjünk menjünk mind utána
Alvilági bús tanyára
Hol a hattyú hőse várja
Hős fiát hol megtalálja.

Louhi:

(kiterjeszti karját a lassan elvonulók felé)

Nincs a földnek oly jószága,
Mint az anyaszív a drága,
Szülöttjét ha szétszedték is
Új életre kelti mégis.

(n. dal. együtt.)

*Zene.***Epilogus***Regős:*

Tanuld meg most, édes népem,
Mindig Istennek kezében
Vagyunk! És a földnek rossza
Testünket ha szétvagdossa,
Mégis élünk Isten által,
S a gonosz csiny: ördög töre,
pusztulni fog egy-kettőre!
Isten által rút halált hal.
Minél többet győzött orvul,
Annál súlyosabbra fordul
Az ítélet, mellyel sujtja
Isten igazságos uja.
Oh ne feledd soha népem:
Létünk Istennek kezében.
Vejnemőjnen hagyta hátra:
„Igaz ember kell a gátra,
Igaz ember, aki itt lent
Senkit nem fél, csak az Istent.“
Mer örök e szó, a régi:
Egy oltalom van, az égi.
Isten intézi a pályát,
Alkotónk a Vég szabályát.
Nem hatalma holmi „hősnek“,
Ereje, bármilyen erősnek
Istennél az Áldás féke,
Alkotónknál üdvünk nyitja,
Nem irígyeink kezére,
Ártónk ujjaira bízva,
Jót az Úr sohasem ejt el,
Igazat Isten nem veszejt el!

¹ Alvilág.

AZ ÉSZT HARRY JANNSEN MAGYARORSZÁGON

A nyolcvanas évek idején jutott el Magyarországra *Harry Jannsen* észti írónak és politikusnak az észti színhagyományokról írott könyve. Német nyelven, válogatott, szép stílusban az észti hitrege hagyományait ismertette. A *Gyulai Pál* szerkesztette *Budapesti Szemle* egyik számában nekem kellett a könyvről beszámolnom. Az ismertetés kapcsán a benne közölt *Hajnal és Alkonyat* (Koiti ja Ämarik) című bájos elbeszélést le is fordítottam. Jannsen tudomást szerzett a magasztaló bírálatról és fiatal feleségével együtt itt termett Budapesten, s beállított hozzám.

Harry Jannsen rendkívül eleven szellemű, a világpolitikában és különösen az orosz viszonyok ismeretében kiválóan jártas egyéniség volt. Hazájában, ellenzéki magatartása miatt, nem volt maradása. Még ittlétét is teljesen titokban tartottuk az orosz hivatalos tényezők előtt. Baltinémét születésű felesége igen eleveneszű, kedves asszony volt, aki mindenkit elragadott ritka szeretetreméltóságával.

Sokat tárgyaltunk együtt az európai helyzetről. Jannsen fölvetette azt a gondolatot, hogy alapítsunk közös irodalmi organumot, a hármasszövetség céljai érdekében. Világlapot terveztünk, amely nemcsak Közép-Európával, hanem általában a nemzetközi helyzettel, a művelt világ kultúrájával pártatlanul és állandóan foglalkozzék. Politika, tudomány, irodalom és művészet körébe vágó, valamennyi ismert ország kultúráját méltató tanulmányok és ismertetések közlését terveztük, amelyek eljutnának a világ minden tájára.

A magyar politikai élet vezére akkor az idősebb *Wekerle Sándor* volt. Ugyanebben az időben tartózkodott Budapesten az angol parlament egyik nevezetes tagja: *Dillon*, az ír képviselők egyik tekintélyes tagja. Éppúgy mint Jannsen, az orosz birodalom viszonyainak ismeretében ő is mélyreható jártasságra tett szert. Oly politikust ismertünk meg benne, akinek tanácsai hasznos irányítással szolgálhattak az említett lapvállalat ügyében. Ezért fölkerestük lakásán, a Hungária-szállóban. Ebéd után, ágyban fekvé fogadott. Azt mondta, hogy csak így lehet igazán pihenni. Jannsen kifejtette *Dillon* előtt tervünket. Nagy, nemzetközi folyóiratot alapítanánk német nyelven. Pártokon kívül álló, de a hármasszövetség békecéljait szolgáló, magas színvonalú organum lenne, külön megjelölésével annak, hogy legfőbb törekvése a hármasszövetség érdekeinek védelme. Nem kell, hogy már a cím kifejezze a lap nemzetköziségét. Abban egyeztünk meg, hogy *Goethe* nyomán a folyóirat címe ez legyen: *West-östliche Rundschau*, Organ im Interesse des Dreibundes, herausgegeben von *Béla Vikár*.

Dillon alaposan meghányta-vetette velünk az ügyet. Elhatároztuk, hogy a lap Németországban jelenjék meg, német szerkesztő nevével, de ragaszkodva ahhoz, hogy teljesen a mi rendelkezésünkre álljon, mind szellemileg, mind anyagilag.

A hosszas megbeszélés után együttesen fölkerestük *Wekerle Sándor* miniszterelnököt, a Szabadelvű Párt Eötvös-téri helyiségében. Én mint felelős kiadó, Jannsen mint kiszemelt szerkesztő, a miniszterelnök elé terjesztettük az egész kérdést. Igen figyelmesen hallgatott meg bennünket. Számot adtunk a terv minden részletéről. Jannsen nagyon ügyes előadó-

nak bizonyult. Teljesen meghódította Wekerlét, aki viszont engem már régóta jól ismert, részint a Parlamentből, részint újságírói tevékenységemnél fogva.¹

Tárgyalásunk eredményével nagyon meg lehettünk elégedve. Tanácskozásunk befejeztével ugyanis arra bízattott, hogy intézzünk hozzá beadványt, az egész terv tüzetes ismertetésével. De már most is kijelenti, hogy az eszmét elfogadja és hajlandó évi 16.000 koronával támogatni a vállalkozást. Nem is kívántunk többet. Arra számítottunk, hogy a folyóirat világszerte el fog terjedni, s így az ígért állami támogatással együtt még talán jövedelmező is lesz. Ebben ugyan csalódtunk. Oka az volt, mert a nagy eszmének mindenképen megfelelő külső kiállításban akartuk a lapot megjeleníteni, továbbá feltettük, s meg is tartottuk, hogy jó tiszteletdíjat fizetünk a munkatársaknak. Abban az időben egyetlen lap sem fizetett többet.

Dillonnal iziben közöltük a biztató eredményt és sietve hozzáláttunk az előkészítő munkálatokhoz. Nyomatott szövegű felhívást küldtünk a világ minden részébe: Törökországba, Svéd- és Finnországba, az Orosz Birodalomba, sőt Japánba is. Rövid időn belül világszerte ismert nevű munkatársakat sikerült a folyóirat köré csoportosítani, amely 1892-ben indult meg. A számokat Budapesten nyomattuk, s innen küldtük őket félhavasok Lipcsébe, mert a lap hivatalosan ott jelent meg, *dr. Karl Siegen* tanár, szerkesztő nevével.

Jannsent ezek után már Budapesthez kötötte a nagy vállalat minden gondja. Voltaképen ő volt a lap igazi szerkesztője. Csak azért fogadtunk német szerkesztőt is, hogy az örökdiék a lapnak Németország iránt mindenkor a legbarátságosabb hangot megütő tartalmán. Dr. Siegen ismerőse volt Jannsennek és ezért bíztuk reá a szerkesztői tisztséget. Alig egy év múlva azonban kiderült, hogy dr. Siegen hátunk mögött összeszúrta a levét a Magyarország ellen áskálódó román mozgalommal. Ennek a mozgalomnak egyik vezérférfia nagy cikkben foglalkozott a *West-östliche Rundschau* hasábjain a magyar-román viszonyról és ugyan csak bemártotta Magyarországot az erdélyi magyar politika miatt. Ez ellenkezett a vele történt megállapodással. Az illető cikket kiadtuk megválaszolás végett *dr. Schwicker Henrik* erdélyi szász képviselőnek, aki hosszú és alapos tanulmányban cáfolta meg a román közírókat. Dr. Siegen fölmentettük szerkesztői tisztségétől s helyette *dr. Hans Stümcke* berlini szerkesztőt és költőt nyertük meg. Stümcke újult erővel és az igazi német-magyar összetartozás szellemében mindvégig szerkesztője maradt a folyóiratnak, amely ezért Berlinben jelent meg. Az új szerkesztő többször meg is látogatott bennünket Budapesten.

Wekerle maga is többször irányítólag vett részt munkánkban. Az egyházpolitikai viták során ő tájékoztatta Jannsent mindenről. Szerkesztőnk azonban nemcsak Wekerlével, hanem a bécsi udvarral is jó lábon állt. *József* főherceg volt az összekötő szerv a király közt és köztünk. Jannsen fel-feljárt hozzá s tőle tudta meg, hogy a Wekerle-kormányt

¹ Újságírói minőségemben alkalmam volt a miniszterelnök személyével több-
 ízben is foglalkozni. Fia, ifjabb Wekerle Sándor születésekor ezt a megjegyzést
 kockáztattam róla egy újságban: „Az újszülött (úgy hallatszik) nagyon hasonlít
 apjához. Ha ez igaz, akkor „sokat ígérő” tehetség”. — Kissé dorgáló hangon mondta
 nekem az apa: — „Vikár, ez nagyon erős!” — „De igaz, kegyelmes uram!” — Nem
 vette rossz néven, s irányomban maga volt mindig a *testet öltött Igéret*.

elbocsátják. E fájdalmas hírt lapunk adta nagyérdemű jóakarónk értesére. Wekerle hozzám jött, a gyorsírói asztalhoz és ezt kérdezte: „Hiteles?” — „Legfelsőbb helyről!” — feleltem. Mosolyogva tért vissza helyére. Utolsó intézkedései közé tartozott a derék Janssen elhelyezése külügyi szolgálatunkban. Ez választott el végleg a talpig ember Harry Janssentől. De nem Észtországtól, melynek egyik nagy költője, *Lydia Koidula*, Janssen nővére verseit szerkesztői együttlétünk alatt én fordítottam először magyarra.

Mikor a Wekerle-kormány lemondott s utána Bánffy Dezső báró kormánya következett, Janssen elköltözött Budapestről. Az őt igen nagyra tartó Wekerle megbízásából, mint magyar megbízott, a mi külügyi szolgálatunk körében működött tovább Németországban. A West-östliche Rundschau című folyóiratnak akkor már több száz előfizetője volt az egész világon. Németországban *II. Vilmos császár* és *Bismarck* is járatta. Könyvtárak és kaszinók rendelték meg világszerte. Bánffy báró azonban — nyilván belpolitikai szempontból, hogy a választásokra több költsége legyen — csökkenteni akarta a lap terjedelmét. A külföldi szerkesztőséget is meg kellett szüntetni. De Janssen kitartott velünk mindvégig. Látva, hogy e korlátozások miatt nem tudunk többé megfelelni magas céljainknak, 1894 végén megszüntettük a lapot. A szépen indult nemzetközi lapvállalat további fejlődés helyett összeomlott, s Bánffynak azt üzentük: csinálja ő tovább, ha kedve tartja. 50.000 korona veszteség maradt a vállalat után. Ezt a nagy összeget teljes bizalommal fektettük bele a folyóiratba, melyet kezdettől fogva európai színvonalra emeltünk. „Fond perdu” volt! De a West-östliche Rundschau négyévi fennállása idején sok barátot szerzett Magyarországnak a messzé idegenben, kivált Ausztriában, Német- és Olaszországban, valamint Finn- és Észtországban. Dillon angol képviselő véges-végig kitartott mellettünk. Cikkeit nagy világlapok is átvették folyóiratunkból. Több más közleményünkkel is megtörtént ez.

Vállalkozásunk mindenestre maradandó emléke lesz egyrésről a magyar-német szellemi együttműködésnek, másrésről a *magyar és észt szellemi kapcsolatoknak*. Bizonyáságul szolgál arra, hogy kis nemzet is teremhet olyan férfiakat, akik a legnagyobb nemzetek, sőt az egész világ számára is tudnak hasznos, kezdeményező munkát végezni. Az egész világ ismert írói és híres költői még sokáig várva-várták, mikor kerül ismét kezükbe a minden tekintetben megbízható, kitűnően tájékozott s a legmagasabb színvonalon tartott folyóirat következő száma. Mily nagy hasznára vált volna nemcsak hazánknak, de valamennyi többi országnak is, amelyeket munkásságunk körébe vontunk, ha szép kezdeményünk mai napig fennmarad!

Vikár Béla

ÉSZAK FELE HÚZ A SZIVEM

Északra húz	Talán a vágyam . . .
Valami engem. —	Talán . . . hogy éppen
Északon vár	Északot lássam.
Valaki engem:	Talán a vérem,
Talán az álmod,	Talán a szívem:

Hogy megöleljem
Finn-észt testvérem...

Északra húz
Valami engem;
Északon vár
Valaki engem...

Pusztaszeri Sándor

A BOLGÁR LIRAI KÖLTÉSNET

A legközvetlenebb módon egy nép lelkületével, egyéniségével, vágyódásával, vagyis egész jellemével úgy ismerkedhetünk meg, ha költészetét elemezzük, főleg a líráját. Mert sem a próza-irodalom, sem az epikai vagy drámai költemények nem tükrözik annyira vissza egy nép gondolat- és érzésvilágát, mint az inkább a szívhez, mint az észhez szóló lírai költemények.

A bolgárság, mely a IX. században *Korum* khán és főleg *Nagy Si-meon* cár alatt Bizánccal szemben a Balkán vezető népe lett, a népvándorlás utolsó nagy hullámának, a mohamedán oszmán-törökség terjeszkedésének nem tudott ellenállni. Ez a derék nép a XIV. században elbukik és csak öt évszázad multán kap erőre és ébred nemzeti öntudatra. Bár a bolgárság két olyan vezéregyéniséget adott a keleti kereszténységnek, mint *Kirill* és *Method* szerzetesek, akik a IX. század közepén megszerkesztették a szláv (cirill) betűket és az akkori szláv-bolgár nyelvre fordították a Bibliát, mégis a félezeréves török elnyomatás miatt egészen a XIX. század közepéig bolgár nemzeti irodalomról beszélni nem igen lehet.

Alig egy évszázada, hogy a bolgár irodalom fejlődése a nemzeti ébredés korszakában megindult. Óriási az az út, amelyet napjainkig a bolgár irodalom és költészet megtett 1935 óta, amidőn *Gabrovoban* egy lelkes bolgár hazafi: *Vaszil Aprilov* az első bolgárnyelvű iskolát megalapította. Amint a bolgár kulturának megalapozói és fejlesztői a tanítók voltak, úgy a bolgár költészet legtöbb és legjelesebb művelője is ebből a lelkes, fáradhatatlan gárdából származik. Ha igaz az a megállapítás, hogy az 1870/71-i porosz-francia háborúban a német fegyverek győzelmét a német Schulmeisterek készítették elő, akkor nem kevésbé igaz az is, hogy a bolgár szellemiség diadala az évszázados elmaradottsággal szemben szintén a tanítói kar érdeme. A legtöbb bolgár író és költő vagy maga is tanítóskodott (újabban tanárkodott) vagy pedig ilyen családból származott.

Miként nálunk a Mária Terézia korabeli nemesi gárdisták irodalmi mozgalma volt a hosszú tespedés után a magyar nemzeti ébredés csiréje, épúgy — bár közel egy századdal később — a bolgárok felszabadulásának elindítója szintén a felcseperedő nemzeti irodalom volt. Főleg a szabadságdal költészete és a hősi néprománok, az ú. n. „hajdúk” tetteit dicsőítő népköltemények jelentősek.

A bolgár hajdúk az elnyomó török basák és basibozukok ellen fegyverrel küzdő, a Balkán messzeterjedő hegyeiben és erdőségeiben tanyázó, voltaképen támadásból, rablásból élő népfiai voltak. Épp oly nemzetias színezetű betyárromantika övezte őket, mint nálunk az osztrák elnyomatás idején *Savanyu Jóska*, *Patkó Bandi*, *Rózsa Sándor* és más zsványok személyét. Nincs ebben semmi restelni való, mert akkor ez egyéb népek-nél is így volt. E tekintetben elég utalnunk az olasz *Rinaldo Rinaldini*, a cseh *Janicsek*, a tót *Jánosik* vagy a görög *klefták*, főleg *Hadzsi Sztavrosz haramiavezér* körüli népromantikára. De utalhatunk az egykori német „*Raubritter*”-világra, *Schiller* „*Räuber*“ c. híres drámájára, sőt az angol *Robin Hood* rablóra, akinek tetteit újabban még meg is filmesítették. Más idők erkölcsseit más szemmértékkel kell mérni. Az általunk fel-

vetett szempontból azonban az a fontos, hogy a bolgároknál is népköltészet és szabadságbránd fakadt belőle, ami viszont minden népnél csirája egyrészt a magasabbrendű irodalomnak, másrészt pedig a leigázott nemzet felszabadulásának.

Hogy a bolgár szellemiség, amely ma oly termékekkel és intézményekkel rendelkezik, mint akármelyik nyugateurópai ország, mily mérföldes léptekkel fejlődött az utolsó évszázadban, arra csak két példát akarunk felhozni.

A világsi fegyverletétel után 1849-ben a magyar honvédseregnek több ezernyi tagja menekült át az osztrák bosszúállás elől a török fennhatóság alatt álló bolgár földre. Viddinben, Ibrahim bejnek ma is fennálló szerény külsejű szerálya, volt Kossuth első lakóháza Bulgáriában. *Veress Sándor*, a keleti magyar emigráció színesstollú krónikása, írja Budapesten 1878-ban megjelent könyvében az 1849-i bolgár viszonyokról a következőket:

„Úgy tetszik az embernek, mintha sírhalmok közt járna. . . Oly lassan, bágyadtan mozog itt mindenki, mintha beteg volna, álmos lankadság ül az arcokon, szinte érzi az ember, hogy a halál szelleme lebeg ezen nemzet és ország felett. Sokszor félóráig nem találkozni más élőlényvel, mint az utcákon heverő lusta, ronda ebekkel. . . A faluk környékén mindenütt találtunk kisebb-nagyobb darab szántóföldet, itt-ott egy-egy bolgárt, aki két bivallyal is szántogatott, illetőleg turkálta a földet kereketlen, talyigátlan, kétfelé fordító ekécskéjével. . . A föld nyolc tizede bozót, cserjékkel van borítva, mert az senkié. . . Talán nincs nemzet a földkerekségen elnyomottabb állapotban, mint a bolgár. . .“

Jirecssek, a bolgárok leghíresebb történetírója mondotta, hogy felszabadulásukig (azaz 1878-ig) a bolgárok csak kétféle világitószert ismertek: a fagyut és a szurkos forgácsot.

Hol vannak ettől az állapottól a mai Bulgária villanyfényes városai?!

Szellemi szempontból pedig az irodalom, a költészet a világitószér, szellemi fáklya. S ha a fiatal bolgár költészetnek az előbb említett primitív hajdúnéprománcokon kívül nincs is régebbi multja, az ma már mégis terébélyes fa, amely méltán felveszi a versenyt akármely más európai nemzet költészetével. Ha terjedelemre, mennyiségre nem is, de szépségre, finomságra, választékos formára, nyelvbéli tőkélyre nézve igen.

Az összes európai klasszikusok és remekírók főbb prózai és verses műveit lefordították bolgárra. Ma e nemzet fiai már saját anyanyelvükön élvezhetik nemcsak Byront, Shakespearet, Lermontovot, Puskind, Dantet, Baudelairet, Mallarmét és Verlainet, de Petőfit és Aranyt is. A magyar költészet iránt különben is nagy a bolgárok lelkesedése. Petőfit, a szabadság lánglelkű lantosát és vértanúját nemcsak nagyon tisztelik a bolgár lírikusok, hanem nevét bele is szövik verseikbe. A Neuilly-ben megalázott bolgárok a legnagyobb rokonszenvvvel érzik át a trianoni magyarság fájalmát és költőik lendületes ódáiban adnak kifejezést a szenvedő magyar testvérnép iránti együttérzésüknek. Közös sors, azonos tárgyú hazafias költészet, együttes cél és egyforma meg nem alkuvás épp úgy jellemzi a bolgár nemzeti irányú versirodalmat, mint a magyarét.

Nekik is megvolt az ő Petőfijük, a szerelem és szabadság izzólelkű dalnoka: *Hrisztó Botev* (1848—1875). Éppúgy fiatalon, 27 éves korában, népért vívott harcban fejezte be kalandos életét, akár a lánglelkű

magyar Tyrtaeus Segesvárnál. Botev majdnem akkor született, amikor Petőfi meghalt. Életsorsuk úgyszólván mindenben párhuzamos volt. Szabadságvágyuk, fajszeretetük, hangjuk és világnézetük azonos forrásból fakadt. Miként Petőfi arcképe megtalálható sok-sok magyar falusi ház szobája falán, épp úgy függ Botevé is a kis bolgár parasztszobákban. Népére a legmélyebb hatást gyakorolta, amely ma is érezhető.

A bolgár irodalom újjászületésének szinte a magyar Kazinczyhoz hasonlítható vezére: *Petko Szlavejkov* (1827—1895). Népe anyyira szerette, hogy „nagyapjá”-nak hívta. Ő volt a bolgár költői nyelv megteremtője. Annak az ifjúnak, aki 16 éves korában néptanítói állást töltött be, magasba ivelt a pályája: élete utolsó szakában kultuszminiszter lett. Költészetében a XIX. század közepének népies és érzelgős romantikáját képviselte, de híres volt szatirikus verseiről is.

A bolgár irodalom harmadik s talán legnagyobb, legtermékenyebb alakja: *Ivan Vazov* (1850—1921). Miként Jókai, az irodalom minden fajtát művelte: egyként volt versköltő, regényíró és drámaszerző. Félévszázadon át ő volt a bolgár irodalom legkifejezőbb egyénisége, elismert vezére s a fiatal írógárda szellemi nevelője. Műveit számos külföldi nyelvre fordították le.

A Botev—Szlavejkov—Vazov triász nagyság és hatás tekintetében bátran hasonlítható össze a magyar Tompa—Petőfi—Arany együttessel.

E legnagyobbak nyomán támadt újabb költőnemzedék tagjai közül hármat említhetünk, mint a legértékesebbet. Ezek *Peju Javrov* és *Kiril Hrisztov*, akik a líra, továbbá *Sztojan Mihajlovszki*, aki viszont a szatira terén alkotott nagyot és maradandót.

Javrovot (1877—1914), nyugtalan vére, fajszeretete és kalandvágya a bolgár-macedon felkelők (hajdúk, komitácsik) táborába kergeti. Később visszatért a nyugalmasabb polgári pályára s a szófiai Nemzeti Színháznak lesz titkára. Sokat dolgozik. Kiváló tollú író, akinek azonban mind alkotásaiban, mind életsorsában erősen érvényesül a túlzó, szélsőséges irányzat. Élete is tragédia, mert mesés szépségű feleségével, Karavelov miniszterelnök lányával együtt mindketten önkézzükkel vetnek véget életüknek. A „Szabadságharcosok Dala” c. legismertebb verseskötetében a macedon felkelőkről írt lendületes költeményei láttak napvilágot.

A most is élő *Kiril Hrisztov* (1875—), 1907-ben lett egyetemi tanár. Egészen más irányú költő. Tíz kötetben megjelent versei híven képviselik a bolgár lelket és szellemet. Bódító szerelmi, sőt gyakran epikureista szenvedélyű versei a sűrű bolgár vérből fakadnak. Egyik kedves szerelmi dala a *Találkozás a réten* címet viseli:

Magam járok: köröttem a csalít
s a rejtett kertek zöldes, enyhe lombja,
távolról halkán szól a nyáj kolompja,
s a tikkadt nap egy felhőn álmodik.

Igy várok rád. Kitárom szememet,
szívem eláll és újra megremeg,
s örangyalom lelkem mélyén rebeg
egy halk s csodás imát: a nevedet.

De ime, jössz, Tested a sok virág
közt nem látszik; csodás fény gyúl az égen,
és míg tested hév illatát megérezem
templom lesz nékem az egész világ.¹⁾

¹⁾ Ezt s a következő szemelvényeket *D. A. Boikliev*: Bolgár költők antológiája című verseskötetéből idézzük, Boikliev mesteri fordításában.

Sztojan Mihajlovszki (1857—1927) tanár, igazságügyi államtitkár, kúriai tanácselnök, majd egyetemi tanár — már társadalmi állásánál fogva is arisztokratikus író. Mind hivatali, mind költői pályáján a ferdeségeket, visszaéléseket ostorozza. Ezzel nagyban hozzájárult a bolgár közélet megtisztításához. Írt sok lírai verset is, de amint mondtuk, főleg a szatírában felülmúlhatatlan. Stílusa hideg, gyakran maró, de mindig előkelő. Egyik ismert szatírája *A sas és a csiga*:

A kőszáli sas egy fenyőre szállt
pihenni, mely a sziklacsúcson állt,
a fa odvában egy csigát talált,
nyálas csigácskát, melyhez így beszélt:
— Hogy jutottál idáig, kis rovar,
kit az Ur is egy rossz percben teremtett,
alig babszemnyi atka, gyenge, cseszlett,
féreg, — hol a keselyű, vihar
jár, hogy jutottál ily nagy hivatalba,

hol a Napisten rút hátadat nyalja,
és gögösen nézhetsz le emberek,
falvak, kastélyok és várak felett?
Mondd, ki kísért idáig tégedet,
ki istápolt s mi volt az érdemed?
Felelj: Mily csellel és hogy praktizálva
jutottál eddig?
— Csúszva. Nyalva. Mászva.

E három ismert költő kortársai közül még néhányról meg kell emlékeznünk. *Konstantin Velicskov* (1855—1907) Dantét fordította bolgárra. Ő teremtette meg a bolgár költészetben a szonettet, amely azóta is igen kedvelt és elterjedt versformája a bolgár lírának.

Pencso Szlavejkov (1866—1918), a fentebb említett Petko Szlavejkov fia, atyjának méltó utóda volt. Több mint tíz kötet verset írt s apjának a népdalgyűjtésben segédkezett. Fínom, lágy énekű költő, aki új, nyugatos formákat és hangokat hozott be hazája lírájába. Híres verse a *Cor Cordium* (Szívek szíve) voltaképpen dicsőítő dythiramb Shelley-hez, a nagy angol költőhöz s egyben a legmagasztosabb emberi eszmények ódája is. Mily megragadók e sorai:

... mert a szív
eszmények nélkül meddő Szahara,
de így: úrnője minden szeretetnek,
s vezér a csúcsra, hol az embernek
pihenni örök hivatása lesz.

Teodor Trajanov (1882—), a szófiai opera titkára, a bolgár szimbolikus költészet megalapítója. Körülötte valóságos iskola keletkezett. Hat verseskötete közül a *Panteon* című remekmű. Nagy tisztelője a magyarságnak. A Petőfi emlékére írt *Kárpáti szél* című költeményéből közöljük az első három és az utolsó versszakot:

Özvegysírást és puskák ropogását
melyen keresztül száz pokol zenél,
s vad martalócok patkócsattogását
hozod felénk, jeges kárpáti szél
s a harc zaját, melyet a hon nevében
harcoltak a hordával, mely sötét
sisakja mélyén ott hozta magával
a volgaparti szolganép ködét,
kárpáti szél, kárpáti szél!

Így küzdte egykor hős csaták hevében
s bár szolgálak töre szívedig hatott,

te, ki a béke és a munka nevében
védtél meg egykor Dél-t és Északot,
útunk kísérő örök magyar lélek,
mi hírt hoz rólad a kárpáti szél?
— Hiába rablánc, tör, kancsuka, mérreg,
amíg dalunkban még Petőfi él!
kárpáti szél, kárpáti szél!

Ha csődörünk elhullt a vad tusában,
s harcok szívünkbe omló vér szakad:
mellünkbe, mint ősi oltárból, szálljon
fel hőseinkhez a véraldozat:

s haló szavunk, szentelt igévé válva
éljen, míg minket már a sír fakar;
hogy tüzzel izzé és acéllal vágja
az ellent, míg szabad lesz a magyar...
kárpati szél, kárpati szél!

s harcot, bút, könnyet már ne hozz e népre,
mely száz halálon ült itt diadalt,
s te, Uram, fényes templomod ölen
temesd a pusztán Petőfi porát,
te meg csak zúgd, csak zúgd, csak zúgd
[fölem]

Puszták vén napja! süss és szállj az égbe
s ragyogd be ezt a hősi viadalt,

véres strófaid győztes dallamát,
kárpati szél, kárpati szél!

Dimiter Bojadzsiev (1880—1911), a „nők kedvence“, a szlávosan puha szerelmi versek mestere. *Ivan Sztojanov Andrieccsin* (1871—1934), szintén termékeny költő. Lírája közvetlen és meleg. A misztikus hangú *Emanuel Pop Dimitrov* (1885—) költészetén megérzik, hogy papi családból származik. Lírája szelíd, bölcselme platonikus, szerelmi zöngéje szemérmes, de hangja zúgó harsonává válik, mihelyt nemzetét és a magyarokat a Páris-környéki békékkel ért igazságtalanságokról énekel. *Óda Magyarországhoz* című hosszú, lelkes költeményéből álljon itt a két első és a két utolsó versszak:

Köszöntlek, Magyarország! Mint messze dörgést hordják
szent nevedet a felhők és rólad sír a lég,
míg agg Európának tespedt szívében drága tested
a szenvedés s a vágyak bíbor tüzében ég szörnyű
bilincsbén.

Közös rabságunk éje s a hősi mult regéje
és dédapáink vére hív most köszöntni téged,
a tegnapi csatái és mána bús elnyomása,
s a baljós, közös végzet, mely oly egyformán
végzett hű seregünkkel.

Hungária, keresztben lüggsz! régen tisztelendő
fejedén, mint hazámon, töviskorona, éked
gonosz rablók kezében — de közelg a jövőnd
szent s örök igazságot osztogató ítélet
harsonaszóval!

A tajtékos Sztrumától a habos Marica
árjáig, mint egyetlen, nagy kart, nyújtjuk neked
karunkat. Testvérnépe Dunának és Tiszának,
régii hős, bajtárs, tárd ki felénk erős kezéd
hű ölelésre!

Jellemezhetnők még a megelőző nemzedék jónéhány jeles költőjét. Ilyenek: *Babev, Derizsan, Liliev, Rakitin, Cerkovszki, Kovacsev, Bagrjana* és mások. Róluk röviden csak annyit, hogy a fájdalom, honvágy, családi érzés és a szerelem dalnokai, de buzgón művelik a falusi életet leíró tájfestő költészetet is.

A legifjabb s immár igen számottevő írónemzedék hangja és tárgyköre már sokkal szétágazóbb és szertelenebb. Amíg ugyan sokaknál megvan a régi etikai emelkedettség vagy a derűs, tiszta világnézet, addig — bizonyára a szélsőséges áramlatok hatására — akad már a legújabb lírikusok között nem egy, aki a szerelemből az érzékiséget választja, a szociális és nemzeti témák helyett a szociál-kommunista szemléletet, az eszmények helyett az elrémitő realitást, a trubadurok hangja helyett Verlaine-ét. Ez tagadhatatlanul a világháború utáni forrongások és felfordulások hatása, amely könnyen megnyilatkozik és kitör egy olyan népnél, amely

500 éven át el volt nyomva s amely voltaképp kisparaszti és kisiparosi sorból küzdötte ki magának a magasabb állami lét és társadalmi tagozódás kereteit. Nem csoda, hogy egy-egy túlfűtött vagy akár utópista költői lélek túlzásokra ragadhatja magát. Az idő és tapasztalat azonban mindent lehiggaszt.

Ebből a szemszögből kell megítelnünk a legifjabb bolgár költők lírájának fejlődését. Eszmekörük tág, de olykor zavaros, kifejezéseik gyakran homályosak, csak sejtetnek valamit, amit az olvasónak kell kitalálnia. Vágyak, színes leírások, allegóriák, szimbolikus sóhajok, túlhevült elképzelések, mély emberszeretet, vallásos etika, majd buja erotika, szerelmi lázálomok, tobzódás, Heine-szerű lágyság, pásztordalok, falusi egyszerűség, — majd nagyvárosi bűnök; igazi és álromantika; mély honfíbu, — majd néplázító uszítás; hagyománytisztelet és családi boldogság — mindezt az élénk változatos színskálát tárja elénk napjaink gazdag bolgár lírai költészete. Ennek a költőnemzedéknek neveit hosszadalmas volna s talán nem is volna hálás feladat felsorolni. Megismerésükre célszerűbb ha felhívjuk a figyelmet *Dimo Boiklievnek Bolgár Költők Antológiája* című kötetében összegyűjtött kiváló műfordításaira.

A fiatal bolgár költők közül *Nikola Furnazsiev* (1903—) versei egyszerűek, nyelvezetlen (*Parasztok*). *Georgij Hruszanov* (1908—) költeményei búsongók, romantikusak. (*Őszi dalok*). *Petko Tiholov* (1903—) az elnyomottak, a „traviáták“ költője. *Térj vissza* c. verse mély hatást kelt. *Magda Petkanova* (1900—) ma a legismertebb s legfinomabb tollú bolgár költőnő. Verseinek minden sorában meleg asszony szív dobog. Szelíd lelkét s a gyermekek iránti odaadó szeretetét mutatja *Ballada* című verssorozatának ez a részlete:

Ma rájtam csüng a gyermekek szeme,
enyem bizalmuk, lelkük és hitük
s könnytől sem fátylas szemeken által
tekint rám megbékült gyermekszívük.

A szeretet folyó, amely romokból
tör ki s hegységek közt sziklákat ás,
a vak homályt szétfújta otthonomban,
de nékem bü és kin az ámitás:

Hivatlanul simulnak hozzám, mintha
én szültem volna őket e világra;
lelkük felém híz s ha fölébük hajlom:
megbékült arcuk fénylik, mint a fákiya.

hogy a gyermek szívébe lopódom,
s úgy álmodozom lelkeik felett,
míg észrevétlen a szent anyaságtól
lopom magamnak a szeretetet.

Az az őszinte barátság és nagyrabecsülés, mely a magyar és bolgár testvérnépet összeköti, ösztönözní fogja mindkét nemzetet arra, hogy egymás lelkületét és gondolatvilágát irodalmuk verses és prózai műveinek kölcsönös fordításával még közelebről megismerjék.

Végezetül közöljük magyar fordításban a leghatásosabb bolgár lírai költeményt, *Sumi Marica* című himnuszukat:

Zúg a Marica, véres a habja,
Özveggy síralma gyötrő könnybe hal.
Hajrá! Velünk a vezérünk,
Rajta! Csatára hív a diadal.

Vagyunk a szabadság, a becsület népe,
Drága hazánkért meghalunk, ha kell.
Hajrá! Velünk a vezérünk,
Rajta! Rohamra int a győzelem.

vitéz Horváth Béla

ÉRINTKEZÉSEM TURÁNI ROKONAINKKAL TURKESZTÁNBAN

Hadifogolyként, 1915 nyarán, Turkesztánnak *Turkesztán* nevű városába kerültem. A kaszárnya mellett egy gyönyörű, régi mecset emelkedett, amelyet *Tamerlan* (Timurlenk) építtetett, egy mohamedán szentnek, feleségének és paripájának hamvai fölé. Gyönyörű fafaragású kapuja, színes tégladísztízei, belső arabeszkjei világhíressé tették.

A fogolytábor parancsnokától megkaptam az engedélyt ezek rajzolására. Ezért minden időmet a moséban, vagy előtte töltöttem. Megismerkedtem papjával és öreivel, akik a mecsetet a zarándokoknak mutogatták, kivéve a sírtermet, amelynek ajtaját csak különleges alkalmakkor nyitották ki. Rendszerint a sírterem ajtaja előtt kiterített óriási szőnyegen ültek, vagy a kapu előtt várták a látogatókat.

Valamelyik péntek délután az egyik örrrel találkoztam a városban. Kissé italos állapotban volt, s pénzt kért tőlem. Adtam neki egy húsz kopekest. Másnap szegyenkezve jelent meg előttem. Mentegetőzött a kéregetésért s elmondta, hogy tegnap egy teaházban „jóféle“ teát kért. Nagyon ízlett neki, nem tudja, hogy miért. (Sok rum lehetett benne). Néhányszor megismételte s végül is a dzsinnek (szellemek) játszadózni kezdtek vele. Kíváncsi volt, hogy mi lenne a játék vége, de már nem volt több pénze a jóféle teára. A kellő tapasztalatok megszerzése végett kért tőlem pénzt.

A következő pénteken nem várt a délutáni találkozásra, hanem már délelőtt megvágott. Ezt látva a többiek, szintén igényeket támasztottak. Így szokássá vált, hogy az örök húsz-húsz kopeket, a gyerekek négy-négy kopeket kaptak tőlem minden pénteken. Papjuk viszont, megtudva, hogy régiségek iránt érdeklődöm, a templomi talakat, kézmosókannát, s végül a nagy szőnyeg alatti szőnyegdarabokat adta el pénzért s tábori látcsővemért. Az utóbbiak a hagyomány szerint abból a szőnyegből származtak, amelyet Tamerlan ajándékozott a mecsetnek. Ezeket sikerült haza is hoznom, s az Iparművészeti Múzeumnak ajándékoztam őket.

Vásárlásaim és ajándékaim útján oly jó viszonyba kerültem a papal, hogy szabadon járhattam-kelhettem a mecset minden részében, még a szentek szentjében is. A pap szoros barátságot kötött velem, oly formán, hogy jobb kezűm kis ujját egymásba kapcsoltuk. Ezzel felvételtem a titkos mohamedán szövetségbe. Az ottani mohamedánok, s valószínűleg a központi vezetők is tudomást szereztek rólam. Sőt, amikor a gyerekek észrevették, hogy aranyfogaim vannak, még a nők érdeklődése is rám irányult.

Egy alkalommal abban a teremben rajzolgattam, amelyben a *mih-rab* volt. Ez gyönyörű arabeszk-mozaiakkal díszített vak-ajtó a falban, amely Mekka irányában áll, s amelyen át mohamedán hit szerint a szentlélek szokott megjelenni. Ha nem is a szentlélek, de egyszerre megjelent a város főpapja egy előkelő férfiú s annak fekete fátyolos felesége kíséretében. A főpap intésére kimentem a nagyterembe, s ott kerestem rajzolni valót. Mikor elvégezték ájtatosságukat, mellettem mentek el. Elöl a főpap, utána a férj s végül az asszony. Ez félrevonta fá-

tyolát, rám mosolygott. Lett volna talán alkalmam, hogy megismerkedjem vele, mert kimenési engedélyem csak a moséra szólott ugyan, de onnan könnyű volt átvágni a városba. Engem azonban inkább érdekelt a templomi ritkaságok, mint a nők. Így találtam többek között a városban egy ősrégi templomcskát, amelynek tetejét egy központi faoszlop tartotta úgy, ahogy azt a Sámsontól ledöntött templomról írja a Biblia. Ezt az oszlopot 15—20 sor gyönyörű arabeszk díszítette.

Papom bizalmasan elmondta, hogy az „oroszok alatt nagyon rossz”. Ezért tartják szükségesnek kiépíteni a titkos szövetséget. Ennek segítségével játsszák ki az oroszok intézkedéseit.

Egy alkalommal szép alakú, nemes arcú mohamedán került városunkba. Megismerkedtünk vele. Elmondta, hogy Turkesztán egyik távoli vidékén családi kapcsolatai következtében ő volt a legtekintélyesebb ember. Amint ezt az oroszok észrevették, s nem tudták arra bírni, hogy eloroszosodjék, a mi vidékünkre száműzték, úgy azonban, hogy vagyona régi lakóhelyén maradt. De jól megélt itt is, mert hitsorsosai kötelesek voltak neki ugyanannyit juttatni, amennyi jövedelme otthon volt. Az összeget adó gyanánt rötták ki egymásra.

Vele ellenében Turkesztán város leggazdagabb kereskedője már fölvetta az orosz ruhát és állandó társadalmi érintkezésbe lépett az orosz parancsnokkal. Ez volt az első lépés az eloroszodás útján. Mikor 1917-ben kitört a forradalom, s kihírdették a szabadságot, egy mohamedán ismerősöm visszamehetett volna Bucharába. De nem tette meg, mert — mint mondotta — az orosz ruha fölvevése miatt otthon megölnék.

Alkalmam volt azt is megfigyelni, hogy a mohamedán tömegeket a titkos vezetőség hogyan tájékoztatja az általános helyzetről s az őket érdeklő kérdésekről. Egy napon a bazárban — nagy közönség előtt — két dervis feleselt egymásnak. Már-már azt hittem, hogy hajba kapnak, míg végül mohamedán barátaim meg nem magyarázták, hogy ez az egész voltaképpen csak színelőadás, amelynek keretében különböző közérdekű kérdések kerülnek napirendre.

Mikor Turkesztánból a fővárosba, *Taskend*be kerültem, összekötésbe jutottam a mohamedán titkos szövetség vezetőivel is. Egy *Galocsik* nevű eperjesi orvos nagyon adta a pánszlávot az oroszok előtt. Így megnyerte bizalmukat és sok fontos dolgot tudott meg, ami a turkesztáni mohamedánokat érdekelte. Ezért ezek állandó érintkezést tartottak fenn vele. Egy alkalommal jelenlétemben fogadta azok három vezetőjét. Megtudtam, hogy azért kénytelenek vallási alapon szervezkedni, mert noha a turkesztáni törzsek legnagyobb része vagy egészen vagy jelentékeny számban turáni eredetű, a fajrokonság, illetve faji együvértartás gondolata ismeretlen előttünk. Ezért, mikor *Perovsk* városába kerültem, szoros barátságba léptem dr. Dóbiás Gábor orvossal, annak a kórháznak az orvosával, ahol én a gazdasági ügyeket intéztem. Sikerült megnyernem őt a turáni eszmének, s megindítottam a propagandát a perovskói mohamedánok között. Így nemcsak a titkos mohamedán szövetség útján, hanem faji alapon is szoros kapcsolatba jutottam vezetőikkel.

Midőn a rubel értéke zuhanni kezdett, a postabélyegek értéke nem emelkedett, vagyis a portóköltések változatlanok maradtak. Azt tanácsoltam tehát mohamedán barátainknak, hogy vásárolják össze a posta-

bélyegeket. Megtették, s a kis értékű papírrubelen megvett bélyegeket Bucharában adták el, ahol orosz posta volt, de még fenntartották az ezüstvalutát. Tehát ezüstpénzt kaptak a bélyegekért. E tanácsom következtében rendkívüli lett a tekintélyem mohamedán rokonaink előtt, s különböző kérdésekben kérték ki ezentúl tanácsaimat. Csakhamar igen érdekes és nagyjelentőségű eset adódott. Az orosz tanácskormány az Anglia támogatta fehér sereg támadása folytán elhatározta, hogy lázadást szít Indiában. Azt ajánlotta Turkesztán mohamedánjainak, hogy kezükbe adja az ország feletti hatalmat, ha ők ezzel szemben derviseik útján az angolok ellen lázítják India mohamedánjait. A turkesztániak megfontolás tárgyává tették az ajánlatot s megkérdezték az én véleményemet. A Turkesztán feletti hatalom átadásának módja az lett volna, hogy a mohamedánok tömegesen lépjenek be a kommunista pártba, s így többséget alkotva, a hatalom is az ő kezükbe került volna.

Figyelmeztettem mohamedán barátaimat, hogy veszélynek teszik ki magukat, mert a tanácskormány emberei majd azt mondják, hogy miután kommunisták lettek, kötelesek a kommunista elveket meg is valósítani. Ez ellen tehát biztosítaniok kell magukat.

Nemsokára jelentették nekem, hogy a tanácskormány emberei megtalálták azt az elvi alapot, melyen ez a nehézség kiküszöbölhető. Ugyanis tételként állították fel azt az elvet, hogy az emberiség fejlődése fokozatosan, lépcsőről-lépcsőre haladva történik, s egyes lépcsőket átugorni nem lehet, nem is szabad.

Minden országnak át kell esnie a vallási szervezkedés fokán, ha ez kiélte magát, úgy a nemzeti szervezkedésen, majd a gazdasági szervezkedés állapotában a kapitalizmuson, s csak akkor, mikor már mindezeket a lépcsőket áthágta, akkor válik éretté a kommunizmus számára. A mohamedánizmus még a vallási szervezkedés fokát sem haladta túl, ezért számára a kommunizmus csak a végcél jelenti. A pártba lépő turkesztániaknak csak ezt kell elismerniök, s nem kötelességük a kommunista elveket már most meg is valósítani.

Ezekről az eszmeifuttatásokról olvastam is az orosz lapokban. Ezért közöltem barátaimmal, hogy aggodalom nélkül elfogadhatják a tanácskormány ajánlatát. Megindultak a dervisek India felé, s megkezdődött az ottani mohamedánok lázítása. A legfőbb agitációs érv az volt, hogy Anglia Konstantinápoly elfoglalásával megkezdte a mohamedánok kiirtását.

Mohamedán fajrokonainkkal való jóviszonyom hatását egyénileg is tapasztalhattam. Mikor az orosz kormány a magyar tanácsrendszer bukása után a magyar tiszteket túszként elfogatta, én is börtönbe kerültem. A közös terem priccén — egy cigány, egy király elve alapján — egy-egy magyar tiszt s egy-egy rablőgyilkos váltogatta egymást. A közös börtön neve *tjurma* volt. Én csak néhány napig voltam itt, mert a közegészségügyi népbiztos betegnek nyilvánított s visszaküldött abba a kórházba, ahol gazdasági tisztviselőként működtem elfogatásom előtt. Beteggé nyilvánításom előzménye ez volt. Elfogatásunk után átmenetileg a rendőrségi fogházba kerültünk. Egyik éjjel, midőn az udvarról bejöttem, *Török Zsigmond* barátomat láttam állni a terem közepén. Hirtelen, mint egy darab fa, hanyatvágódott s elájult. Az ébrenlevők vagy a zajra fölrriadók segítségére siettek. Hirtelen elhatározással kiharaszoltam

a helyzetet, s a falat tapogatva, tántorogva mentem a helyemre, mintha én is rosszul lennék. Mindkettőnket bejelentettek, s mivel megelőzőleg hosszú betegségen estem át, melynek folyamán életemről kétszer is lemondtak, a közegészségügyi népbiztos, egy volt felcser, engem ismert el betegnek, Törököt pedig szimulánsnak.

Minthogy a kórházban betegállományban voltam, nem kellett volna dolgoznom. Ennek ellenére elláttam régi teendőimet: intéztem a gazdasági ügyeket, s kiállítottam az orvosi bizonyítványokat. Az egyik magyar vagy osztrák kommunista látva ezt, följelentett a rendőrfőnöknek, hogy nem vagyok beteg, vigyenek vissza a tjurmába. A rendőrfőnök maga elé idézett. Tudtam, hogy ha megjelenek, akkor egészséges voltomat állapítja meg. Ezért dr. Dóbiással abban állapodtunk meg, hogy nem tesztek eleget a felhívásnak, hanem igénybe veszem mohamedán barátaink támogatását.

Egyikük véletlenül éppen azon a napon látogatott meg s jelezte, hogy tőlünk a pártgyűlésre megy. Nagyon felpuskaporoztuk azzal, hogy midőn valaki elismert beteg létére nem akar lustálkodni, s bár munka nélkül is megkapná a teljes ellátást, mégis annyira, amennyire erői engedik, szolgál az államnak és az emberiségnek: akkor gyalázat őt ezért üldözni.

A pártgyűlésen barátunk a többi mohamedán támogatásával oly hevesen támadta a rendőrfőnököt, hogy az nemcsak visszavonta az idézést, hanem másnap személyesen is eljött mentegetőzni.

A másik szolgálát, amelyet mohamedán fajrokonaink nekem tettek, az volt, hogy útlevelet adattak nekem Moszkvába. Perovskban ugyanis megírtam örvénytani művem első kötetét, s Moszkvába törekedtem, hogy az ottani szakemberekkel elméletemet megtárgyaljam s a könyvtárakban tovább dolgozhassam. Megvártuk míg az orosz parancsnok, Gersot, Taskendbe utazott, s akkor kértem és kaptam meg a Moszkvába szóló útlevelet. Nehogy azonban a hadifoglyok parancsnoka, Polmann hadnagy megtudja és megakadályozza utazásom, Dóbiás barátom azt híresztelte, hogy Taskendbe készülök panaszt tenni Polmann ellen, aki a nyilvánosságra hozott parancsok ellenére is akadályozza a hadifogoly tisztek hazautazását. Mohamedán barátaink tudták, hogy a tanácskormány titkos utasításokkal ellenezte a nyilvánosságra jutott parancsokat, s ezért mohamedán barátaink e híresztelésekben is segítségünkre voltak. Utazásom is egy arab ugróművész társaságában és segítségével történt. Még Moszkvában is ő szerzett nekem lakást a cirkusz segítségével, s lakótársat egy arab személyében, aki egyébként gazdasági népbiztos volt.

Perovski mohamedán barátaim még elutazásom után sem vették le rólam kezüket. Mikor megtudták Dóbiásnak írt levelemből, hogy Moszkvában éhezem, élelmiszert küldtek számomra. Ezt azonban nem tudták kézbesíteni s így a csomagot visszaküldték Perovskba.

Eltávozásom után Dóbiás barátom megkapta a kiütéses tifuszt, melyből engem annak idején meggyógyított, s meghalt. Mohamedán barátaink is részt vettek abban, hogy számára a temetőben szép emléket emeljenek. Mohamedán barátaink önfeláldozó szolgálatkészségének és érdeklődésének köszönhető, hogy a turáni gondolat turkesztáni meggyökereztetésének és terjesztésének egyik gócpontja lett Perovsk városa.

Kovács Karap Ernő

JAPÁN KULTURÁLIS KAPCSOLATAI A KÜLFÖLDDEL

Mint a többi kultúra, a japáni is sokféle szempontból vizsgálható. Ez alkalommal azonban főképpen az idegen kultúrákkal való kapcsolatairól szeretnék egyet-mást elmondani.

A japáni kultúrát fejlődése során gyakran érték külföldi hatások. Jellemző, hogy ilyenkor a japáni nép minden előítéllettől mentesen igyekezett átvenni az idegen kultúra alkotásaiból mindazt, amit értékesnek és hasznosnak talált.

Történelmünk tanítása szerint az ősi időkben más fajokkal létrejött keveredés következtében a japáni faj jellemző alap tulajdonságai is új elemekkel gazdagodtak. Valószínűleg, innen ered a japáni nép nagy érdeklődése más fajok kultúrája iránt, valamint az a hajlandósága, hogy a külföldi módszereket és eredményeket el is sajátítsa és továbbfejlesztésükben közreműködjek. Az elsajátítás azonban sohasem volt egyszerű utánczás, hanem átformálása az új dolgoknak és lehetőség szerint összeolvasztása az ősi japáni kultúrával.

Néhány példával szeretném ezt közelebbről megvilágítani. Az indiai gondolatvilág, a buddhizmus formájában kelet felé terjeszkedve 552-ben jutott el Japánba. Alig száz év alatt az egész országban elterjedt, de egyúttal meg is változott. Kialakult egy japáni buddhizmus, mely az eredetétől igen sok tekintetben teljesen eltér. A buddhizmusnak az a tanítása, hogy az emberek között lényegileg különbség nincs és hogy a helyes életnek az emberszeretet útján kell haladnia, összeolvadt azzal az ősi japáni szellemből eredő felfogással, hogy a japáni nép egyetlen nagy család, melynek tagjait testvéri szeretet fűzi egymáshoz.

A buddhizmusnak a lélekvándorlásról szóló tana, mellyel a vallás alapítója *Mahatma Gotama Buddha* a legnagyobb félelmet, a halálfélelmet akart legyőzni, szintén jó talajra talált Japánban. Hiszen már ősidőktől fogva legfőbb erényszámba ment nálunk bátran és nyugodtan meghalni az uralkodóért vagy a család becsületéért.

A katonai osztály tagjai is, akik mindig készen álltak a halálra, sokat foglalkoztak a buddhista tanokkal. Ennek pedig az lett a következménye, hogy a katonai szellem hatására végül is a buddhizmust olyan vallásrendszernek tekintették Japánban, melynek célja az ország békéjének és rendjének fenntartása.

A buddhizmusnak, mint idegen vallásnak az átvétele, mintegy előkészítette a talajt egyéb vallások elterjedése számára is. Ma az a helyzet, hogy a Shintó mellett a három nagy világvallás: a kereszténység, a buddhizmus és a mohamedánizmus teljesen szabadon, egymással is békés egyetértésben, gondoskodik a nép lelki életének és vallásos érzésének ápolásáról.

Érdekes példa az idegen hatásra a kínai kultúra elterjedése a kínai írás bevezetése útján. Eredeti japáni írás létezéséről nincsenek semmi bizonyítékaink, azok az írásjelek, amelyeket ma Japánban használnak, kínai eredetűek.

Tudvalevő dolog, hogy a kínai írásjelek, nem hangoknak vagy szavaknak, hanem fogalmaknak a jelei. Ha például leírom a tenger jelét, akkor ezt mindenki, aki a jelet ismeri, a maga nyelvén olvashatja, ma-

gyarul tengernek, japánul uminak, kínaiul yannak és így tovább. A japániak tehát azzal, hogy az írásjelek értelmét egyszer megtanulták, japánul olvashatták a kínai könyveket. Az egész kínai irodalom birtokba jutott anélkül, hogy a kínai nyelvet meg kellett volna tanulniok.

Mint mindent, amit átvettek, az írást is tökéletesítették Japánban, amennyiben a kínai jelek egyszerűsítésével két szótagjelrendszert állítottak össze. Ezeket ma főképpen ragok és képzők jelölésére, valamint idegen szavak leírására használják.

A kínai kultúrából sokat vett át Japán. De nagy tévedés az, amit már több európai könyvben olvastam, hogy a japáni kultúra fejlődése kínai hatásra indult csak meg és azt megelőzően nem alkotott a japáni szellem semmi olyat, amit kultúrájának lehetne nevezni.

Magyar tárgyak gyűjteménye, melyeket özv. dr. Kurtz Gusztávné ny. áll. felsőleányiskolai tanárnő, a Turáni Társaság tagja, részben gyűjtött, részben saját maga adományozott a tokiói Tudományos Múzeumnak, 1938-ban.

Elég ezzel szemben a népszerű költői versenyekre hivatkoznom, melyeket már a legrégebb időkben is rendeztek évenként a császári udvarban. Ezeken a versenyeken, melyekre ma is tízezerrel küldenek be költeményeket a nép minden rétegéből, a japániak ősi hajlama nyilvánul meg a költészet iránt.

De ugyanígy áll a dolog a zenével, a tánccal, a festéssel. Nem a kínai kultúra hatása indította el Japánban ezeknek a művészeteknek a fejlődését. Sokkal előbb voltak már ezek hű kifejezői a japáni nép érzésvilágának.

Néhány példát szeretnék még megemlíteni annak illusztrálására is, hogy milyen korán vett át Japán minden hasznos találmányt és újítást

a külföldtől. Az üveggyártást körülbelül ezerhatszáz évvel, az olajfestést, ezerháromszázötven évvel ezelőtt kezdték művelni náluk.

Míg Európában a nyomtatás ötszáz éves multra tekinthet vissza, addig Japánban a nyomtatás legrégebb emléke ezeregyszázhetven éves. Ez az első nyomtatott szöveg, melynek egy példánya a londoni British Múzeumban is látható, egymillió példányban készült vallásos szöveg volt és az ország minden templomában, mint ereklyét őrizték.

De nemcsak a gyakorlati ismereteket, hanem az elvont tudományokat is hamar átvették. Hogy csak egy példát említsek, *Szeki Szinszuke* nevű japáni tudós már háromszáz évvel ezelőtt írt egy matematikai művet, melyben algebrával, analitikai geometriával, sőt differenciál- és integrálszámítási problémákkal is foglalkozott.

Miután 1853-ban Japán kinyitotta kapuit a nyugati civilizáció előtt, a világ minden részéből eredő kulturális hatásoknak is szabad utat engedett az országba. Az azóta végbement átalakulás eredményeképpen azt mondhatjuk, hogy a mai japáni kultúra nemcsak eredeti japáni, hanem ugyanekkor keletázsiai és egyetemes kultúra is. Éppen ez a körülmény teszi Japánt arra hivatottá, hogy az igazi keletázsiai kultúra megőrzője és továbbfejlesztője legyen és ezen az alapon Kelet-Ázsia újjáépítését megvalósítsa.

Az a kulturális feladat, melynek megoldása a Duna-medencében Magyarországnak osztályrészül jutott, hasonlatos ahhoz, amelyet Japánban kell elvégeznie Keleten. A magyar nép földrajzilag is Kelet és Nyugat érintkezési pontján, Ázsiából hozott, tehát keleti lelkialkatával a nyugati kultúrát elsajátítva építi itt a maga nemzeti kulturáját.

Ezt a kulturát tanulmányozva és mindjobban megismerve, Magyarországot második hazámnak érzem és erős a meggyőződésem, hogy a két nép közötti baráti kapcsolatok a jövőben még szorosabbá és mélyebbé válnak.

Isoyuki Hotta

A BILLIKOM

Irta: *Katri Vala*

*Billikom vagyok kezekben,
áttetsző és törékeny.
Ajkad a billikom szélén liheg.
Micsoda sivatagon kellett átver-
[gödnöd,
hogy ennyire eltikkadtál?
Igyál ki engem! Igyál ki engem!*

*Összegyűjtöttem az élet rétjeiről
a nap mámorát és minden mézet,
furcsa gyümölcsök levét,
messze parton megtörő habot,
csillagok virágait,
ujjongást, gyötrelmet,
magányosságot, halált.*

*Igyál ki engem!
Az élet királyi keze
megtölt majd engem
újra meg újra.*

Finnből: *Faragó József*

SZÜN JAT-SZEN SZEREPE KÍNA UJJAÉPÍTÉSÉBEN

Szün Jat-szen neve annyira összeolvadt a kínai forradalom és Kína újjászületésének eseményeivel, hogy a kettő egymás nélkül el sem képzelhető. Már életében is sok könyv és cikk jelent meg róla, de halála óta ez az irodalom megnövekedett, mint ahogy megnövekedett Szün Jat-szen egyénisége, jelentősége is. A nagy államférfiak sorsa az, hogy életükben támadják, haláluk után pedig vagy elfelejtik, vagy dicsőítik őket. Szün Jat-szennek ez utóbbi sors jutott osztályrészül. Nincs ma párt és társaság Kínában, mely ne tisztelné és ne tartaná a mai Kína legnagyobb egyéniségének.

A nagy államférfi életrajzai közül alaposságával és részletességével kiválik különösen kettő. *Henri Bond Restarick* amerikai származású honolului püspök írta az egyiket.¹ Szün Jat-szen sokat tartózkodott a Hawai-szigeteken s ma is sok ember él ott, aki ismerte és érintkezett vele. Középsiskolai tanulmányait is ott végezte. Így Restarick igen sok adatot találhatott a kínai államférfi életére vonatkozólag, amelyek mások előtt nem lehettek ismeretesek. Ez az író elsősorban életrajzát adja a nagy államférfinek s életének eseményeivel kapcsolatban rajzolja meg Kína sorsát.

A másik életrajzíró kínai, *Vu Szao-fong*, aki bizonyára jobban ismerte hazája megoldásra váró problémáit s jobban bele tudja helyezni Szün Jat-szent a mai Kína eseményeinek láncolatába, mint az idegen származású író.² Ez a második író elsősorban a kínai államférfi elveit és tanait igyekszik kifejteni. A háttérben ugyan megrajzolja életét is, de főként azt akarja művével bizonyítani, hogy a nagy államférfi elveit, amelyeknek gyakorlati kiviteli lehetőségéről sokat vitatkoztak, tényleg lehetséges megvalósítani.³

Szün Jat-szen 1866 november 2-án született egy Kanton közelében fekvő kis faluban, Suj Hungban. Szülei egyszerű földművesek voltak. Apja, Szün Tat-szung azzal foglalkozott, hogy földet bérelt s azon főként rizst termesztett. A családi ház egyszerű ház volt, *kívül-belül* olyan, amilyen a legtöbb kínai parasztház. A szülők régi vágású, konzervatív gondolkozású emberek voltak.

A kisfiú első neve Ti Sziang volt. Később az anyja el is mondta, miért adta fiának ezt a nevet. Fia születése előtt ugyanis egy nap megjelent álmában egy helyi istenség, hosszú hajjal, amit a gyászolók és szomorúk hordanak és tudtára adta, hogy születendő fia sok bajt fog még okozni. Mintegy kiengesztelésül nevezte hát el fiát Ti Sziangnak, ami annyit jelent, hogy az Úr Elefántja, vagyis Isten szolgája. E névvel az anyja fiát az istenség szolgálatára akarta felajánlani.

A kis falu mintegy 500 lakost számlált. Elég fejlett állapotok voltak ott, hisz Kantontól, a nagy várostól nem messze voltak. Iskola is volt a faluban. A kis Ti Sziang szülőfalujában járt elemi iskolába s ott kínai szokás szerint a kínai jelek írását sajátította el. Ez volt különben az egyet-

¹ Mgr. Henri Bond Restarick: *Sun Yat-sen, libérateur de la Chine*, Paris, 1932 (R. Ch. Duval fordításában).

² Vu Szao-fong: *Sun Jat-sen. Sa vie et sa doctrine*, Paris, 1919.

³ Összeállításunk is nagyjából a jelzett két életrajz adatait veszi irányadónak.

len kínai iskola, amelybe járt, mert későbbi tanulmányait angol intézetben végezte.

Abban az időben a Hawai-szigetcsoport a Kanton környékén lakó kínaiaknak kedvelt kivándorlási helye volt. Dolgozó emberek ott sokkal több életlehetőséget biztosítottak maguknak, mint otthon.

Szün Jat-szen egyik bátyja már régebben ott lakott s elég jó körülmények között élt. Honolulutól nem messze, Oahu szigetén rizstermeléssel foglalkozott. Ez rábírta szüleit, hogy a kisfiút küldjék hozzá. Így került Szün Jat-szen 13 éves korában a Hawai-szigetekre. Bátyja a szigetek fővárosában, Honoluluban helyezte el, egy ottani jó hírnevű angol iskolában, a Jolani-internátusban. Itt töltött Szün Jat-szen mintegy hat évet. Itt kezdett angolul tanulni s ez a nyelv aztán második anyanyelvévé vált. Ebben az időben a Hawai-szigetek még nem tartoztak az Egyesült Államokhoz, hanem monarchia volt, V. Kamehameha, majd Kalakana uralkodott s az angol befolyás igen erős volt.

Az internátusban töltött évek emléke mélyen belevésődött a kis kínai fiú lelkébe, hisz ott ismerte meg a nyugati civilizáció és saját hazája berendezése közti különbséget, ott látta meg először, hogy az az ember, aki dolgozik, meg is kapja jutalmát, megjavítja helyzetét s nem fenyegeti állandóan a hatóságok kizsákmányolása. Hamarosan annyira vitte, hogy az év végén ő kapta meg a második díjat, amelyet maga a király nyújtott át neki.

Természetesen a tanulók keresztény nevelést kaptak az iskolában s Szün Jat-szen ott ismerkedett meg a keresztény vallás alapelveivel is. Ügylátszik, a keresztény valláshoz való hajlása volt az oka annak, hogy bátyjával összekülönbözött, az egyszerűen kiutasította házából és Szün Jat-szennek barátaitól és ismerőseitől kellett összekéregetni a pénzt, hogy hazajuthasson.

1885-ben tért vissza hazájába. El lehet képzelni, hogy az angol iskolát járt fiatalembernek nem nagyon tetszhetett az otthoni primitív viszony. Az egész család Confucius vallását követte s az apai hatalom hatására Szün Jat-szen is kénytelen volt az isteneknek áldozatot bemutatni. Szülőfalujában megismerkedett egy fiatalemberrel Lu Ko-tunggal, aki Sang-hajban végezte iskoláit s csak azért jött haza, hogy apját, aki Sang-hajban halt meg, hazahozza és ősei mellé temesse. Ettől sokat tanult a fiatal Szün Jat-szen. Azt is tőle hallotta először, hogy a mandzsuehnyomás, az idegen dinasztia az oka Kína elmaradottságának. Tehát az idegen dinasztíát el kell távolítani s a népnek korszerű nevelést kell adni. Ez lenne a teendő, hogy az egykor hatalmas birodalom megint visszakapja régi fényét.

A fiatal Ti Sziang Lu Ko-tunggal és néhány más barátjával elhatározta, hogy megcsúfolja az isteneket. Belopóztak a templomba, az egyik istenségnek letörték a kezét, a másiknak pedig a fejét csonkították meg.

A tettet hamarosan felfedezték s a tetteseket is. Általános felháborodást váltott ki a dolog, a fiatalembereknek menekülnök kellett. Szün Jat-szen is elhagyta családját, amely szintén haragudott rá a tett miatt. Tizenkilenc éves korában jóformán mindenkitől elhagyatva földönfutóvá lett. Ez volt tulajdonképpen első forradalmi cselekedete Szün Jat-szennek.

A fiatalember Kantonba menekült s ott az angol-amerikai kórházban kapott alkalmazást, mint küldönc. Egy évet töltött itt. Mikor 21 éves lett, nagykorú is lett. Nagy esemény ez a kínai ifjú életében. Szün

Jat-szen hazatért szüleihez, kibékült velük. Kívánságukra meg is nősült. Szülei kiválasztottak számára egy lányt a szomszéd faluból. Lu-szu volt a hajadon neve. A fiatalok nem is látták előbb egymást, így volt ez szokásban. Szün Jat-szen tulajdonképpen, mint a kínaiak általában, nem a maga, hanem elsősorban szülei számára nősült, hogy egy munkaerővel több legyen otthon. Ő maga csakhamar visszatért Kantonba, feleségét otthonhagyta szüleinél.

A nagykorúság alkalmazásával a kínai fiatalember fölvette az úgynevezett férfisapkát és új nevet is kapott. Ez volt Tö Ming, vagyis az Erény Világossága. Ezt a nevet azonban sohasem használta.

*

Szün Jat-szen nem sokáig maradt Kantonban. A szomszédos Hongkong-ba ment át, ahol egy amerikai missziós-házban a keresztény vallás tanait tanulta és több barátjával együtt a keresztény vallásra tért.

Szün Jat-szen még Kantonban kedvet kapott az orvosi tudományokkal való foglalkozásra. Erre nemsokára alkalma is nyílt, mert Hongkong-ban 1887-ben orvosi tanfolyam kezdődött kínaiak számára. Egy angol orvos *dr. James Cantlie* volt ennek vezetője.

Szün Jat-szen szorgalmasan dolgozott az intézetben. Keveset barátkozott, de annál többet gondolkozott Kína sorsán. A leendő forradalmár ekkor kezd kialakulni benne.

Ő volt az első, aki diplomát kapott a tanfolyam elvégzése után s 1892-ben megszerezte azt a jogot, hogy mint orvos működhessék. Macao-ban nyitott rendelőt, ahol sok kínai élt s ekkor vette föl a Szün Jat-szen nevet is, amelyen legtöbbször ismerik. *Szün* a családnév, *Jat-szen* körülbelül annyit jelent, mint „szabad szellem“.

Macao, portugál gyarmat volt, s az ottani kínaiak szabadabban gondolkozhattak és beszélhettek, mint az otthoniak. Szün Jat-szennek volt itt egy társasága, melynek tagjai „ifjú kínaiak“-nak hívták magukat. Itt kezdett arról beszélni, hogyan lehetne javítani Kína helyzetén.

A macaoi időzés nem tartott sokáig, mert az ottani orvosok megirigyelték Szün Jat-szen sikerét. Mivel ott csak portugál diplomával lehetett orvosi tevékenységet kifejteni, lépéseket tettek a hatóságoknál, hogy tiltsák meg az újdonsült orvos praktizálását. Szün Jat-szen erre Kantonba tette át székhelyét. Itt továbbfolytatta barátaival a politizálást. Alapított egy társaságot, melynek neve „Nevelési társaság“ volt. Ennek fiatal emberek voltak tagjai s fejük Szün Jat-szen lett. A résztvevők majdnem mind a keresztény missziók neveltjei voltak. A missziók nem nevelnek ugyan forradalmárokat, de a fiatal emberek, akik a modern nevelésben részesültek, bepillantást nyertek a fejlettebb nyugati életbe. Összehasonlítást tettek a saját állapotaik és a kulturáltabb népek viszonyai között, s szerették volna orvosolni a bajokat.

Szün Jat-szen és társai memorandumot is intéztek a pekingi kormányhoz és kérték a nevelési rendszer megváltoztatását. Az emlékiratot Szün Jat-szen Szün Ven néven írta alá, ez annyit jelentett, mint Szün, az írástudó. Ezt a nevet is sokszor használta később Szün Jat-szen.

A memorandum azonban nem érte el a kívánt célt. A társaság választ kapott ugyan az írásra, de az persze elutasító volt. Azt hangoztatta, hogy a régi rendszer naggyá tette Kínát, nincs szükség tehát arra, hogy az idegenek módszerét utánozzák.

Az emlékirat egyébként gyanússá tette az aláírókat s a hatóságok figyelni kezdték működésüket.

Igen tevékeny tagja volt a társaságnak Lu Ko-tung, az a fiatalember, aki annakidején Szün Jat-szennek szülőfalujában segített a bálványokat megcsonkítani. Ez elég jómódú volt és a legtöbbet áldozott a társaság céljaira. A többiek is adtak, ki-ki amit tudott. Sok fegyvert szereztek be a mozgalom számára. Azonban mielőtt valamit tudtak volna csinálni, egy áruló fölfedte a tervet a rendőrség előtt. Szün Jat-szennek és a legtöbb résztvevőnek sikerült elmenekülni, de Lu Ko-tungot négy társával együtt elfogták és kivégezték. Ez 1895 októberében történt.

Szün Jat-szen Japánba menekült. Körülbelül akkor lett vége a Japán és Kína közti háborúnak, mely Koreáért folyt, s a japánok győzelmével végződött. Japán akkor mutatta meg először, hogy mire képes és hogy milyen hatalmas utat tett meg a modern berendezkedés felé. A kis állam legyőzte a számbelileg óriás fölényben levő Kínát.

Szün Jat-szen Japánban levágatta copfját és japáni módon öltözködött, mert ha fölfedezték volna kilétét, kiadhatták volna a kínai hatóságoknak. Kantonban ugyanis már vérdíjat tűztek ki a fejére.

Szün Jat-szen családja, szülei, felesége és gyermekei időközben a Hawai-szigetekre menekültek, ahol a legidősebb fiú, A-mi fogadta őket magához. Sőt, 1896 elején Szün Jat-szen maga is odament.

Honoluluiban továbbfolytatta propagandisztikus munkáját. Ott is megalakította társaságát, melyet Hong Csung Huejnek, Nagy kínai társaságnak nevezett el. Ebben már sok előadást tartott, bejárta a szigeteket s mindenütt lelkesedéssel fogadták eszméjét, a kínai forradalom előkészítését. A Hawai-szigeteken mintegy 6000 dollárt gyűjtött erre a célra.

Félévi ottani tartózkodás után áthajózott az Egyesült Államokba, majd Angliába. Mindenütt felvilágosító és terveit propagáló előadást tartott honfitársai előtt. Nagyon kellett vigyáznia, mert már figyeltek működésére és jól tudta, mi vár rá, ha egyszer a kínai hatóságok elfogják.

Ez kevés híja, hogy meg nem történt Londonban. 1896 szeptemberében érkezett oda s volt mesterének, dr. Cantlienek vendége volt. Egy alkalommal az utcán sétált s találkozott egy honfitársával. Ez lakására hívta azzal, hogy valami fontos dolgot akar neki mutatni. Közben egy másik kínai is csatlakozott hozzájuk. Ezek egy házba tessékelték be Szün Jat-szen-t. Kisült, hogy az a kínai követség háza volt. Azonnal bezárták az ajtót s Szün Jat-szen fogoly volt. Mint örület akarták egy kínai hajóra hurcolni s hazaszállítani. Persze, otthon aztán válogatott kínzások között végezték volna ki.

Szün Jat-szen kétségbeesztő helyzetben volt. Az ablakon próbált cédulát kidobni, hogy a járőrelők figyelmét fölkeltse. Ez nem sikerült, sőt a követség egyik alkalmazottja találta meg a levelet, mire az ablakokat beszögezték. Végre egyik alkalmazott felesége értesítette dr. Cantliet az elfogatásról. Az illető alkalmazottat emiatt el is bocsátották állásából s később Szün Jat-szen, mikor jobb helyzetbe jutott, mintegy 5000 dollárnyi összeget küldött neki kárpótlásul.

Dr. Cantlie már egyébként is gyanút fogott, mert vendége szó nélkül eltűnt, s pár nappal később kínaiak jártak nála, akik Szün Jat-szen iratait kérték. Persze az óvatos orvos nem adta ki azokat az ismeretleneknek. Először a rendőrséghez fordult, de ott túl fantasztikusnak tartották szavait. Ekkor a külügyminisztériumban tett lépéseket s Lord Salis-

bury kiszabadította a foglyot. Éppen jókor, mert a következő nap akarták hajóra vinni. Az eset igen nagy port vert föl, az újságok sokat írtak róla. Arra mindenesetre jó volt, hogy a mandzsu kormányzatot hirhedtē, Szün Jat-szent pedig híressé tegye. Úgy szerepelt a fiatal forradalmár, mint egy valóságos szabadsághős.

Szün Jat-szen nemsokára elhagyta Londont s Európa nagyobb városait nézte meg, majd a Szezen át Szingapurba utazott, ahol nagy kínai kolónia volt. Híre már megelőzte, előadásait sokan látogatták és nagy összegeket ajánlottak fel a forradalom céljaira.

Szingapur után Japánba tette át székhelyét. Itt azonban egy Nakamura nevű japán ellopta tőle a Szingapurban gyűjtött összeget. Vissza kellett oda mennie s újabb adományokkal tért vissza Japánba. Később Kínába kelt át, ahol nagy propagandát fejtett ki. De áruhában járt, hol kulinak, hol munkásnak öltözködött vagy pedig japánnak adta ki magát. Igen óvatosnak kellett lennie, mert nagy vérdíj volt a fejére kitűzve.

Kínában különben ebben az időben szintén némi reformmozgalom volt észlelhető. Kang Jou-vejnek, a reformmozgalom vezetőjének sikerült megnyernie terveihez a fiatal császárt, Kuang Szü-t. A japán-kínai háború következményei ugyanis igen nyomasztólag hatottak egész Kínára. Mindenki érezte a reformok szükségességét. Egy ideig győztek is a reformátorok, de az anyakirálynő, Cu Hszi, aki a reformoktól féltette hatalmát, közbelépett s Juan Si-kháj, a későbbi diktátor segítségével elfogatta a császárt, a reformátorok nagyrészét pedig kivégeztette.

Szün Jat-szen ekkor jónak látta az Egyesült Államokba tenni át székhelyét. San Franciscoban szintén nagy kínai telep volt. Itt Szün Jat-szen erős propagandát fejtett ki, sőt tanítványainak és híveinek katonai kiképzést is adott.

Szün Jat-szen eszméi egyre tisztultabbak lettek s egyre jobban látta, mit kell tennie. A forradalom segítségével másf akart elérni, mint az addigi forradalmak. A sikerült mozgalmaknak az eredménye addig csak az volt, hogy más lett az úr a nép fölött, de a kormányzat iránya nem változott. Szün Jat-szen más kormányzati rendszer megvalósítását hirdette. Modern Kínát akart s elsősorban azt kívánta elérni, hogy a mandzsukat távolítsák el Kína közéletéből, mert nem tartotta igazságosnak, hogy a mintegy 5 millió mandzsu uralkodjék majdnem tízszer annyi kínai fölött. Nehéz volt a munkája, mert a lakosság 90 százaléka analfabéta lévén, szinte lehetetlen volt az írás révén hozzájuk férközni. A közlekedési eszközök is a legprimitívebbek voltak, hetekig tartott míg el lehetett jutni Kína egyik részéből a másikba. Mindez az egységes fellépés sikerét gátolta. Legfőbb baj azonban a nemzeti önértzet hiánya volt. A hosszú idegen uralom kiölte ezt a kínaiakból. Ezt kellett tehát fölébreszteni. Embertőlöttinek látszott a munka, de Szün Jat-szent nem csüggesztették el a kezdet nehézségei.¹⁾

Kínában, 1900-ban nagy esemény zajlott le: a boxerlázadás. A mandzsu-dinasztia minden baj okául az idegeneket akarta beállítani. Az anyakirályné a titkos társaságokkal szövetkezett s ezek nyíltan az idegenek ellen fordultak. Az egyesült külföldi csapatok megkezdték a támadást. Pekingben a német követet a boxerek lemészárolták és a többi követtség ellen is megkezdték a nyílt harcot. A külföldiek csapatai azonban

¹ H. B. Restarick, 80 o.

benyomultak Pekingbe s felszabadították az ostromlott követségeket. A tárgyalások eredményeképpen a kínaiakat többek között mintegy 2 milliárd pengő hadisarc fizetésére kötelezték.

A boxerlázadás következményei még jobban fokozták a mandzsuralkodóház elleni gyűlöletet, mert a dinasztia tehetetlenségében látták Kína megaláztatásának főokát.

Szün Jat-szen a zavaros időben külföldön tartózkodott és újabb felkelés előkészítésével foglalkozott. Szingapur, Jokohama, San Francisco voltak az állomásai. Pénzt gyűjtött és fegyvereket vásárolt. Még bankjegyeket is bocsátott ki 10 dollár értékben s azt ígérte benne, hogy a megalakuló köztársaság fogja azt majd aranyban visszafizetni. Erre a bizonytalan ígéretre is sokan adakoztak, de nemcsak kínaiak, hanem idegenek is.

Az új mozgalom Kantonból indult ki. A fontosabb épületeket akarták elfoglalni. De a forradalmárok száma csak mintegy 600 volt. Azt remélték, hogy kellő pillanatban a nép hozzájuk fog csatlakozni. Azonban csalódtak, mert a hatóság megint előbb tudta meg a dolgot. Nagy csapat katonaságot küldött ellenük, mely szétszórta őket. Szün -Jat-szennek azonban megint sikerült elmenekülnie.

Japánban tartózkodott egy ideig. A sikertelenségek nem tántorították el. Bejárja Japán, Amerika, Nagy-Britannia kínaiak lakta részeit. A nemzeti érzést igyekszik honfitársaiban fölkelteni. A japániak példáját idézte, akik pár évtizede még ugyanott tartottak, ahol a kínaiak s már megmutatták, mit tudnak. Mindez hazafiságuk eredménye, állította Szün Jat-szen. Az idegenek ezt kiölték a kínaiakból. El kell tehát távolítani az idegeneket, hogy a kínai úr lehessen hazájában.

Az újabb, immár a harmadik forradalmi mozgalom megszervezése is tovább folyt. Ezuttal gondosabban készítette elő Szün Jat-szen a megmozdulást. A forradalom kitörésére 1904 őszén került sor. A résztvevők Hong-kong-ból indultak ki. A forradalom vezérkara már áthajózott Kantonba s odavárta a közkatonákat is. Úgy állapotok meg, hogy a pár ezer főből álló csapatot, csoportonként fogják átszállítani Kantonba, azután fegyverzik fel őket. Először a középületeket foglalják el. Az első sikerre azután az egész tartományban kitértek volna a fölkelés zászlaját.

Azonban megint baj történt. A fegyvereket szintén hajón szállították át. A ládák úgy szerepeltek, mintha cement lenne bennük. Egyik láda azonban rakodás közben összetört s fegyverek kerültek elő belőle. A hatóságok intézkedésére erre a többi ládát is felbontották s az egész küldemény a rendőrség kezébe került. A Hong-kong-ból szállított első csoport forradalmár, mintegy 300 ember is megérkezett, de senki sem várta őket, mert kiderült, hogy a fegyverek szállítását már fölfedezték s menekült, ki merre tudott. A tanácstalanul várakozó embereket a rendőrség elfogatta, s legnagyobb részüket kivégeztette. Sok ártatlan ember halt meg, de a hatóságok ezzel nem törődtek, azt remélték, hogy a vezetők is a kivégzettek között lesznek.

A forradalmároknak nagyrésze azonban szerencsésen Hong-kongban maradt s csakhamar odaérkezett Szün Jat-szen is. Egyik fiatal barátjával női ruhában jutott ki Kantonból. Barátainak és híveinek tudomására hozta az újabb kudarcot, de kijelentette, nem tesz le arról a reményről, hogy egyszer mégis sikerül a forradalmat sikerre vezetni.

A harmadik szerencsétlen kísérlet után Szingapurba ment át Szün

Jat-szen. A kínai hatóságok ekkor már mintegy 2 millió pengőt kitevő összeget tűztek ki fejére s szinte csodálatos, hogy mégsem tudták elfogni. Három évig dolgozott az újabb forradalmi mozgalom előkészítésén. A mandzsú-dinasztia elpusztítása olyan elv lett számára, mint Catonak Carthago lerombolása. Bár látszólag a dinasztia megjavult. Nem ugyan Szün Jat-szen mozgalmának a hatására, hanem inkább az orosz-japán háború eredménye miatt. Most már a mandzsú-uralkodóház is világosan látta, hogy a modern nyugati újítások elfogadása és bevezetése az egyetlen, ami még megállítja a birodalom felbomlását.

Bizottságokat küldtek ki a nyugati viszonyok tanulmányozására, igyekeztek újításokat bevezetni a hadseregbe, tengerészetbe, a közigazgatásba, a nevelésügybe. Mindezek azonban csak látszatreformok voltak, egy csepp a tengerben. Szün Jat-szen nem hitt a mandzsuk megtérésének őszinteségében, tovább folytatta hát az újabb forradalmi kísérlet előkészítését. A dolog 1907-ben ért meg a döntésre. Ezuttal Ton-king-ből, francia területről indították meg a fölkelést. Szün egyik barátja mesélte el, hogy mikor hajón az összeesküvés helye felé tartott, folyton félni kellett, hogy felfedezik kilétüket. A hajó kínai volt. Útközben váratlanul kínai ellenőrző-hajóval találtakoztak s egy admirális szállt az összeesküvőkkel megrakott hajóra. Mikor a magasrangú tengerésztiszt Szün Jat-szen barátja felé tartott, ez abban a hiszemben volt, hogy valaki elárulta őket s az admirális le akarja most az egész társaságot tartóztatni. Rémületében szívére tette kezét, mire az admirális hasonlóképpen csinált. Akkor jutott Szün Jat-szen barátjának eszébe, hogy önkéntelenül is az összeesküvők megállapított jelét alkalmazta s az admirális feleletéből látta, hogy ő is az összeesküvőkhöz tartozik. Mikor ezt a dolgot Hanoj-ba érkeztek elmondotta barátjának, Szün Jat-szen megerősítette a dolgot, s kijelentette, hogy a hadsereg sok tagja rokonszenvez a felkeléssel, csak az első sikeres megmozdulást várják, hogy csatlakozzanak.

(Folytatjuk)

Megeri József

IRODALOM

SCHENK JAKAB: *Magyar sólymásmadárnevek. I. Turul—Zongor—Kerecsen*. Különlenyomat az Aquila XLII—XLVI. kt. 1935—38. 267—348 old. 1 színes táblával, 4 szövegábrával, 1 térképpel. Bpest, 1939. M. Kir. Áll. Nyomda.

A magyar őstörténeti kutatás Szabó Károly első kísérlete (1862) óta többször, sőt gyakran megpróbálkozott a *Turul* madár faji azonosításával. Kétségtelen, hogy a *Turul* igen előkelő helyet foglal el őstörténeti kuffőinkben és nemzeti hagyományainkban. Annál inkább fontos, hogy végre tisztán lássunk ebben a kérdésben is. Vönöczky-Schenk Jakab, évek szorgos és kimerítő forráskutatásával és feldolgozásával igen nagyjelentőségű eredményt ért el. A kutatóknak közel 80 évi meddő kísérletezése után sikerült neki a *Turul*-t a *Falco rusticolus altaicus Menzb.* fajjal, azaz az Altaj-hegység havasi sólymával azonosítani. Ezek után haldogan fogadjuk el Schenk javaslatát, hogy a kérdéses madárfajt a jövőben a magyar irodalomban *turulsólyomnak* nevezzük. —Bebizonyítja továbbá, hogy a *Zongor* és *Kerecsen* nevek egyazon madárfaj, a sarki sólyom megnevezésére szolgáltak.

Vönöczky-Schenk műve külön-külön tárgyalja mindhárom madárnevet. Feladatát a legszigorúbb tudományos módszerrel és tárgyilagos-sággal oldja meg, *a madártani kutatás síkján*. Idevonatkozó anyaga és fejtegetései három részre oszthatók: 1) közli a gondosan felkutatott, vagy összegyűjtött kutfők adatait; 2) kritikai seregszematát tart az eddigi vonatkozó (nyelvészeti és történeti) kutatások tudományos eredményén; 3) szigorúan madártani és madárföldrajzi alapon megállapítja a végső eredményt. Dolgozatának ez a túlnyomó része és annak dicséretére, méltatására nem lehet eléggé elismerő szavakat találni. Köszönjük a tudós szerzőnek az egész magyarság nevében ezt a pompás ajándékot, hogy krónikáink két legendás madarát, a Turult és a Kerecsent ilyen biztosan sikerült azonosítania.

Bizonyára visszhangra talál a kiváló szerzőnek az az óhaja is, hogy merőben elhibázott turulábrázolásainkat (pl. a budai Várban) idővel cseréljék ki. Nem méltó a magyar nemzethez, hogy dögevő keselyüként testesítsék meg a bronz „Turult“, amikor az magánál sokkal testesebb madarakra, pl. hattyukra vadászó, kiválóan bátor sólymásmadár!

Néhány oldalt a szerző — annak előrebocsátásával, hogy nem tartja magát illetékesnek őstörténeti kérdésekben döntően nyilatkozni — a magyarság vándorútja megvilágításának szentel. Megérzik ezen a pár oldalon, hogy a dolgozat 1934—35 táján készülhetett, mert az idevonatkozó legújabb eredményeket, amelyek nem kis mértékben elősegíthették volna a szerzőt munkájában, nem használta fel. Különösen áll ez a 314—315 oldalon közölt szittyaföldi elmélkedésekre.¹⁾ „Turul-ország“ — „Kerecsen-ország“ — „Fehérszarvas-Hon“, mint a vándorló és kialakulóban lévő magyarság állomásai eléggé tisztázatlan s különösen időrendileg nehezen elfogadható fogalmak. Emellett már itt fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy a magyar Csodaszarvasnak, azaz Hunor és Magor fehér szarvasának a kelet-sibériai fehér szarvasokkal (v. ö. 320 old.) *semminemű kapcsolata nincs*.

Mindamellet, ha a tudós szerzőnek ezek a nem szakmabeli megjegyzései, egyéni észrevételei hagynak is kívánnivalót hátra, eredeti gondolatokban, új ötletekben, értékes szempontokban nem szűkölködnek s így a további őstörténeti kutatásnak minden bizonnyal — ha közvetve is — hasznára válnak. Schenk műve bizonyára minden időkre egyik igen értékes ékköve marad őstörténeti vonatkozású irodalmunknak és kívánatosnak tartjuk, hogy madártani kutatásainak hasonló vonatkozású további eredményeit is mielőbb tegye közkinccsé a szerző.

Bendefy László

LIGETI LAJOS: *Az ismeretlen Belső-Ázsia*. Bp. 1940. 360 l. Athenaeum. (Sok képpel). Belső-Ázsia az a roppant hegységek falával védett, alig járható, sivatagokkal megszagott terület, amelyről évszázadokon át hoztak titokzatos híreket az utazók, kalmárok, szerzetesek, tudósok, de mélyebb titkai a nyugati emberiség előtt alig egy fél évszázad óta tárulnak fel. Tarka népcsoportok, ősrégi kultúrák gyűjtömedencéje s történelmi rengések idején nagy népvándorlások elindítója. Innét indultak el azok a népek és törzsek is, amelyekkel a pogány magyarság őshazáiban érintkezésbe került, amelyekkel együtt élt, vagy élet-halál-

¹ V. ö. *Bendefy*: Anonymus és Kézai Simon mester Schythiája. Földr. Közl. 1938. évf. 201—235. old. Bpest.

harcot vívott. Ezért a magyar olvasó számára kétszeresen érdekes ez a turáni vonatkozású irodalmunkban is újnak mondható kép, amelyet Ligeti Lajos könyvében találunk, hiszen megadja kulcsát annak az ázsiai műveltségnek, melyet népünk még a honfoglalás után is, egészen a kereszténység felvételéig megőrzött.

Az avatatlan olvasó — csak a címét látván —, gyanúsán lapozgat a könyvben: hogyan, miért lenne „ismeretlen“ Belső-Ázsia, mikor a Marco Polok, Montecorvinok, Körösi Csomák, Sven Hedinek és Stein Aurélok egész légiója dolgozott és dolgozik évszázadok óta ennek az óriási területnek feltárásán! Ez igaz is, Belső-Ázsiát a szorgalmas és hős kutatók földrajzilag, *nagy vonásokban* valóban annyira feltárták, hogy elmondhatjuk, általánosságban ismerjük is azt. De ez az ismeret csak arra jó, hogy megismertessen bennünket azoknak a problémáknak, kérdésösszleteknek seregével, amelyeket éppen az eddigi kutatások vetettek fölszínre. Földrajzi, földtani, néprajzi téren is sok feladat vár még a részletkutatókra, de mennyivel több a tennivaló a nyelvészeti és történeti kutatások terén! Ezek a problémák, ezeknek a kutatásoknak története és mai állása valóban ismeretlen a nagyközönség előtt! Ezekkel foglalkozik Ligeti könyvének második fele. És az első?

Műve első felét — ahogy a tárgyi igazság megköveteli — azoknak a kutatóknak juttatja, akik az elsőség jogán jóval az európaiak előtt járnak! Hisz a kínai felderítő katonai küldöttségek még a Krisztus születése előtti századokban hatoltak be kelet felől Belső-Ázsiába, a bizánci császár követe, Zermachos pedig Kr. u. 568-ban kelt útjára. Ugyanebben az időtájban már a kínai buddhista zarándokok is látogatják Belső-Ázsián át Indiát. Ligeti könyve Hiüan-cang szerzetest (VII. sz.) követi nyomon. Ezután — nagy ugrással — a XIII. századba jutunk és Piano da Carpino ferences szerzetes, pápai követ utazásával ismerkedünk meg, de nem azért, hogy az ázsiai explorátoroknak búcsút mondjunk. A következő fejezet Cs'ang-cs'unnak, a híres kínai taoista bölcsnek utazását beszéli el Dzsingiz khán táborába (1220).

Az arab utazók közül Ibn Batutával foglalkozik bővebben a VII. fejezetben, de ugyanítt beszámol a tudós szerző a legújabban felfedezett perzsa földrajzi munkáról, a Hududulálam-ról és annak ősi magyar vonatkozásairól is. Ezzel le is zárul a mű első fele s a következőkben már csakis a nyugati tudósok, utazók és felfedezők eredményeit ismerteti.

A távoli világ, Európa ismeret- és hatalmi körébe vonásának menetrendje mindenkor az volt, hogy először megjelentek a hittérítők, azután a kereskedők, végül a katonák. Ez volt az eset Belső-Ázsiában is. Természetes tehát, hogy bőséges ismertetést találunk Ligeti könyvében azokról a hittérítés jegyében folyt utazásokról, amelyeknek jezsuita, lazarista stb. szerzetesek voltak a hősei, majd Przsevalszkij és Sven Hedinek korszakos utazásainak eredményeivel ismerkedünk meg. Külön fejezet számol be Belső-Ázsia magyar kutatóiról Körösi Csoma Sándortól Prinzig Gyuláig.

A legérdekesebb fejezetek egyike az Orkhon és a Jeniszej partján talált feliratos kövekről számol be, majd bőséges ismertetést kapunk keleti Turkesztán, a Tarim-medence ősi életéről az újabb angol, francia, német és japáni kutatások eredményeinek alapján. A nagyközönségnek bizonyára merőben új mindaz, amit a szerző Tibet ősi történetére vonatkozóan ad elő.

Már szorosabban közelebről érintenek bennünket a munka utolsó fejezetei. Ezekben szól Ligeti a keresztény tatárokról és Johannes presbiter legendájáról, a tangut birodalomról, Kozlov korszakos felfedezéseiről, az ősi sátorospásztor-fejedelmek temetkezési szertartásáról, a kurgánok (tumulusok, kunhalmok) szerkezetéről és rendeltetéséről stb., illetve az utolsóban Belső-Ázsia és a magyar őstörténet kapcsolatairól. Ebben a fejezetben, amely egykülönbön inkább csak a különböző elméletek és feltevések kritikai ismertetésére szorítkozik, igen sok a „ha” és a „de”, azonban ezt a magyar őstörténet mai állása hozza magával.

Végeredményben Ligeti Lajos, az európai híru nyelvész és kutató, egyike a ma élő legnagyobb Ázsia-ismerőknek. Roppant tudással, de színes és vonzó írói eszközökkel festette meg Belső-Ázsia megismerésének történetét. A keleti nyelvek ismerete lehetővé teszi számára, hogy ne csak az ismert nyugati forrásokat, hanem a keleti, elsősorban kínai híradásokat is felhasználhassa. Ugyanily izgalmasan érdekes könyvének második fele, mely a legújabb évtizedek ásatásairól számol be, hiszen az archeológiai kutatások eredménye, a romvárosok feltárása jelentőségében versenyez Babilon és Ninive romjainak felfedezésével, sőt magyar szempontból azoknál sokkal nagyobb jelentőségű. Gazdag és érdekes könyvet vesz itt kezébe a világ és a mult titkaira kíváncsi olvasó és különös nagy lelki élvezete lesz annak, aki a magyar előidők homályában, népünk ködbevesző multjában keres tájékozódást. Elmondhatjuk, hogy ilyen alapos munka, ilyen tudós szerzőtől, ilyen élvezetes, zamatos magyar nyelven, ennyire közérthető és gyönyörködtető formában még nem jelent meg nálunk. Boldogok lennénk, ha tudósaink el tudnák sajátítani ezt a stílust, ezt a nyelvet, amellyel Ligeti Lajos kincses tudását hímes magyar köntösbe öltöztette!

Bendefy László

ZAJTI FERENC: *Magyar évezredek.* (Skyta—hún—magyar fajazonosság) Budapest, 1939. 444 oldal. 300 kép, sok melléklet és térkép. (Szerző kiad.) Kétségtelen, hogy a magyar őstörténet ma elfogadott vagy inkább uralkodó álláspontjának nem egy gyenge pontja van. Legkirívóbb ezek között maga az eredet kérdése. Nyelvészeink egyöntetűen azt vallják, hogy a magyar nyelv alapeleme finn-ugor gyökéretű s szerintük a magyarság legősibb őseit, a Hóman által *előmagyaroknak* nevezett népet is a békés, gyűjtögető életmódot folytató északuralvidéki, finn-ugor népek között kell keresnünk. Ezzel szemben egész sereg érv sorakozik fel akár ennek a tételnek cáfolására, akár annak a bizonyítására, hogy a magyarság ősei a legősibb korban is csakis harcias lovas néphez tartozhattak, nevezetesen — az arab-perzsa kuttók szerint — a türk népek családjába. *Zichy István* legutóbbi munkájában¹⁾ már hajlandónak mutatkozott helyt adni ennek az álláspontnak.

Túljutottunk már a hun-magyar azonosság kérdésének vitatásán is. *Hóman Bálint* ismeretes, nagy művével²⁾ a hun-magyar azonosságot véglegesen elintézett kérdésnek vehetjük. A magyarság tehát kétségtelenül részese volt a hun népek közösségének, sőt talán egyenes leszármazottja a névadó és uralkodó hun népnek, de a hun-magyar kapcsolatok pontos mérvét és történeti fejlődését még ma sem ismerjük.

Ugyanezt mondhatjuk el a szkithun azonosságról is. Még az sem

¹ Ismertetését l. Turán, 1939. VI. füzet, 144—146. old.

² *Hóman Bálint*: A magyar hun-hagyomány és hun-monda. 1925.

teljesen bizonyos, hogy a kínai krónikák hiung-nu néven emlegetett népe, az ú. n. ázsiai hunok azonosak a később Európába is megjelent hunokkal, az pedig, hogy a hun és az ókori történetírók szkíta népe azonos lett volna, valószínűnek látszó, de még kellőképen be nem bizonyított tény. Fogas kérdések ezek, sok elmélyedő kutatásra van ezen a téren szükség!

Az indiai kutatók — *Modi* professzorral az élükön — a szkíta-hun-magyar azonosság hívei. Zajti Ferenc, az ő tanítványuk, tehát könyvét erre az alapkőre, erre az alaptételre építi fel. A tételről megmondottuk véleményünket, most lássuk a könyvet.

Zajti műve, a nagyközönség széles köreinek készült népszerű munka. Nyelvezete eléggé gördülékeny, mondanivalóját világosan, magyarosan fejezi ki. Célja, hogy a szkíta-hun-magyar közös mult évezredeinek bemutatásával a mai magyarság öntudatát, nemzeti büszkeségét és életkedvét fokozza. Elvitathatatlanul meg is felel a mű ennek a kitűzött célnak, teljes mértékben. Itt le is teheném a tollat, mert ha a műnek eredeti rendeltetését nézzük, a dicséreten kívül mást nem is mondhatunk. Mikor volt nagyobb szükség nemzeti öntudatunk növelésére, ha nem napjainkban?! De van még egy-két hozzáfűzni valónk az érdeemes szerző munkájához.

Ez a tárgykör, amelyben Zajti műve mozog, eddig elhanyagolt területe volt a magyar őstörténeti kutatásnak és irodalomnak. Kár, hogy a munkában rendkívül kevés az utalás. Nem ártana összeállítani ennek a tárgykörnek eddigi (legalábbis a legfontosabb) bibliográfiáját. Erre a munkára Zajti Ferenc volna talán a leghivatottabb. De óvakodni kell attól, hogy ebbe a körbe napilapok cikkeit is bevonjuk. (L. pl. 23—28. oldalon.)

A műben kétségtelenül sok olyan értékes megjegyzésre, meglátásra találunk, amelyek feltétlenül gyarapítják, vagy tisztábbá teszik eddigi ismereteinket. Tehát vannak Zajti könyvének tudományosan használható megállapításai is. Hogy csak egyet említsek, a 77. lap előtti táblán tisztázza, hogy az esztergomi várkapornában feltárt dombormű részlet (egyik oszlopfőn), nem a „Jó és a Rossz harcát“ jeleníti meg, mint hit-ték, hanem Turán és Irán küzdelmét. Nagyon értékes részlete a munkának az a fejezet, amely a kaukázusvidéki magyarság tűzímádó voltáról és a kameni babák ivóedénykéjéről beszél. Nem egy homályos részletet tisztáz itt a szerző erre a kérdésösszletre vonatkozóan. A példákat még lehetne sorolnunk, de az egész munka annyi ilyen komoly kérdést vet fel, ill. visz közelebb a megoldáshoz, hogy ilyen rövid ismertetés keretében lehetetlen minden részletkérdésre kitérnünk.

Néhány elvi és módszertani hibára csak a jövőbeni okulásul akarunk rámutatni. Teljesen téves elgondolású és megtévesztő a 244. és 245. lapon lévő gvaliori „hún“ és a magyar Árpád fejedelem képének szembeállítás. Honszerző Árpád fejedelmünkről tudvalevően — sajnos — semmiféle kép, vagy egyéb ábrázolás sem maradt fenn. Képzelt-szülte képeket bizonyítékul, vagy összehasonlításként felhozni még népszerű munkában sem tartjuk helyesnek. A 192. old. táblája, az Elbrusz, de nem Madzsar városából nézve, mert onnét az alig-alig látszik s még ha néha napján látni is, kicsike, vakító fehér foltnak tűnik fel az. A következő tábla alírása is téves, mert az a kép nem Madzsar várost, hanem az egykori város romjainál megtelepülni készülő német és orosz telepések szekereit ábrázolja. Ugyanennek a képnek két kis részlete

szerepel a legutolsó összesítő táblán. Ott magyarázó szövege azt a hiedelmet kelti, hogy a Kr. u. 528. évi állapotot szemlélhetjük. A 189. old. képe ugyancsak a madzsari telepések egyik majorját és a körüli szántókat, erdőket ábrázolja.

A 233. oldalon bemutatott kép (a Katalán atlasz egyik részletének) értelmezése is téves. Nem a „fajok harcáról“ van szó a képen, hanem Nagy Sándort ábrázolja az, amint erős végvárral elzárja Góg és Magóg elől az utat. Kétségtelenül kitérünk ez a képcske feliratából is. — Szó, ami szó, a képek magyarázó szövegére több gondot kellett volna a szerzőnek fordítania. Ezt nem azért említtem, mintha el akarnám terelni a könyv kétségtelen érdemeiről a figyelmet, csupán a tárgyi igazság kedvéért.

Sok lelkesedés, jóakarát, szorgos munka és hazaszeretet szülöttje ez a könyv. Olvassák el minél többen, hasznára lesz a magyar nemzetnek! De olvassák el a szakmabeliek is, mert sohasem szégyen az, ha egy-egy jó ötlettel mindennapos olvasmányaink közben gazdagodunk. Zajti Ferenc könyvében sok olyan gondolatot talál a szakember, amelyek megérdemlik, hogy a legtúzetesebben foglalkozzunk velük!

Hogy ez a kérdés többeket is foglalkoztatott, arra bizonyíték, KÉZDI VASÁRHELYI ZOLTÁN: *A magyarok útja Indiától Pannoniáig* c. munkája. (Budapest, 1939. — 184. l., 1 térkép, Szerző kiad. Stephaneum.) Szerzőjét ugyanazok a kérdések izgatják, mint Zajtit és sokakat az országban. Művén látszik az olvasottság, de érzik a kritika és a szakképzettség hiánya. — Magyarok és India: ez a tárgykör nehéz feladatok elé állít bennünket! Zajti a vátesek és táltosok elragadó lendületével ír róla és sok terménycsírát hint el a tárgykör töretlen ugarán, de most már valóban itt az idő, hogy ebben az irányban is meginduljon a tüzetes, részletes, tudományos kutatómunka. Bendefy László

KODÁLY ZOLTÁN: *A magyar népzene*. Budapest, 1937. Kir. M. Egy. Nyomda.

Kodály műve régóta érzett hiányt pótol. Mert népzenénk jellegzetességeit eddig még senki sem tárta fel ilyen összefoglaló módon. *Fabó Bertalan*: *A magyar népdal* (1908) c. könyve bőséges adatgyűjteménye mellett is elavult már megjelenése idejében. *Bartók Béla*: *Magyar népdal* című kiváló munkája is más természetű. Bartók műve elsősorban dallam-gyűjtemény. Bevezető értekezése szorosán csatlakozik a melodiárumhoz. Kodály csaknem minden oldalról megvilágítja népzenénket. A magyar népdal különböző rétegén átvezetve részletezi a gyermek-, regős- és siratóének jellegzetes vonásait. Megállapítása: leszűrt ítélet. Látszik, hogy munkája több évtizedes gyűjtő, kutató és könyvtári munka eredménye.

Elméleti alapul Kodály a rokon népek dalanyagát elemzi, s ennek nyomán kiindulva valósággal felássa népdalunk ősi rétegét. Mert amilyen a mai cseremis, csuvas, tatár, votják ének, olyan vagy ahhoz hasonló lehetett az ómagyar zene is. Kodály a magyar és cseremis énekben megleli a formai megegyezést. Az ereszkedő jellegű dallamkifejlődés elve otthonos nálunk is, meg a cseremis dalszerkezetben is. Az első két dallamsornak öt hanggal mélyebben való megisméltése jellemzi épúgy dalkészletünk tekintélyes részét, mint az eddig megismert cseremis nép-

muzsikának csaknem a felét. Kodály megállapítása szerint 400 énekből 192 mutatja ezt a formaképződést.

Nagy fontosságú még Kodály szerint: az azonos hangrendszer a turáni népek legtöbbszörének zenéjében. A félhangnélküli, ötfokú hangsorban gyökerezik mind az ó-magyar, mind az eddig ismert cseremiszi zene. Bár „kifejlődhetett az ötfokú hangrendszer is oly népeknél, melyek egymással való érintkezését bajos elképzelni: afrikai népek, északamerikai indiánok, kelták, kínaiak stb. De már a dallam-szerkezet, frazeológia, ritmus ily feltűnő, lényeges egyezése nem lehet véletlen. Itt már érintkezést vagy közös forrást kell feltenni. Ha ilyeneket találunk egyrészt a magyarságnál, másrészt annak a keleti népközösségnek a mai maradványainál, melyből egykor a magyarság kiszakadt: nem képzelhető el másképp, minthogy már a magyarság kiválása előtt is megvoltak az akkori közösségben.“

Kodály minden állítását zenei példával igazolja. Amikor a rokon népek zenéjével való kapcsolatunkat felfedi, mindig azonos záróhangra hoz egy magyar, s egy cseremiszi éneket. A két ének egymásutáni közlése meggyőző.

Nem haladhatunk el szótlánul tömör, világos, magyaros stílusa, kifejezőmódja mellett sem. Ennél szemléletesebben, jobb rendszerezéssel aligha lehetett volna feldolgozni a magyar népdal történeti tájképét.

Sonkoly István

JOHANNES LINNANKOSKI: *Menekülés*. Falusi történet. Finn eredetiből fordította: N. Sebestyén Irén. Bp. 1940. Athenaeum.

Johannes Linnankoski neve nem ismeretlen a magyar közönség előtt. *Dal a tűzpiros virágról* (Laulu tulipunaisesta kukasta) című regényének fordítása számos kiadást ért magyar nyelven, ami a hazai viszonyok között már magában véve is kellőképpen igazolja a szerző lebilincselő írásmódját és az átültető kivételes stílusérzékét. A magunk részéről csak örülhetünk annak, hogy a neves finnista — a *Menekülés* (Pakolaisia) kiváló átköltése révén — kedvező alkalmat nyújt a magyar olvasónak arra, hogy északi testvérnépünk őseréjű tehetségének sokrétű irodalmi működését újabb oldaláról is megismerhesse.

A *Menekülés* nehéz fajsúlyú munka: valóságos gyöngyszeme a mélyenszántó lélektani regényeknek. Élénk színekkel ecseteli a finn vidéki társadalom mindennapi külső életét és belső problémáit egy megdöbbenő falusi tragédia keretében. A megalázott fattyú-béresből első gazdává fölkapaszkodott Uutela bosszúért lihegő gögje és a költekező életmódja következtében lejtőre jutott Keskitalo kétségbeesett ravaszága indítja meg azt a görgeteget, amely nemcsak békés otthonokat temet el maga alá, hanem egy egész nemzetség lelki nyugalmát is fenekestül fölforgatja. Milyen következménye lehet annak, ha az alig felserdült fiatal leányt feleségül kényszerítik a roskadozó aggastyánhoz? Lelki rothadás, erkölcsi züllés és sanda képmutatás, amelynek feneketlen poshadtságát csak annál inkább fokozza és elmélyíti a két ellenlábás finn tartomány, a komor Häme és a dévaj Savo leleményes szembeállítás. A körülmények ismeretében aligha csodálhatjuk, hogy a földreszállt pokol kínzó lángjai közül végre is menekülni kényszerülnek a bűnösök és ártatlanok, hogy megmenthessék vagyoniukat, helyrehozhassák megtépázott becsületüket és csillapíthassák lelkiismeretük furdalását. De el tud-e az ember ön-

maga elől menekülni? Van-e a világnak olyan zuga, ahová nem hallatszik el a keserű önvád hangja? Jóvá lehet-e tenni az elkövetett sérelmeket? Van-e gyógyító ír a megbántott emberméltóság üszkösödő sebeire? Van-e mód a fölzaklatott lélek sikeres orvoslására, a megbolygatott világrend megbékéltetésére, a teljes bűnbocsánatra és a hátsógondolat nélküli kiengesztelődésre? Olyan kérdések ezek, amelyek méltán izgatják a vérbeli író és az elmélyedésre hajlamos olvasó képzeletét. A megoldás módja kétségtelenül sikerült is, mert Linnankoski mindig szakavatott kézzel nyúl hozzá a lélek titkainak boncolásához, amint *Ikuinen taistelu* (Örök küzdelem) című bibliai-tárgyú színműve is fényesen tanúsítja, amelyet — ha megjelenik valaha magyar fordításban — hálás feladat volna tüzetesen összevetni Madách halhatatlan remekével, *Az ember tragédiájával*.

N. Sebestyén Irén fordítási készsége — amelyet legutóbb Sillanpää Nobel-díjas regényének, a Siljának pompás magyar átírásában is módunk volt megcsodálni — ezúttal is derekas és elsőrangú munkát végzett. Magyaros, tömör és finom ötvözetű mondatai ritmusszerűen hullámszerűen és édes mámorba ringatják az olvasó lelkét. Remélhető és kívánatos, hogy e nemes tartalmú és ízléses kivitelű szép kis regény minél nagyobb számban találja meg a biztos utat minden jobb magyar család asztalára.

Faragó József

HEIMOTYÖ III. A „Heimotyö” (Néprokonsági Munka) 3. száma — amely a Finnugor Kultúrbizottság Finn Osztályának kiadásában kevéssel ezelőtt hagyta el a sajtót — elődeihez hasonlóan, sőt fokozott mértékben méltó a művelt közönség komoly érdeklődésére. A vonzó kiállítású kötet gazdag tartalmát kellőképpen érzékeltetik az alábbi tárgyi-lyagos megállapítások.

F. A. Heporauta cikke (A néprokonsági munka mai feladatai) egész sereg nagyjelentőségű és életrevaló ötletet pendít meg a három finnugor ország között fönnálló kulturális szerződések általános kereteinek kitöltésére. *Albert Hämäläinen* tanulmánya (A keleti finnszármazású népek kulturális munkásai) érdekes és gyakran meglepő adatokkal gyarapítja az Oroszország területén élő rokonnépek szellemi vezéreinek buzgólkodásáról való gyérszámú ismereteinket. *Kulai Sándor* nagy munkát kívánó beszámolója (A rokonnépek művelődési statisztikája) élénk világot vet a három nyugati testvérnemzet kulturális színvonalára. *F. A. Heporauta*, *L. A. Puntila* és *Väinö Musikka* írásai (A liv nép hajdan és most) tiszta képet nyújtanak a legkisebb finnugor kultúrnép dicső multjáról, mai kérdéseiről és legközelebbi jövőjének alakulásáról. *Mart Raud* ismertetése (Irodalmi híd Finnország és Észtország között) a finn és észt költészet kölcsönös kapcsolatairól értekezik. *Kulai Sándor* cikke (A néprokonsági munka kiszélesítésének lehetőségeiről) a rokonnépközi tevékenység eddig figyelmen kívül hagyott működési módjait és gyakorlati megvalósításukat fejtegeti.

A voltaképpeni tanulmányokat követő hivatalos közleményekből kellő áttekintést nyerünk a Finnugor Kultúrbizottság Finn Osztálya és a felügyelete alatt tevékenykedő szakosztályok, továbbá a finn-magyar és finn-észt vegyesbizottság munkásságáról és legközelebbi terveiről. A néprokonsági munka múltévi eseményeit bő beszámoló ismerteti. A finnnyelvű tanulmányokhoz rövid, de velős magyar és észt összefoglalók csatlakoznak.

Mindent összevetve a „Heimotyö“ érdemes szerkesztősége (*Matti Pesonen, F. A. Heparauta, Väinö Musikka, Antti Tulenheimo, K. S. Laurila, Yrjö Loimaranta, Kustaa Vilku, Lauri Hakulinen*) kiváló munkát végzett és mindenképpen rászolgált a rokonépek halábjára. A fínom papírra nyomott és szép fényképmásolatokkal díszített pompás kötet megszerzését és tüzetes tanulmányozását melegen ajánljuk olvasóink különös figyelmébe.

Faragó József

A TURÁNI TÁRSASÁG ÜGYEI

Közgyűlés. 1940 januárius hó 12-én. Elnök: dr. Cholnoky Jenő. Az elnök megnyitja a közgyűlést és üdvözli a megjelenteket. Az elnök kéri a számvizsgáló bizottságot, terjessze elő az 1938—39. évi költségvetési esztendő zárszámadásait. *Thegze-Gerber Ferenc* a számvizsgáló bizottság elnöke betérjeszti a zárószámadást. Ebből kiderül, hogy a Társaság pénzügyi egyensúlyát sikerült megtartani, sőt a 4850 pengőben előírányozott összes bevétellel szemben tényleg 5712 pengő 68 fillér folyt be, vagyis 862 pengő és 69 fillérrel több. A kiadások is emelkedtek ugyan, mert a 4850 pengőben előírányozott összes kiadással szemben 5561 pengő 84 fillér volt az összes tényleges kiadás, tehát 211 pengő 84 fillérrel többet fizettünk ki. Az 1939/40. évi költségvetési előírányzat rámutat arra, hogy az 1939. évi VII. t. c. az államháztartásban újból a naptári évvel megegyező költségvetési évet léptette életbe. Javasolja, hogy a Társaság költségvetését az államháztartás költségvetésével hozzuk összhangba. Ez szükségképpen maga után vonja, hogy az 1939. év második felére csonka költségvetést készítsünk. Ennek következtében a számvizsgáló bizottság az 1939. esztendő második félévi és az 1940. évi költségvetést e közgyűlésen együttesen terjeszti elő, az előírányzatot mind a bevételeknél, mind a kiadásoknál az 1940. évi költségvetésben 5190 pengőben, míg az 1939. év második felére előterjesztett költségvetésben az említett évi összeg 50%-ában, vagyis 2595 pengőben állapítottuk meg. A számvizsgáló bizottság elnöke a másfél évi költségvetést felolvassa, házipéldányát mellékeli a jegyzőkönyvhöz s kéri, hogy a m. kir. miniszterelnökség által jóváhagyandó 1939. második félévi s az 1940. évi költségvetés végrehajtásával a közgyűlés Társaságunk Elnökségét bizza meg. A költségvetés megállapításában tekintettel volt a számvizsgáló bizottság a Társaság pénzügyi teherbíró képességére, a tényleges szükségletekre és az éveken át szerzett tapasztalati adatokra. Az elnök a számvizsgáló bizottság elnökének: *Thegze-Gerber Ferencnek* és tagjainak *Podhorszky Vilmosnak* és *Kenézy Zoltánnak* lelkiismeretes munkájukért a legnagyobb elismeréssel adózik. Indítványára a közgyűlés a számvizsgáló bizottságának és a pénztárt kezelő igazgatónak, dr. *Gergelyffy Gábornak* a szokásos felmentvényt a legnagyobb elismeréssel megadja. *Virányi Elemér* főtitkár a Társaság szellemi működéséről tesz jelentést. Rámutat arra, hogy a Társaság szellemi munkásságáról pontos beszámoló olvasható a „Turán“ című folyóiratunk 1939. évi folyamában. A Társaság szellemi működésének hű tükre a Turán című folyóirat, amely 1939. év folyamán három füzetben jelent meg, 156 oldal, tehát majdnem tíz ív terjedelemben. Folytattuk a néprokonsági nyelvtanfolyamunkat,

amely az idén a XIV. évet érte el. A jelentkezett hallgatók száma a tavalyihoz viszonyítva mintegy 40%-os csökkenést mutat. Ennek oka a rendkívüli háborús viszonyokban és abban található, hogy országházi helyiségünk elvétele miatt csak nehézségekkel, a főváros áldozatkészségéből rendelkezésünkre bocsájtott egyik iskola tantermében kezdhettük meg a tanítást. Közli még a főtítkár, hogy 26 alapító, 16 tiszteletbeli, 190 törzs- és 157 rendes tagja van a Társaságnak, összesen 381, a tavalyi 375 taggal szemben. A Társaság életképessége érdekében a főtítkár kívánatosnak tartja, hogy az alapító és tiszteletbeli tagok számát igyekezzünk gyarapítani, továbbá megfelelő propagandával a törzs és rendes tagok számát is növeljük. Az elnök javasolja a közgyűlésnek, hogy a főtítkár jelentését vegye tudomásul és fejezzük ki neki munkásságáért jegyzőkönyvi köszönetünket. Kovács Karap Ernő dr. nagy elismeréssel szól a Turán című folyóirat mult évfolyamának értékességéről. Paikert Alajos a taglétszám ügyében mondottakkal kapcsolatban helyesli a főtítkár megállapításait s rámutat arra, hogy a Társaság alakulásakor a törzstagok számát 300-ban állapították meg. Kívánatos volna ezt a keretet új törzstagok választásával ismét betölteni. Bendefy László dr. szintén a Turán című folyóirat színvonalának emelkedését állapítja meg. Szívességből elkészítette az 1939. évfolyam tartalomjegyzékét és ennek alapján megállapította, hogy a munkatársak száma az előző évfolyamhoz képest 130%-kal emelkedett s összesen 32 szerző dolgozott. Az elnök közli, hogy a választmány egyharmadát alapszabályaink értelmében ki kellett sorolni. Kisorsolásra kerültek: Faragó József, vitéz Nagy Iván, Habán Jenő, báró Villani Lajos, Uhry Dezső, Megyeri József, Felvinczi Takács Zoltán, Szentgáli Antal, Vaszy Viktor, Kulin István. Az elnök javaslatára a közgyűlés hét régi tagot: Faragó Józsefet, vitéz Nagy Ivánt, Uhry Dezsőt, Megyeri Józsefet, Szentgáli Antalt, Vaszy Viktort és Kulin Istvánt, valamint három új tagot: dr. Mészáros Gyulát, dr. Ligeti Lajost és vitéz dr. Horváth Bélát három évi időtartamra választmányi taggá választotta meg. Az elnök indítványozza, hogy az elhúnyt tiszteletbeli elnökünk, dr. Darányi Kálmán ny. miniszterelnök helyére gróf *Teleki Pál* m. kir. miniszterelnököt válasszuk meg. Ugyancsak indítványozza, hogy a közgyűlés a Társaság tiszteleti tagjává válassza meg a következő Budapesten működő néprokonsági követeket: Rusen Esref Üneydin török, Kojiró Inoué japáni, H. E. Markus észt követet. A rokonnemzetek tudósai közül tiszteleti taggá ajánlja G. J. Ramstedt helsinki egyetemi tanárt, a kiváló uralaltáji összehasonlító nyelvészt, Otto Manninen egyetemi tanárt, a kiváló finn műfordítót, Petőfi és Arany alkotásainak finn nyelvre fordítóját, F. A. Heporautát a helsinki gyakorló gimnázium igazgatóját, a finnugor kultúrbizottság finn osztályának elnökét, továbbá A. Veiderma tallini női kereskedelmi iskolai igazgatót, a finnugor kultúrbizottság észt osztályának elnökét és Julius Mark tartui egyetemi tanárt, a finnugor összehasonlító nyelvtudomány kiváló észt művelőjét. — Gergelyffy Gábor dr. igazgató a Társaság pénzügyi helyzetéről tesz jelentést. Jelenlegi pénzállomány 2504 pengő 34 fillér. Ez az összeg a folyókiadások fedezésére elegendő. Közli továbbá az igazgató, hogy újév napján szokás szerint a Társaság nevében Paikert Alajos örökös tb. alapító elnök vezetésével küldöttség üdvözölte Fenséges Védnökünket, jókívánságaink tolmácsolását kifejezve, továbbá a Budapesten meghatalmazott turáni diplomatákat, így Finnország, Törökország, Japán, Bulgária és Észtország követeit. Az

elnök közli, hogy a Törökországban dúlt földrengés okozta valóságos nemzeti szerencsétlenség alkalmával a török követségen őszinte részvétünket fejeztük ki. A közgyűlés mély együttérzéssel vesz tudomást az elnökségnek e lépéséről.

Pekár Gyula emléke. 1940. évi augusztus hó 23-án megkoszorúztuk néhai nagy elnökünk, Pekár Gyula sírját a Kerepesi temetőben, áldozva emlékének és önzetlen munkásságának.

Bizalmas értekezletek. 1940. év folyamán három ízben volt Fenséges Védnökünk, József Ferenc kir. herceg elnökletével bizalmas értekezellet Cholnoky Jenő elnök lakásán. Időpontjuk január 22, április 1. és június 25. Az értekezleteken Társaságunk ügyvezetői és az esetről esetre meghívott állami hivatalos és illetékes tényezők vettek részt. Megbeszélésre kerültek a Társaság fontos ügyei, valamint a Turáni Társaság eszméinek a legszélesebb körökben való elterjesztése.

Választmány ülések. 1940 február 28. Elnök: dr. Cholnoky Jenő. Virányi Elemér dr. főtitkár nyelvtanfolyamunk második félévének megkezdését jelenti. Január hó 11-én dr. vitéz József Ferenc kir. herceg fővédnökségével és Onni Talas finn követ védnökségével Társaságunk támogatta a Rózsavölgyi-cég rendezésében megtartott finn hangversenyt. Ennek tiszta jövedelméből 720 pengőt a finn vöröskeresztnek juttattunk. Cholnoky Jenő dr. előadássorozatot hirdetett ezen a címen „A turáni gondolat tudományos alapjai“. A főtitkár felhívja a figyelmet arra, hogy a régi tagok közül sokan meghaltak, célszerűnek tartja új törzstagok megválasztását és rendes tagok szerzését. Gergelyffy Gábor jelentést tesz a pénzügyi helyzetről, mely szerint a kiadások és bevételek a költségvetési keretek között mozognak. Horváth Béla dr. a török-magyar diákcseré ügyében teendő intézkedéseket fejtegeti. A választmány dr. vitéz Horváth Bélát megkéri a VKM-hez intézendő beadvány megfogalmazására. Ennek gyors elintézését Paikert Alajos örökös tb. alapító elnök megígéri.

1940 április 19. Elnök: dr. Cholnoky Jenő. Gergelyffy Gábor dr. igazgató közli, hogy az államsegélynek 5000 pengőre való felemelését nem adják meg. Az elnök közli, hogy a japáni követ önmagyméltóságával történt megbeszélése alapján remélhető egy Japánt ismertető könyv összeállítása a japáni követ anyagi támogatásával. Gergelyffy Gábor dr. igazgató közli, hogy a Külügyi Társaság Ifjúsági Csoportja f. évi április hó 10-én d. u. 6 óra után a Turáni Társaság helyiségében ülést tartott. Az ajtót önhatalmúlag nyitották ki. Az esetről értesítettük a Külügyi Társaság elnökségét kérve, hogy máskor a Turáni Társaság tudta és engedélye nélkül az Ifjúsági Csoport ne tartson ülést helyiségünkben. Virányi Elemér dr. közli, hogy a nyelvtanfolyam második féléve április végével lezárult. Gergelyffy Gábor igazgató közli, hogy Fenséges Védnökünk óhajtására május hó folyamán serlegavató vacsorát rendezünk. Erre a rokon népek diplomáciai képviselőit is meghívjuk. Mezey István dr. javasolja Cholnoky Jenő dr. előadássorozatának kinyomatását és a vacsorán megjelenők közötti szétosztását. A választmány a javaslatot nagy örömmel veszi tudomásul.

1940 május 24. Virányi Elemér jelentést tesz a Társaság szellemi működéséről. Szükségesnek tartja a nyelvtanfolyamnak a jövő évre való folytatását és kibővítését. Cholnoky Jenő elnökünknek „A Turáni Társaság feladatai“ című füzetét, mely tavaszi előadássorozatának gondolat-

menetét tartalmazza, a serlegavató vacsorán megjelentek között szétosztottuk. Gergelyffy Gábor igazgató és Virányi Elemér főtitkár javasolja, hogy törzstagjaink állományát egészítsük ki s a következők megválasztását ajánlják: Áprily Lajos gimn. igazgató, Csüry Bálint dr. e. ny. r. tanár, vitéz Fraknóy József tanker. kir. főigazgató, Jakó Géza iparművész, tanár, Klemm Antal dr. egy. ny. r. tanár, Lukács György ny. miniszter, Párkányi Norbert gimn. igazgató, Sipos Lajos gimn. igazgató, Vásárhelyi Pál gimn. igazgató, Weöres Gyula dr. helsinki magyar lektor, Somogyi József, a Hopp Ferenc Keletázsiai Múzeum tisztviselője, Mediczky Andor dr. székesfővárosi fogalmazó, Mányoky Vilma leánygimn. tanárnő, Karafiáth Jenő főpolgármester. A választmány a javaslatot elfogadja. Gergelyffy Gábor dr. igazgató bejelenti, hogy a 4.000 pengő állami támogatást a Turáni Társaság megkapta. Közli, hogy a Magyar Irodalmi Társaságok Országos Szövetsége a könyvnapon sátrában szívesen árúsítja a Turáni Társaság kiadványait, 40% haszon ellenében. A török ifjak Magyarországon való neveltetése ügyében beadott előterjesztésünkre kedvező válasz érkezett. Végh Sándor hegedűművész közli ajánlatát, hogy a Sztambuli Zeneművészeti Iskola Igazgatója a török zenéről szeretne július hónapban előadást tartani. Ez az időpont azonban nem megfelelő. Végül beszámol a serlegavató vacsoráról, mely nagyon jól sikerült.

Serlegavató vacsora. A Turáni Társaság 1940 május 16-án a Szent Gellért-szálló Dunatermében serlegavató vacsorát rendezett. A serleget Csepreghy Béla kartársunk adományozta, amiért ezúton is a leghálásabb köszönetünket fejezzük ki. A magasszárnyalású serlegavató beszédet Fenséges Védnökünk, József Ferenc kir. herceg mondotta, melyre a japáni követ, Kojiro Inoué válaszolt. Szavait dr. Mezey István tolmácsolta. A megjelent előkelőségek között volt H. E. Markus észt követ, Kojiro Inoué japáni követ, Mahmud Omeri török követségi főtitkár, Saeff bolgár követségi titkár. A jól sikerült vacsorán szétosztottuk elnökünk, Cholnoky Jenő: A Turáni Társaság feladatai című értekezését, francia nyelvű kivonattal. Fenséges Védnökünk indítványozza, hogy a jól sikerült vacsora mintájára ezentúl minden évben rendezzünk serlegvacsorát, amelyen a turáni eszme egy-egy kiválóságáról mondjunk emlékbeszédet.

Társaságunk XIV. évi nyelvtanfolyama. Az 1939/40-ik tanévben a rokon nyelveket a Nagyatádi Szabó-u. 30. sz. alatti polgári fiúiskolában tanítottuk, a Székesfőváros és Ispanovits Sándor igazgató úr szíves engedélyével. A finn nyelvet kezdők és haladók részére Virányi Elemér, a török nyelvet Galánthay-Glock Tivadar, a japáni nyelvet Habán Jenő, majd Kovács György, a bolgár nyelvet Boikliev Dimo tanította. A második félév április végén, illetve május elején zárult szép eredménnyel. A következő XV. évi nyelvtanfolyamunkat ősszel a rendes időben ismét megtartjuk, előreláthatólag Társaságunk helyiségében.

Előadások, ünnepélyek. 1940 január hó 11. Hangverseny a finn vöröskereszt javára a pesti Vigadóban. Műsora: Sibelius: VII. szimfonia, Sibelius: Hegedűverseny, előadta Végh Sándor; Raitio: Hattyuk; Dalok, énekelté Basilides Mária, Klami: Karjalai rapszódia. Közreműködött a Budapesti Hangverseny-zenekar, Szabados Zádor vezényletével.

1940 február 9-én, március 1-én, március 8-án felolvasó ülést tartottunk. Mind a három alkalommal elnökünk dr. Cholnoky Jenő tartott előadást „A turáni gondolat tudományos alapjai” címmel.

1940 február hó 28-án Észtország nemzeti ünnepe alkalmából felolvasó ülés. Vikár Béla: Az első észtek Magyarországon, A. Kivikas: Túl a lápon. Elbeszélés. Fordította és felolvasta: Virányi Elemér, majd Bán Aladár zárószavai.

1940 április 12-én felolvasó ülés. Elnöki megnyitó, mondta Virányi Elemér; dr. Megyeri József: Szün Jat-szen szerepe Kína újjáépítésében; dr. Pogrányi-Nagy Félix: A turáni kérdés kutatása új utakon; zárószavak.

1940 április hó 19-én felolvasó ülés. Virányi Elemér elnöki megnyitója; Torbágyi Novák József Lajos: Ősvallásmaradványaink; dr. Weöres Gyula: A finn szabadságharcok; dr. Virányi Elemér: Az urali és volgai finnugor népek; zárószavak.

1940 május 3-án, Japán nemzeti ünnepe alkalmából felolvasó ülés. Cholnoky Jenő elnöki megnyitója. Isoyuki Hotta: Japán kulturális kapcsolata a külfölddel, Mécs Alajos: Az ősök tisztelete Japánban, Mezey István: zárószavak.

1940 május 16-án a Szent Gellért-szálló Duna-termében serleg-avató vacsora.

Kiss Adrienne

HÍREK

HALOTTAINK.

Kenyeres Balázs (1865—1940). A budapesti egyetem orvosprofesszora volt, a magyar egyetemi hallgatónak nemcsak oktatója, de atyai jóságú, bölcs és nemzeti szellemű vezére is. *Sasi Szabó József* ny. huszárezredes a Nemzeti Figyelő 1940. évi február 18-iki számában e találó sorokkal jellemzi: „Patinás magyar nevéhez méltó nagy magyar lélek... Barát a szó legnemesebb, ősturáni értelmében. Akiben nem lehet csalódni soha, mert mindig megértő, közvetlen, meleg és segíteni akaró, adni vágyó. Cselekvő vezére, apostola a magyar fajvédelemnek, csodásan ragyogó meteor a magyar élet egén, aki jött, világított és akinek fénye soha nem fog elhalványodni az igaz magyar lelkekben.”

Tahy László (1881—1940). Halálával nemcsak Társaságunk egyik tagját veszítettük el, hanem a magyar közélet nagytehetségű, munkás tagját is. Az önálló magyar diplomáciának egyik úttörője volt. Ankarai követ korában rendkívül sokat fáradozott, a török-magyar testvériség építésén. Kifűnően tudott törököül s ez volt egyik titka sikeres működésének. Idehaza, magas közjogi méltóságában, mint államtitkár, titkos tanácsos, a képviselőház alelnöke, Társaságunk ügyvezetésében számtalanszor tapasztaltuk hathatós támogatását. Emlékét kegyelettel őrizzük.

Csajthay Ferenc, Darkó Jenő, Fekete Lajos, Jankovich Béla, László-Várady Sándor, Majláth József gróf, Pekár Imre, Timkó Imre a Turáni Társaság „régí gárdájának” tagjai. Távozásukkal látjuk, mennyi értéktől foszt meg a könnyörtelen végzet s mily nehéz kötelességek elvégzése hárul a fiatalokra. Ismét Sasi Szabó József szavait idézzük: „Fiatal magyar véreim! Nincsen turáni átok, nincsenek 'Pató Pálok', de lesz hármas halom, négyes folyó, büszke, erős Magyarország, ha fiatalos hévvel, izzó hazaszeretettel, kötelességtudással, ernyedetlen munkakedvvel néztek a jövőbe. Álljon előttetek mindenkor példaképével Kenyeres Balázs nemes egyénisége, faj- és hazaszeretete!”

Hozzátehetjük: nemcsak Kenyeres Balázs, de valamennyi eltávozottunk szorgáljon példaképül az utókor számára.

VALTOZÁSOK A ROKONNEMZETEK DIPLOMACIAI TESTÜLETEIBEN

Bulgária. *Stoil Stoilov* budapesti bolgár követet belgrádi követté nevezték ki. Áprilisban hagyta el eddigi állomáshelyét. Búcsúztatásakor a Turáni Társaság és a Magyar Nemzeti Szövetség Magyar—Bolgár Bizottsága nevében *Galánthay-Glock Tivadar* intézett hozzá meleg szavakat. Bulgária egyik legkiválóbb fia volt, aki

sok barátot szerzett működésével mind magának, mind hazájának. Atyja tagja volt annak a bizottságnak, amely a mai cár edesatyját, a magyar vérségű *Coburg-Kohary Ferdinánd* gróftot meghívta a bolgár trónra. Sajnálattal válnak meg tőle, mert Magyarország őszinte barátja volt, s működésével sikeresen mozdította elő a magyar-bolgár kapcsolatok fejlődését. Utóda *Dimitri Tosev* rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. Eddig Milánóban teljesített főkonzuli szolgálatot. Az egykori tűzharcosra vall, hogy meghatalmazó levelének átnyújtása után, megkoszorúzza, ünnepélyes külsőségek között, a világháborús magyar hősök emlékkövét.

Észtország. *J. E. Markus*, aki mindössze félévig képviselhette az önálló Észtországot Magyarországon, folyó évi augusztus hónapban, barátai és tisztelői őszinte sajnálatára eltávozott. Ezzel kapcsolatban a magyar kormány megszüntette az észtországi m. kir. követséget, melynek vezetője a mindenkori finnországi m. kir. követ volt. Ugyancsak megszüntették a tallinni m. kir. tb. konzulátus működését is.

Finnország. *Dr. Onni Talas* finn követet, aki majdnem egy évtizedig képviselte hazánkban a finn testvérellamot, kormánya Rómába helyezte. Onni Talas érdemeinek súlyát az utókor fogja megmérni és értékelni. Nemzetünk lelkes, fáradhatatlan buzgóságú és őszinte barátját veszítettük el benne. Utóda, *Aarne Artturi Vuorimaa* rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, megbízólevelét július 8-án nyújtotta át kormányzóknak. — A kormányzó *dr. báró Villani Lajos* I. o. követségi tanácsost a helsinki követség vezetése alól felmentette s *dr. borsosháti Kuhl Lajost* rk. követi és megh. miniszteri cím adományozásával a helsinki m. kir. követség vezetésével megbízta.

ESEMÉNYEK A TESTVERALLAMOKBAN

Bulgária. III. Boris cár születés- és névnapja. A bolgár uralkodó születésnapján, január 30-án a budapesti bolgár templomban istentisztelet volt, amelyen *dr. Stoil Stoilov* követ vezetésével megjelentek a követség tagjai, a magyar hatóságok képviselői, valamint a bolgár kolónia tagjai. Névnapja alkalmával, május 16-án a Magyar Nemzeti Szövetség dísztermében a Magyar-Bolgár Bizottság ünnepséget rendezett. Az elnöki megnyitót *Galánthay-Glock Tivadar* mondotta, majd *Javoritzky Jenő* méltatta a kiváló uralkodó érdemeit. *Koltay Katafin* bolgár versek magyar fordítását szavalta. A jól sikertült ünnepséget a bolgár és magyar himnusz eléneklésével fejezték be.

A legmagasabb bolgár kitüntetés *Horthy Miklós kormányzó*nak. *Stoil Stoilov* bolgár követ és *Christó Bardarov* őrnagy, a bolgár király szárnysegéde f. évi március hóban átnyújtották kormányzóknak a *Szent Cyrill és Method-rend* jelvényeit, amelyeket a király szárnysegéde hozott Szófiából.

Bolgár-magyar kultüregyezmény. Július hó elején végződtek a magyar-bolgár kultüregyezményre vonatkozó tárgyalások, amelyeken magyar részről *Arnóthy-Jungerth Mihály* szófiai magyar követ és *Fehér Géza* tanár, bolgár részről pedig *Sarofov* külügyminisztériumi tanácsos és követ, valamint *Vassilev* közoktatásügyi tanácsos vettek részt.

Fogadás a szófiai magyar követségen. *Arnóthy-Jungerth Mihály* magyar követ a követség helyiségeiben július hónapban hangversennyel egybekötött fogadást rendezett. A műsoron magyar és bolgár dalok, operáriák szerepeltek, *Dorita Boneva* és *Szoboszlay Sándor* előadásában. Bolgár miniszterek, a diplomáciai testület tagjai, a bolgár irodalmi, művészi és társadalmi élet kiválóságai, valamint a szófiai magyar kolónia tagjai jelentek meg a fogadáson.

Bolgár könyv rólunk. *Vassilev Slavi* mérnök most rendezte sajtó alá „Magyarország nemzeti öntudata” című könyvet. A munka kiterjed hazánk történelmére, és jelenlegi sorskérdéseire.

Előadás a bolgár rádióban rólunk. *Vassilev Slavi* f. évi március 4-én a szófiai rádióban előadást tartott Magyarországról, különös tekintettel Budapest idegenforgalmi szerepére.

Bolgár-Magyar Egyesület Kassán. Április hónapban a Kassán élő háromszáz főnyi bolgár bekapcsolásával a Magyar Nemzetpolitikai Társaság kassai tagozatának keretében Bolgár-Magyar Egyesület alakult.

Az első bolgárnyelvű magyar nyelvtan. *Paunov Boris* szerkesztésében megjelent az első bolgárnyelvű magyar nyelvtan. A mai helyzetben hézagpótló ez a régóta nélkülözött munka. A nyelvtan kéziratát *Fehér Géza*, a Bulgáriában élő magyar egyetemi tanár vizsgálta meg.

Észtország. Fogadás az észti követségen. Február 22-én, *J. Markus* észti követ délutáni teán látta vendégül az észti nemzet barátait. A Turáni Társaságot a vezető-ség több tagja képviselte.

Petri Pál észti kiütitése. *Petri Pál* ny. államtitkárnak *J. Markus* észti követ február elején nyújtotta át a *Fehér Csillag-rend* nagykeresztjét. A magas érdemrendet *Petri Pál* a Magyar-Észt. Társaság elnöki székében kifejtett munkásságáért kapta.

Ünnepi hangverseny az észti nemzeti ünnep alkalmával. A Magyar-Észt Társaság Észtország függetlensége kivívásának évfordulója alkalmából február 24-én a Pátia-klub helyiségében ünnepi hangversenyt rendezett. A bevezető beszédet *Petri Pál* elnök mondotta, amelyre *J. Markus* észti követ felelt. „Az első észtek Magyarországon” címen érdekes előadást tartott *Vikár Béla. Lörintz Szuzsa, Mészáros Erzsébet* és *Fodor János* énekszámain kívül *Kónya Klára* szavalata, *ifj. Lányi Ernő* vezényletével a *Budai Beszkárt Férfikara*, továbbá *Albert Ferenc* hegedűjátéka szórakoztatta a megjelenteket.

A Magyar-Észt Társaság közgyűlése. Április 25-én tartotta a Magyar-Észt Társaság második közgyűlését. Ezen *Petri Pál* elnök, *Györke József* főtitkár, *vitéz Nagy Iván* úv. alelnök, *Borgó Andor*, a számvizsgáló bizottság elnöke és *Éber István* pénztáros hivatalos jelentéseit közölték. *Eyssen Tibor* az észti dalkultúráról szólott, *Eöry Kató* észti költemények fordításait szavalta. A magyar és észti himnuszt az *Egyetemi Énekkarok* énekelték.

Észt matiné az Uránia Filmszínházban. A Magyar-Észt Társaság az Iskolánküüli Népművelési Bizottsággal együtt május 24-én délben észti matinét rendezett. *Petri Pál* megnyitója után *vitéz Nagy Iván* „Rokonaink: az észtek” címmel vetített-képes előadást tartott. *Eva Liivak* hegedűművész nő észti szerzők műveit játszotta, *J. Markus* észti követ zárószavakat mondott. Ezután kultúrfilm bemutatása következett észti rokonaink népviseletéről, népművészetéről, iparáról és főkavadászatáról.

Észt nemzetvédelmi film bemutatása. Az Egyesült Női Tábor rendezésében megtartott Magyar Asszonykongresszus műsorán szerepelt március 12-én az észti nemzetvédelmi film bemutatása. Bevezetőt *Petri Pálné* mondott, míg a filmmel kapcsolatos magyarázó előadást *Mányoky Vilma* tartotta.

Március 15. Észtországban. A magyar nemzeti ünnepet idén Észtországban számos helyen ünnepelték. Az észti közoktatásügyi minisztérium rendeletére ugyanis az észti iskolák előjegyzési naptárában március 15 napját a magyar nemzeti ünnep megtartására jelölték meg. Ennek megfelelően idén, mint az elmúlt években is, az egész ország iskoláiban a nap jelentőségét méltató ünnepeket rendeztek. Ezek az ünnepek reggel, a tanítás megkezdésekor történnek. A műsor a következő: az igazgató megnyitója után egyházi karének következik, majd eléneklik vagy elszavalják a „Talpra magyar” észti fordítását. Egy-egy kijelölt tanár, vagy tanuló ismerteti Magyarországot. Befejezésül magyar költemények következnek, észti fordításban.

A tartui egyetemmel kapcsolatos Magyar intézet dr. *Fazekas József* magyar lektor kezdeményezésére a magyar nemzeti ünnep alkalmával ünnepélyt rendezett az Intézet helyiségében. Ezen megjelentek a magyarul tanuló egyetemi hallgatók, az egyetem magyarbarát körei, az egyetemi tanács képviselői, mintegy 60 jelenlevő. *Fazekas József* a magyar renaissance és humanizmus koráról tartott előadást, behatóan ismertette a nagy magyar király, *I. Mátyás* korát. Kitért arra, hogy Magyarországon most ünneplik a nagy uralkodó születésének 500. évfordulóját. *Oie Söster* úrnő *Mátyás királyról* szóló mondákat és adomákat olvasott fel. *P. Korp* egyetemi hallgató elszavalta *Petőfi*: „Talpra magyar” c. költeményét *K. E. Sööt* fordításában, *J. Viiret* egyetemi hallgató pedig a saját maga fordította *Ady* költeményekkel szerepelt. *J. Kajos* magyar evangélikus lelkész, aki tanulmányúton tartózkodott Észtországban, a napirendhez illeszkedő magyar verseket adott elő, *J. Viiret* közvetítésével. A tartalmas műsort *Fazekas József* zárószavai fejezték be. Ezután észti szokás szerint, teastély következett, amelyet magyar zeneszámok fűszereztek.

A tallini Észt-Finn-Magyar Egyesület is megünnepelte március 15-ét. Ünnepi beszédet *A. Veiderma* női kereskedelmi iskolai igazgató mondott, *Carmen Püü* hegedűművész nő és *A. Tamm* énekes nő művészi teljesítményükkel gyönyörködtették a megjelenteket. *K. E. Sööt*

Finnország. A Finnországra vonatkozó idei híryanagunkat anyagtorlódás miatt, valamint egységes kép nyújtása céljából, legközelebb megjelenő számunkban közöljük.

Japán. A 2600 éves japáni birodalom ünneplése Budapesten. A japáni állam idén ünnepelte fennállásának 2600. évfordulóját február 11-én. Ez alkalommal kormányzónk üdvözlő táviratot küldött Hirohito császárnak, aki arra megleghangú válaszal felelt. Az évfordulón a budapesti japáni császári követség a Royal Apolló filmszínházban d. é. 11 órákor ünnepséget rendezett. A megnyitót Koïro Inoué japáni követ mondotta, párhuzamot vonva a japáni és a magyar nemzet történelmi hivatása közt. Dr. vitéz József Ferenc kir. herceg és dr. Karafiáth Jenő Budapest főpolgármestere, üdvözlőszavakat mondtak. Szörényi Eva japáni verseket szavalt. Dr. vitéz Nagy Iván a „2600 éves Japán” címen tartott előadást. A két nemzet himnuszát a Zeneművészeti Főiskola énekkara énekelte, Ádám Jenő vezényletével. Japáni kultúrfilm előadása fejezte be a felemelő ünnepséget.

Japáni pályázat. A japáni császárság fennállásának 26. centennáriuma alkalmával a tokiói Kokusai Bunka Shinkokai pályázatot hirdetett. Ezen olyan munkák vehetnek részt, amelyek Japán és valamely külföldi ország között kialakult kapcsolatokról szólnak. A díjnyertesek ingyen utazhatnak Japánba. A pályaművek 8000 szóznál hosszabbak nem lehetnek, s szövegüket valamely világnyelven is mellékelni kell. A pályázatot szeptember 30-ig kell póstára adni.

Japáni katonafilm. A mukdeni csata évfordulóján, március 10-én, a japán katonai attasé meghívására a Royal Apolló filmszínházban előkelő közönség gyönyörködött egy japáni katonafilmben, amely a kínai-japáni háborúról készült, s különösen a Shang-hai körüli harcokat szemléltette.

Arany Toldija japánul. Metzger Watanabe Ferdinánd Arany János Toldi című remekművének fordításával bővítette eddigi műfordítói sikereit. Az izléses külsejű könyv első oldalán Arany János tollrajz-arcsképe japáni művész alkotása. Ajánlást dr. Shiratori Kurakicsi tokiói császári egyetemi tanár irt a könyvhöz.

Magyar előadások a tokiói rádióban. Ghika György tokiói magyar követ február 18-án a magyar-japáni kultúregyezmény jelentőségéről, Habán Jenő követségi sajtóelőadó pedig április 15-én a 2600 éves japáni birodalomról tartott előadást.

Japáni filmelőadás. Május 23-án a Magyar-Nippon Társaság és a Népművelési Bizottság az Uránia filmszínházban matiné keretében ismertette a japáni filmipar alkotásait. Közülük a Tokió-Szimfónia a távoli kelet természeti szépségeit tárta a nézők elé.

Törökország. Az Anatóliában pusztító földrengés áldozatainak megsegítésére Budapest székesfőváros 50.000 pengőt adományozott, a török-magyar testvéri együttérzés bizonyosságául.

Török filmmatiné. A Turáni Társaság elnökségének kérésére dr. Tagan Galidsám, a budapesti Néprajzi Múzeum tisztviseleje január 14-én délben az Uránia filmszínházban vetítettképes előadást tartott a régi és az új Törökországról. A bevezetést Társaságunk elnöke, Cholnoky Jenő mondotta. A baskir származású, magyarrá lett tudós előadásának tiszteletdíját az anatóliai földrengés károsultjainak segélyezésére ajánlotta.

Hibaigazítás. A Turán idei évfolyamának 47. lapján közölt vers 8. szakának 1. sorában belépek sajtóhiba, e helyett: belépek.

* * *

SZERKESZTŐI ÜZENET. Kérjük a néprokonsági egyesületeket, iskolákat, társadalmi egyesületeket, hogy néprokonsági vonatkozású működésükről meghívót vagy rövid jelentést küldjenek szerkesztőségünknek. A legkisebb adatot is megbecsüljük. Közlésével az utókornak teszünk hasznos szolgálatot.

ATURÁNI TÁRSASÁG

Védnöke:

vitéz dr. József Ferenc kir. herceg

Elnöke:

Dr. Cholnoky Jenő egyetemi ny. r. tanár

Alapító és örökös tiszteletbeli elnöke:

Paikert Alajos ny. államtitkár

Tiszteletbeli elnökei:

Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és köz-
oktatásügyi miniszter

Dr. Pataky Tibor államtitkár

Dr. Szily Kálmán államtitkár

Dr. Tahy László ny. államtitkár †

Dr. gróf Teleki Pál m. kir. miniszterelnök

Vig Albert ny. h. államtitkár

Vikár Béla ny. elnöki főtanácsos

Zsedényi Béla ny. h. államtitkár

Alelnökei:

Dr. Bán Aladár m. kir. kormányfőtanácsos
vitéz Galánthay Glock Tivadar ny. tá-
bornok

Kállay Ubul ny. főispán, a MABI alelnöke

Dr. Kovács-Karap Ernő ügyvéd

Dr. Marzsó Lajos m. kir. főgeológus

Dr. Mezey István ügyvéd, tb. japáni egye-
temi tanár

Dr. Pröhle Vilmos egyetemi ny. r. tanár

Igazgató:

Dr. Gergelyffy Gábor író

Ugyész:

Dr. Doros György ügyvéd

Főtítkár:

Dr. Virányi Elemér áll. gimn. tanár

Könyvtáros:

Dr. Bendefy László mérnök

A Számvizsgáló Bizottság:

Elnöke:

Dr. Thegze-Gerber Ferenc, a Legfőbb
Állami Számszék ny. tanácselnöke

Rendes tagjai:

Kenézy Zoltán, a Legfőbb Állami Szám-
szék ny. tanácselnöke

Podhorszky Vilmos, az országgyűlés ny.
számszéki főigazgatója

Póttagjai:

Réty Gyula MFTR tisztviselő

Vargyassy Márton számvevőségi főtaná-
csos

A Választmány rendes tagjai:

Balogh Andor ny. OTI vezérigazgató

Dr. Baranyai Zoltán miniszteri tanácsos

Dr. Bartucz Lajos egyetemi rk. tanár

Csepreghy Béla ny. dzsidáskapitány

vitéz Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy

Faragó József áll. gimn. tanár

Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár

vitéz dr. Horváth Béla székesfővárosi fő-
jegyző

Dr. Jalsoviczky Károly ny. államtitkár

Dr. Jeney Endre egyetemi ny. r. tanár

Koritsánszky Ottó a Gyógyszerész-Szö-
vetség elnöke

Kulin István okl. mezőgazda

özv. dr. Kurtz Gusztávné ny. tanárnő

Dr. Lechner Jenő műegyetemi ny. r. tanár

Dr. Ligeti Lajos egyetemi ny. r. tanár

Dr. Megyeri József áll. gimn. tanár

Dr. Mészáros Gyula egyetemi ny. r. tanár

vitéz dr. Nagy Iván miniszteri o. tanácsos

Novágh Gyula, a Székesfővárosi Iskolán-
kívüli Népművelési Bizottság igazgatója

Dr. Paikert Géza miniszteri o. tanácsos

Dr. Péch Aladár ny. tanker. főigazgató

Dr. Pogrányi Nagy Félix miniszteri o.
tanácsos

Dr. Réthly Antal egyetemi ny. rk. tanár

z. Szabó János cserkészfőtiszt

Dr. Fülel Szántó Endre egy. ny. r. tanár,
min. o. főnök

Szentgáli Antal a Közmunkatanács ny.
alelnöke

Thoroczky Wigand Ede m. kir. kormány-
főtanácsos

vitéz Uhry Dezső Hangya főtisztviselő

Vaszy Viktor zeneakadémiai c. igazgató

Végh Jenő GyOSz titkár

Választmányi póttagok:

Boér György szkv. hadnagy

Torbágyi Novák József Lajos tanár

Títkárok:

Kiss Adrienne

Romhányi Tivadar

NÉPROKONSÁGI SZÉPIRODALOM:

Kalevala, harmadik, népies kiadás, Vikár Béla fordítása.

Kalevipoeg, az észtek nemzeti eposza, Bán Aladár fordítása.

E. Leino: Tavaszünnepi dalok. Finn balladák. Fordította Somkuti. (Olcsó Könyvtár.)

Északi fény, finn költők versei magyarul. Fordították Vikár Béla és munkatársai.

Uráli dalok, Bán Aladár eredeti és fordított költeményei.

Napnyugati madarak, Képes Géza versfordításai (finnből és észtből is).

Bolgár költők antológiája, Boikliev Dimo fordításai.

Erkko: Ajno. Színmű. Fordította Somkuti. (Olcsó Könyvtár.)

A. Kivi: A pusztai vargáék. Népvígjáték. Fordította Somkuti. (O. Kvtár.)

J. Linnankoski: Dal a tűzpiros virágról. Finnből ford. N. Sebestyén Irén.

” ” Menekülés. Fordította N. Sebestyén Irén.

A. Gailit: Tenger. Észtből fordította Virányi Elemér.

A. Kivikas: Lápvirágok. Észtből fordította Virányi Elemér.

M. Metsanurk: Beront az élet. Észtből fordította Bán Aladár.

H. Tammsaare: Az erdőárki gazda. Észtből fordította Bán Aladár.

F. Tuglas: Végzet. Észtből fordította Virányi Elemér.

E. Wilde: A hegyfalvi tejesember. Észtből fordította Bán Aladár.

Húsz bolgár novella. Fordította Vásárhelyi Pál.

NÉPROKONSÁGI SZAKIRODALOM:

Bartucz Lajos: A magyarság antropológiája.

Bán Aladár: A finn nemzeti irodalom története. (Szent István könyvek.)

Cholnoky Jenő: Körösi Csoma Sándor. (Most jelent meg.)

Csekey István: Északi Irások.

Isirkoff: Bulgária.

Kodolányi János Suomi titka.

Kogutowicz—Teleki: Finnek, észtek.

Ligeti Lajos: Az ismeretlen Belső-Azsia. (Most jelent meg.)

Mezey István: Az igazi Japán.

Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása.

Pósta Béla: A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben.

Szentgáli Antal: Szibéria.

Felvinczi Takács Zoltán: Buddha útján a távol keleten.

Virányi Elemér: Észtt-magyar művelődéstörténelmi kapcsolatok.

” ” Fejlődéstani szempontok az észtt irodalomban.

” ” A finn és észtt közoktatásügy szervezete.

” ” Nemzeti hagyományaink és az új magyar öntudat.

Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk.

” ” Jugria.

*

A Turáni Társaság kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1921—1939).

TURÁN

**MAGYAR NÉPROKONSÁGI
SZEMLE**

**FŐSZERKESZTŐ
CHOLNOKY JENŐ**

**SZERKESZTŐ
VIRÁNYI ELEMÉR**

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

**BUDAPEST 194
XXIII. ÉVF. III. SZÁ**

TARTALOM

A Kalevala száz év távlatából. <i>Virányi Elemér</i>	105
A Turulsólyom. <i>Vönöczky Schenk Jakab</i>	121
A csegemvölgyi szkita szarvas. <i>Bendefy László</i>	126
A modern Japán. <i>Pálos György</i>	130
Nyirfám és én. <i>Ilmari Kianto</i> . Finnből fordította <i>Faragó József</i> ...	133
Szün Jat-Szen szerepe Kína újjáépítésében. <i>Megyeri József</i>	134
A finnugor néprokossági eszme. <i>vitész Klaniczay Tibor</i>	141
Karjala. V. A. <i>Koskenniemi</i> . Finnből fordította <i>Bán Aladár</i>	143
Irodalom	144
Csekey István: A Szózat és a nagyvilág. (V-i-r.) Cholnoky Jenő: Körösi Csoma Sándor. (Pálos György.) Németh Gyula: Attila és hunjai. (Bendefy László.) Fehér Géza: A bolgártörökök szerepe és műveltsége. (Bendefy László.) Kertész János: Ezer tanulmány az ezer tó országáról. (Cyan.) F. A. Sillanpää: Egy férfi útja. Fordította N. Sebestyén Irén. (V-i-r.)	
A haza himnusza. <i>Nikolai Päts</i> . Észből fordította <i>Képes Géza</i> ...	150
Művészet	151
Finn bemutató a Nemzeti Színházban. Északiak. — „Finnország magyar szemmel.” Finn tájképek tárlata. — A Turáni Társa- ság finn hangversenye. — A Magyar-Finn Társaság irodalmi és művészestje. — A Magyar-Finn Társaság női szakosztá- lyának F. E. Sillanpää estje. — A Magyar Luther Társaság zenekari díszhangversenye. — A Lafontaine Társaság finn- magyar matinéja. — A budapesti polgári iskolák finn-magyar estje. (V-i-r.)	
Hírek	155
A kúnszentmiklósi „kamenai baba.” <i>Bendefy László</i>	160

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Országháza XI. kapu.

Szerkesztésért és kiadásért felel: *Virányi Elemér dr.*

Előfizetési ár évi 6 pengő. Egyes szám ára 2 pengő.

A Turáni Társaság tagjai tagilletményül kapják.

Kérjük a rendes tagokat tagdíjuk megfizetésére, a törzstagokat önkéntes hozzájárulásra.

Más néprokossági egyesületek igazolt tagjai számára az évi előfizetés ára 3 pengő.

A Finnugor Kultúrbizottság tervei szerint készült, s a Helsinkiben tartott 1938. évi tanácskozáson elfogadott hivatalos finnugor néprokossági jelvény Társaságunk helyiségében, valamint Jerouschek K. jelvénykészítő üzletében (Bp., IV., Váci-u. 39) kapható. Ára 1.50 pengő.

A KALEVALA SZÁZ ÉV TÁVLATÁBÓL

Több mint egy évszázad mult el azóta, hogy a fiatal Vörösmarty magasfeszültségű ihletárammal telített lelkében vakító képzeletszikrák zuhataga indult meg Ügekről, Almosról, a párducos Árpádról s hadrontó népe hatalmáról. A magyar költővel szinte egyidőben, havas téli éjszakákon, egy alig ismert finn orvostanhallgató is nemzeti hőszokkal, hitregei alakokkal népesítette be az ezer tő, meg a végtelenbe vesző fenyevesek országát, ha nemzete múltján és titkos ígéretekkel terhes jelenén el-elrédvezett. A XIX. század szellemi világának robbanómotorja: a romantikus ösztön fékezhetetlen ereje hajtotta *Vörösmarty Mihály* lelkét is, a finn *Lönnrot Illés* lelkét is, újszerű irodalmi művek alkotására. Letépték magukról a klasszikus költészet szorongató acélsisakját, levetették az elvértelenedett, tudákos költésmód ünnepélyes, de már fakult talárját. Nagy szellemi ösük, *Rousseau* nyomán a természetimádat és a szabadságeszme mágneses vonzóterébe sodródtak. A klasszikus eposzok hitelét veszített, s a keresztény eposzok elmeredett csodás elemeinek formalizmusát elvetve: pogány, tehát költői szemléleten, impresszionista látásmódon alapuló új mithoszt teremtettek. A kereszténnyé finomult Európában nem volt véletlen, hogy éppen egy magyar s egy finn költő teremtett új mitológiát, egyidőben, de egymástól függetlenül, egymásról talán nem is tudva, nem is sejtve semmit. Akkor történt ez, midőn mindkét nemzet évszázadok óta tartó idegen művelődési hatások után végre a maga sajátos, a többi népétől eltérő lelkiségét kezdte kutatni-keresni. Vörösmarty és Lönnrot a nemzeti öntudatosodásnak forró-hideg lázverésében arra eszméltek, hogy nem annyira nyelvében, mint inkább *lelkében él a nemzet*. A nemzetek lelke pedig nem más, mint sajátosan színezett, ethnikus gyökérzetű művelődésük.

A romantikus sugallat másik ösztönága: a szabadságeszme gyakorlatibb vonatkozású, mert nemzetpolitikai irányzata van. Ma már nagyon is tisztán látjuk, hogy Vörösmartyék reformnemzedékét mily elemi erővel sodorta ez a szabadságeszme tündöklő sikereken át a tragikus összezúzódásig, 1849-ig. Semmivel sem gyöngébb erővel élt ez a szabadságáhitat ugyanakkor a finn reformnemzedékben is, különösen azóta, hogy 1809-ben Finnország orosz fennhatóság alá került. Császári sások karmai közt vergődve, a szabadulás útját leste egyaránt a magyar turul és a finn sirály. Ez magyarzza meg azt a romantikus törekvést, amely a költői képzelet alkotóerejében megnyilatkozva, mindkét nép irodalmában arra irányult, hogy a dicsőnek látott mult alapján vázolja föl a jobbnak remélt jövő freskóit a nemzeti lélek templomának fehér falaira.

Vörösmarty és Lönnrot tevékenységének egyik ihletrugója: régmúlt harci események költői formába öntésével az ősi dicsőség emlékeinek ápolása; a másik: nemzeti mitológia teremtésével a sajátosan nemzeti kultúra, a korszerű szellemi élet alapvetése, majd tömörvonalú katedrálissá való megépítése.

Tudjuk, hogy *Dugonics András*tól *Arany János*ig, szinte kerekén száz esztendőn át, mily fontos kérdése, föltétlenül megoldást követelő ügye a magyar irodalomnak a honfoglalás történetének epikai feldolgozása. Iróink egész serege ösztönösen megérzi, hogy az európai nemzetek sorában ismét szereplést követelő magyarságban először is a honfoglalásig visszanyúló tudatfolytonosságot kell megteremteni. Lönnrot és társai viszont — mert Lönnrot törekvése sem áll elszigetelten a finn irodalom történetében — a nép száján élő költői hagyományok alapján akarják egybegyűjteni mindazt, ami a finn nép elődeinek szokásairól, hitéről és harcairól fennmaradt. Lönnrot éppen úgy érzi, mint Vörösmarty, hogy a műirodalom ismert példaképei — az antik és keresztény eposzok — nem felelnek meg céljuknak. Valami sajátosan újat és eredetit kell alkotniok. Az irodalmi hagyomány sodrában mégis legmegfelelőbbnek látszott az epikus műfajt kifejezési eszközül használni. De aki sajátosan magyar, vagy finn hősi eposzt akart írni, annak elsősorban az eposz egyik igen lényeges követelményének, a mitológiai elemnek a kérdését kellett tisztáznia, illetve megoldania. Nem szerepeltethette többé az antik mitológia alakjait, s nem használhatta föl a keresztény vallás transzcendentális képzeit. Vörösmarty rendkívül merész kézzel nyúlt a Zalán futásának megírásához: teljesen szakított a görög-latin vagy az újkori keresztény eposzok (Tasso, Zrínyi) hitvilágával. Végtelenül jellemző módon, a Mátra és a Bükk ormaít választotta a magyar Olimposz színteréül s megteremtette a pogány magyar mitológiát. Az eseménysorozat kigondolása tekintetében is szinte teljesen saját képzeletére szorult, hiszen a honfoglalásra vonatkozó hősi harcokról nem sok emlékünk maradt. Az önmaga erejére utalt Vörösmarty is bátran elmondhatta: „A semmiből egy új világot teremték!”

Lönnrot szerencsésebb volt magyar költőtársánál. A hagyománynak sokkal szervesebben összefüggő és költői szépségekben eredeti módon gazdag szövedékére bukkant, mind a régi írásokban, mind pedig a nép ajkán élő dalokban. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy midőn Lönnrot nagy művéhez kezdett, még legkevésbé sem gondolt arra, hogy eposzt fog írni. Csak hat-hét évi munka után világosodott meg előtte a gyűjtött költői anyag eposzá alakíthatóságának eszméje. Lönnrot 1835 február 28-án írta alá addigi gyűjtései eredményeképpen összeállított műve, az *Ős-Kalevala* (*Alku-Kalevala*) előszavát. A finn nemzet ezt a dátumot tekintti a Kalevala születésnapjául s évenként nagy ünnepélyességgel tartja meg. Örömnép ez északi testvéreink számára s jellemző gondolkozásmódjukra, hogy művelődési eseményt avattak nemzeti ünneppé. Találónan nevezhetjük ezt a napot a nemzeti optimizmus ünnepnapjának. Ezzel szemben érdemes elgondolkozni azon, hogy mi magyarok a nagy történeti események közül főleg csak a gyászos emlékezetűket hangsúlyozzuk multunkban: a mohi csatától Trianonig; mintha intézményesen törekednénk a borús látást nemzeti szemléletmódunkká tenni.

Az *Ős-Kalevala* elkészültéig nemcsak Lönnrot foglalkozott a nép-

dalok gyűjtésével. Szinte a középkorig visszamenőleg, elődeinek egész sorát érdekelte ez a kérdés. A finn irodalom atyja, *Agricola* püspök emlékezik meg először a finnek ősi mitológiai és népköltési emlékeinek — a runóknak — meglétéről (1551), majd *Jaakko Suomalainen* (1580 körül). Az első runómutatványt *Pietari Bang* püspök közli nyomtatásban (1675). A runókra vonatkozó tudatfolytonosságot *Taneli Juslenius* püspök tartja fenn (Aboa vetus et nova, 1700). Valószínűleg az ő hatására fordul a nagy finn tudós, *Henrik Gabriel Porthan* figyelme is a népdalok felé (*Dissertatio de poesi Fennica*, 1766—1778, népdalmutatványokkal, főleg Savo tartományból). Tanítványait is munkára serkenti s munkáját két kiváló tanítványa, *Kristian Lencquist*, meg *Kristfrid Ganander* folytatja. Porthan halála után csökken ugyan az érdeklődés, de ezt *Herder* eszméinek (*Stimmen der Völker in Liedern*) Finnországban való terjedése újraéleszti. A XIX. század elején jelentkező irodalmi ízlésvaltozással kapcsolatban jelentős érdemeket szerez a népdalgyűjtés terén a finn egyetem körül kialakult ú. n. „*turkui romantika*“. E romantikus iskola egyik legkiválóbb tagja maga Lönnrot is. *A. J. Sjögrén*, *K. A. Gottlund*, *Abraham Poppius* és *A. J. Arwidsson* nagy buzgósággal kezdik meg a runók gyűjtését. Gottlund gondol először és elsőnek arra, hogy a runókat össze kellene illeszteni, Homérosz, Osszián művei, vagy a Nibelungen-Lied mintájára. De még nem tudja, dráma, eposz vagy valamilyen más műfaj legyen-e az összeillesztés formája? Az eposzi felfogás kialakulása szempontjából nagyfontosságú *Reinhold v. Becker* működése, aki már 1820 körül elvégzi az első összeillesztési próbákat. A *Väinämöinen*ről szóló runókat kerekíti egésszé. Szerinte ezek a legfontosabbak, mert *Väinämöinen az alakítandó eposz főhőse*. Nézetével erősen hatott a vele jó barátságban álló Lönnrotra és felfogásával a Kalevala anyagának elrendezésében döntő fontosságú szempontot vetett föl. Iránymutatását azután Lönnrot még határozottabban követte, bár véleményünk szerint az eposzi anyagnak nem az ősi természete és eredeti értelmezése szerint. A Lönnrot előtt működő gyűjtők közül nem hallgatható el az idősebb *Sakari Topelius* neve, aki 1803 óta gyűjtött s runóit 1822—1831 között adta ki. Felejthetetlen érdeme, hogy ő utalt először Viena-Karjalára (Orosz-Karjalára), mint a runók főkincsestárára. Azelőtt inkább csak Häme és Savo tartományokban folyt a gyűjtés.

A közölt adatokból látható, hogy Lönnrot nem járt töretlen utakon: a filológiai előkészítést megvetette az alapokat, s csak idő vagy véletlen kérdése volt, ki végzi el a fölépítést. Hogy a sok kezdeményező közül Lönnrot lett a sors kiszemelt embere, abban a főntebb említett R. v. Beckernek van érdeme. A kettőjük között szövődött barátság eredményeképpen — 1822—1827 között együtt éltek Laukóban — sikerült rábírnia Lönnrotot, hogy orvostanhallgató létére, a népköltészet köréből írja meg magisteri dolgozatát. Lönnrot ezt meg is teszi s 1827-ben elkészül 16 oldalas értekezése *Väinämöinen*ről, az ősi finnek istenéről (*De Väinämöine, prisorum Fennorum numine*). Ezzel végleg elkötelezte magát annak a nagy munkának, amely élete főműve lett: a *Väinämöinen*ről szóló dalok, majd ezen a nyomon továbbhaladva az egész kalevalai népdalkincs összegyűjtésének és egységessé egésszé való összeillesztésének. Ugyanebben az évben égett le a turkui egyetem, az előadások szünetelnek, s a foglalatosság nélkül maradt Lönnrot különböző finn tartományokba (Häme, Savo, Finn-Karjala) indul gyűjtőútra. Az 1831-ben meg-

alakult *Finn Irodalmi Társaság* 100 rubelt ad neki, hogy Topelius tanácsát és szempontját követve Viena- (Orosz) Karjálába menjen. A kolerajárvány miatt csak a következő években tehette meg ezt az utat, de többször is. Minél inkább gyarapodik a gyűjtött anyag, annál tisztábban látja az egységesítés teendőit és szempontjait. 1833-ban ötlik először eszébe az a gondolat, hogy az egyes runókat hovatarozásuk szerint kellene egyesíteni, a főhősök köré csoportosítva őket. Mert Väinämöinen immár nem az egyetlen hős. Ott van *Ilmarinen*, *Lemminkäinen* a férfiak sorában, továbbá a női alakok közül *Aino*, *Észak Úrnője*, *Észak Szüze*, s *Lemminkäinen anyja*. Majd egyre jobban kiéleződnek a rejtélyes csodamalom, a *Sampo* körvonalai is. Szüntelen munka után, 1835 elején, első formába öntötte a szerzette anyagot. Az előszónak februárban történt megírása után, még ugyanabban az évben, ismét útra kelt, hogy 1835 karácsonyán megjelentethesse a Kalevala első részét, második részét pedig 1836 februárjában, összesen 32 énekben, 12.078 sorban.

De úgy érezte, hogy még mindig nem jutott munkája végére. További gyűjtőutak következtek. A Finn Irodalmi Társaság anyagi támogatásával az 1840-es években már több segítőtársal dolgozott, akik közül *T. Europaeus* és *A. Ahlquist* a nevezetesek. Új kutatási terület is kapcsolódik az előbbiekhöz. Inkeri (Szent-Pétervár környéke), ahol a tragikus *Kullervo*-epizódot legteljesebb alakjában jegyzi föl, továbbá az Inári-tó vidéke, meg a Kólai-félsziget. Lönnrot új kiadást készít a Kalevalából, mely 1849-ben jelenik meg. Ez már 50 énekből és 22.795 sorból áll. Ez a Kalevala végleges, ma általában ismeretes formája.

A Kalevala tartalma szerint egy főcselekményre és két epizódra különül el. A főcselekmény tárgya a jólétet és boldogságot árasztó *Sampo* nevű csodamalom birtokáért vívott harcokról szól, Kalevala és Pohjola: Finnország és a Lappföld népe között. Ezekben a harcokban az előnyuló finnség és az őslakó lappok, esetleg a már betelepült finnek és a svéd hódítók között később zajlott küzdelmek emlékét kell látnunk. Az eposz elemzetét, *Bán Aladár* nyomán,¹ a következőkben ismertetjük:

I. Főcselekmény. (*Sampo*-runók.)

1. A világ teremtése. Jukahainen. *Aino*. (1—6);
2. a) Väinämöinen első útja Pohjolába. (7—10);
b) A kérők, a *Sampo* készítése, a lakodalom. (16—25, 37—38);
3. A második út. A kantele elkészítése. A *Sampo* elrablása. Marjatta. Väinämöinen ítélete. (39—50).

II. Epizódok.

1. Lemminkäinen-runók. (11—15, 20—26—30);
2. Kullervo-runók (31—36).

1. *A világ teremtése és Väinämöinen születése*. A levegő tündére, *Ilmatar*, Väinämöinen édesanyja, az idők kezdetén a végtelen vizeken úszik. Egy kacsra hét tojást rak térdére, de térdének egy mozdulatára a tojások a vízbe gurulnak. Széttört héjukból alakul a föld, az ég, a nap,

¹ *Bán Aladár*: A finn nemzeti irodalom története, Budapest, 1926, Szent István Könyvek 39 sz., 20—25 ll.

a hold s a csillagok. Hétszáz év mulva megszületik Väinämöinen, aki a puszta földre lépve, azon tanakodik, ki veti be a földet? *Sämpsä Peller-voinen* fát ültet, de ez a fölgy olyan óriásira, olyan sűrűre növekedik, hogy eltakarja a napot s a földre sötétség borul. Megindul az erdőirtás és Väinämöinen a földművelés megalapítója, a kultúra kezdeményezője lesz.

2. *Joukahainen és Aino története. Väinämöinen első útja. A Sampo elkészítése.* Joukahainen, a lapp énekes dalosversenyre hívja Väinämöinent. Ez legyőzi a lapp énekest, s csak úgy oldja fel a varázslat alól, ha megkapja Joukahainen szép ifjú hűgát, Ainot. Aino bánatában a tengerbe öli magát.¹ Az asszony nélkül maradt agg Väinämöinen erre északra (Pohjolába) indul leánykérőbe. Első útján azonban Joukahainen kilövi alóla lovát s Väinämöinen egy óriási sas segítségével jut el Észak Úrnője, *Louhi* udvarába. Ez annak adja leányát, aki elkészíti a Sampot. Väinämöinen képtelen erre s ezért *Ilmarinent*, az örök kovácsot kéri meg erre. Ilmarinen elvégzi a munkát, de a leányt ő sem kapja meg.

3. *Lemminkäinen története.* (Első epizód.) Lemminkäinen, a csapodár nöhódító is elmegy Pohjolába, Észak Szüzéért versengeni. Különböző feladatokat szabnak reá. El kell mennie a halál országába, Tuonelába. Egyik ellensége megöli s holttestét a halál országának folyójába veti, a halál urának fia pedig darabokra vagdalja. Édesanyja keresésére indul, megtalálja a halál országában, s csodás bűvszerekkel egybeilleszti fia holttestének darabjait, majd új életre kelti.

4. *Väinämöinen második útja Pohjolába. A lakodalom. Lemminkäinen veresége.* Väinämöinen csónakot akar készíteni, hogy ismét Pohjolába mehessen. A csónakkészítéshez szükséges varázsigéket a halál országában, Tuonelában mondja meg neki egy varázsló, *Vipunen*. A leányt azonban most sem ő nyeri el, hanem Ilmarinen. Meg is ülik a hétországgra szóló lakodalmat. Csak Lemminkäinen duzzog, mert nem hívták meg. Hadat indít az északiak ellen, megöli Pohjola urát, mire elkeseredett harc tör ki. Ennek során a pohjolaiak elpusztítják Lemminkäinen házát.

5. *Kullervo sorsa.* (Második epizód.) Az *Untamo* és *Kalervo* nemzetség örökös viszálykodásban él. Untamo kiirtja Kalervo egész nemzetségét; csak a már szolgaságban született Kullervo marad életben. Ez bosszút esküszik mindenki ellen. Megöli urának, Ilmarinennek feleségét: Észak Szüzét, s egyéb kegyetlenségeket követ el. Legtragikusabb az a mozzanat, midőn az erdőben erőszakot követ el, egy ismeretlen leányon, aki saját nővére. A leány bánatában vízbe öli magát, Kullervo pedig irtóhadjárat után kardjába dől.

6. *A kantele (lant) eredete. A Sampo elrablása.* A három kalevalai hős: Väinämöinen, Ilmarinen, Lemminkäinen, ismét Pohjolába indul, hogy elrabolja a Sampot. A tengeren egy csuka állkapcsából készíti Väinämöinen az első kantelet, a finnek nemzeti lantját. A kantele készítése és első megszólaltatása ugyancsak a Kalevala legszebb részei közé tartozik, a görög Orfeusz-mondára emlékeztet. A hősök megkerítik ugyan a Sampot, de Észak Úrnője, Louhi asszony utánuk ered. Harc fejlődik ki, melynek során a csodamalom darabokra törik. Néhány töredéke

¹ Egyike az eposz legszebb, legbájosabb részeinek. Emlékeztet Odysseus és Nausikaa tengerparti találkozására, — csakhogy emitt a megoldás nem tragikus.

eljut Suomiba, s általuk örök boldogság árad a szomorú terekre. Louhi csak a Sampo tetejét mentette meg, azért van nyomorúság Pohjolában, azaz a Lappföldön. Louhi bosszújában betegséggel sújtja Kalevala lakóit, elrejtí a napot, a holdat, s a csillagokat, de Väinämöinen bölcsesége megszünteti a bajokat.

7. *Marjatta. Väinämöinen ítélete.* A befejező rész a kereszténység és a pogányság küzdelmét ábrázolja. Väinämöinen féltékeny a szűz fiára, a bogytól született kiseddre. Halálra ítéli, de a gyermek feddésére mégis megkereszteli őt, s Karjala királyává teszi. Bosszúsan távozik az agg énekes és megjósolja, hogy visszasóvárogják még a régi jó idöket. Kantelójét azonban ott hagyja népe öröméül, Suomi fianak s leányainak vigasztalására.

* * *

A Kalevalával kapcsolatban számtalan probléma merül föl s a kutatásnak szinte még máig sem teljesen feldolgozott anyaghalmazt nyújtott. Az első kérdés: naiv, azaz népi eposznak fogható-e föl a Kalevala, avagy Lönnrotnak, mint műköltőnek személyes alkotása? Általános vélemény, hogy a Kalevala költője a finn nép, mint kollektív teljesség. Lönnrot csak az egybeillesztést végezte el, s itt-ott símitott az anyagon. A Lönnrot szerzette sorok — feltevés szerint az egész eposznak mintegy 5 százaléka, kb. 1100 sor — teljesen népköltészeti stílusban íródtak. Az egybeillesztés során is a népköltők eljárása szerint viselkedett Lönnrot. Az egyes részek számtalan változata ugyanis azt bizonyítja, hogy a népi dalosok is alakígtatták, változtatták az anyagot. Lönnrot önmagát is ilyen népi énekesnek fogta föl, tehát jogot formálhatott az anyag csi-szolására, tetszése szerint való illesztgetésére vagy változtatására, ott, ahol és ahogyan azt jónak látta. Az egybeillesztés tekintetében Lönnrot nem volt nagyigényű: föelve az volt, hogy a különböző hősökről szóló részek lehetőleg együvé kerüljenek. Műköltő volt-e Lönnrot, avagy népköltő? Ennek megvilágítására önként kínálkozik a mi Arany Jánosunkkal való összehasonlítása. Lönnrot talán nem volt olyan nagy és olyan tudatos művész, mint Arany. De a népiességben, — amelyre pedig Arany is rendkívül törekedett, úgyhogy művésziesség helyett néha-néha szinte tudákoskodássá változott kínos igyekezete, fölötte áll. Arany azonban mégis műköltő, mert — főleg epikai műveire gondolva — legtöbbsnyire a népi hagyomány átszármaztatta nyersanyag híjján teremtett olyan epikus művészi alkotásokat, amelyek népies jellegre törekednek. Arany önmérsztő nyugtalansággal kutatótt az epikai hitel után — ami nem más, mint a népies epikai hagyomány. Fáradozásával nincsen arányban a talált készlet. Lönnrot szerencsésebb volt nála: két kézzel meríthetett a népdalok kincsestárában, azt mondhatnók: korlátlan epikai hitele volt. Arany inkább művészi volt, mint népi. Viszont — ha nem tévedünk — Lönnrot inkább volt népies, mint művész. Ezért nem lehet műköltőnek tartani, s ezért nem fogadhatók el egy uppsalai svéd professzornak mind- eddig legélesebb ellenvetései a Kalevalával, mint valóban népköltői alkotással szemben. (*B. H. Wiklund: Om Kalevala: finnarnes nationalepos, och forskningarna röranda detsamma, Stockholm, 1901*). Wiklund a Kalevalát tudós népkölteménynek nevezi, Lönnrotot pedig irodalmi pedantériával vádolja. Bár a magunk felfogása szerint nem tartjuk a Kalevalát tiszta népies alkotásnak, Lönnrotot pedig tipikus népköltőnek,

Wiklund álláspontja túlzás. Egy sajátos költővel, egy különleges népi hagyomány egyedülálló irodalmi feldolgozásával állunk szemben. Amit Lönnrot elvégzett, arra lehet előzményeket vagy példákat keresni, de *találni* nem. Lönnrot lángész volt s éppen az teszi lángésszé, hogy a szabályoktól eltérő újszerűt, eredetit alkotott.

A másik nagy Kalevala-probléma az eposz tartalmával kapcsolatos. Nem egynemű, illetve nem egybetartozó részek kapcsolódnak benne egységes egésszé. A különböző jellegű részek között azonban sikerült megteremteni az áthidalást. Tulajdonképpen itt mutatkozik meg Lönnrot szerkesztő lángelméje. Az eposz szerkezete kétségtelenül az ő műve, s bajosan lehetett volna az övénél külön módon egybeilleszteni a rendelkezésre álló népi hagyomány anyagát. Lönnrot minden rendező igyekezete ellenére is nehéz könnyen érthető módon, világos áttetszőséggel közölni a Kalevala tartalmát. Mint láttuk, az elemzés kivonta belőle a főcselekményt és a két, egymástól s a főcselekménytől meglehetősen elkülönülő, azzal szinte semmiféle szerves kapcsolatban nem álló epizódot. A főcselekmény — a Sampora vonatkozó részek — szintén nem egységesek Väinämöinen és Ilmarinen történetének egybekapcsolása föltétlenül mesterséges áthidalás. A két főhős története — mint erre utóbb még kitérünk, *Alföldi András* egyik dolgozatával kapcsolatban — különböző gyökéretű. Väinämöinen és Ilmarinen sorsának egybeszerkesztésében mutatkozik meg Lönnrot tervező készségének legértékesebb képessége.

Eleinte Lönnrot maga sem látta — nem is láthatta — az egyes részek összefüggését. Nem is *Homeros* művét akarta utánozni, hanem anyagát *Hesiodos* mesegyűjteményéhez hasonlítja. Fabulát csinált, nem pedig eposzt. Mesét, nem pedig hőskölteleményt. Sokáig vívódik az anyag összeillesztésével. Sokáig tart, amíg bizonyos összefüggést állapít meg a széteső tartalmú runók között. Még későbbben eszmél arra, hogy ebből az anyagból egységes eposzt lehet kovácsolni. Az anyaggyűjtés módszerében is megmutatkozik ez a lassú fejlődés. Eleinte rövidebb gyűjtőutakra indul. Valószínű, hogy egészen kezdetben a gyűjtés íróasztala mellett történik, a régi könyvekben található anyag kiemelésével. De aztán mind jobban elhatalmasodik rajta a gyűjtési szenvedély: mind hosszabb és mind messzebbre nyúló utakra indul, még azután is, hogy az Ős-Kalevala megjelent. A tartalom áttekinthetőségét zavarja az a körülmény is, hogy elbeszélő természetű dalok váltakoznak lírai jellegűekkel. Érdekes, hogy a nyugatfinországi eredetű runók inkább elbeszélő részeket őriztek meg, az észtországi területről valók viszont inkább lírikus jellegűek. Amazokban történelmi események tükröződnek, emezekben az idegen uralom alá került s így politikailag tétlenségre kényszerült finn-ségnek szellemi tevékenysége mutatkozik meg. Az előbbieket tettek emlékeit őrzik, az utóbbiak hangulat- és érzelemközlésre szorítkoznak.

Ha az eposz tartalma bonyolult is, ha szerkezete meglehetősen laza is, annál sikerültebb a szereplő hősök jellemzése. Olyan típusokat találunk az eposzban, amelyek a finn nép körében ma is megjelölhetők, olyan hősöket, akikben a finn ember ma is önmagára ismer. Jellemző foglalatosságuk közben mutatja be az eposz a hősöket, s tulajdonképpen ezért válik az eposz a múlt és a jelen finn népélet egységes világképévé, valóságosan nemzeti eposszá. A férfiak közül Väinämöinen nagy testi erejű ugyan, de legfőbb ereje a dalban, főleg a varázsdalban rejlik. Ő a kultúra képviselője. *Krohn Gyula* szerint „megvan benne személyesítve a

finn nép mély gondolkozása és költőisége, a szellemi törekvések iránt való vágya és bizalma az értelem erejében.¹ Állandó jelzője: „komoly, öreg Väinämöinen“.

Ilmarinen eredetileg a levegőég Istene, eleme a tűz. Innen ered a kovács voltába vetett hit s mesterségéből magyarázhatók egyéb tulajdonságai. Békés, csöndes természetű, megszokta a mások rendelését és rendeletét teljesíteni. Mintaképe a nyugodt, nehézkes finn természetnek. Gyakorlati ember, szemben az eszményiséget hirdető Väinämöinenel. Állandó jelzője: „örök kovács“.

Lemminkäinen vakmerő, dicsekvő, szertelen önbizalmú, csélcsap, hősködő természetű. A katonatípus megszemélyesítője. Szoknyavadász, a szerelemben nem kitartható, hanem szertelenül csapodár. Szép jellemvonása azonban édesanyja iránt tanúsított fiúi szeretete. Állandó jelzője: „csélcsap“.

Kullervo az elnyomott finn nép minden keserűségét fejezi ki. Nagynak, nemesnek született s méltatlan sorsban kell küszködnie. Ez teszi elégedetlenné, nyugtalanná és bosszúállóvá. *E. N. Setälä* a finn Hamletnek nevezi s kimutatta a dán királyfival való szellemi azonosságát.

A nők közül Észak Úrnője, Louhi, a nyugodt, megfontolt, energikus finn gazdasszony mintaképe. Aino a virágjában elhervadó fiatal leány képe, aki a kötelesség és a szenvedély összeütközésének áldozata. Észak Szüze a völegényt váró, de anyja szavára hallgató, engedelmes leány típusa. Az édesanyák közül különösen Lemminkäinen anyjának alakját páratlan gyöngédséggel és mély emberi érzéssel rajzolja meg az eposz.

A Kalevala problémaköreiből néhány mozzanatot kiragadva, elsősorban azt kell tisztáznunk, kizárólag pogánykori emlékekkel állunk-e szemben, vagy újabb kulturális hatással is találkozunk-e az eposzban. *Kaarle Krohn* kutatásai nyomán ma már világosan látjuk a katolikus középkor eszméinek és képes elgondolásainak hatását is a Kalevalában. Nem szólva a végtelenül bájos Marjattáról, aki egy bogytól esik teherbe s életet ad a kicsi Jézusnak, Karjala királynak, ott van Lemminkäinen alakja, akiben a legtöbb középkori motívum olvad egybe. A holtak birodalmában való megfordulása északi megnyilatkozása annak a kifejlett középkori irodalomnak, melyet látomások és pokoljárások néven ismerünk. Utalva Homeros és Vergilius eposzainak megfelelő részeire, csak röviden jegyezzük meg, hogy a legalaposabb pokoljárást tulajdonképpen *Dante* írta meg, de a magyar *Tar Lőrinc* sem riadt vissza a pokolba való leszállástól s ott tudvalevőleg abban a gyönyörűségben részesült, hogy szemtanuja lehetett Zsigmond király kinszenvedéseinek. Lemminkäinen halála és feltámadása, illetve anyja által eszközölt csodálatos feltámadása az evangélium adataira megy vissza, s *Kaarle Krohn* szerint voltaképpen Jézus és Mária történetét tárja elénk. Kedvelt témája ez a különböző népek naív és műirodalmának. A feltámadás mozzanatát illetően Petőfi János vitézének megfelelő részletére: az élet vizében való megelevenedésére utalunk.

Kullervo sorsa, az Untamo és Kalervo családok irtóháborúja a középkori lovagvilág szellemét tükrözi. A vérbosszú gondolata nyilatkozik meg benne s ugyancsak számos világirodalmi változatban fordul elő. (Romeo és Julia.) A magyar irodalomban méltó megfelelője a Kullervo-

¹ L. Bán Aladár, id. m. 27. l.

epizódnak Vörösmarty megrázó erejű kisebb elbeszélő költeménye: a Káldorok és Sámsonok családi vetekedését megőrkítő Két szomszédvár.

Bármennyire is különösnek tetszhetik, de Kaarle Krohn szerint a világteremtés mondája — az eposz egyik leggyönyörködtetőbb része — szintén keresztény eredetű. Krohn úgy látja, hogy ez a részlet a bulgáriai bogumil-hitű szakadároktól került, az orosz orthodox egyház közvetítésével, északra. Akárhogy áll is a dolog, a Kalevala világteremtési részletében szintén szereplő kacsamadár mindig élénken foglalkoztatta az emberek képzeletét, különösen északon, ahol tömegesen fordulnak elő a különböző kacs-fajták. *Ráth-Végh István* is közöl egy érdekes kacslegendát.¹ Ez az ú. n. Bernicla-kacs, melynek hírét Grönlandban és az északi tengereken járt utazók költötték még a középkorban. Ez a kacs tengerparti fák gyümölcséből kel ki. Gyümölcséréskor a kifejlett kacs a tengerbe hull, s aztán elúszik vagy elröpül, amint kedve tartja. A Kalevala világteremtés mondájában szereplő kacs-mozzanatot is a „kacslegendák” sorába kell tehát utalnunk.

Bármennyire teleshövedött, az említett mozzanatokon kívül is, a Kalevala keresztény elemekkel, mégsem sorozható a közép- és újkori nagy keresztény eposzok közé. Tanulságos volna részletesen kifejteni, miben különbözik a Kalevala az óklasszikus és a keresztény eposzoktól, ezúttal azonban csak arra utalunk röviden, hogy a Kalevala a maga teljességében a finn nép kollektív világszemléletét, a földi és a túlvilági életről vallott hitét foglalja magában, idők múlásától és területi változásoktól függetlenül, páratlan eredetiséggel.

De talán a legizgatóbb és legfogósabb kérdés a Kalevalában Väinämöinen és Ilmarinen alakja. A magunk részéről úgy sejtjük, hogy Väinämöinen jelentőségének kiemelése — mint erről később még szólunk — Lönnrot egyéni műve. Azért tette ezt, hogy vele programot adjon nemzetének, s ennél fogva Väinämöinen szerepét bizonyos tendencia szolgáltatába állította. A lantos Väinämöinen a romantikus eszméramlat tipikus szülőtte. Tudjuk jól, hogy a lantpengetés a romantikának kedvelt kiállása volt, s a lantfűzések, lantvirágok meg egyéb lantváltozatok romantikus szertárába tartozik kantelével együtt Väinämöinen is.

Vele szemben sokkal ősbibb és nála sokkal eredetibb mondaalaknak tartjuk Ilmarinent, az „örök kovácsot”. A kovácskirályság eszméje jelentkezik általa és benne a finn népi hagyományban. A kovácskirályság motívuma pedig ősi altáji eredetű, az északázsiai, különösen türkfajú népeknél számos nyoma állapítható meg. Lényege az, hogy a kovácsokat királyi, sőt isteni tiszteletben részesítik, elsősorban mesterségbeli tudásuk alapján. Igen tanulságos dolgozatot írt erről *Alföldi András*.²

Alföldi dolgozatából megtudjuk, hogy az ázsiai avarokat a Kr. utáni VI. században leverő törökök, a kínai forrásokban *kovácsnép* néven szere-

¹ *Ráth-Végh István*: Csodálatos kacs, griffmadár és kétfejű sas. Új Magyarország, Budapest, 1935, június 16. II. évf. 136. sz. *Ráth-Végh István* szerint erről a kacsáról szól „az egyébként tisztafejű, józan gondolkodású tudós” Apáztai Cseri János is (*Magyar Encyklopédia*, 1653), továbbá Aeneas Sylvius (II. Pius pápa), a XVII. század nagytudású enciklopédistája: Kirchner jezsuita atya, valamint a nagytudományú Nierembergus híres természetrajzi munkájában, s Hector Boëtius, aki szerint kagylóban fejlődött ki ez a madár.

² *Alföldi András*: A tarchan méltóságnév eredete. (Tanulmányok a királyság intézményének az északázsiai lovasnépeknél való kialakulásához. I.). Magyar Nyelv, 1932, szept.-okt., XXVIII. évf., 7—8. sz., 205—220 ll.

pelnek. A kovácskodás valami felsőbbrendűséget jelentett az ahhoz nem értő népek körében s ezzel magyarázható, hogy a kovácsokból idővel királyok, sőt hitregei alakok, istenek, vagy legalább is félistenek lettek. Alföldi dolgozata szerint „a mongoloknál nem kisebb embernek, mint Dzsingisz kánnak a történetét festették ki a szent kovács-hagyomány színeivel”.¹ Majd . . . „ismerjük azt a hagyományt magát, amely a kovácsmesterséget összefonta a mongol uralkodóház ősmundájával”² . . . Vagy: „Iránban és Turánban egyaránt szorosan összefügg a királyság intézménye a kovácsmesterséggel”.³ Figyelemreméltóaknak tartja Alföldi dolgozatában a Potanin-nak köszönhető adatokat. Potanin szerint „az isteni kovácsról vagy Dzsingisz kovácsról szóló mondák keleti Mongóliában, Transzbajkália déli határától egészen az Ordos-terület déli részéig el voltak terjedve. Az van bennük, hogy a viláгурaló kovács volt egyszer, és ő is részt vett céhbelijeinek az égi kovács tiszteletére végzett szertartásaiban, amelyek abban állottak, hogy a megizzított és vízzel leöntött üllőn kalapáltak”.⁴ A kovács-király fogalom türk elnevezése olyan változatokra megy vissza, amelyek a magyar *tarchan* méltóságnévvel azonosak. A *tarchan* azonban nemcsak *kovácsot*, nemcsak *kovácskirályt*, hanem a kovácsok égi pártfogóját, végeredményben az *égi kovácsistent* is jelenti.

Szilárd a hitünk, hogy ez az északázsiai égi kovácsisten és Ilmarinen szellemi rokonságban állanak. Ezért tartjuk helyesnek a nagy finn tudós, A. Castrén feltevését, aki a Kalevalában, már egy évszázaddal ezelőtt is ural-altáji elemeket sejtett. Hogy ezek az északázsiai mozzanatok az ural-altáji kor népi egységének a hagyományai-e, avagy későbbi kulturális hatások, illetve átvételek, annak nyomozását az avatottabbakra bízunk. Mindenesetre feltűnő Alföldi dolgozatának egyik adata, amely szerint ez a nagy kovácsisten tisztelet megvan az obi-ugor népeknél (voguloknál, osztjákoknál, tehát a magyarok legközelebbi rokonainál) is. Az obi-ugor hagyomány szerint „egyszer maga az Ég-anya kovácsol, máskor egy kovács hős vagy két, esetleg hét égi kovács”.⁵ (V. ö.: *Munkácsi Bernát*: Vogul népköltési Gyűjtemény, II, 2: 373, továbbá I, 183, II, 2: 23, III, 13). Még feltűnőbb ez az adat: „a jénisziek kovácsistene, Alba, aki a jó elvének képviselője a gonosz alvilági istennel szemben, tulajdonképpen maga az Ég-isten”.⁶ (Alföldi erre *H. Find-eisen*, *Reisen und Forschungen in Nordsibirien 1829*, című munkáját idézi). Talán nem merész a feltevésünk, ha ebben az adatban már a Sampo problémáját látjuk jelentkezni, Ilmarinen (az Égi kovács vagy Égi isten) és Louhi szembenállását. A Sampo kovácsolására nézve egyébként tanulságos Alföldinek ez a közlése: „A török, mongol, ugor és a többi északázsiai nép mitológiájában és epikájában a regubeli hős fegyvereit, valamint az emberek szerszámaait az égi kovácsok készítik és eresztik le az égből”.⁷

¹ Alföldi id. m. 207. l.

² U. o. 208. l.

³ U. o. 211. l.

⁴ U. o. 208. l.

⁵ U. o. 214. l.

⁶ U. o. 214. l.

⁷ Alföldi dolgozatának jegyzeteiben erre vonatkozólag a következő forrásokat idézi: Radloff, *Proben, passim*; I. J. Schmidt, *Die Taten Bogda Gesser Chan's 1839*, 5; Mészáros Gy., *A csuvas ősvallás emlékei 66* (a sarló lebecsátása az égből); Kalevala 36. ru. 237. kk., 48. ru. 210. kk. sorok.

De nemcsak Ilmarinen, az „égi kovács” alakja mutat ősi altáji vonatkozásokat, hanem maga a „kalev” szó is. Hogy a kovácsistenségnek, illetve a kovácskirályságnak csakugyan van valami köze a Kalevalához, abban megerősít bennünket a nagytudású E. N. Setälä egyik feltevése. Szerinte a ‚kalev’ szó a litván (balti) ‚kalevijas’ átvétele s ez a szó a litvánban kovácsot jelent. Ezen az alapon érthetővé válik a 12 Kalevanpoika, 12 Kalevfia (v. ö. az észti Kalevipoeg = Kalev-fia alakot), tehát 12 kovács-fi szereplése. Az Ilmarinen = Ég-anya kovácsolta Sampo sokat vitatott kérdésének megoldásához is közelebb jutunk ezen az alapon. Setälä hatalmas összefoglaló munkájában, közel 700 oldalon veti egybe a Samporól szóló különböző, mintegy 50 magyarázatot, s kiegészíti a maga végső megállapításával.¹ Setälä végső megoldását oly kitalálóknak tartjuk, hogy a régebbi elméleteket, köztük a legnyomósabbnak tartható K. Krohnét, ezúttal nem tárgyaljuk. Alföldi dolgozatának adataival igyekszünk Setälä megoldását még jobban indokolni. Mert ha Ilmarinen csakugyan az égi kovács, tehát a kovácsisten, úgy mindenképpen hitelt adhatunk Setälä elméletének. Setälä szerint a Sampo magát a mennyboltozatot jelenti, csillagaival, napjával, holdjával, amely a világoszlop körül forog. Ezért van az, hogy a Sampo áldást hoz, mert hiszen a nap-járása termékenyíti meg a földet és a földművelés veteményeit az ember javát szolgáló életre csiráztatja: bőséget, áldást hoz. A Sampo-motívum kétségtelenül pogánykori emlékekre vezethető vissza, s összefügg a kovácskirályság, illetve kovácsistenség eszméjével. *Mert ilyen hatalmas égi művet, mint a csillagos égboltozat, csakis égi kovács alkotott: Ilmarinen, a levegőég kovácsistene.* Setälä a Sampo-költemény e soraiból:² „Tudsz-e Sampót kovácsolni, Tarka tetőt ékíteni?”, illetve: „Készen lett immár a Sampo, Ékítve a tarka tető”, és logikával azt következteti, hogy a ‚tarka tető’ nem más, mint a csillagoktól tarkálló mennyboltozat, tehát ‚ég’-gel helyettesíthető. Szerinte e sorok értelmezése: ‚tudod-e az égboltozatot csillagokkal felékesíteni”, illetőleg: ‚az égboltozat már csillagokkal ékes’. Setälä logikus fejtegetései alapján arra a végső megállapításra juthatunk, hogy a Sampo voltaképpen a Göncöl-szekere lehet (a Kalevalában az éggel kapcsolatban sűrűn szereplő *otava*), amely a sarkcsillagban végződő világtengely (sammás) körül forog. Setälä szerint a Sampot azért kellett kovácsolni, mert szeg volt (sarkcsillag). Hozzátehetjük: több volt mint szeg. Hatalmas égi alkotás: ‚világ oszlopa’ = ‚universalis columna, quasi omnia sustinens’ — Setälä szerint. *Szerintünk: a Sampo hatalmas égi alkotás, az emberi élet boldogságát vagy boldogtalanságát, a bőséget és a szűkösséget forgásával szabályozó égitest-rendszer, amelynek alkotására az égi kovácsisten volt egyedül képes és hivatott, mégpedig a varázslatoskodó, komoly öreg Väinämöinnél is nagyobb erejű Ilmarinen. Az égi eredet, az isteni hatalommal való felruházottság tudata volt az oka, hogy a vetélkedő hősök közül csak Ilmarinennek sikerült a Sampot megépítenie. Földi ember erre nem volt, nem lehetett képes.*

Dolgozatának végén — szembeszállva Kaarle Krohn magyarázatával — aki a Sampoval kapcsolatos isteni cselekményt emberi viking-

¹ E. N. Setälä: Sammon arvoitus. Magyarul kivonatolva a „Magyar Nyelv” XXIX. (1933.) évfolyamában, különnyomatban: *Setälä Emül: A Sampo rejtvénye*, Budapest, 1933. 14. l.

² Setälä, id. m. különnyomatában, 10—11. ll.

járatként magyarázza (svédek elleni hadjárat), Setälä, röviddel halála előtt, csodálatos megérzéssel egy, a magyaros észjárásnak tetsző hasonlatot hagyott reánk örökségül: „A finn népköltészet nem egy földi országból való. Hiába keresünk, ha ebben az országban utazunk, olyan pontokat, amelyeket a mi földfelületünk egy bizonyos helyére és egy bizonyos időre rögzíthetnénk. Annak a lónak a patkói, amely bennünket ebben a birodalomban körülhord, nem érintik a föld porát, ez a ló az ének táltoslova, amely a madarak útját,¹ a levegő útjait járja. Az a birodalom, amelyet bejárunk, a képzelet partnélküli birodalma, ahol a képzelet röpte határtalan és korlátatlan: Egyik szárny a habot szántja, Fel az égig ér a másik“.²

Vajjon tudta-e a nagy finn tudós, utolsó ittjártakor, hogy az akkor még idegen uralom alatt álló Csallóköz magyar néphagyománya is megemlékezik egy *Göncöl* nevű táltosról, aki éppen úgy a bűbájossághoz, varázsláshoz értő, csillagok ismerője, mint a finn Väinämöinen, a Kalevala hőse? *Khin Antal*, a csallóközi néphagyomány alapos ismerője értesít erről bennünket,³ hozzáfűzve, hogy mindkettő az égre kerül, mikor a földről távozik. Gönczöl a szekerével, Väinämöinen lantjával, Khin szerint „ércládikájával”. Khin szerint Gönczöl-táltos „talán a kereszténység által megsemmisült naív éposznak lehetett olyanféle alakja, mint a rokon finnek híres époszának Väinämöinen”.⁴

Érdekes, hogy a finn nemzeti éposz másik főhősének, Väinämöinennek neve is minden valószínűség szerint balti (lett-litván) területről való s Dűna-menti embert jelent. A Dűna folyó finn elnevezése: Väinä, illetve Väinä-joki, kézzelfoghatóan bizonyítja ezt. Mind a Kalev, mind a Väinämöinen név tehát balti területre, a finnek átmeneti tartózkodási helyére utal. A Sampora, illetve a Sampoért vívott harcokra vonatkozó részek az északra való nyomulás emlékeit őrzik. Ezek a körülmények reávilágítanak az éposz keletkezésére, illetve az egyes runók vándorlására. A legtöbb runó szülőföldje nyugati Finnország, s ezek még pogánykori emlékek. Az Észtországban (tágabb értelemben balti területen) keletkezettek a katolikus középkor hatását mutatják. E két területen keletkezett runók vándorlási iránya kelet, illetve észak volt. Útjuk a következőképen jelölhető meg: 1. Nyugat-Finnországból, ahol később majdnem teljesen elfeledték őket, keleti Finnországba vándoroltak, Karjalába, sőt innen Inkerin (Szent-Pétervár környéke) keresztül eljutottak Észtországba. Másik részük a Középfinnországi Savo tartományon át Orosz-Karjalába jutott. 2. Az Észtországban alakult runók először Inkeribe jutottak, ahol finn nyelvi formát öltöttek. Majd innen is tovább vándoroltak s végül Finn- és Orosz-Karjalába kerültek.⁵ Látjuk tehát, hogy az összes runók gyűjtőhelye Karjala lett s ezt művelődéstörténeti okok is magyarázzák. Nyugat- és Közép-Finnországban, valamint az Észtföldön a keresztény művelődés terjedése, valamint az idegen politikai hatalom lassankint kiszorította a pogány kor emlékeit. Karjala, különösen Orosz-Karjala, a művelődés alacsonyabb fokán maradvá, egyúttal megőrizte

¹ Talán inkább: Hadak útja. Finn lintujen tie = magyar Hadak útja.

² *Setälä*, id. m. különnyomatában 14. l.

³ *Khin Antal*: Gönczöl-táltos, Csallóközi Múzeum. Szerkesztette és kiadja Jankó Zoltán, Bratislava-Pozsony, 107 l. 1928.

⁵ Khin id. m. 48. l.

⁴ Bán Aladár id. m. 19—20. l.

— a többi finn területtől való elzártágánál fogva is — a régi emlékeket. Topeliusnak helyes ösztöne volt, midőn Karjalára utalt, mint az eszközlendő gyűjtés legfontosabb lelőhelyére. E területeken élő finnek elszigeteltsége volt az oka, hogy Lönnrot főképpen karjalai és inkeri finn törzsek dalaiból alkotta meg a Kalevalát, épen az utolsó pillanatban, midőn a XIX. század hatalmas művelődési szétáramlása igen sok mindent el sodort a régibb korok emlékeiből.

Fölmerül végül a szellemtörténeti elrendezés szempontjából elkerülhetetlen kérdés: mi volt, s miképen méltánylandó Lönnrot szerepe a Kalevala megteremtésében? Ezt az ügyet már tárgyaltuk, midőn arról volt szó, népköltő-e vagy műköltőnek tekinthető Lönnrot? Legnagyobb érdeme abban rejlik, hogy nemzete öntudatra ébresztését tűzte ki céljául s ezt sikerült is elérnie. Ezért választja eposza központi alakjául az ősbibb Ilmarinen helyett Väinämöinent, ami mindenképen racionalista megfontoltságon alapuló tudós elgondolás. Väinämöinen alakján át tulajdonképpen önmagát vetíti elének Lönnrot, de mindig ügyesen elrejtőzve marad Väinämöinen mitoszi homályba vesző, vagy ha akarjuk, mitoszi dicsfényvel sugárzó alakja mögött. Így például föltétlen Lönnrot szerzése, szinte irányzatos programmadása és programmvallása az I. ének bevezető része. Ebből mutatványként közöljük e jellemző sorokat, melyekben Lönnrot reávilágít a maga fáradságos munkájára:

„Varázs-szó vagyon még más is,
Több tanultam bűvmondás is,
Téptem őket útmentiben,
Szakitottam hangás helyen,
Tördeltem a törpe fákról,
Gyűjtöttem a gyöngye ágról,
Fűszálakról leszemeltem,
Falunk útján fölemeltem,
Bojtárokodva ahogy hajtám,
Fiúcska, fűvellő falkám
A méztermő dombok mentén,
Az aranyos halmok hátán,
Barna Bojtosunk nyomában,
Mi cifra Czibók üszönkkel.

Dalt nékem a fagy is mondott,
Éneket az eső ontott,
Más dalaim szél terelé,
Tenger habja hozta elé,
A madár is szókat szerzett,
Fák teteje varázsverset.
Göngyölittem egy csomóba,
Csavaritám egy csomóba;

— — — — —
Föltárjam-e dallos táskám,
Kinyissam-e verses ládám,
Fölfejtsem-e gumóm bokrárt,
Megoldjam-e csomóm csokrát?

Szomjú szájjal reákezdem,
Víz mellett is megeresztem,
Ránk, hogy vidám este jöjjön,
Nagy napunknak díszé nőjjön.
Holnap is, hogy kedvünk teljen,
Új napunk, hogy korán keljen.”¹

Olyan ez a bevezető rész az eposzban, a maga lelkesítő hangjával, az új nap fölvirradását váró reménykedő bizakodásával, mint a Vörösmarty Zalán futása elé illesztett előhang. De még világosabban árulja el Lönnrot átfontolt programját és céltudatos irányzatosságát az a két

¹ A közölt verses szemelvények *Vikár Béla* Kalevala-fordításából valók. Megjelent először Budapest, 1909. a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában. Azóta 2. kiad. 1935, 3. népies kiadása 1940.

kis részlet (L. ének), midőn a kis király-Jézus elől menekül, s amelyekben alanyi vonatkozással a maga szenvedéseiről is megemlékezik, s kiemeli a maga hivatásának fontosságát, természetesen Väinämöinen megnyilatkozásában:

„Várjatok csak, lesz még idő,
Egy nap elmegy, másik feljő,
Szükség lesz majd én rám újra,
Várnak vissza, hívnak vissza
Új szampónak mesteréül,
Új dalmondásnak szeréül,
Új holdnak kerítőjéül,
Új napnak derítőjéül,
Hold és nap ha úra elszűn,
Világból az öröm eltűn.”

Mint pacsirta elbolyogtam,
Bús madárka imbolyogtam,
Földön vézna vánszorogtam,
Inség-verte vándoroltam,
Minden széllel ösmerkedtem,
Forgolódtam fürgetegben,
Fázlódtam hidegben, fagyban,
Felordítottam a fagyban.

Jut is nékem most akárhány,
Találkozik több, mint várnám,
Ki haragos hangon fogad,
Szilaj hangon rám riogat;
Ki nyelvemet hurrogja le,
Ki hangomat harsogja le.
Recsegőnek szidja nótám,
Fecsegőnek mondja kótám,
Dalom durván dúdolónak,
Verseim félrefordulónak.

Amde mégis, mindhiába,
Csapát törtem új danákra,
Csapát törtem, gallyat szeitem,
Ágat nyestem, útat leltem;
Innen megy az út ezentúl,
Az új ösvény innen indul
Dicsőbb dalok szerzőinek,
Különb ének költőinek
A törekvő zsenge népben,
A növekvő nemzedékben.

A Kalevala anyagának összegyűjtésével és nemzeti közkinccsé változtatásával Lönnrot csakugyan új csapást tört, elsősorban a finn közműveltség, tudomány, művészet, valamint az egész finn szellemi élet számára. A Kalevalával való foglalkozás szinte teljesen új, addig ismeretlen tudományág művelésére vezetett, s így elkezdett a Kalevala-studium. Ennek legkiválóbb művelői a nagy nyelvész: *E. N. Setälä*, tovább a Krohn-család három tagja, az apa, *Julius Krohn*, s fiai *Kaarle Krohn* és *Ilmari Krohn*. Krohn Gyula nagy érdeme, hogy tipológiai-földrajzi, illetve földrajz-történelmi módszert kezdett alkalmazni a kutatásokban. Kaarle Krohn, a világhírű folklorista, ezt az irányt igen szerencsés eredményű vizsgálatokkal egészítette ki, illetve folytatta, főművében: „A kevelelai runók története” (Kalevalan runojen historia, I—VII.) Ilmari Krohn viszont verstanii megállapításokkal és népzenei kutatásokkal bővítette a régebbi vizsgálódásokat. Kutatásaik és módszertani eljárásaik magyar szempontból is hasznosíthatók voltak. Főleg a magyar népzene-kutatás és népdallamgyűjtés mutatja serkentő hatásukat. *Vikár Béla*, *Kodály Zoltán*, sőt *Bartók Béla* munkásságának megértéséhez ismerni kell Kaarle és Ilmari Krohn elveit és szempontjait. E finn tudósok tételeinek köszönhetjük, hogy a középkori és a XVI. századi magyar verselés ritmus-problémáit ma már tisztábban látjuk, mint XIX. századi kutatóink.

A finn zeneszerzés, valamint a finn képzőművészet kimeríthetetlen ihletforrást és feldolgozásra alkalmas anyagalmazt talált a Kalevalában. A Kalevala művészi értékét rendkívül fokozza, hogy szemképrázató kulisszáit a lángeszű *Akseli Gallén-Kallela* festette meg, fülünkben fel-

felzsongó szimfóniáit pedig *Sibelius* szerzette. A szobrászok közül *Sjöstrand*, *J. Takanen*, *Stigell*, *Wikström*, *E. Halonen*, *G. Borup*, *Aaltonen* nevét kell említenünk. Páratlanok A. Gallén-Kallela festményei: Aino, a Sampo kovácsolása, Lemminkäinen édesanyja fia holtteste mellett, a bosszúért lihegő Kullervo, a Sampo elrablása, a csónak panasza. A zeneszerzők közül *Sibelius* kompozíciói: a Kullervo-szimfónia, a Tuonelai hatyú, Lemminkäinen hazatérése, a tűz születése; *R. Kajanus* alkotásai: Aino és Kullervo gázszindulója.

De külföldön is érezhető volt a Kalevala ihlető hatása. Elsősorban a kiváló amerikai-angol költő, *Longfellow*: *Hiawatha* című epikus alkotása említendő, amely a Kalevala sugallatára az indiánusok életéről festett a finn népi époszéhoz hasonlatos világgépet az utókor számára. A francia parnasszista költő, *Leconte de Lisle* „Poèmes barbares” című kötetében mutatkoznak kalevalai ihlethatások (*La mort de l'ours*, *Runoia*), valószínűleg egyik barátjától és honfitársától, a finn és észt népköltéssel behatóan és rendkívüli lelkesedéssel foglalkozó Thalès Bernard-tól¹ szerzett ismeretek eredményeképpen. A műfordítások is terjesztették a Kalevala hírért-nevét, s ezzel kapcsolatban a finnekre vonatkozó ismereteket. Teljes egészében, vagy szemelvényekben, 14 nyelven olvasható s érdekes, hogy pl. hollandus meg orosz nyelven ifjúsági kiadás is készült belőle.

Felvethető a kérdés, mi volt a Kalevala sorsa nálunk? Dolgozatunk bevezetésében Vörösmarty és Lönnrot ösztönös és véletlen szellemi találkozásáról beszéltünk. Ha keressük, mi hatása volt és van még ma is, a Kalevalának a magyar irodalmi műveltségben, őszintén megvallhatjuk, hogy a magyar közönség nem sokat tud róla. A poétika ad róla bizonyos ismereteket a középiskolai tanulóknak, az érdeklődők talán láttak néhány Kalevala-illusztrációt, meghallgattak egy-két kalevalai vonatkozású zene-művét. Pedig a Kalevala hatása a magyar szellemi életben is mintegy száz-évszázados multra tekinthet vissza. Első fordítója *Reguly Antal* volt, az 1840 körüli években, de fordításából semmi sem jelent meg nyomtatásban. Foglalkozott vele *Hunfalvy Pál* is, aki a Bach-korszak idején ebből a remekműből igyekezett biztatást nyújtani nemzete számára, a jobb jövőbe vetett hit meggyökereztetésével. (Részleteket közölt 1853-ban.) Felfogását egyetemi előadásában is kifejtette. *Fábián István* különböző folyóiratokban közölt belőle részleteket (1861—67). Az első teljes Kalevala-fordítás 1871-ben jelent meg, szerzője *Barna Ferdinánd*. Nem tartják sikerült alkotásnak s a kritikai humor „Barnevala” néven emlegeti. Ma kétségtelenül a legjobb és legművészebb magyar fordítása *Vikár Béla* műve. Első ízben 1909-ben jelent meg, a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában, s a százados évforduló alkalmából készült el a második kiadás, gyönyörű művészi illusztrációkkal.

Vörösmarty és Lönnrot művét párhuzamba állítva, legfeltűnőbb, hogy szinte egyidőben született meg a magyar Hadúr és a finn Väinämöinen romántikus alakja. A magyarság istene, Hadúr, kegyetlen áldozatokat követelt népétől, hiszen az elmúlt száz év alatt két vesztes hadjárat következményeit kellett viselnünk (szabadságharc, világháború) s nem tudjuk, mit rejteget előttünk a jövő? A finnek ezalatt szépen, csendesesen, mind jobban szervezkedve, épülve és építve haladtak előre, Väinämöinen lant-

¹ *Elemér Virányi*: Thalès Bernard et ses relations avec la poésie populaire estonienne et finnoise. Tartu, 1928. Acta Universitatis Tartuensis, B. XIV. 3.

pengetését és Ilmarinen Sampojának halk duruzsolását hallgatva. Mert a finn csodamalom, a Sampo, azóta is szakadatlanul örül, hogy az ősidők ádáz harcaiban darabokra tört. Ma már képtelenek vagyunk Finnországra, valamint a finnségre vonatkoztatható ismereteinket csak egy tudomány-szakban, az összehasonlító nyelvtudományban rendszerezni. A finn szellemi élet még a világhelyzet mai általános nyomottsága ellenére is napról-napra meglepő termékenységéről és eredményekben gazdag munkálkodásról tesz bizonyosságot.

A tudomány szakszerűsége, a művészet fogékonysága, a nemzetgazdálkodásban megmutatkozó gyakorlati józanság szüntelenül építi a védőgátakat a finn államkeretbe foglalt öntudatos nemzeti élet körül, melynek rejtelmes szépségein, naponta gyarapodó gazdagságain nem győzünk eléggé csodálkozni. A Kalevala tanulságain nekünk, magyaroknak érdemes elgondolkozni elsősorban. Hiszen nekünk is itt van széttört világításunk: a Kárpátmedence, amelynek repeszdarabjaiból új világot akarunk építeni. A bekötött szemű magyar jelen mindnyájunkra reámutat s keresve, kutatva kérde tőlünk is, a Kalevala szavaival:

„Tudsz-e szampót kovácsolni,
Tarkatetőt építeni?”

Évszázadok, sőt évezredek pátriárkális egyszerűségű, őszinte és őszönös, mindvégig természetű és a természethez ragaszkodó világ-szemlélete tükröződik Lönrotnak lelkét és anyagot, ideigvaló földi életet és misztikus túlvilági elképzeléseket örökre megrögzítő alkotásában. S ha a reális élet színeinek árnyaltsága ma már egészen más is Finnországban, mint a kalevalai világkép romantikus fénykévéjének sugárzása idején, ne feledjük, hogy a napról-napra változó anyagi világon túl van egy örök szellemi folytonosság is a nemzetek életében. Az anyag könnyörtelensége ellenére és azzal szemben, ez eleve elrendeltben szabja meg sorsunkat s alakítja a múlt napokkal változó szemléletünket az emberi életről, törekedésről és szorgoskodásról. A nemzetek mindennapi életének szürkeségénél szebben csillog a költészet színes köntöse, amely az örökkévalóság jegyében mutatja meg legbensőbb lényegüket. A Kalevala értelmet és célt adott egy egész évszázadra a finn nemzet irodalmi és művészeti, tudományos, sőt politikai törekvéseinek is. Ezért egyaránt a művészet és az élet könyve lett a Kalevala. Megjelenésekor lázba hozott egy tettekre serkedő nemzetet, utánzásra ösztönözte az észt testvérnépet s bűvkörébe jutva indult el áldozatos útjára honfitársunk, Reguly Antal, hogy népünk eredetének, őshazájának és rokonainak felkutatásában emésztődjék fel nemzete javára gyümölcsöző szomorú élete.

ARS LONGA — VITA BREVIS! Az élet rövid, de örök a művészet. Ez az indoka és magyarázata a Kalevala örök szépségének és soha el nem múló értelmének.¹

Virányi Elemér

¹ Ez a dolgozat a szegedi m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátai Egyesületének Bölcsészeti Szakosztályán 1935 március 20-án, valamint a Szabadegyetemi Előadássorozatában 1935 október 17-én, a Kalevala százéves jubileumával kapcsolatos ünnepélyen tartott előadás. A kovácskirályság mozzanatát e dolgozatunkban kissé bővítettük.

Irodalom.

A) *Bán Aladár*: A finn nemzeti irodalom története, Szent István könyvek, 39. szám, Bpest, 1926; *Alföldi András*: A *tarchan* méltóságnév eredete, Magyar Nyelv, XXVIII. (1932) évf. 7—8 szám; *Munkácsi Bernát*: Vogul Népköltési Gyűjtemény, II—III.; *Mészáros Gyula*: A csuvas ősvallás emlékei; *Jankó Zoltán*: Csallóközi Múzeum, Bratislava-Pozsony, 1928 (*Khin Antal*: Göncöl táltos); *Ráth-Vegh István*: Csodálatos kacsá, griffmadár és kétfejű sas, Új Magyarország, II. (1935) évf. 136. sz.; *Setälä Emil*: A Sampo rejtvénye, különnyomat a Magyar Nyelv XXIX. (1933) évfolyamából; *Elemér Virányi*: Thalès Bernard littérateur français et ses relations avec la poésie populaire estonienne et finnoise, Tartu, 1928, Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis, B, XIV. 3.

B) *Kalevala*, finn eredetiből fordította *Vikár Béla*, Budapest, 1909; *Tietosana-kirja*, IV. k., 85—99. hasáb, *S(almine)n V(äin)ö* (Kalevala); *M. A. Castrén*: Ethnologische Vorlesungen über die altaischen Völker, 1857; *E. Aspelin*: Kalevalan tutkimuksia I.; *A. Ahlqvist*: Tutkimuksia Kalevalan tekstissä ja tämän tarkastusta; u. az: Kalevalan karjalaisuus; *J. Krohn*: Suomalaisen kirjallisuuden historia I. Kalevala, 1883—1885; *A. R. Niemi*: Kalevalan kokoonpano; *K. Krohn*: Kalevalan runojen historia I—VII.; u. az: Kalevalan kysymyksiä; *E. N. Setälä*: Kullervo-Hamlet, FUF. III, VII, X.; u. az: Sammon arvoitus.

A TURULSÓLYOM

(*Falco rusticolus altaicus* Menzb.)

Amikor a *Kézai* krónikájában fennmaradt Turulmadár faji azonoságának megállapítására — kezdetben szinte reménytelen — küzdelmet folytattam, hosszas tanulmányok után végre arra a döntőjelentőségű eredményre jutottam, hogy a Turulmadár a keleti népeknél nagy megbecsülésnek örvendett kiváló sólymászmadár volt. Ezzel a megállapítással már megnyílt az út a további kutatások számára, mert hiszen a kiindulás-kor még az is kétséges volt, vajjon a Turulmadár létező madárfaj volt-e, vagy valami legendás képzeletbeli szárnyas, mint pl. a Griff-, vagy a Phoenix-madár?

A régi leírások szerint a Turulmadarat a legnagyobb madarak, nevezetesen a hattyúk levágására is idomították s ez a mozzanat volt az, amely nagyon megkönnyítette a további kutatásokat, mert hiszen csak azt kellett keresni, hogy mely madárfajok azok, amelyekkel természetrajzuk figyelembevételével hattyúra lehet sólymászni? Ezen az alapon nem volt nehéz arra a megállapításra jutni, hogy a Turulmadarat a nagy sólyomfajok között kell keresni, mert csakis ezek képesek arra, hogy ilyen hatalmas prédával megbirkózzanak.

A Turulmadár faji azonosítása azonban ennek ellenére sem volt könnyű feladat. A számbavehető nagy sólyomfajták három csoportot alkotnak azon a területen, melyet paläarktikus, vagyis óvilági északi állatföldrajzi területnek jelöl meg a szaktudomány. Ezen a területen kell keresni azt a tájékat, amelyen mint a magyar őshazában, vagy legalább is mint átmeneti tartózkodási helyen kell megtalálnunk a Turulmadarat. Ahol megtaláljuk a Turulmadarat, föltehetőleg ott voltak valaha a magyarok is.

Ez a három csoport a következő:

1. *Vándorsólymok*. (*Falco peregrinus Tunst.*). Ennek a csoportnak több alfaja található a szóbanforgó területen, azonban sólymászati nevük mindig Nacsin, Lacsin, Sahin és mint hattyúvágó sólymok nem szerepelnek az idevágó irodalomban.

2. *Rárósólymok* (*Falco cherrug Gray*). Ennek a csoportnak is számos alfaja él az óvilági északi állattöredéki területen. Ázsiai sólymászati nevük általánosan „Itelge”, vagy „Cserg”. A történeti följegyzésekben és régi sólymászati munkákban, nem szerepelnek mint hatyúvágó sólymásmadarak.

3. *Sarki sólymok* (*Falco rusticolus L.*). Ide tartoznak a legnagyobb termetű sólymok. Előfordulási területük általában az északi sarkkörön belül fekvő tájak, úgynevezett circumpoláris fajok, amely nemcsak az óvilági, hanem az újvilági sarki tájakon is előfordul. Sólymászati nevük Izlandon Falki, Valur, Hankur; Norvégiában Jaktfalk; Lappföldön Rievszakfalle, Tuotta Koappil Falli; Finnországban Jahti haukka; az Orosz Birodalomban „Krecset” — a magyar Kerecset, vagy Kerecsen — Kirgiz, baskir, török, tatár nyelveken Sonkár, vagy Sunkár — a magyar Zongor.

Ezek valamennyien nagytermetű, erőteljes, rámenős sólymásmadarak, amelyek mindig első helyet foglaltak el a Turul mellett a sólymásmadarak sorában, azonban sem színezetük, sem sólymászati neveik alapján nem azonosíthatók a Turulmadárral. A sarki sólymok legszebb példányai, az öregek nászruhájukban majdnem hófehérek, gyér feketeszínű nyílvégű hosszanti foltozással. A fiatalabb példányok sötétebben színezettek s ezeket a fehérékkel, az Ak-Sonkárokkal szemben Kara-Sonkároknak nevezték. Az orosz és török-tatár sólymászati munkák és történeti följegyzések szerint ezek a Krecsetek és Sonkárok hatyúvágó sólymásmadarak voltak.

Ebbe a csoportba tartozik a régi török forrásokban szereplő „Toghruł”, magyarul Turul, amely szintén hatyúvágó sólyom. Sokáig kétséges volt, hogy tulajdonképpen milyen sólyomfajjal kellene, illetve lehetne azonosítani, amíg 1891-ben *Menzbier* hírneves orosz madártani kutató az Altai-hegységben fölfedezte a sarki sólyomnak a havasokban honos alfaját a havasi sólymot, melynek jelenlegi tudományos neve *Falco rusticolus altaicus Menzb.* Mindjárt kezdetben mint a sarki sólyom alfaját írta le s ez a megállapítása a kutatás későbbi során is helytállónak bizonyult. A leírásán kívül a havasi sólyom első színes ábráját is közreadta. Minthogy az összes rendelkezésre álló adatok alapján ezt a havasi sólymot kellett és lehetett azonosítani a Turulmadárral, azért a következőkben most már mindig turulsólyomnak fogjuk azt nevezni. Habár *Menzbier* első leírása nyomán a másik nagy orosz madártani kutató, *Szuskín Péter* is leírta ezt az újonnan fölfedezett sólyomalakot a *Bulletin of British Ornithologist Club XI.* kötetének 3. lapja szerint az 1900. évi október havi ülésen, mégis sokáig tartott, amíg a szakirodalom tudomást vett róla. Eleinte alapos kétkéddel fogadták. *Hartert* első ízben 1913-ban foglalkozik vele *Die Vögel der paläarktischen Fauna* című nagyszabású művének 1063. lapján. Nagyon bizonytalan az állásfoglalása. Nem tudja még, vajjon ez az újonnan bevezetett madár a sarki, vagy a rárósólymok csoportjába tartozik, vagy pedig teljesen önálló madáralakot képvisel. Valószínűnek tartja azonban, hogy a sarki sólymok csoportjában van a helye — föltéve, hogy egyáltalában fönnttartható-e ez a madáralak s nem kell-e majd vagy a sarki vagy a rárósólymokkal egyesíteni. A bizonytalanságnak az volt a legfőbb oka, hogy a Turulsólyom voltaképpen ritka madárfaj s hogy oly területek lakója, ahonnan nem egykönnyen lehet múzeumi vizsgálatokra példányokat szerezni. Ennek következtében csakis az oroszországi múzeumokban vannak példányok. A Madártani Intézet

a legnagyobb igyekezet és áldozatkészség ellenére sem tudott még egyetlen példányra se szert tenni, holott könnyen érthető okokból mindenáron szeretett volna legalább egy példányt szerezni a Turulsólyomból.

Hartert-nek ebben az első közleményében szinte látszik a sorok között, hogy nincs túlságosan meggyőződve a Turulsólyom önálló faji vagy alfaji jellegéről. Már többet mond az 1921-ben megjelent kiegészítő kötet 2198—99. lapjain, ahol *Szuskin* 1915-ben orosz nyelven és angolnyelvű kivonattal közreadott tanulmányát ismerteti a Turulsólyomról és annak fészkeléséről. Nagyon érthető a bizalomnak ez a megnövekedése, mert ha

bizonytalannak minősített madáralakról megállapíthatók fészkelési adatok, akkor ezzel már igen lényegesen megjavultak az illető madáralak elismertetésének kilátásai. Már pedig *Szuskin*-nak sikerült az Altai-hegység egyik folyója, a Kuskonur mellett a havasi sólyom egy fészket fölfedeznie, amelyben öt fióka volt. A szülők közül a hím elejtette, az öt fióka egy részét elevenen magával vihette további megfigyelés céljából, másik részüket múzeális vizsgálati célokra bőrben kitömte. *Szuskin* szerint a havasi sólyom bizonyos tekintetben összeköti a rárósólymok csoportját a sarki sólymok csoportjával, amennyiben csüdjén a tollazat lejjebb terjed, mint a rárósólymoknál, azonban nem terjed olyan mélyre a lábujjak felé, mint a sarki sólymokon. A fiatal példányok rendkívül hasonlítanak a rárósólymokhoz, azonban mindig erőteljesebbek, mint ezek s különösen feltűnő a nagy fej. A sarki sólyomtól a fiatal példányok abban térnek el, hogy a hát tollazatának színében mindig vörös árnyalat található. Az öreg hím példány első tekintetre a sarki sólyomra emlékeztet, de hátának barna alapszíne halványrozsdás rajzolataival, valamint rozsdás szemsávja és tarkófoltja azonnal megkülönbözteti a sarki sólymoktól.

Szuskin közlése után megint csak másfél évtized múlva jutott újabb adatokhoz a kutatás erre a még mindig kétségesnek tartott sólyomra vonatkozólag. 1929-ben jelent meg *Stegmann* orosz madártani kutató munkája Transzbajkália madárvilágáról. Ennek a területnek egyik jellegzetes madárfaja a Turulsólyom. Behatóan is foglalkozik vele, amennyiben öt táblán összehasonlító fényképeken mutatja be, hogy milyen a viszony a középázsiai rárósólymok, a Turulsólyom és a sarki sólyom között. Szembetűnően látható az egymás mellé rakott és fényképezett madárpéldányok alapján, hogy a Turulsólyom mindig nagyobbtermetű mint a rárósólymok, ellenben egyforma termetű a sarki sólyommal.

Pontosabb jellemzésére — különös tekintettel arra, hogy ez a sólyomfélé még mindig nem nyert teljes elismertetést mint önálló faj — még a következőket írja: „Ez a sólyom nagyobb mint a rárósólyom fajtái; ugyanakkora mint a sarki sólyom, amelyhez színezetében is nagyon közel áll. Mindkét madárnál a világos alapszín sötéten márványozott, ami a többi nagy Sólyomnál nem fordul elő. Mindazonáltal a sarki sólyomtól is igen jól megkülönböztethető a tollruházat mindig sárgásrótes rajzolata, valamint a kevésbé tollas csüd által. Mindezen különbségek mellett azonban mindig inkább hasonlít a sarki sólyomhoz, mint a rárókhoz.”

Stegmann azon az alapon, hogy ez a sólyomfélé összekötő kapcsolatot látszik alkotni a ráró és sarki sólymok között, önálló fajnak veszi és ezért Hierofalco altaicusnak nevezi. Ugyenezt az álláspontot foglalja el 1937-ben megjelent munkájában: „Faune de L'URSS. Oiseaux-Falconiformes.“ Ebben azt írja, hogy az altaicus alak szorosán hozzásimul a rárósólymokhoz, azonban egyúttal átmenetet alkot a sarki sólymokhoz. Bár ez utóbbiakhoz közelebb áll, mint a rárókhoz, mégis óvatosabbnak tartja, ha az altaicust egyelőre önálló alaknak veszi.

Legbehatóbban *Demétiw G.* foglalkozott a Turulsólyommal. 1933-ban két értekezésben ismertette errevonatkozó vizsgálatait. Egyik tanulmánya a *Buturlin S. A.*-val közösen szerkesztett Systema avium rossicarum című kiadványban jelent meg két színes és három fekete ábrával, Másik tanulmánya Le Gerfaut d'Altai címen részletes leírást tartalmaz az eddig ismeretes 39 példányról. Minden egyes példány leírását közli. Megállapítja, hogy a Turulsólyomnak két változata van, a gyakori sötétebb színű, s a ritka világos vagy rótszínű. Vizsgálatai alapján végre részletes leírást ad a Turulsólyom nászruhás hímjéről, amely a következő:

A homlok halvány; fejbűb sötétbarna, a szemcsíkok felé világosabb; nyakon sötétrozsdás foltok; hát sötétszürkés barna, hosszanti foltokkal; a fark felé egyre szürkésebb, a farkcsík és a farkfedők hamvasak, sötétszürke haránti rajzolattal; a szárnyfedők a háthoz hasonlóak, de kissé világosabbak; a nagy szárnyfedők a váltollak, a másodrendű evezők elmosódott vörhenyes és hamvasszürke keresztcsíkozással; az elsőrendű evezők sötétbarnák, haránti vörhenyes foltokkal a belső zászlón; a külső zászló proximális részén néhány világos folt is található; a kormánytollak barnák, szürkés árnyalattal és sötétszürke keresztcsíkozással.

Pofa világos, fehéres barnával tarkált; fültájék és a barkó sötétbarna, az utóbbi hosszú, jól fejlett; a testalj általános színezete okkerszínű, hosszanti finom feketés vonalozással a begyen, a mell- és begytollak hegyén kerekded foltok; a testoldalon haránt rajzolat, ugyanígy a combon és az alsó farkfedőn; az alsó szárnyfedők fehéresek, többé-kevésbé fejlett sötét rajzolattal.

Viaszhártya, szembőr és lábak sárgák.

A világos, vagy rötesszínű változat rajzolatai nagyjában ugyanazok, de a rötés részek kiterjedtebbek és általában a színezet szembetűnően világosabb. Ez a változat meglehetősen ritka, azonban a Turulsólyomhoz való tartozása a testi jellegek, nevezetesen a méretek szerint is kétségtelen. Az öreg hím szárnymérete 356—372, a nőtényé 370—420 mm.

Vizsgálatai alapján *Dementiew* is a sarki sólyom havasi változatának minősíti a Turulsólymot, amelynek előfordulási területe az Altai, a nyugati Szajan, a Csangai, a dzungáriai Ala-tau, végül a Tjansan havasi övezete. Ezeket a területeken a magas fekvésű hegyi legelők lakója. Előfordulása *Stegmann* szerint szigorúan alkalmazkodik a talajviszonyokhoz. Egészen sík területeken nem fordul elő, illetőleg ott nem fészkel. Fészket mindig magaslatokra rakja, lehetőleg sziklákra.

Steinbacher F. a *Hartert*-féle mű kiegészítő kötetében, az 1936 december havában megjelent füzetben, a 403. lapon csak ezeket az adatokat közli. Ezután még egyszer esik szó a szakirodalomban a Turulsólyomról. Ezúttal is *Dementiew* a közlemény szerzője — megjelent a *Deutscher Falkenorden* című folyóiratban. Ebben azt írja, hogy Turkesztánban a kirkizek nagyon jól ismerik ezt a sólymfélét és „Sunkár”-nak nevezik. A legkiválóbb sólymászmadárnak tartják, amelyet tűzokra, vadludakra és fajdkakasnagyságú óriásfogoly (*Tetraogallus*) vadászatára idomítanak. A kirkizek szerint a Turulsólyom erősebb és rámenősebb, mint a vele együtt élő rárósólymfélék.

Az a tény, hogy a sólymások határozottan megkülönböztetik a Turulsólymot a vele együtt előforduló egyéb sólymaktól és éppen úgy a legkiválóbb sólymászmadárnak tartják, mint amilyenek a régi török források ismertetik, különösen fontos ráknézve, mert tökéletesen egybevág a szakemberek vizsgálati eredményeivel. Ezzel teljesen megdől az a föltevés, hogy a Turulmadár valami mesebeli, csak a mondákban vagy képzeletben létező madárfaj volt.

Vönöczky Schenk Jakab

Irodalom

- Buturlin S. A.* et *Dementiew G. P.*: *Systema avium rossicarum*. L' Oiseau. 1933. p. 466, 467.
- Dementiew G. P.*: 1. *Buturlin*.
 — — *Le Gerfaut d'Altai*. *Alauda* 1933 p. 132—166.
 — — *Die Gerfalken in der russischen Falknerei*. *Deutscher Falkenorden* 1940 p. 24—30.
- Hartert E.*: *Die Vögel der paläarktischen Fauna* p. 1063 (megjelent 1913), p. 2198, 2199 (megjelent 1921).
 — — és *Steinbacher F.*: *Die Vögel der paläarktischen Fauna*. *Ergänzungsband* p. 403 (megjelent 1936 dec.).
- Menzbier M.*: *Ornithologie du Turkestan*. Moscou 1891 p. 272.
- Schenk J.*: *Magyar sólymászmadárnevek*. I. Turul-Zongor-Kerecsen. *Aquila* 1935—1938 p. 267—348.
 — — *Ungarische Beizvogelnamen I. Turul-Zongor-Keretschen*. *Aquila* 1935—38 p. 349—409.
- Stegmann B.*: *Die Vögel Süd-Osttransbaikaliens*. *Annuaire du Musée Zoologique*. T. XXIX. 1928. Leningrad 1929 p. 148—153.
 — — *Faune de L'URSS*. Oiseaux. Vol. I. No. 5. *Falconiformes*. Moscou, Leningrad 1937 p. 266, 267.
- Szuskín P.*: Előadás a *Hierofalco altaicus*ról a *British Ornithologist Club* 1900. évi okt. 17-iki ülésén. *Bulletin of the Brit. Ornith. Club*. XI. 1900/01. p. 3.
 — — közleménye a *Hierofalco altaicus*ról. *Messenger Ornithologique—Ornithologische Mitteilungen*. Moskwa 1915 p. 229—238.

A CSEGEMVÖLGYI SZKITA SZARVAS

A Csegem a mai kabardföld egyik folyója. A Malkának egyik mellékfolyója s mint ilyen a Terek vízrendszeréhez tartozik. Torkolata Jekaterinogradtól nyugatra van, egy napi lovaglásra. A környék legnevesebb városa Nalcsik. Említést érdemel még Bakszanszk nagyközség a hegység lábánál.

Zichy Jenő gróf első kaukázusi kutatóútja során, a Bakszan és a Csegem völgyét is bevonta a kutatótársaság munkaterületébe, ahol társaival sok értékes anyagot gyűjtögetett és vásárolt össze. Ezt ma a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi-, ill. régészeti gyűjteményeiben őrzik. A régészeti anyag feldolgozását és leírását *Pósta Bélának* köszönjük.¹

A bakszan- és csegemvölgyi régészeti anyag legnagyobb részéről *Pósta Béla* véleménye az, hogy az ősi típusok a szkitha-görög körben keletkeztek. Erről meggyőznek az alexandriopoli kurgánokból származó analógiák.²

Ebben a csegemvölgyi anyagban feltűnő egy szarvasfigura, amelyet az id. m. XVIII. tábla 2. ábráján mutat be a szerző. A 448. lapon ezt a magyarázatot fűzi hozzá: „496. Bronz díszítő lap; derékszögű paralelogramma idomú lap fölött áttört művű guggoló aggancsos visszafordított és farán nyugvó fejjel, lábait és nyakát alul rovátkasor szegi, a lap hátulján karikafül. Magassága: 5.5, szélessége 4.8 cm. XVIII. T. 2. sz.”

Hogy a szóbanforgó darab milyen célt szolgált, azzal most nem foglalkozunk. Valószínűen övdísz lehetett. (Pajzsdísznek nagyon is kicsiny lett volna.) A leletben a fontos és érdekes az a nagy hasonlatosság, amely a kis bronzfigurát a zöldhalompusztai és az azzal hasonlatos szarvasleletekkel kapcsolja össze.

A csegemvölgyi állatalak alvásában, vagy pihentében megzavart szarvas, vagy özet ábrázol. A megriadt állat hátrakapja fejét, fülét hegyezi és hátsó lábaival már a talpraszökkenéshez teszi meg az első mozdulatot. Agancsa hiányzik, csak a rózsáit látjuk. Alakját illetően megfelel akár a gímszarvasnak, akár a kaukázusi óriásőznek.³ A következőkben mint szarvasról beszélünk róla.

A csegemvölgyi szarvas, mint *tárgyi forma*, ugyanabba a körbe tartozik, mint a *zöldhalompusztai*,⁴ *tápiószentmártoni*,⁵ *kostromkajai*, *kul-obai* szarvasalakok, vagy a *kelermesi* szekerce aranylemezes borításának állatalakja és Nagy Péter szibíriai gyűjteményének összegömbölyödött párducalakja.⁶ Mint *motívum* azonban eltér az itt felsorolt, ismert alakoktól és egyedülálló, új formának mondható.

A csegemvölgyi szarvas első tekintetre — áttöréseivel — a tápiószentmártoni és a kostromkajai leletekre emlékeztet bennünket. Jól

¹ Zichy Jenő gróf kaukázusi és középázsiai utazásai. Bpest, 1897. II. kt. Archeológiai gyűjtemény.

² U. ott 401 l.

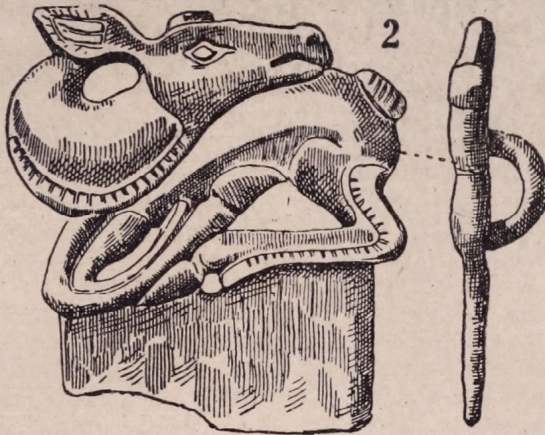
³ V. ö. Brehm, Az állatok világa. II. kt. Bpest, é. n. Gutenberg kiad. 328 o. színes tábla és 59 t. középső képe.

⁴ V. ö. Fettich Nándor, A zöldhalompusztai szkita lelet. Arch. Hung. III. Bpest, 1928.

⁵ Archaeol. Ért. XLI. 1927. 138 skk II. — S. 312 ff. — Jahrb. d. Ung. Archaeol. Ges. Jhrg. II. Bp. 1927. S. 156 ff. — Praehist. Zeitschr. XVIII. 1927. S. 22. Taf. 7, 3.

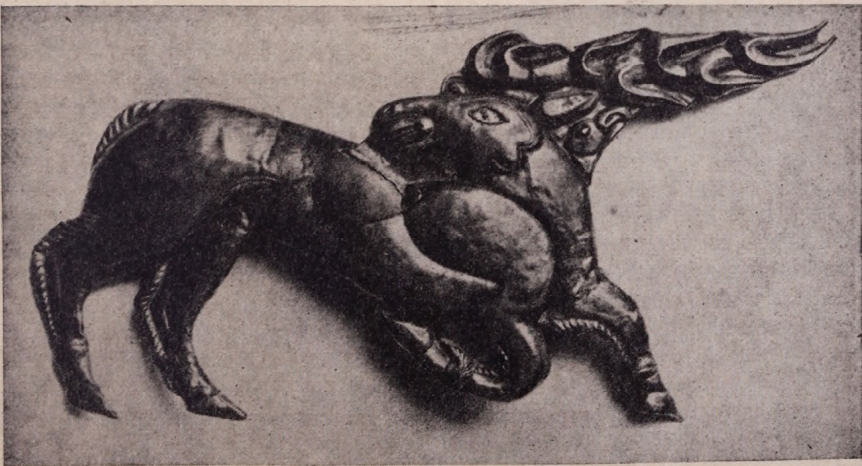
⁶ Vonatk. irodalmat l. 4 a. id. munkában.

tagolt, kubisztikus formái közel hozzák a zöldhalompusztai példányhoz is. A fej erősen hátralendül és a nyak merész ívelése ezt a lendületet erősen hangsúlyozza. A felszökkenéshez hátrahúzott hátsó láb és a nyak olyan dinamizmust kölcsönöz a kis bronzfigurának, amelyet csak a zöldhalompusztai szarvason találunk meg. A mozgás kifejezése és fokozot-

1. A csegemvölgyi szkita szarvas.

tabb érzékeltetése kedvéért a művész eltér a természethű ábrázolástól és stilizál, ami egyébként a szkita művészetben nem szokatlan jelenség. *Fettich* szerint „a szkita művészet az egyes állati testformák stilizálásának a természethűség rovására egészen az irracionális formákig lehetőséget nyújt s a legkülönbözőbb állati testformák kombinálását is megengedi”.⁷ Esetünkben a művész — szabadságának kihasználásával — nemcsak azt érte el, hogy a figurának dinamikai erejét fokozta, hanem a nyak ívelésének mértéken túli, egészen a fülig terjedő meghosszabbí-

2. A zöldhalompusztai szkita aranyzarvas.

tásával megelőzte azt, hogy a figura füle kisebb külső behatásra letörhessék.

A fej és a nyak különben sincsen a test többi részével mérethelyes arányban: annál észrevehetően nagyobb. Ezzel szemben el kell ismernünk, hogy mind a fejnek, mind a test többi részének természetű ábrázolása (a nyakat kivéve), kitűnően sikerült. A szem romboidikus alakja a tápiószentmártoni szarvas szemének alakjához áll legközelebb. De míg ezen a szemgolyó helye homorú üreg, amelyet annakidején üveg-paszta töltött meg, esetünkben a szem határvonalai vésődnek mélyen az arc síkjába. A szem technikai megoldása úgy történt, hogy a konturokat előbb trébeléssel alakították, majd az ellenkező oldalról, ugyancsak trébeléssel a szemgolyó domborúságát fokozták.

Az orrcimpák és a száj formálása olyan művészi, hogy szinte érezzük, látjuk a megrettent állat orrának ijedt remegését, ajkának ideges rándulását. Mindkettő kivitele trébeléssel történt. Ugyanezzel a technikával oldotta meg a fül mintázását is a szkita művész.

Ami a lábak megoldását illeti, az alkar és a kézközép-, valamint a lábszár és a lábközép egymásközi viszonyát normálisnak mondhatjuk, de a paták már emezekhez viszonyítva (különösen a mellső lábon) túlzottan nagyok. Ennek ellenére sem hatnak kellemetlenül.

A nyakalji, a hátsó lábon és a fülön lévő szőrözetet, valamint a fark szőrözetét stilizáltan trébelt zsinórzással érzékelteti a művész. Valószínűen ugyanilyen zsinórzást tervezett a mellső lábra is. Ez azonban elmaradt, s most úgy hat ez a láb, mintha a sípcsontot akarta volna külön hangsúlyozni a szkita ötvösmester. Ezeket a trébelt, szőrözetet utánzó zsinórzásokat megtaláljuk a zöldhalompusztai és a tápiószentmártoni szkita szarvasokon is. Mindkettőn trébelt zsinórzás jelzi a farkot és szegélyezi a lábak hátsó oldalát, de mindkettőnél hiányzik a zsinórzás a fülön, sőt a zöldhalompusztai szarvasnak a nyakáról is.⁸

A szkita kisplasztika kezdettől fogva a kubisztikus stílus alapjain épült fel és erről a biztos, kedvező árnyék- és térhatást adó alapról a későbbiekben sem tért le. *Fettich* tanulmányai szerint a kezdetben szegényes zsinórzás mindinkább teret hódított (v. ö. a zöldhalompusztai és a tápiószentmártoni leleteket), majd a színes köberakások nyomultak előtérbe a kubisztikus fényhatások rovására. A kétféle díszítő elem a későbbi példányokon együttesen is szerepel.

A szkita leletek kormeghatározását ma még nem lehet tökéletes biztonsággal elvégezni. De közelítően megállapítható, hogy a kostromskajai szarvas a Kr. e. VII—VI. sz.,⁹ a zöldhalompusztai a VI—V. sz.,¹⁰ a tápiószentmártoni az V. sz.-nak,¹¹ a craiovai a III. sz. elejének terméke.¹² A csegeomvolgyi szarvas már méreteinél fogva is csak különös gonddal hasonlítható össze az itt említett, jóval nagyobb méretű, pompás leletekkel. De mégis már első tekintetre látható, noha művészi készségben és elhivatottságban nincs is hiány, hogy a mű technikai kivitel

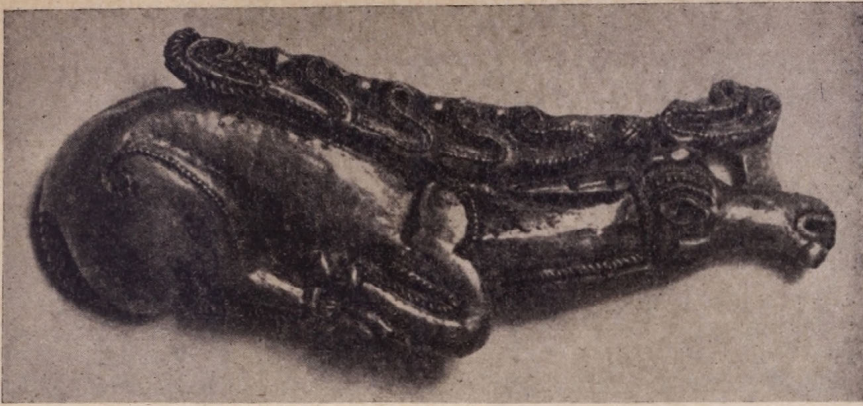
⁸ Id. m. 15—16 ll.

⁹ Rostovtzeff, *Skifija i Bospor*, Petrograd, 1925. 318—319 o. — M. Ebert *Südrussland im Altertum*, Bonn u. Leipzig, 1921. 161 skk. o. — Borovka, id. m. 91. o.

¹⁰ *Fettich kormeghatározása*, I. id. m. 16 l.

¹¹ Schmidt, H. *Skythischer Pferdegeschirrschmuck aus einem Silberdepot unbekannter Herkunft*. (*Praehist. Zeitschrift* XVIII. 1927. 1—2 Heft.) 22 o. — és M. Rostovtzeff levélben írt közlése *Fettich* Nándorhoz.

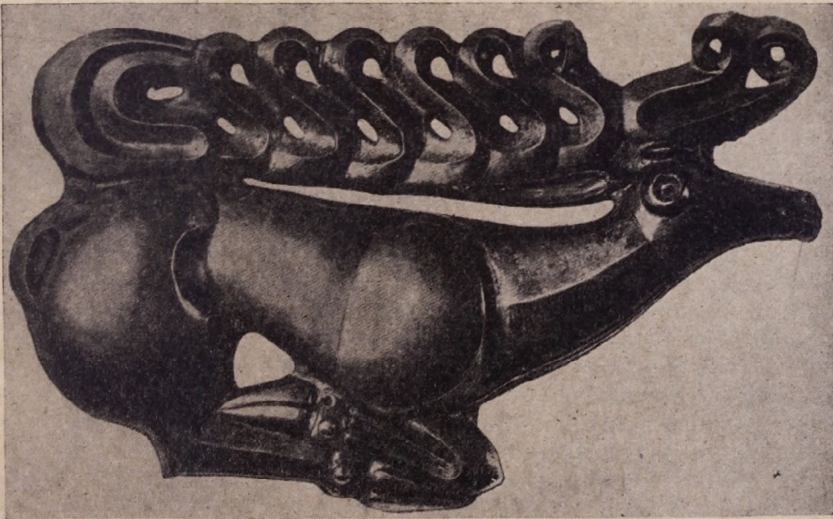
¹² Schmidt id. m.

3. A tápiószentmártoni szkita aranyzarvas.

dolgában az említettek mögött marad. A csegevölgyi szkita szarvas korát ezek szerint a Kr. e. VIII—VII. századra, legjobb esetben a VII. sz. legelejére, tehát kb. Kr. e. 700-ra kell tennünk.

Nagy Géza szerint¹³ kb. Kr. e. 1500—600-ig a szkítáknak nevezett „lovas nyilasok”,¹⁴ tehát sátoros, lovas pásztornépek a Bajkál, Altáj, Jeniszej vidékétől kezdve Szibirián, Középázsian, az Uralon, a Volga vidékén át a Fekete-tengerig és a Kaukázusig hatalmukban tartották ezt az irdatlan nagy területet. A csegevölgyi lelet tehát ebbe a korba vezet el bennünket. Minthogy rokonsága a magyarföldi szkita leletekkel kétségtelenül bizonyítható, ez a lelet is egyik láncszeme azoknak a kapcsolatoknak, amelyek hazánkat a Kaukázus vidékéhez fűzik.

4. A kostromskajai szkita aranyzarvas.

Bendefy László

¹³ Nagy Géza, *A skythák*. Budapest, 1909. (Akad.) 94 l.

¹⁴ Herodotos IV. 46: *ἵπποβοῦται*.

A MODERN JAPÁN

Mikor az istenek világa véget ért, csak egy isteni házaspár maradt ég és föld között, *Izanagi* és *Izanami*. *Izanagi* egyszer a tenger hullámaiba mártotta dárdáját, s mikor visszahúzta, szigetet támadt mindenütt, ahová csak egy csepp víz hullott a dárdáról. Így keletkezett Japán. Mikor *Amaterasu*, a napistennő látta, hogy a szigetek benépesültek, uralkodóul leküldte *Ninigit*, kinek unokája, *Jimmu* megalapította a japán császárságot, s a ma uralkodó dinasztiát, melynek 121-ik mikádója *Mutsuhito*. Azért említem a császárok közül épen őt, mert *Mutsuhito* volt a modern Japán egyik megteremtője. Az eddigi történelemben még példátlan, hogy egy ország 36 év alatt oly tüneményes gyorsasággal haladt volna előre, mint Japán. *Mutsuhito*, és munkatársai uralkodása alatt száguldó vonatok, száz és száz modern gyár, új hadsereg teremtődött, szinte a semmiből. Ez volt a mai Japán alapja. Hogy ebben mennyi része volt a császárnak, erre pontosan nem lehet felelni. Annyi azonban bizonyos, hogy a hazafiúi áldozatkészség tette a legtöbbet: és ebben a tekintetben a császár nem maradt népe mögött. Mikor a kínai háború után a császár belátta, hogy ebben az országban anyagi erő nem áll rendelkezésére az elkövetkezendő megpróbáltatások idején, önként lemondott civillistájának jelentékeny részéről, ami nem éppen csekély dolog. Különben, ha a haza becsületéről és nagyságáról van szó, az egész japán nemzet annyira együtt érez imádatig szeretett fejedelmével, hogy szinte fölösleges kérdezni: mit tett az egyik, mit a másik? A Mei-ji korszak egyaránt dicsősége a japán nemzetnek és *Mutsuhito* császárnak. Már ebben a korszakban következőképen írtak a japánokról: „Hogy Japán valaha idegen hatalom martalékává legyen, az elképzelhetetlen. Azokhoz a harcokhoz képest, melyek idegen hatalomnak Japán földjére való lépésekor bekövetkezhetnének, a lengyel és magyar szabadságharcok, a spanyol guerilla-hadjáratok csak gyermekjáték színében fűnnének fel. Inkább véret ontaná minden japán, semhogy hazájában idegen hatalomnak hódoljon. Japán mint állam nagy hatalom, mint ellenség félelmes, mint szövetséges hűséges!”

Mint ismeretes, a felkelő nap oszágának népe nem egyetlen fajból áll, hanem a mongol fajelem dominálásával különböző fajták összeolvadásából jött létre. Miután a különböző fajták összeolvadása Kr. e. 1800 körül már végbement, nemcsak japán népről beszélhetünk, hanem japán fajról is. A japán szigetvilág őslakói az ajnók. Az ajnók földjére először az indonézek vándoroltak be. Jóval később telepedtek le a nyugati partokon az indokínaiak. Ezek később összekeveredtek a nagy tömegben bevándorló mongol thunguzokkal. Eleinte ezek a népek teljesen külön éltek, és majdnem állandó háborút folytattak egymás ellen. Lassan azonban összeolvadtak és közösen fordultak az ajnók ellen, akik lassan északra vonultak. Mikor a thunguzok, mon-khmerkek és az indonézek összeolvadtak, újabb mongol thunguz bevándorlási hullám öntötte el Japánt. Mivel az új jövevények műveltsége magasabb, faji egyénisége határozottabb volt, hamarosan magukhoz ragadták a vezető szerepet. A japán nép yamato faj, tehát főképen mongol elemekből áll. Nyelvük az ural-altáji nyelvcsaládhoz tartozik. A japánok meg vannak győződve, hogy ők kezdettől fogva egyfajúak. Ez a nagy hitük, lelki értékük, magas műveltségük és önfeláldozó hazaszeretetük teszik képessé őket arra,

hogy elvégezzék a rájuk váró nehéz, áldozatos, de dicsőséges győzelmekkel teli feladatot.

Japán a szépség hazája. A hótakarta Fujiyamáról apró patakok futnak alá és keresztülszelik a völgyek cseresznyevirágos kertjeit. Mintha a világ összes szépségét összesűrítve ide tette volna a Mindenható. A gyönyörű ligetek, ahol tavaszkor a virágfelhőtől nem látjuk az eget, a kéklő messzi tenger, a tavak, melyekben apró halak lubickolnak vidáman, mind-mind egy egész egyedülálló kis világot alkotnak. A gyógy- és melegforrások száza mintha jelképesen vigyáznának a sok szépségre, nehogy megbetegedjenek. Ez a sok szépség okozza a japánok örökös hazaimádatát!

Ez a szépség fejleszti ki a művészi lelket is. A japán művészet Kínából származik. A japánok rendkívüli művészi tehetsége azonban a Kínából hozott, megkötött művészetet csakhamar nemzetivé tette s szabadabb természeti megfigyeléssel, finomult díszítő érzékkel és tökéletes technikával a fejlődés igen magas fokára emelte. A japán építészeti fa-építészeti és sok benne az ácsmunka. A legtöbb épületnél csak a faváz állandó, és a közöket elmozdítható falak töltik ki. A lakóházakban a fa természetes színe érvényesül, míg a templomokban befestik. A japán ház rendszerint egytermes, ha többre van szükség, akkor külön épületet építenek. Ezeknek varázsát a sziklákkal, szökőkutakkal, vízesésekkel tarkított gyönyörű kertek adják. Festészete rokon a kínaiával.

Gazdasági viszonya elég kedvező. A nép legfontosabb tápláléka a rizs. Ebből azonban nem tudnak annyit termelni, hogy kivitelre is jusszon. Fő kereseti forrás a selyem. Ez hatalmas mennyiségben jut a külföldi piacra is, és évente kb. 500 millió yennel gazdagítja az országot. A selyem 80%-a Yokohamából indul külföldre. Nagyon sok műselymet is gyártanak. Egy másik fontos megélhetési forrás a teatermelés. A japán tea jobb a kínainál és C-vitamint is tartalmaz. Az állattenyésztés is magas fokon áll. Széntermelése oly bőséges, hogy kivitelre is jut belőle. Olajat is találunk, de ez oly kevés, hogy az anyaország szükségletét sem fedezi. A halászat is jelentős kereseti forrás és a hal egyben fő élelmi cikk. Az évi halkivitel kb. 10,000.000 yen értékű. Sőt csak keveset találunk, és ezt legnagyobb részt a tengerből nyerik. A modern Japánt leginkább a villamosság jellemzi. A sok rohanó folyót nagyon jól fel lehet erre a célra használni. A gyárak és bányák kizárólag villannyal dolgoznak. Mindamellett, hogy természeti kincsekben elég gazdag, túlszaporodott népességét ellátni nem tudja.

Japánban három uralkodó vallás van: a shintoizmus, a konfucianizmus és a buddhizmus. A két utóbbi csak a VI. században jött be Koreából. Akármilyen furcsán hangzik is, ez a két vallás nem hogy gyengítette volna, hanem egyenesen erősítette a nemzeti egységet.

Japán nemcsak a virág, hanem az iskolák hazája is. Mindenki annyit tanulhat, amennyit akar. Az iskolai nevelésben nagy súlyt helyeznek a hazaszeretetre és a faji öntudat nevelésére.

A magyar-japán kapcsolatokról szólva nagyon elmaradtunk a japán testvérnemzet mellett. Míg itt csak Magyar-Nippon és Turáni Társaság ápolja a két nemzet barátságát, addig ott Nippon-Magyar, Turáni, Liszt Ferenc és Petőfi Sándor Társaság virágzik hatalmas taglétszámmal. Minden Szent István nap reggelén felcsendül a japán rádióban a magyar himnusz, mely után mindig igaz testvéri szeretettel köszöntenek minket,

kívánnak nekünk mielőbbi feltámadást és jobb jövőt. Az a tudat, hogy Európában testvérnemzetük él, már régen megvan bennük. Midőn *Benyovszky Móric* az orosz fogságból Japánba menekült, nemcsak befogadták, hanem tisztí rangot ajánlottak fel neki abban a hadseregben, melyben sem azelőtt, sem azóta idegen nem szolgált. Csak ennek tulajdoníthatjuk, hogy mikor sehol sem akarták elismerni a magyar nemzetet, akkor itt Budapesten rendezte első reprezentatív kiállítását a japán művészet. A japánok a kiállított tárgyak nagy részét a magyar államnak adományozták. A trianoni béketárgyalás alatt egyedül a japán sajtó szólalt fel mellettünk. A határszabó bizottság japán tagjai ahol csak lehetett, a magyar ügyet támogatták. Mikor pedig nálunk reálisabb gondolkodású szomszédunk észrevette Japánnal való gazdasági kapcsolatainkat és annak előnyeit, meghívta Japánt a mintavásáron való részvételre. A kiállítás után Japán Budapestre szállította a Bécsben kiállított tárgyakat és azokat a magyar iparoktatási célokra ajándékozta. Ez a testvéri szeretet volt az, amely idehozta *Raj Kunojoszi* samuraj kardját Kormányzó urunk részére. Mikor a császári koronázás alkalmával Tokio nemzetközi kiállítást rendezett, és a nehéz gazdasági viszonyok miatt nem tudtunk azon részt venni, nem nyugodtak meg ebben és saját költségükön állították fel a magyar pavillont, *Kőrösi Csoma Sándort* pedig a japán buddhisták szentnek nyilvánították, és a nagy székely szobra ott áll a Taiso egyetem Buddha oltárán a Lótus-trón előtt, égő gyertyák között. A császári egyetem pedig magyar festővel festette meg alapítójának képét. Két távoli, ezer év óta ellentétes kultúrhatások alatt álló népnek ősi hite teremtette meg azokat a mély kapcsolatokat, melyek a japánok és magyarok között kialakultak. Keleten Japán, Nyugaton Magyarország ma a művelt világ kínai fala, melynek hivatása feltartóztatni az emberi művelődés ellen törő minden veszedelmet.

A japán lélek látszólag ugyan elvont fogalom, de valóságos létező valami, ép úgy, mint a japáni állam fogalma. Már az ősrégi időkben meg volt ez a néplélek és ott lebegett a cseresznyevirágos kertek és a kék tavak fölött. Az ősjapáni számára az egész világot a maga hazája, meg az azt környező természet jelentette. Lelkét leginkább a tenger kötötte le, mely a mesés szigeteket vette körül. A nap, mely ránézve a tengerből kelt ki és oda is tért vissza, csak azért van, azért ragyog, hogy Yamato hegyei és völgyei tele legyenek gyémántos fényével, aranyos melegével, mely virágot fakaszt és gyümölcsöt érlel az ő kedvükért. A japán őskor embereit úgy kell elképzelnünk, hogy azoknak más földről, más emberekről legfeljebb halvány fogalmuk lehetett. Ugy érezték, hogy minden ami szemüket gyönyörködteti, szívüket megdobogtatja az mind japáni: a tenger égbék vize, az ezüstös csillagfény, a cseresznyevirágos tündérkertek az ő kedvükért léteznek. A tenger nagy halbősége a kedvező partalakulással, a völgyek termékenysége s a földművelés könnyűsége aránylag kevés fáradtság mellett biztos megélhetést nyújtott, míg az örökös földrengés és vulkáni kitörés egy pillanat alatt emberöltők és évszázadok megtakarított gyümölcsét tehette tönkre. Ez szerény megelégedést parancsolt, lehetetlenné tette az elbizakodást, megszokottá a veszélyt, legfőbb erénnyé a bátorságot s a nehéz viszonyok között is megálló lelki nyugalmat. Japán természetvilága pedig olyan gyönyörű és változatos, hogy egyszerűen magához ragadta a japán nép szívét, lelkét, képzeletét.

Kétségtelen, hogy Japánnak világszerte híres természeti szépségeiben volt az az erő, mely népét sohasem engedte a mesterséges, nem természetes gyönyörök hajhászásában elmerülni. Így őrizte meg ez a nép mind a mai napig a természet törvényeinek tiszteletét. Hiába jöttek papok és tudósok Kóréába, a japán lélek alaphangulatát nem tudták megváltoztatni.

A japán ember miniatűr Japán. Arca szinte örökké derült, mint Japán ege, agya termékeny, mint rizsmezői, szíve olyan, mint a földje: rendületlenül állja a világtenger rohamait, míg alatta ideig-óráig fékezett indulatok vulkántüze dolgozik. Gondolatvilága tele van új tervekkel, de érzelmi világa a régi. A japánok nagyon jól tudják, hogy minden dicsőség és fény, amellyel nemzeti lobogójukat a világ közepévé akarják tenni, tömértelen áldozatba kerül, oly áldozatokba, melyektől az európai ember minden haja szála égnek áll: de ők ezt egészen más szemmel nézik. Nekik nem pusztá szólám, hogy aki hazájáért halt, az nem halt meg! Ezért szerelmes a japán nép a hősi halálba régi idő óta. Ezért olyan veszedelmes ma, mint ellenség! Hogy a nagy nemzeti ábrándból mennyi valósul meg, azt nem tudjuk, annyi azonban bizonyos: Yamato lelkét az európai kultúra nem hogy nem ölte meg, hanem egyenesen öntudatos, erős férfilelékké edzette!

Bizonyos az is, hogy ez a lélek, a világtenger titokzatos hatalmának, s a nap éltető ragyogásának csodálatos szüleménye még sokszor fogja ideges izgalomba ejteni az emberiséget. Aki nem akar előtte meghátrálni, annak tanulnia kell tőle!¹

Pálos György

NYIRFÁM ÉS ÉN

Ilmari Kianto

*Ki akarják vágni szép nyirfám
viskóm elől: nagy kedvük támadt
letépni rügyét, fehér hársát,
hogy ne védhesse a portámat.*

*Ám nem tűröm, hogy letarolják:
sarkamra állok, ha rátörnek,
körüljárom, mint aki őrt áll —
s erős keble van a hű örnek.*

*Le akarják dönteni durván
hűs lugasom, hol béke lakott
és illat szállt, ha ki-kitártani
kakukkszós este az ablakot.*

*Hogy engedhetném, hogy lehántsák
legjobb pajtásom fehér övét?
Nem, nem! — harcolni fogok érte
és öntözgetem áldott tövét.*

*S ha eröm fogytán kedves társam
legázolnák is utoljára,
nem hagynám árván: harmat helyett
patakzó vérem hullna rája . . .*

Finnből fordította: Faragó József

¹ L. Pröhle Vilmos: Napkeletről. Budapest, 1922, Stádium, 353 l., valamint a budapesti japáni követségtől kapott ismertető kiadványokat.

SZÜN JAT-SZEN SZEREPE KINA ÚJJÁÉPÍTÉSÉBEN

(Folytatás)

A betörés Ton-King-ból meg is indult. 1907 októberében jöttek be a felkelők a szomszédos Jün-nan tartományba. Néhány várost sikerült is elfoglalniok. De ez volt minden, amit elértek. A császári csapatok nem csatlakoztak hozzájuk, municiójuk hamar elfogyott s ezzel a bátorságuk is elhagyta őket. Megint menekült, ki merre látott. Szün Jat-szen koldusruhában jutott át a császári sereg gyűrűjén.

Az idő kerekét azonban nem lehetett megállítani. Az elégedetlenség egyre nőtt. Szün Jat-szen mozgalmán kívül még más forradalmi megmozdulások is történtek. A reformok nagyon lassan valósultak meg. Az anyacsászárné és a császár 1908-ban meghaltak. Gyermekcsászár került a trónra, Mandzsuria mostani uralkodója, Phu Ji, aki akkor 3 éves volt. A mellérendelt kormányzó gyengékezünek bizonyult. Az anyacsászárné erős kezétől addig leszorított erők fölszabadultak s egyre hevesebben követelték a reformokat.

Szün Jat-szen is tele volt az új idők reménységével. Bizvást hitte, hogy a demokratikus kormányforma, a nép által megválasztott parlament minden bajon segít majd s Kína hamarosan egyenlő lesz a többi állammal, pár év alatt behozza pár száz év mulasztását. A köztársaság kimondásától s a mandzsuk eltávolításától remélt mindent elérni. Külföldi ismerősei nagyon figyelmeztették, hogy a reformokat csak fokozatosan lehet megvalósítani, a nevelési rendszer hiányait, a régi rendszer sok helytelen kinövését, a technikai elmaradottságot csak lassú léptekkel lehet kiküszöbölni. Szün Jat-szen azonban optimista volt, azt gondolta, hogy az újítások megvalósulása gőzerővel fog menni, ha egyszer komolyan megindulnak a fejlődés útján.

A sikeres forradalom 1911 októberében tört ki és pedig váratlanul. A forradalom élére Li Juan-hong állott, aki Közép-Kínában katonai parancsnok volt. Csakhamar az egész Jang-ce völgye kezükbe került Nan-king és Sang-haj városokkal együtt. Li Juan-hong megalakította kormányát, kiáltványt intézett a nemzethez és azt mondta: „Csapataink megmozdultak azért, hogy megmentsék az országot! A mandzsuk nem tartoznak a mi fajtánkhoz, el akarjuk őket söpörni s velük együtt az árulókat is! Egyesüljetez velünk, hogy visszahódíthassuk országunkat!”¹

A pekingi udvar rémülten figyelte az események alakulását. Jün Si-kháj-t, egy energikus tábornokot állítottak a hadsereg és a kormány élére. Ez először alkotmányos úton kísérli meg a kormányzást. Azonban majdnem magára maradt, mert a forradalmárok külön szervezkedtek, kimondták egy föderatív alapon működő köztársaság megalakulását. Szün Jat-szen-t választották meg az új köztársaság elnökének. Szün Jat-szen Amerikában időzött akkor, valami kölcsönről tárgyalt, de a hírek hallatára hazasietett.

Az új köztársaság kormányt is alakított Nan-king székhellyel.

Azonban nem kell gondolni, hogy ezzel minden rendben volt. Az új kormányt a külföld nem ismerte el, a hivatalnokok többnyire a pekingi

¹ Georges Dubarbier: La Chine contemporaine, Paris, 1926. 35. o.

kormány hívei voltak. A nankingi kormány ugyan népszerűbb volt, de katonáit nem tudta kellőképpen fizetni s azok ott raboltak, ahol tudtak.

A forradalom sikeresen kezdődött, de annál szerencsétlenebbül folytatódott. Jüan Si-kháj ügyes katonának és politikusnak mutatkozott. Egyrészt a forradalmárokkal tárgyalt, másrészt a mandzsu-uralkodóházzal. Elfogadta a forradalmárok reformterveit, meg is egyezett velük, még Szün Jat-szen az elnökségről is hajlandó volt lemondani, ha a mandzsu-dinasztia ugyanazt teszi. Jüan Si-kháj rá is beszélt erre az uralkodóházat s a kölcsönös lemondás 1912 február 12-én történt meg.

Szün Jat-szen utolsó elnöki aktusa az volt, hogy Nan-king-ban elment a Ming-császárok sírjához — a Mingek voltak ugyanis az utolsó vérbeli kínai származású uralkodók — s kínai szokás szerint elmondta nekik az eltelt néhány hónap eseményeit s így mintegy az ősoket is „értesítette” a történelekről. Egyben azt is bejelentette a Mingeknek, hogy ezentúl megint Nan-king lesz Kína fővárosa, mint ahogy a Mingek alatt volt.

Szün Jat-szent környezete intette, hogy az ne bízzék Jüan Si-khájban. S igazuk is lett, mert Jüan Si-kháj nem váltotta be ígéreteit. A fővárost nem helyezte át, mert Nan-king-ban a déliek befolyása sokkal nagyobb lett volna. A reformok megvalósítására sem tett komoly lépéseket.

Az időközben megtartott parlamenti választások azonban úgy ütöttek ki, hogy Szün Jat-szen jól megszervezett pártja, a Kuo-min-tang (Országos Néppárt) került ki győztesen mind a képviselőházban, mind a szenátusban. Azonban Jüan Si-kháj-t ez nem rettentette el terveitől. A parlament egyes tagjait megvesztegette, a kellemetlenkedőket pedig felszólította, hogy hagyják el Pe-king-et. Szün Jat-szen is elmenekült. Szomorúan látta, hogy csalódott Jüan Si-kháj-ban.

Nan-king-ban maradt egy ideig. De ott sem volt biztos az élete. Jüan Si-kháj katonákat küldött elfogatására s Szün Jat-szen csak nagynehezen tudott a ház hátsó kijáratán át elmenekülni. Pár napig barátainál bujkált, majd sikerült Japánba jutnia. Onnan intézett az új kínai diktátorhoz proklamációt. Árulónak nevezte s megígérte, hogy amint eddig a mandzsuk ellen dolgozott, úgy fog ezentúl Jüan Si-kháj ellen dolgozni.

A szomorú a dologban az volt, hogy Szün Jat-szen, mikor végre elérte vágyát, hogy hazája köztársaság lett, megint száműzetésbe kényszerült menni s újra kellett kezdeni munkáját.

Jüan Si-kháj pár évre teljesen kezébe kerítette a hatalmat. Már arra gondolt, hogy a császári címet is felveszi. Azonban a tartományok egymás után lázadtak fel zsrnoki uralma ellen s 1916-ban a Jang-ce völgyében a forradalmár csapatok körülvárták a diktátor seregét. Jüan Si-kháj látva az ellenállást, lemondott monarchisztikus terveiről, de már későn. A tartományok egymásután kiáltották ki függetlenségüket. Jüan Si-kháj váratlanul bekövetkezett halála vetett véget annak, hogy megélje hatalmának teljes összeomlását. Utóda Li Juan-hong lett, a forradalom megindítója.

Szün Jat-szen ezalatt többnyire Sang-haj-ban tartózkodott az idegen koncessziós területen s onnan összeköttetésben állt az egész világgal, ahol kínaiak éltek. Sok pénzt is kapott híveitől, hogy munkáját folytathassa. Sanghaji tartózkodása alatt japánokkal is sokat érintkezett. Ezért azzal is megvádolták, hogy japánbarát, japánok fizetik, mert ki akarja szolgáltatni nekik hazáját. Pedig Szün Jat-szen távol volt ettől a gondolat-tól. Elsősorban Kína érdekeit tartotta mindig szem előtt. De tudta, hogy

hazája egyedül képtelen a nehézségekkel megküzdeni, szüksége van egy nagy hatalom támogatására. Japán állott Kínához kultúrájára és multjára nézve, ezért fordult a japánokhoz.¹

1917-ben a déliek végleg szakítottak az északi kormánnyal és külön szervezkedtek. Az egység egyébként is csak névleg volt meg, mert a birodalom egyes részei a tartományok katonai vezetőinek a kezébe kerültek. A központi kormány tekintélye hanyatlott, a jövedelmek nem folytak be, minden tartomány önállóan rendezkedett be. A kaosz ideje volt ez. Lassankint azonban három hatalom emelkedik ki, északon Csang Co-lin mandzsuri diktátor uralma, középen Vu Phej-fu tábornok diktatúrája és délen a Kuo-min-tang párt uralma Szün Jat-szen-nel az élén.²

Szün Jat-szen-nek, mialatt Sang-háj-ban tartózkodott, családi életében is változások történtek. Bátyja, A-mi, aki a Hawai szigeteken nagy földbirtokkal rendelkezett és meglehetősen meggazdagodott, sokat segítette öccsét pénzzel forradalmi terveinek megvalósításában és Szün Jat-szen családját éveken át ő tartotta el. A-mi azt remélte, hogy mikor öccse a hatalomra kerül, valami nagyobb állást fog neki juttatni. Szeretett volna egyik tartomány alkirálya lenni. Szün Jat-szen igyekezett megértetni bátyjával, hogy ő mint egyszerű, tanulatlan ember képtelen ilyen állás betöltésére, azonban az idősebb testvér ezt nem akarta elfogadni, megharagudott öccsére és visszakövetelte azt a pénzt, amelyet éveken át neki juttatott. Szün Jat-szen át is adott bátyjának mintegy 100.000 pengőnyi összeget s Szün A-mi Macaoban telepedett le, miután már előbb likvidálta Hawai-szigeteken lévő érdekeltségeit.

A másik változás Szün Jat-szen életében feleségétől való válása volt. Egész gyerekfővel nőszült annak idején, élete párját szülei választották ki számára. Egyszerű, konzervatív gondolkozású asszony volt a felesége. Három gyermekük volt ugyan, de mély érzelem nem kötötte őket egymáshoz. Az asszony nem értette meg férjét, szerette volna, ha nyugodtabb életet élnek, de ne úgy, hogy férje mindig életveszedelemben forogjon. Szün-Jat-szen viszont olyan élettársat szeretett volna, aki terveiben és céljaiban munkatársa legyen, ne pedig azok gátolója. Sanghaji tartózkodása alatt ismerte meg Szung Sing-ling kisasszonyt, aki titkárnője lett. Jómódú családból származott, Amerikában nevelkedett, szívvel-lélekkel lelkesedett a forradalom ügye iránt. Megértő munkatársa lett Szün Jat-szen-nek, aki szerelmes lett titkárnőjébe. Hosszas harc után egyezett bele az első feleség a válásba, aztán Macaoba ment lakni, hol, mint keresztény kínai nőt az ottani misszió alkalmazta hit-tértőnőül. Szün Jat-szen elvette titkárnőjét feleségül. Az új házasságról sokat írtak akkor a kínai lapok és számosan elítélték a kínai államférfit válásáért.

Szün Jat-szen egyébként Jüan Si-khaj halála után megint visszatért Kantonba, hol új kormány alakult s ő lett ennek a kormánynak a vezetője. Azonban az eléje tornyosuló nehézségek folytán csak akkor értette meg igazán, hogy más az elmélet és más a gyakorlat. Más szép terveket csinálni, elméleteket felállítani, de másként festenek azok a megvalósítás stádiumában.

Kantonban igen sok baja volt. Bár ő lett a déli kormány elnöke,

¹ H. B. Restarick, 143. o.

² L. részletesebben: Megyeri József: A mai Kína kialakulása. Budapest, 1936.

befolyása mégsem volt valami nagy. Sőt az ellenségeskedés közte és a katonai parancsnok közt annyira kiélesedett, hogy pár havi kantoni tartózkodás után megint menekülnie kellett. Megint Sanghai-ba ment. Amint látjuk, hatalom és száműzetés elég sűrűn váltakozott életében.

Sanghaji tartózkodása alatt sokat foglalkozott irodalmi munkássággal is. Azt hangoztatta, hogy munkája tulajdonképpen Confucius tanításának a folytatása. A társadalom szerinte is, Confucius szerint is, a *zsen-en*, az emberszereteten nyugszik. Ez lehet aktív és passzív. Aktív annyiban, hogy engedjük az embereket odajutni, ahol mi vagyunk, passzív annyiban, hogy ne tegyük másnak azt, amit mi nem akarunk magunknak. Minden embert testvérnek kell tekinteni. Mindenki dolgozzék, egyik ne vegye el a másiktól a kenyeret, ne legyen senki túlgazdag és ne legyen túlszegény. Szün Jat-szen szerint a népek magának kell megválasztani vezetőit. Őt vezető *juan*-t vagyis tanácsot ajánl. Hármat ezek közül már Montesquieu is megemlíti, ez a törvényhozó, végrehajtó és bíraskodó hatalom. Szün Jat-szen ezekhez hozzátett még két szervet, az ellenőrző és a vizsgáló tanácsot. Az előbbi feladata a három első tényező ellenőrzése. A vizsgáló *juan* feladat pedig megfelelő emberek kiképzése a megfelelő helyekre, tehát a közoktatás irányítása.¹

Szün Jat-szen legfontosabb munkája a „*Szan min csu ji*” vagyis „A nép lelkiismeretének három elve”. Már régóta dolgozott ezen a munkán, de csak 1924-ben került teljes formájában nyilvánosságra. Ebben a nép tevékenységének három alakját fejtette ki Szün Jat-szen.

Először a *nemzeti* eszmét tárgyalja, mert nacionalista államot akart teremteni. Sokat beszél Kína multjáról és kialakulásáról. A nemzeti érzés azelőtt megvolt, csak a mandzsuk alatt veszett el. Az idegenek szinte betörökként jöttek Kínába, kizsákmányolták, államokat teremtettek az államban. Kína egyes részei leszakadtak a birodalom testéről. Annyira mentek az idegenek, hogy például az egyik sanghaji park bejáratánál ez a felírás volt olvasható: Kutyáknak és kínaiaknak tilos bemenni.² Még az volt a szerencséje Kínának, hogy több nagyhatalom érdeke irányult feléje s ezek féltékenyen ellenőrizték egymást. Amerika mondotta ki az úgynevezett „nyitott kapu” elvét, vagyis hogy mindegyik hatalomnak egyforma joga van Kínával kereskedni. Minden hatalom kizsákmányolható piacnak tekintette Kínát, elárasztották a birodalmat selejtes árukkal, tönkretették az eredeti kínai ipart és kereskedelmet. Szün Jat-szen mintegy 10 milliárd pengőre becsüli azt az összeget, amelyet a külföldiek évente elvisznek Kínából.

Az idegen nemzetek folyton szaporodnak — fejtegeti Szün Jat-szen, — viszont Kína lakossága már 200 év óta stagnál. Nem is fog szaporodni, csak akkor, ha megfelelő gazdasági viszonyok lesznek. Aztán még hozzá kalandos vállalkozásokba is belerántják a birodalmat. Így az angolok belevitték Kínát abba, hogy a világháború alatt üzenjen háborút Németországnak. Sok ezer kínai dolgozott a szövetségesek gyáraiban a németek ellen. Az igazságtalan szerződések eltörlését ígérték az angolok a háború után, de Wilson 14 pontját nem alkalmazták Kínára sem. Jó lecke volt ez a kínaiaknak! Újabban a japánok ellen tüzelik az angolok a kínaiakat! Szün Jat-szen azt feleli, hogy közelebb

¹ Vu Szao-fong: Sun Jat-sen. Sa vie et sa doctrine, Paris, 1929. 52. o.

² Vu Szao-fong, 58. o.

van Hong-kong meg Birmania meg Tibet, adják az angolok előbb ezeket vissza, aztán küldjék őket a japánok ellen!

Szün Jat-szen még arról is beszélt, hogy Japánnak olyan hatalmas hadserege van, hogy ha akarná, 10 nap alatt meghódíthatná Kínát. A kínai államférfi itt eléggé félreismerte a helyzetet, mert tudjuk, hogy Japán ezzel a meghódítással már évek óta kísérletezik s még mindig messze van céljától!

Szün Jat-szen szerint Kína pusztulásának főoka a nemzet lelkiismeretének elvesztése. Az idegen dinasztiák alatt a kínaiak leszoktak arról, hogy egy nemzet tagjának érezzék magukat. Csung-kuo-nak, a világ közepének nevezték magukat, közben azonban messze kerültek attól, hogy a világ urai legyenek. Bárki lehetett császár s bárki lehetett a kínai államnak a tagja, így lassanként elveszett a nemzeti érzés. A családi érzés s a közös származás faji tudata azonban megmaradt, ezt kell nemzeti érzéssé fejleszteni!

A nyugatiak magasabb civilizációval bírnak Szün Jat-szen szerint, de nem azért, mert intelligensebbek, hanem mert több a tudományos ismeretük. Ez is csak néhány évszázad óta van így, mert a kínaiak előbb ismerték az iránytűt, a könyvnyomtatást, a puskaport, a porcellángyártást, a selyemszövést, teatenyészést, művészies építkezést. S ha Japánnak sikerült elmaradottságát pótolni, Kínának is sikerülni fog ez!

Szün Jat-szen művének második fejezete a nép *politikai* lelkiismeretének elvével foglalkozik. Vázolja az emberiség történetét, amíg a félvad emberből társadalmi lény lett. Az egyéni szabadság — Szün Jat-szen szerint — Kínában nagyobb volt, mint más országokban. Nem volt születési nemesség s a legszegényebb is el tudta érni a legmagasabb állást, ha a vizsgákon megfelelt. S ha valaki az adóját megfizette, akkor a hatósági zaklatástól mentesült. A hatóság egyébként mindig valami kellemtlent juttatott a kínai eszébe, azért volt az a közmondás Kínában: Bölcs ember nem lép be a rendőrség épületébe, míg él s nem megy a pokolba, ha meghal.¹

Szün Jat-szen azt mondja, hogy az egyéni szabadságot korlátozni kell kissé, teljes egyenlőség nem lehet és az se lehet, hogy az ostobább vezesse az okosabbat, hanem megfordítva.

A harmadik elv, amelyet a kínai államférfi fejteget, a nép *gazdasági* életének elve. Ebben az egészséges gazdasági berendezkedés módját rajzolja meg. A földet és a tőkét nacionalizálni akarja, de nem kommunista alapon. A nép nagyrésze földműves, de nincs saját földje. Szün Jat-szen földet akar juttatni a népnek. A gazdálkodást modernizálni, az ipart és kereskedelmet fejleszteni akarja. A kínai kereskedelmi mérleg nagy deficittel végződik minden évben. Szün Jat-szen szerint ennek oka a nagy külföldi gazdasági nyomásban található. Kínát nem tekintik egyenrangú félnek.

Tulajdonképen Szün Jat-szen nem is tudta művét teljesen befejezni, mert egyrészt politikai tevékenysége vette igénybe idejét, másrészt pedig növekvő betegsége fogyasztotta erejét.

Sang-haj-ban továbbfolytatta munkáját, hogy visszaszerezze hatalmát. Északon abban az időben folytak a harcok Csang Co-lin mandzuriai diktátor meg Vu Phej-fu között. Szün Jat-szen is tárgyalt a pe-

¹ Vu Sao-fong, 107. o.

kingi kormánnyal, de kiderült, hogy az északiak még mindig a régiék maradtak gondolkozásban. Nem sikerült megegyezniük.

Ellenben egy sokkal fontosabb esemény történt Sang-haj-ban, amelynek következményei aztán hosszú évekre kihatottak, sőt még a mostani viszonyokra is kihatnak. Itt ismerkedett meg Szün Jat-szen a Szovjet képviselőjével, *Adolf Joffe*-val. Oroszország piacot akart Kínában és propagandájára alkalmas területet. Szün Jat-szen pedig valamelyik nagyhatalom barátságát kereste, hogy annak segítségével elveit megvalósíthassa. Így jutott egymáshoz Oroszország és Kína. Északkinában nem sikerültek a Szovjet tervei, az ottani diktátorok inkább Japán és a nyugati nagyhatalmak befolyása alá kerültek. Szün Jat-szen ezek nem támogatták kellőképen, így került aztán össze a kínai államférfi a Szovjettel, mely akkor külpolitikailag szintén gyengén állott. Szün Jat-szen nem volt kommunista, többször kijelentette, hogy a moszkvai tanokat lehetetlen Kínában megvalósítani. Gondolkozásban közelebb állt a mai nemzeti-szocializmushoz. De azt nem lehet tagadni, hogy erősen rokonszenvezett a Szovjettel. Az orosz támogatásnak csakhamar eredménye lett. Bérelt zsoldosokkal elűzte Kantonból ellenfelét és 1923 februárjában Szün Jat-szen megint Délkína ura lett. Most, hogy az oroszok a háta mögött álltak, más volt a helyzete, mint előbb. Az angolok is tárgyalni kezdtek vele, mert a Kantonnal való kereskedelem szabadsága igen nagy érdekük volt.

Az orosz kormány 1923-ban igen ügyes embert küldött Kantonba: *Borodin*-t, aki csakhamar annyira meghódította Szün Jat-szen-t és környezetét, hogy lassanként az történt Kantonban, amit ő akart. Úgyesen dolgozott. Orosz ügynökök árasztották el Délkinát és igyekeztek a kínaiakat a bolsevizmusnak megnyerni. Az idegenek elleni gyűlölet szítása is nagy arányokat öltött. Borodin tanácsára Szün Jat-szen felszólította a nagyhatalmakat, hogy a vámokból Délkinában befolyó jövedelmeket, amelyek elsősorban az idegenek által adott kölcsönök törlesztésére szolgáltak, a maradék pedig az északi, törvényesen elismert kormánynak jutott, adják át a déli kormánynak. A nagyhatalmak azonban ezt a felszólítást visszautasították.

Azt azonban nem tudták megakadályozni, hogy Szün Jat-szen, ugyancsak Borodin tanácsára, feleletül ki ne mondja az idegen, elsősorban angol áruk bojkottját. Ha meggondoljuk, hogy Angliának Kantonon át naponta mintegy 20 millió pengő értékű áruja ment Kínába, megérthetjük azt a nagy veszteséget, amely az angol kereskedőket ebben az időben érte.

Borodin tanácsára Szün Jat-szen tisztképző iskolát is állított föl Kantonban, ahol orosz tisztek modern katonai kiképzést nyújtottak a kínai jelölteknek. Ebből az iskolából került ki a mai idők sokat emlegetett hadvezére és Szün Jat-szen utóda, Csiang Kaj-sek is.

Az állapotok egyébként Kantonban rosszabbodtak. A Jün-nan tartományból való zsoldosok, akik Szün Jat-szen-t hatalomra segítették, nem kaptak rendes fizetést s így rabolni kezdtek a városban. A polgári osztály, a kereskedők, az iparosok, akik féltették üzleteiket, szintén szervezkedni kezdtek és fegyverrel verték vissza a támadókat. Persze ez nem mindig sikerült. Egy alkalommal például a város egyik legszebb része leégett a csetepaték következményeképpen. Mindezekért a kilengésekről Szün Jat-szen-t tették a kantoniak felelőssé. Viszont a kínai diktátor

is el volt keseredve, mert szép elveit a gyakorlatban sehogy se tudta megvalósítani.

1923-ban háromféle felfegyverzett elem volt Kantonban: a jün-nan-i zsoldosok, akiket nem lehetett engedelmességre szorítani, a polgárok védekező őrsege, és végül Szün Jat-szen személyes testőrsége, mely hű volt hozzá. Mikor már tarthatatlan lett a helyzet, ezek segítségével ostrom alá vettette a jün-nan-i zsoldosok kaszárnyáit és bombázta azokat. A zsoldosok egy része elesett, másrészüket pedig elmenekült a városból.

Szün Jat-szen 1925 elején elhagyta Kanton és Thien-cinbe utazott. Ugyanis akkor mindazok a személyek, akik számítottak Kínában, konferenciára gyűltek össze, hogy Kína egységét valahogy helyreállítsák. Mintegy 22 tábornok, 122 volt miniszter s több mint 4000 szakértő hivatalnok vett részt a konferencián. Ide jött el Szün Jat-szen is, mert őt is meghívták. Azonban az összejövetel nem érte el célját, mert a vezetők nem akartak lemondani a már megszerzett hatalomról, mind azt akarta, hogy a többi mondjon le.

Szün Jat-szen számára azonban tragikusan végződött az utazás. Már régóta beteg volt, májbjai kínozták. Thien-cin-ben nagyon rosszul lett, Pekingbe vitték az amerikai kórházba. Itt alaposan megvizsgálták s májrákot állapítottak meg. A baj már nagyon előrehaladott stádiumban volt, operálni sem lehetett. 1925 március 12-én meghalt.

Szün Jat-szen életében nem érte el azt, amire vágyott: hazája egységét. Igazi nagysága és nemzetére tett hatása halála után megsokszorozódott. Pártjának, a Kuo-min-tang-nak hatalma csakhamar megnőtt s 1928-ban, háromévi offenzíva után a Csiang Kaj-sek vezérlete alatt álló kuo-min-tang-hadsereg meghódította egész Kínát. A birodalom megint egységes lett, még a kommunista szövetségest is lerázta magáról. 1931-ben kezdődött a japán beavatkozás, mely megint megbontotta az egységet s az egész Kína ismét két részre szakadt. Az egyik japán ellenőrzés alá került, a másik megmaradt függetlennek Csiang Kaj-sek vezetése alatt. A japán támadás megint közelebb hozta Csiang Kaj-sek-et Oroszországhoz és Anglia meg Franciaország is őt támogatja. A japánok által megszállt részen pár hónappal ezelőtt Szün Jat-szen másik tanítványa, Vang Csing-vej alakított kormányt. Így mindkét kínai rész tulajdonképpen Szün Jat-szen-t tiszteli vezéréül, csak a vezetők felfogása különböző. Csiang Kaj-sek felfogása a mi Kossuthunk elvének felel meg, szerinte Kínának először függetlennek kell lenni, aztán jöhet a gazdasági felépítés. Viszont Vang Csing-vej Kína Széchenyije, mert azt az elvet vallja, hogy Kína elég nagy és hatalmas, nem pusztulhat el. Először legyen gazdaságilag erős, aztán majd lerázza az idegen igát magáról.

Egyelőre még nem dőlt el, melyiküknek van igaza és folyik a harc Japán és Csiang Kaj-sek között. De Szün Jat-szen szerepe megnőtt. Szinte Istennek járó tisztelet illeti meg. A hétfői napon minden iskolában, gyárban, hivatalban tisztelegnek a képe előtt és végrendeletét minden kínainak kívülről kell tudni. Szegényen halt meg Szün Jat-szen 40 évi munka után, ez a legjobb bizonyítéka annak, hogy becsületesen élt. „A köztársaság apja” nevet kapta.

Sírja fölé Nan-king-ben hatalmas mauzoleumot emeltek egy hegy lejtőjén. Már messziről látható. Ezer és ezer kínai zarándokol ide, hogy megadja a kínai államférfinek kijáró tiszteletet.

Életében sok ellensége volt, de a halál elnémította az ellentéteket.

Most már csak barátai vannak. Nagy érdeme az, hogy a nép gondolkozását meg tudta mozgatni s honfitársaiban fel tudta kelteni a nemzeti érzést. Becsületes, jószándékú ember volt. Talán túlságosan bízott az emberekben, emiatt volt sok csalódásban része, különösen élete vége felé. De bármi történjék Kínában, az azokon a nyomokon történik, amelyeket ő hagyott maga után. Munkája folytatódik, míg az egykori hatalmas birodalom ki nem emelkedik a kaoszból, amelyben most van. S akkor az ő nagy álma és hite valóra válik, hazája megint elfoglalja azt a helyet a népek közt, amely nagyságánál és multjánál fogva megilleti.

Megyeri József

A FINNUGOR NÉPROKONSÁGI ESZME¹

„Add Teremtőm, engedd Isten
Add, hogy boldoguljunk itten,
Éljünk mindig békességgel,
Haljunk majdan tisztességgel
A felséges finn hazában
A szépséges Karjalában!“

Igy imádkozik Finnország hatalmas szelleme, a *Kalevala* hőse, az öreg Väjnämöinen.²

Mily csodálatosan hasonlít e néhány sor a Vörösmarty írta *Szózat* fenséges szavaihoz:

„A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely
Áldjon vagy verjen sors keze
Itt élned és halnod kell!“

Ha kérdjük, vajjon véletlen-e, hogy e két nemzet ugyanazt a ragszkodást fejezi ki földje iránt, azt kell felelnünk: nem! Nem véletlen, hogy a két nép ugyanúgy gondolkodik, ugyanúgy érez. Mert a mindenséget vezérlő elme akarataból ez a két nép egy töből fakadt.

Csodálatosan egyezik a két nép sorsa. Kis nemzet a magyar, kis nemzet a finn is. Mind a kettő tudja, hogy csak két kincse van: a földje és a lelke. Ha ezeket elveszti, mindenét elvesztette.

Ma különösen időszerűek a *Szózat* és a *Kalevala* szavai, hiszen a magyar nemzet most folytatja küzdelmét, hogy fokozatosan visszanyerje elszakított országrészeit. És majdnem egy éve, hogy Väjnämöinen népe megkezdte titáni harcát szabadságáért. Ezren és ezren haltak tisztességgel a felséges finn hazában, a szépséges Karjalában. Mégis, hiába küzdött Észak népe; a legősibb finn föld, a szépséges Karjala, idegeneké lett.

Hisszük azonban, hogy ez nem lesz örökké így. Amint lassankint felszabadulnak idegen járomban sínylődő magyar véreink, éppen így eljön az az idő is, amikor ismét szabadon szárnyal a dal Karjalában.

¹ A Turáni Társaság és a budapesti I. kerületi állami Verbőczy gimnázium Önképzőköre által 1940 október 24-én közösen rendezett finn-ugor néprokonsági ünnepen elhangzott megnyitófőbeszéd. Elmondotta az Önképzőkör ifjúsági elnöke.

² Vikár Béla fordítása.

Szent meggyőződésünk, hogy eljön az az idő is, amikor észttestvéreink sorsa ismét jobbra fordul.

Ma már eltéphetetlen sorsközösségben élnek ezek a testvérnépek! És mégis: 100 évvel ezelőtt még a finn is, a magyar is árvának, testvértelennek érezte magát. Hála azonban tudósaink fáradhatatlan munkásságának, most már tudjuk, hogy messze Északon s Keleten népek élnek, amelyek testvéreink.

Ennek az egymásra találásnak ünnepét üljük ma is. Nemzeti szempontból nagy a jelentősége, hogy a finn-ugor néprokonsági gondolat elmélyítésének oly hűséges pártfogója van, mint a Turáni Társaság, amely évről évre megrendezi a néprokonsági napot.

Megünneplik ezt a napot Finnországban s megünnepelelték eddig minden évben Észtországban is. Biztosak lehetünk benne, hogy észttestvéreink megünneplik a mai szomorú időben is, ha másképp nem lehet, léleekben.

Az imént érkezett távirat bizonyossága annak, hogy most is velünk éreznek.

A Finnség Szövetsége a következő táviratot küldte a Turáni Társaság elnökségének:

„Turáni Társaság, Budapest, Országház.

Rokonnépek napján finnség szövetsége szívélyes üdvözlétet küldi társaságunknak és magyar testvérnépnek. Mindent vissza!

Heiskanen professzor, Kettunen professzor elnökök.“

Minden évben másutt rendezi a Turáni Társaság ezt a felemelő ünnepséget. Nem véletlen, hogy idén éppen a Verbőczy gimnáziumra esett a választás.

Intézetünknek értékes és régi kapcsolatai vannak észzaki testvéreinkkel. 1936-ban e nap ünneplésekor a helsinki gyakorló középiskola üdvözlétet küldött a Verbőczy gimnáziumnak, amelyre iskolánk igazgatósága válaszolt. Tavaly, a finn-orosz háború idején a Verbőczy gimnázium ifjúsága volt az első, amely nagyobb pénzüsszeggel támogatta a finn Vöröskeresztet.

De ezeken felül mélyebb kapcsolataink is vannak. 15 éven át iskolánknak volt tanára *dr. Bán Aladár*, aki a finn-magyar rokonság elmélyítése érdekében hervadhatatlan érdemeket szerzett. Észzaki testvéreink történelmének alapos ismerője, költészetüknek gyöngyeit átültette anyanyelvünkre és ezeknek a néprokonsági napoknak megünneplését is ő kezdeményezte nálunk.

Mi pedig, az intézet mai növendékei, különösen szerencsések vagyunk, mert tanít minket és vezeti önképzőkörünket *dr. Virányi Elemér* tanár úr, aki éveket töltött észzaki testvéreink körében és aki hazatérve, nagy szaktudásával fáradhatatlanul dolgozik a finn-ugor néprokonsági eszme érdekében.

Tudjuk azonban, hogy ezek a kapcsolatok nemcsak büszkeséget jelentenek számunkra, hanem komoly kötelezettségeket is. Méltóaknak kell maradnunk az iskola tradíciójához. A finn-ugor néprokonsági gondolat ápolása érdekében dolgoznunk kell.

Mint a Verbőczy gimnázium önképzőkörének ez évi elnöke, e helyről is hálás köszönetet mondok a Turáni Társaság elnökségének, hogy erre már is alkalmat adott nekünk.

Mély tisztelettel üdvözlöm a megjelent finn és észt testvéreket, iskolánk igazgatóságát és tanárait, az egyesületek képviselőit, a mai est közreműködőit és a mélyen tisztelt érdeklődő közönséget.

Szeretettel készültünk erre az estélyre, hogy szerény szolgálatainkkal hasznára lehessünk a nemes célnak.

Amidőn tehát hálás köszönetet mondok a szíves megjelenésért, kérem a jó Istent, tegye boldoggá, erőssé a finn-ugor testvérnépeket és őrizze meg örökre szabadságukat!

Eläköön Suomi! Jumal valvagu üle Eesti!

vitéz Klaniczay Tibor

KARJALA

V. A. Koskenniemi

*Oh Karjala, te benned elvesziti
Szuomi legszebb, legdrágább díszét!
Hol finn eke szántott, finn szablya harcolt
s a lantról ének áradt szerteszt,
minden beszéli, hogy velünk haladtál
hűségesen ott, túl a végeken
S értünk gyakorta egymagadba' küzdél
bizánci kardok ellen hősién.*

*Sudár dalfád föl, a magasba szökkent,
míg a hon többi része hallgatott
s évszázadok ölébül a világnak
hírt vitt mi rólunk szárnyaló dalod.
Most daltalan lesz a tavak vidéke
s a kantale nem zeng a finn hazán;
te népünknek keresztjét hordva némán
nem sírsz, kesergesz úgy, mint hajdanán.*

*Oh Karjala, Szuomi ősi tája,
Ki mérhetné föl szenvedésed?
Ki tudja számát hősi tetteidnek,
miket karod dicsően végbevitt
a nemzetért, ki rút bilincsbe verten
leroskadott a zsarnok kény előtt
s csupán a hősök s vértanúk szívéből
meríthetett bizalmat és erőt.*

*Oh Karjala! most Finnország szívében
te mélyebben lakol, mint bármikor;
napok, hetek, esztendőök eltűnésén
te nőni fogsz, nagyobbra változol;
ekéd tovább szánt, kardod egyre villog,
s vigasztalón zeng kanteléd szava:
éltünknek egy, csak egy a célja eztán —
az oszthatatlan, édes-egy haza!*

Finnből fordította: Bán Aladár

IRODALOM

CSEKEY ISTVÁN: *A Szózat és a nagyvilág. L'Appel Chant National Hongrois en 20 Langues*. Budapest, 1940. Cserépfalvi kiadása. 120 l., Vörösmarty arcképével. Összegyűjtötte és bevezetéssel, jegyzetekkel ellátta.

Irodalmunk egyik halhatatlan alkotásának, a Szózatnak külföldi pályafutását vette pontos vizsgálat alá a nagy tudású és mindenre kiterjedő figyelmű szerző. Találón jegyzi meg a kötet előszavában: „Hosszú évek búvárlatainak és gyűjtőszervenvedélyének eredménye ez a kis kötet“. Indítékul az a megállapítás szolgált, hogy a finn nemzeti himnuszra, amelyből viszont az észti himnusz keletkezett, *Vörösmarty Szózata* volt nagy hatással. A szerző kutatásait a helsinki egyetemi könyvtárban kezdte meg. Az idegen nyelvű fordítások száma egyre gyarapodott, majd megszerezte a Vasárnapi Ujság 1861. évfolyamához csatolt Emléklapot, amely már akkor tíz nyelven közölte a Szózatot. A finn himnusz és a magyar Szózat hasonlóságára *Leffler Béla* hívta fel a figyelmet, 1918-ban. Csekey rendkívül pontosan és nagy lelkiismeretességgel összeállított bibliografiájában nem közli, hogy *Virányi Elemér* a finn és észti himnusz, valamint a magyar Szózat között megállapítható összefüggésre, valamint *M. I. Eisen* „*Áratus*“ című 1884-ben megjelent észti nyelvű Szózat átdolgozására 1928-ban ismét felhívta a figyelmet észti nyelven megjelent tanulmányában (Kultuurajaloolised kokkupuuted Eesti ja Ungari vahel, Eesti Hõim, Tartu, 1928, 2.) Ennek magyar nyelvű átdolgozása is megjelent. (Észt-magyar művelődéstörténeti kapcsolatok, Fennougrica, III, Budapest, 1931; l. o. 255—256 l.) A szerző találón festi meg azt a korhangulatot, amelynek kipattanó szikrája lett nálunk a Szózat, s amely korhangulat magyarázza, hogy a nemzeti romanticizmus eszméinek terjedésével a Szózat magasztos gondolatai visszhangot keltettek az angol, észti, finn, francia, görög, héber, horvát, latin, német, olasz, román, kárpát-orosz, svéd, szerb, szlovák, török, vend, cseh, sőt eszperantó irodalom művelői körében is. A szerző szerint sok nyelven nem is egy, hanem több fordítás ismeretes, ő azonban a legjobbnak minősített változatot közölte csupán. A bevezetésben közölt tanulmány: „A százéves Szózat és hatása külföldön“, mind szellemtörténeti összefoglalás, mind pozitív filológiai módszeresség szempontjából mesteri munka. Érdeklődéssel olvashatja a szakember, de nem fárasztó a laikus számára sem. E rendkívül tanulságos tartalmú és igen izléses kiállítású kötetkének minden magyar ember könyvei között ott kellene lennie. A húsz nyelven olvasható Szózat ma, állami és nemzeti újra-főlemelkedésünk kezdetén éppen olyan aktuális, mint száz évvel ezelőtt. A kötet nyomdamesterségi szempontból is kitűnő munka. Bár igen sok a szövegben az idegennyelvű közlés, sajtóhiba alig akad. A szerző és a nyomdászok közös érdeme ez. Mégis, megemlítjük, hogy a könyv nem egészen mentes a sajtóhibáktól, mint ezt a szerző azóta bizonyára maga is észrevette. (Pl. *Maamme-laulum*, e. h.: *Maamme-laulun*, 39. I.; *diesse*, e. h.: *diese*, 42. I.; *Poësis*, e. h.: *Poësis*, 71. I.) Megemlítjük adatként a Szózat olasz fordítását *Antonio Fonda*-tól (Appello). Érdemes lett volna közelebbről megvizsgálni a *Duchnovics*-féle kárpát-orosz himnusz kapcsolatát is a Szózattal, illetve megkeresni hatását az 1848 körül működő kárpát-orosz irodalomra. Ezekről az apró megjegyzésektől eltekintve, turáni szempontból is öröm-

mel fogadjuk ezt a könyvet, mert megtudjuk belőle, hogy három testvér-népünk: a finnek, észtek és törökök irodalmában is jelentős nyomot hagyott ez az évszázados nemzeti himnuszunk. V-i-r

CHOLNOKY JENŐ: *Körösi Csoma Sándor.* Budapest, Athenaeum, 287 oldal, 61 képpel és 14 ábrával.

Ha a mai ember Körösi Csoma Sándorról hall, eszébe jut a tibeti szótár, talán egyeseknek az is, hogy székelly volt, de többet már nem nagyon tudunk róla. Pedig minden magyar példakép gyanánt állíthatja maga elé, mint az igénytelenség, a határtalan akarat és tudásszomj megtestesítőjét. Ugyanaz az erő űzte őt is Keletre, amely Julianus barátot.

Cholnoky Jenő e nagy székelly életének történetét írta meg. Mikor a könyvet kezünkbe vesszük, olybá tűnik, mintha csak tudósok számára készült volna. De, ha olvasni kezdjük, annyira belemélyedünk, mintha regényt olvasnánk. Egy erősakarátú magyar ifjú elindul hazájából, hogy a legnagyobb szenvedéseken és nélkülözéseken keresztül eljusson egy tibeti kolostorba, ahol hideg, kicsiny szobában, éveken át majdnem egyféle étellel táplálkozva, dolgozik és tanul azért, hogy továbbjuthasson Ázsia belsejébe. Először végigszenvedte Egyiptomtól Szírián át a sivatag és a hőség összes fáradalmait, majd a Himalaya tövében félig meggémberedett testtel írta meg nagy művét. Mikor ezzel készen volt, elindult utolsó útjára, melyen a halhatatlan nagy magyar tudósok közé jutott el.

Ez a könyv, melyben Cholnoky könnyed és érdeklődéstkeltő stílusával megismertet Szíria, Észak-India és Tibet földrajzával is, komoly képet nyújt Körösi Csoma életéről. Ez, a tudósoktól kevésbé művelt finom, figyelmet megragadó, de Cholnokyt annyira jellemző stílus, teszi ezt a munkát olyan érdekessé és széppé, hogy mindenki csak haszonnal és élvezettel olvashatja.

A könyv megérdemli, hogy ott legyen a palotákban és a kunyhókban egyaránt. Nemcsak földrajzi ismereteinket bővíti, hanem belénk vési ennek a lánglelkű magyarnak szenvedéssel teli, de mégis oly dicsőséges életét, mely kell, hogy a ma repülőktől és lőporfüsttől elsötétített égen fákyaként lebegjen minden magyar szemé előtt.

Nemcsak azért értékes ez a munka, mert Körösi Csoma életéről tudunk meg sokat, hanem azért is, mert a külföldi és idegen tudósok dicséretétől szinte elvakult magyar társadalomnak megmutatja, hogy van nekünk is olyan magyarunk, aki szakmájában a világon a legelső, és van még magyar lélek, melynek nagysága előtt mindenkinek meg kell hajolnia.

Pálos György

NÉMETH GYÚLA: *Attila és húnjai.* Budapest, 1910, MSZT., 332 l. és XX tábla, egy térkép.

Németh Gyula szerkesztésében és a Magyar Szemle Társaság kiadásában régóta nélkülözött könyv jelent meg. Igaz, hogy nem kisszámú mű foglalozik a hún nép történetével, de ilyen irányú, minden kérdést átfogó, feltétlenül megbízható, magyar nyelvű munkánk még nem volt. Azonkívül bizonyos jubiláris vonatkozások is időszerűsítik a mű megjelenését: Attila és húnjai éppen 1500 évvel ezelőtt voltak hatalmuk tetőpontján . . .

A szerkesztő és a kiváló szerzők egyaránt arra törekedtek, hogy tudásuk legjavát adják s hogy a tárgyi igazság síkjáról soha le ne térjenek. Igen nehéz — különösen nálunk, kiket a vérszerinti kötelék is elég

erősen fűz a húnokhoz — Attiláról s népéről elfogulatlanul írni. Mégis azt mondhatjuk, Németh Gyulának és íróársainak sikerült megvalósítaniok eredeti elképzelésüket s olyan könyvet írtak, amelyet nemcsak a művelt ember, hanem a szaktudós is szívesen és örömmel lapozgat, ha szélesebb alapon óhajt tájékozódni a hún-kérdésben.

Maga a tudós szerkesztő az előszón kívül két fejezetet írt. Egyik a húnok nyelvéről ad részletes tájékoztatót. Németh Gyula a hún nyelvnek *Pelliot Pál* mellett legismertebb szakértője. Több idevonatkozó, értékes tanulmánnyal is gazdagította már irodalmunkat. Legismertebbek *A honfoglaló magyarság kialakulása* című munkájában a hún-magyar kapcsolatokról és a hún nyelvről közölt eredményei. Ő írta meg tárgyalt munkánk zárófejezetét is *Húnok és magyarok* címen. A két nép kapcsolatainak elég rövid (6 l.), de igen alapos foglalatát adja benne. *Ligeti Lajos*, fiatalon világhírűvé lett sinológusunk két testes fejezetben (összesen 110 l.) szól Attila húnjainak eredetéről, illetve az ázsiai húnok kimerítő történetéről. *Váczy Péter* megajándékozott bennünket azzal, ami a MSZT. Egyetemes történet II. kötetéből kimaradt: megírta a húnok európai szereplésének történetét 80 l. terjedelemben.

Eckhardt Sándor igen gondos munkásságról ad számot az *Attila a mondában* című (75 oldalas) fejezetben. Nincs az a kissé is számottevő monda-, vagy legendaváltozat, sőt még prófétai jövendölés sem, amelyet az Eckhardt-írta fejezetben meg nem találhatnánk. A mű zárófejezete előtt *Fettich Nándor* 40 oldalas tanulmányát találjuk. Címe: *A húnok régészeti emlékei*. A maga nemében alapos, mindent jól áttekintő és finom, részletkérdéseket is jól megvilágító remekmű ez a tanulmány, mint *Fettich* írásai általában.

A munka tárgy- és névmutatója is gazdag a címszavakban, ami a műben való gyors eligazodást nagyon megkönnyíti. Valóban csak szépet és jót lehet és szabad mondani erről a nagyon áhított, kitűnő munkáról. Kiállítása is elsöranjú.

A magyar tudományos irodalom nevében kötelességünk valamit megjegyezni. Ideje volna elhagyni a csúnya, idegen és főleg helytelen *nomád* szót. Németh Gyula és *Ligeti Lajos* egészséges nyelvérzéke bizonyára tiltakozik az ellen, hogy a „vándorló, helyét változtató“ fogalmat a *vouas* „pásztor“ szóval fejezzük ki. *Cholnoky* már legalább húsz esztendővel ezelőtt ajánlott erre a fogalomra egy nagyon jól bevált magyar kifejezést: a „*sátorospásztor*“-t. Ne vonakodjunk befogadni ezt a szép és magyaros szakkifejezést tudományos irodalmunk szótárába.

Bendefy László

FEHÉR GÉZA: *A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. A bolgár-törökök és a honfoglaló magyarok hatása a keleteurópai művelődés kialakulásában*. Budapest, 1940, Egyetemi Nyomda, 120 l., 42 szövegekzi ábra, 32 tábla műmelléklet.

Szállóige nálunk, hogy testvértelen népként élünk Európában. Ez az állítás ilyen formában nem igaz. Rokoni szálak fűznek bennünket különösen három európai néphez: a finnhez, az észthez és a bolgárhoz. A mai napokban a bolgár-magyar testvériséget különösen sokszor emlegetik és hangsúlyozzák, nem árt tehát megvizsgálni, milyen fokú rokonság fűz bennünket össze ezzel az ősi nyelvet vesztett, de lelki alkatában érintetlen törökfajta néppel.

A bolgár és a magyar ugyanegy ősi családfáról sarjadt nép. A ma-

gyarság a Kr. utáni VI. század táján részese a nagy onogur-bolgár birodalomnak. A nyugati népek olyannyira nem tudták a két népet megkülönböztetni egymástól, hogy a magyarokat is a bolgárokat illető *onogur* néven emlegetik. Innét az ongur > ungur > ungar nevezet.

A bolgárság igen jelentősen járult hozzá a mai európai műveltség kialakulásához. Érdekes és fölötte tanulságos könyvben számol be ez-irányú kutatásairól *Fehér Géza*, a szófiai egyetem tanára, aki 17 éve dolgozik Bulgáriában és igen nagy tudományos sikereket ért el. Amikor kiutazott Szófiába, talán még maga sem tudta, hogy kítűzött tudományos célja: a magyarság és rokonnépei multjának, egymáshoz való kapcsolatainak, művelődési viszonyaik emlékének kutatása egész életére odaköti majd. Bizonyos azonban, hogy hasznos munkára áldozta idejét. *Fehér Géza* munkája nyomán östörténetünk sok — eddig rejtélyes — részlete vált érthetővé. Igazat kell adnunk *Fehér Gézának* abban, hogy ezeket a szoroson összekapcsolt kérdéseket csakis szoros magyar-bolgár munkaközösségben lehet és célszerű megoldani.

Mik *Fehér Géza* munkásságának (és egyben szóbanforgó művének) főbb eredményei? Elsősorban arra igyekszik rávezetni az olvasót, hogy a bolgárság és a magyarság a honfoglalás idején, tehát a VII—IX. század táján nem lehetett vándorélelet folytató sátorospásztornép, hanem legalábbis félig megtelepült népnek kellett lenniök. Bizonyítása feltétlenül meggyőző!

Kétségtelen, hogy a letelepedettségnek legerősebb bizonyítékai a kö-építmények és kővárosok romjai. *Fehér Géza* *Pliszka*, *Preszláv* és *Madara* környékén végzett ásátásainak pompás építészeti emlékeit művében részletesen taglalja. Rámutat, hogy a szasszanida és a perzsa hatás mellett is megtaláljuk az óbolgár építészeti izlés és formakincs kétségtelen nyomait. (Ugyanígy állunk az ómagyar építészettel kapcsolatban is.) Részletezi a feltárt romokat: a fürdőt, szentélyt, a szent kő csarnokát, a szent barlangokat, a régi paloták vízvezetékét, stb. Külön fejezetben ismerteti a madarai lovas domborművet, *Krum-kán* óriási méretű emlékművét.

A továbbiakban a bolgár-törökök szobrászatával, ötvösségével, keramikájával, majd a hadiberendezésükkel, ruházatukkal, fürdőikkel stb. foglalkozik a mű. Kimutatja a szerző, hogy a bolgároknak olyan méretű földművelésük, valamint olyan határerődítményeik voltak, hogy sehogysen lehettek vándorló, sátorospásztorok. *Fehér* kutatásai nyomán láthatjuk, milyen nagy, sőt meglepő hatással voltak a bolgár-törökök egész Kelet Európa művészi-, kereskedelmi-, hadi- és általában mindennapi életére. Nemcsak a velük rokon török, hanem még a szláv népek életmódját is átfomálták.

Fehér Géza fejtette meg (bolgár vonatkozások alapján) pl. *Botond* mondáját, amikor rámutat, hogy a pallosnak, kardnak, vagy lándzsának a város kapujába való vágása a hadüzenet külső jelképe volt a magyaroknál és a bolgároknál egyaránt. Különösen érdekes az a közlése, hogy a bizánci udvar szertartáskönyve előírja, hogy a tábor rendezője köteles gondoskodni a császár számára „magyar“ (itt még honfoglalás előtti magyar és általában szkita értendő) fürdősátorról, a bőrkádakkal felszerelt „csergéről“. A *cserge* bolgár-török szó, tehát úgy látszik, a tábori fürdősátor bolgár eredetű, de a bizanciához már a magyarok közvetítésével jutott el. Nyelvünkben a *cserge* szó ma is sátort jelent.

Fehér Géza könyve 120 oldalon is rengeteg értékes és részben még

sehosem közölt új adatot tartalmaz. Iránya és tárgyalásmódja pedig magyar őstörténeti irodalmunkban páratlaná teszi. Élvezettel és nem lankadó érdeklődéssel olvassuk ezt az érdemes munkát, amelyet az Egyetemi Nyomda öltöztetett igen izléses, finom köntösbe.

Nemcsak történelmet és művelődéstörténetet tanulhatunk belőle, hanem ez a mű a nemzeti öntudatnak is gazdag forrása.

Bendefy László

Dr. KERTÉSZ JÁNOS: *Ezer tanulmány az ezer tó országaról*. Finn bibliografia [így!]. Budapest, 1940, Szent Imre Herceg kiadóvállalat, 66 l.

A finn nép hősi szabadságharca itthon is visszhangra talált. Nemcsak százával rendezték a Finn Vöröskereszt javára a jótékony ünnepeket, de elég tekintélyes volt a Finnországra vonatkozó könyvtermelésünk is. E buzgalomnak köszönheti megjelenését az a kis tizenhatodréti alakú, 66 lap terjedelmű füzet is, amelyet szerkesztője szintén jótékony célra szánt. Ez a füzet mintaképe lehet annak, hogy mint nem szabad bibliográfiát elkészíteni. Ha már a szerkesztő nem tud finnül és észtil, ami majdnem ilyen szó lenyomásából kiténik, rosszul tette, hogy kézirátát és a kefelevonatokat nem nézette át e nyelveket beszélővel. De még ezenfelül a magyar neveket sem írta helyesen. Szinnyey *Szinnyei* helyett, Göller *Göllner* helyett, Jákó *Jakó* helyett stb. *Lönnrot* nevét állandóan *Lönnrottnak* írja. Hibásan írta *Svinhufvud* volt köztársasági elnök nevét is. Ki tudná kibogozni, hogy *Käännies* helyesen *Kiianmies*? A szerző az *Írta* szót megteszi szerzői névnek. Az 55. lapon ezt a finn szerzőt olvashatjuk: Kirjoi Hanut Aarne Anttila. A két első szó finnül: kirjoittanut = írta. Mivel mind egyféle típusal és rendszertelenül van szedve, a magyar olvasó előtt még az sem tűnik ki, hogy melyik itt a sok zagyvaságban a szerző vezetőneve? Tehát *Anttilával* kellett volna kezdenie. A szerző Onni *Talas* közismert követet betűrendben az *O*-nál sorolja fel, mintha Onni lenne a vezetőneve. Ugyanezt követi el *Raphael Erich* volt finn miniszterelnökkel is. Nem tudja *Kertész*, hogy Talliant két *n*-nel írják. Még a Nobel-díjas *Sillanpää* nevét is helytelenül közli. Nem tudja, hogy *Gallén-Kallela* kötő- és nem gondolatjellel szedendő kettősnév, még pedig világhírű. A 63. lapon Honművészetet idéz 1940-ből. Valószínűleg a *Honművész* 1840. évfolyamára gondolt. De nemcsak finnül és svédül hordott össze töméntelen hibát a szerkesztő, hanem kiténik, hogy németül sem tud. Ilyeneket olvasunk: Des finnischen Volkes *Auftrag* zur Freiheit. Aztán ilyen szarvashibák, mint *Südvest Südwest* helyett, nebst Finnlands *Finnland* helyett, für öff. Rechts *Recht* helyett. Nem tudja, hogy *Magyar-Finn* Társaság működik Budapesten, bántóan mindig kultúralist ír *kulturális* helyett. No és a tartalom! Erről, illetőleg fogyatékoságairól annyit lehetne írni, mint maga az egész kis füzet. Csak a legkirívóbbakat említjük. Még csak szóra sem méltatja *Hunfalvy* Pálunk két kiadásban megjelent kétkötetes, hatalmas munkáját: *Utazás a Balt-tenger vidékein*. Pest, 1871. Ennek majdnem egész második kötete Finnországról szóló olyan forrásmunka, hogy német kiadását az egész világ ismeri. *Paasonen* és *Setälä* magyar tanulmányai hiányzanak. Sok könyvészeti adatot kapott volna a szerkesztő abból a hatalmas kötetből, amely Aus den Forschungsarbeiten des Ungarischen Wissenschaftlichen Instituts in Tartu (Dorpat) címmel 1930-ban *Csekey* István szerkesztésében jelent meg. A kis füzet főleg a finn szabadságharcral kapcsolatos újságcikkeket gyűjtötte össze, amelyek pedig aligha olyan

maradandóak, hogy egy finn bibliográfia igényeivel léphessenek föl. Egy magyar kiadású finn bibliográfia összeállítása még a jövő feladata. Ehhez azonban nem aktualitás, hanem tudás, elmélyedés és lelkiismeretes munka szükséges.

Cyán

F. E. SILLANPÄÄ: *Egy férfi útja*. (Miehen tie). Finn eredetiből fordította: N. Sebestyén Irén. Budapest, 1940, Franklin-Társulat kiadása, 215 l.

A Nobel-díjas finn regényírónak egyik rendkívül érdekes művét fordította magyarra az ernyedetlen szorgalommal dolgozó ismertnevű fordító. Talán nem esünk túlzásba, ha azt állítjuk, hogy a finn regényirodalomnak az utóbbi időben magyarra fordított alkotásai közül ez a munka áll legközelebb a magyar olvasóközönség ízléséhez, érzelemlilágához és érdeklődési köréhez. Nem olyan komor, nem olyan végzetes súllyal az olvasó lelkére nehezedő, nem olyan vontatottan terjengős, mint egyik-másik már előbb magyarra fordított finn regény. A természeti törvények könyörtelen végzettségében ebben a regényben is felüti a fejét, de csak módjával. A naturalisztikus részletek pedig nem olyan nyersegek, nem olyan kirívóak, hogy lehangolnák a mégis csak derüesebb színekhez s az élet naposabb tájaihoz szokott magyar olvasót. Nagyon helyesen tette a fordító, hogy ezzel a regénnyel enyhített azon a nyomasztó feszültségen, amely a magyar olvasóra nehezedett, valahányszor finnből fordított regényt kezdett lapozgatni.

Egy férfi életútjáról szól ez a regény. Jómódú birtokos fia, Paavo Ahrola a hőse. Már kamaszkorában megismeri a nőt, Alma Vormisto személyében, akitől — elég fiatalon — gyermeke is lesz. A gyermek, ahelyett, hogy véglegesen összekapcsolná a szerelmeseiket, eltávolítja őket egymástól. Nővérei biztatására Paavo megnősül, természetesen gazdag birtokosleányt vesz feleségül, Anni Jaskarit. Az asszony azonban első gyermeke születésekor meghal, majd utána nemskára fiát is elveszti Paavo. A korán özvegyen maradt férfi életében természetesen zavar jelentkezik. A munka, a nő, meg az ital vonzó és taszítóereje hányja ide, veti oda. Könnyen elkallódhatik ilyenkor a férfiélet. Régi szerelme, Alma, valamint a birtoka kezelésével járó fáradozás a jó irányban vonzzák a fiatal gazdát. A vér fölbuzgó hevessége s az ital ingoványos talajra taszítja. Az átöröklés, a természet, a környezet és az éghajlat hatásának elméleti törvényeit sűrűn alkalmazó finn írók egyik legnagyobbika: Sillanpää ezúttal azonban nemcsak elvont természeti törvények alapján szerkeszti meg regényét, hanem valóban emberi sorsot ír meg, egy férfi útját, aki szerencsésen esik át az ifjúkor magától értetődően jelentkező problémáin. Végül is nemcsak férfivá érik a legény, hanem a férfi együttal emberré nemesül. Feleségül veszi azt a leányt, akinek életében ő jelentette mindig és felejtethetetlenül a férfit. Alma pedig, a szegény béresleány, méltó párja lesz Paavo gazdának, s méltó gazdasszonya az Ahrola-birtoknak.

Az átöröklés, a vérmérséklet hatásával, az emberi testet és lelket szabályozó törvényszerűségekkel aránylag keveset foglalkozik e regényben a szerző. A pénz és a birtok tulajdona körül forgó családi tülekedések természetesen itt is előfordulnak, mint a finn parasztéletet ábrázoló majdnem minden regényében. A pálinka ernyesztő hatása, egy-egy duhajkodással fajúló verekedés, könnyen kötélnek álló asszonyok szintén szerepelnek, hogy a naturalista regényírás szabályainak eleget tegyen az író. E sötét

oldalakon kívül azonban végre egy finn könyv, melyben a szerző nemcsak a természet elvont törvényeit látja meg, hanem a természet szépségeit is. Vajjon a lángeszű lengyel író: Reymont hatását lássuk-e abban, hogy Sillanpää a finn tavasz, a finn nyár és a finn őszi szépségét felejthetetlen sorokban érzékelteti? Az eseményeknek évszakok szerint való szakaszokra osztása mindenesetre egyezik Reymont eljárásával, Parasztok c. regényében.

A főhős sorsán kívül kitűnő epizódalakok szerepelnek a regényben. Taatila béresgazda és családja, Tiirikka „tehenészkisasszony“ életszerű alakok, akárcsak Paavo első feleségének szülei megkérői. Kitűnően megrajzolt alakok a tamperei ügyvédtípusok, valamint Paavo tamperei vendéglátói, éppen úgy, mint azok az asszonyok, akikkel özvegyisége idején kénytelen-kelletlen foglalkozik.

N. Sebestyén Irén fordítása pontos, lelkiismeretes munka. A regényt legmelegebben ajánljuk a magyar olvasóközönség figyelmébe.

V-i-r

A HAZA HIMNUSZA

Nikolai Päts

*Itt állunk, mint dacos északi szikla,
nem moccan a láb, ha közelget a harc.
Ránk csaphat a kín, idegünkbe hasítva:
nem hökken a szív, nem sáppad az arc.*

*Tűz-zivatar zúg? Ólom-eső vág?
hiába! megtör e nép erején!
S míg küzdünk védve hazánkat: erőt ad,
lankadni sosem hagy az ős-televény.*

*Mert kell a szabadság s drága a béke,
de hazánk, ez a legdrágább minékünk,
anyánk dudolt így valaha régen
egy dalt, amit soha nem feledünk.*

*Hazám! Hol a föld békés fia szánt-vet,
rögödhöz a hősök vére tapad;
tenger koszorúz meg, ez égi ajándék —
mint tenger, légy te örökre szabad!*

*Megvéd a karunk majd kapzsi hadaktól,
ha harsan a kürt, ha szólít a harc.
Hogy kis nép vagy: mit számít a harc
győznöd kell, mert élni akarsz!*

Észtől fordította: Képes Géza

MŰVÉSZET

Finn bemutató a Nemzeti Színházban. Északiak, dráma a finn népeletről, 3 felvonásban. Irta: *Artturi Järvi* *Luoma*. Fordította *Végh Istvánné*. A dalok szövegét írta *Liszt Nándor*. Első előadás: 1940 március 30-án. A finn színműirodalom egyik legtöbbször játszott darabját mutatta be a Nemzeti Színház kitűnő művészegyüttese a magyar közönségnek. Finnországban ez a mű háromezernél is többször került előadásra. 1850 körül, a cári korszak egyik nehéz időszakában játszódik a darab, északi Finnországban. Egy finn parasztlegény, Antti Hanka megszökik a fogságból, de menyasszonya, Maija segítségével ismét eltűnik az üldöző csendőrök elől. Maija bátyja, a nagyerejű Jussi a szöktetésben való segédkezés miatt gyanúba keveredik. Kihallgatása során megbilincselik, de Jussi széttörő a bilincset. A csendbiztos revolvergolyóitól találva, még van annyi ereje, hogy a zsarnoki hatalom képviselőjét leszúrja. A finn betyárromantika rokonszenves hőseinek egyik csoportja is megjelenik a faluban, Kyösti Karjanmaa vezetésével. Általános verekedés helyett Kyösti és Jussi egyéni mérkőzése dönti el, hogy ki a legény a csárdában. Izgalmas jelenet a vétkesnek tartott Jussi bírói kihallgatása is. A csendbiztos revolvergolyójának dörréne, majd Jussi késelése jelenti a legnagyobb feszültséget a darabban. E dráma nem alkalmas a finn nemzet mai társadalmi és művelődési viszonyainak külföldi ismertetésére. Bájos jelenet volt benne a falusi fiatalok tánca. A pálinkázás meg a zsarnoki uralom néprontó hatását sötét színekkel festi a szerző. A színészek tehetségük javát nyújtották. *Jávor Pál* (Jussi), *Ujlaky László* (Antti), *Rajczy Lajos* (Kyösti) magyaros hévvel élénkítették a finn legények alakjait. *Bodnár Jenő*, mint kerületi bíró igen hatásos volt. *Szörényi Éva* (Maija) érzelmes elmosódottsága mellett üdébb volt *Mészáros Ági* (Liisa). Erőteljesen játszotta az orosz csendbiztos *Kovács Károly*. *Horváth János* díszletei stílszerűek, *Nagyajtay P. Teréz* jelmezei hűek és izlésesek voltak. Nagy közönségsíkere volt annak a jelenetnek, midőn Jussi széttörve bilincseit, megöli a zsarnokság képviselőjét, a csendbiztos.

„Finnország magyar szemmel”. Finn tájképek tárlata. Az Iparművészeti Múzeum kiállítási termében *Orsós Ferenc*, *Miklós József* és *Rozs János* képeiben gyönyörködhetett 1940 április 19.—május 2-a között a műértő magyar közönség. Az ünnepélyes megnyitás április 19-én volt, *Onni Talas*, budapesti finn követ jelenlétében. A kiállítással kapcsolatban április 21-én *Jaloviczky Károly* ny. államtitkár „A finn képzőművészet” címen vetített képes előadást tartott. Április 28-án a Magyar-Finn Társaság előadó ülésén „Élmények és gondolatok (Finnország anno 1939)” címen *Glatz Oszkár* szólt a közönséghez. Ez alkalommal a finn és magyar himnuszt, valamint *Palmgren* „Bölcsődal” és „Hazatérés” című dalait énekelte a Budai Beszkárt Kórus, ifj. *Lányi Ernő* vezényletével, *Eyssen Tibor* pedig bevezető szavakat mondott. Április 30-án a Magyar-Finn Társaság beszámoló ülést tartott. Ezen a bevezető szavakat *Nagy Emil* ny. igazságügyi miniszter, a zárószavakat *Onni Talas* finn követ mondotta. *G. Kónya Klára* verseket szavalt, *Gaskó Dezső* pedig beszámolt a Finn Vöröskereszt javára indított gyűjtés eredményéről. Úgyes gondolat volt, hogy e sok mindennel kapcsolatba hozott kiállítás idején láthattuk a Finnországra vonatkozó magyar könyvek és kiadványok egy részét.

A képkiallítás anyagában Orsós Ferenc grafikus alkotásokkal és olajfestményekkel szerepelt. Ezeket kitűnően érvényesült az orvos-szakember. Élesen elemző, szinte boncoló szemmel látja a finn tájakat s nem egy képe előtt elgondolkozva állottunk meg. A magyar ember, a dolgok csontvázáig hatoló orvos és a tehetséges művész szemével látja a kiragadott tájrészleteket. Egyik-másik képe ugyan túlságosan vázaltszerű, de éppen ebben rejlik érdeme: néhány mesterien odavetett vonással sikerült megrögzítenie a tipikus finn tájhangulatot. Borongós nap, A Keitele-tó szívében, A Patasaari öblében, Reggeli hangulat, Alkony a Pajusaarin, A fűrészalomnál című olajfestményei megragadó hatású alkotások. Grafikus művei közül figyelemreméltó a Finn tanya, Olkapää s a Szent tó.

Miklós József olajfestményein mintha a finn festők hatása érződne. Kétségtelen, hogy a finn tájakat hűen ábrázolja, de mintha nem a saját magyar szemével nézné a dolgokat. Sokkal jobb műveket láttunk már tőle, de lehet, hogy ezek Finnországban maradtak. Karjalai férfi és Magányos nyir Paju-saarin című képei hatásosak.

Rozs János olaj és temperafestményei erővel teljes tehetségről tanuszkodnak. Művei alapján elhisszük neki, hogy a finn tájakat magyar szemmel látta. Józan realizmusa megragadja a nézőt. Színei talán túlságosan erősek, de ennek oka, hogy inkább a nyári Finnországot festette meg, midőn fény és árnyékhatások sokkal jobban figyelhetők meg északon. Vörös-barna tónusu képei éles ellentétben állnak Miklós havasfehér, deres-ködös hangulatú műveivel. Képei között található a kiállítás legértékesebb alkotásai. Ilyenek Kangasala vidéke, Megérett a kalász, Vässai (talán inkább vaasai?) halászkok, Mäsukijle (nem téves alak ez Mäenkylä helyett?) Borulás, Finn fejek, Tanulmányfejek, Hämääni (talán inkább hämei) táj, Tampere vidéke.

A katalógust a finn helyesírás szempontjainak figyelembevételével kellett volna elkészíteni. Sok a zavaró hiba. A kiállítás anyagát sikeresen egészíthették volna ki Galánthay-Glock Tivadar képei, melyek a legutóbbi finn-orosz háború harci jeleneteit ábrázolják.

A Turáni Társaság finn hangversenye. Társaságunk védnökének, József Ferenc kir. herceg Öfenségének fővédnöksége, valamint Onni Talas finn követ védnöksége alatt a finn Vöröskereszt javára 1940 január 11-én a pesti Vidagóban hangverseny volt, amelynek szakmai rendezését a Rózsavölgyi és Társa cég intézte. Az eszme fölvetője a Finnországban nagy sikerrel működött Szabados Zádor volt, aki a hangverseny megvalósítása érdekében elsősorban a budapesti finn követ, majd a Turáni Társaság jóindulatú támogatását nyerte meg. Az estélyen több Budapesten működő követség is képviseltette magát. A magyar gazdasági élet tényezői, a társadalom és a tanulóifjúság anyagi tehetségéhez mértén áldozott a nemes célra, a beléptíjegyek megvásárlásával. A Turáni Társaság főtitkára, Virányi Elemér finn, francia és magyarnyelvű köszöntője után a Budapesti Hangverseny Zenekar Szabados Zádor vezényletével Sibelius VII. Szimfóniáját adta elő. Véghe Sándor hegedűművész Sibelius Hegedűversenyét játszotta. Basilides Mária egy XVII. századi zsolnárt, majd T. Kuula „Hajnali ének” és J. Hannikainen „Szánkózás” című dalait énekelte. A Hangversenyzenekar Raitio „Hattyúk” és Klami „Karjalai rapszódia” című műveit játszotta. A művészek teljesítményeit a közönség tetszéssel és érdeklődéssel fogadta. Az estélyel a napisajtó is behatóan foglalkozott. Külföldi visszhangjára jellemző, hogy a Temps

című francia újság első oldalán számolt be róla. A bevétel tiszta maradványát, 720 pengőt a budapesti finn követség útján juttattuk el a nemes célra.

A Magyar-Finn Társaság irodalmi- és művészestje. 1940 január hó 13-án, a Zeneművészeti Főiskola nagytermében, *Onni Talas* finn követ védnökségével rendezett est jövedelme is a finn Vöröskereszt céljait szolgálta. Nagy Emil bevezetője után *Németh Antal* gondolatokban gazdag felolvasásban emlékezett meg a finnség és a magyarság történelmi hivatása között lelhető párhuzamról. *Eyssen Irén* finn népdalokat és *Melartin* bölcsődalát énekelte, *Felvinczi Takács Alice* Sibelius „Valse triste” című művét játszotta hegedűn. A Budapesti Hév. Tiszti Dalköre *Ádám Jenő* vezényletével főleg Kodály és Bárdos szerzeményekkel szerepelt. *Jávor Pál* és *Szelezcky Zita Koskenniemi, Suonio, Runeberg* költeményeinek magyar fordításait, valamint alkalmi magyar verseket szavalt. *Hidvégi József* „Északi történet” című jelenete, valamint *Szöke Sándor* „Silja” című hangulatos alkotása gazdagította a műsort.

A Magyar-Finn Társaság női szakosztályának F. E. Sillanpää estje. 1940 január 22-én a Baross Szövetség székházának nagytermében a Nobel-díjas *F. E. Sillanpää* szellemének áldozott a közönség. Az est kiemelkedő része *Némethné-Sebestyén Irén*, a kitűnő finn műfordító előadása volt „F. E. Sillanpää világnézete” címen. *Rolla Margit* „Sillanpäähöz” írt költeményét olvasta föl. *Micsey Józsa* finn népdalokat énekelt *S. Palmgren* és *E. Melartin* feldolgozásában. Az Albert-vonósnégyes *Järnefelt Albert*: Adante tranquillo, *Palmgren—Albert*: Lento. és *Ravel*: F-dur vonósnégyesével szerepelt. *Albert Ferenc* hegedűművész: *T. Kuula*: Kansanlauluja (Népdalok), *Albert*: Fjordok között, *Palmgren—Albert*: Iltalau (Esti dal) című szerzeményeit játszotta, valamint *Paganini* 12. szonátáját. *Zongorán Kály Mária* kísért.

A Magyar Luther Társaság finn szabadságünnepe. 1940 február 5-én, a budapesti evangélikus gimnázium dísztermében a finn Vöröskereszt javára értékes művészi estét rendezett a Luther Társaság. *Fabinyi Tihamér* megnyitó beszéde után *Szelezcky Zita* szavalt, *Weöres Gyula* „A finn nemzet szabadságharca”, *Bán Aladár* „Runeberg, a finn hősiség lantosa” címen értekezett. *Kóréh Endre* finn egyházi éneket (Leikem, ne késlekedj . . ., *I. Krohn* gyűjtése és feldolgozása), finn népdalokat (Jártam künn a nyári éjszakában, *Madetoja* feldolgozása, továbbá *Csendesen reszket az ezüst nyárfa*, *H. Klemetti* gyűjtése és feldolgozása) énekelt. *Garam Lajosné* „A finn nő” címen adott elő, *Basilides Mária Händel* Imáját és régi magyar énekeket dalolt. A Kelenföldi Evangélikus Énekkar *Wettler Jenő* vezényletével a magyar s finn himnuszt énekelte, valamint *Brahms* (Az Ur kezében életem), *H. Nyberg* (Szelíd szemed Úr Jézus) és *P. Leppänen* (Dicsérd én lelkem) vallásos énekeivel szerepelt. *Kóréh Endrét Árokháty Béla*, *Basilides Mária*t *Peschko Zoltán* orgonaművészek kísérték.

A Magyar-Finn Társaság zenekari díszhangversenye. 1940 február 19-én a pesti Vigadóban a finn Vöröskereszt javára *Onni Talas* finn követ fővédnökségével ünnepi megnyilatkozás tanúi voltunk. Az akkor nehéz harcban álló finn testvérnemzet zeneművészetében gyönyörködünk. A finn és magyar himnusz után *Sibelius*z Finnlandia és *En saga* című szimfónikus költeményeit játszotta a Hagverseny Zenekar, *Vaszy Viktor* vezényletével. *Dohnányi Ernő* Változatok egy gyermekdal felett

című zenekari kísérettel ellátott zongoraversenyét játszotta, a tőle megszokott mesteri tolmácsolással. A Palestrina-kórus és az Egyetemi Énekarok egyesített kórusa *Kodály* Psalmus Hungaricusát énekelte, *Rösler Endre* tenorszóló kíséretével. Bevezetőt mondott *Tasnádi-Nagy András*.

A Lafontaine Társaság finn-magyar matinéja. 1940 március 31-én, a finn Vöröskereszt javára ünnepi ülést tartott a Lafontaine Társaság, a Zeneművészeti Főiskola nagytermében, a Kalevala harmadik, népszerű kiadásának megjelenése alkalmából. *Lukács György* elnöki megnyitójában a Kalevala jelentőségét méltatta. *Lemmikki Talas*, a finn követ felesége finn népdalokat, valamint a Szól a kakas már . . . című régi magyar dalt énekelte, *Kály Mária* zongorakíséretével. Ezután a Kalevala egyik színpadra alkalmazott jelenete következett, Lemminkejnen anyja címen. Színpadra alkalmazta *Gombos László* (megjelent a Turán 1940. évi II. számában és különnyomatként is, mint a Néprokossági Dolgozatok 8. száma). A kísérő zenét *Lányi Viktor* szerzette. A szereplők közül kitűnt művészi tökéletességű játékaival *Hettyey Aranka* (Észak Urnöje). *Vaszary Piroska* (Lemminkejnen anyja) erősen torzított. A legmegrendítőbbet: az anyai fájdalmat inkább végigvonaglott, mintsem végigszenvedte. A prólógust és az epilógust *Somody Pál* megragadó erővel és mély átérzéssel mondta el. A kisebb szerepeket *A. Kulcsár Irma*, *Lányi Ágnes*, *Romváry Gertrud* és *Kónya Klára* (tölgyfa, nap, hold, víz) stílszerűen alakították. *Vikár Béla* „Élmények a Kalevala kapcsán Kelet-Finnországban 50 évvel ezelőtt” című előadásában finom humorral szólt a régmúlt idők eseményeiről. *Lukács Margit Koskenniemi* két versét szavalta: *Vikár Béla* fordításában „A Névtelen hős sírja Párisban” címűt, továbbá „A szív és halál” címűt *Bán Aladár* fordításában. Elmondta még *János*: „Ébredj Szuomi” című költeményét, *Vikár Béla* átültetésében. *Fodor János* magyar népdalokat énekelt nagy sikerrel. *Onni Talas* finn követ zárószavaiban nagy elismeréssel nyilatkozott a jól sikerült ünnepélyről, kiemelve a Kalevala-jelenet művészi tökéletességű előadását, valamint hódolva a fáradhatatlan tevékenységű *Vikár Béla* két rokonépre is fényt árasztó szellemének. A leikésen ünneplő közönség tetszése mellett nyújtotta át Onni Talas a finn nemzet elismerését jelentő babékoszorút *Vikár Bélának*, a Lafontaine Társaság elnökének.

A budapesti polgári iskolák finn-magyar estje. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület Budapesti Köre nagyszabású, szinte dalosverseny számba menő ünnepélyt rendezett 1940 június 5-én a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. A műsoron szerepelt a finn himnusz, *Yrjö Kilpinen* Lippulaulu című múdala, majd a Kalliole kukkulalle, *Hyvä on pääskyn laulella* című népdal, *O. Merikanto* feldolgozásában. A X. ker. Óhegy-uti leányiskola növendékei *Horváth Margit* tanárnő vezetésével finn táncokat jártak. *Sibelius* Valse Triste-jét játszotta *Zsurka Péter*, a Nagyatádi Szabó-utcai iskola volt tanulója. *Pacius* dalai (Suomen laulu, Talon tyttö, Hejaa, hejaa), valamint *O. Merikanto* Tyttö parka című dala szerepeltek még a műsoron, melynek másik fele magyar vonatkozású volt. A X. ker. Szent László-téri és Óhegy-uti leányiskolán, valamint a X. ker. Liget-utcai és VII. ker. Nagyatádi Szabó-utcai fiúiskolán kívül a VI. ker. Lovag-utcai leányiskola növendékei szerepeltek. A sok fáradozást igénylő betanítást *Barth Ferencné*, gr. *Hoyos Sándorné*, *Szödy Szilárd* és *Bozsi Mihályné* tanárok végezték. A nagyszerű ünnepély megrendezése szerencsés gondolat volt. Nemcsak a finn testvér-

nemzet iránti szeretetüket juttatták kifejezésre a tanulók, de bizonyoságot szolgáltatott arról, hogy mennyi ügyesség, rátermettség és tehetőség rejlik a magyar nép széles rétegeinek gyermekeiben.

V-i-r

HÍREK

Halottunk. *Makfalvi Ferenc.* Társaságunk régi törzstagja, a Magyar Nevelés-tudományi Társulat egykori elnöke. ny. felsőkereskedelmi iskolai igazgató volt. 1940 november 30-án hunyt el, életének 72. évében. A turáni gondolat buzgó pártfogóját veszítettük el benne. Nemes egyéniségének emlékét sokáig őrizzük.

DIPLOMACIAI VALTOZASOK A TURANI ALLAMOKBAN

Japán. *Kojiro Inoué* budapesti japáni követet kormánya további szolgálat-tételre hazájába hívta vissza. Őszinte barátunkat veszítettük el benne. Sokáig felejt-hetetlen marad előttünk az a magasszárnyalású beszéd, amelyet serlegavató va-csoránkon mondott. Tiszteletére 1940 szeptember 23-án gróf *Teleki Pál* miniszter-elnök villásreggelit adott. Az erdélyi körúton levő miniszterelnök helyett a házi-gazda tisztét gróf *Csáky István* külügyminiszter látta el. A japáni követen és fele-ségén kívül ez alkalommal hivatalosak voltak a japáni követség vezető tisztviselői, valamint a magyar hivatalos körök illetékes tagjai. A távozó követ helyett ügy-vivői minőségben *Masutaro Inoué* fitkár képviseli Japánt az új követ megérkezé-ségig. Félhivatalos jelentés szerint Japán új budapesti követe *Tositaka Okubo*, a tokiói külügyminisztérium legfelsőbb szerződési ügyosztályának főnöke lesz.

Mandzsuko. Magyarország kormányzója *Ghika György* rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert Japánra kiterjedő követi megbízatásának meghagyása mellett Magyarországnak Mandzsukuoban való képviselével követi minőségben megbízta. Másrészt Magyarország kormányzója 1940 szeptember 4-én bemutatató kihallgatáson fogadta *Lü-I-Wen* mandzsui rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert, aki ez alkalommal megbízólevelét nyújtotta át. Az új mandzsui követ ezután fogadta a magyar sajtó képviselőit s rendkívül meleg hangon szólott a két ország között szöhető kulturális és gazdasági kapcsolatokról.

ESEMÉNYEK A TESTVÉRALLAMOKBAN

Bulgária. *Teleki Pál* gróf és *Cholnoky Jenő* kitüntetése. A Bolgár Földrajzi Társaság Dél-Dobruzsza visszacsatolása alkalmából nagygyűlést tartott. Ezen Társaságunk tb. elnökét, *Teleki Pál* grófot a földrajztudomány terén szerzett érde-meieirt dísztagjává, Társaságunk elnökét, *Cholnoky Jenő*t pedig levelezőtagjává választotta.

Magyartárgyú bolgár regény. *Fanni Popova-Mutafova* bolgár író nő „Joan Assen” címen rendkívül érdekes magyar-bolgár tárgyú történeti regényt írt. A cselekmény magja *II. Endre* királyunk *Anna* leányának és *Joan Assen* bolgár király házassága. A regénynek „Esküvő” című fejezete (megjelent az *Utro* című bolgár lap egyik szeptemberi számában), korszerűen írja meg a menyasszonyt szállító hajó útját Esztergomtól Viddinig. A Duna két partján föl sorakozik a magyar s a bolgár lakosság, hogy üdvözzölje a királyleányt. Megható *II. Endre* búcsúja szilárd jellemű leányától. A bolgárok örömmel üdvözlik kiráynőjüket, aki atyjától *Brani-cevo* és *Belgrád* várát kapta nászajándékul. Örömmel üdvözljük ezt a regényt, amelynek időszerűsége napjaink eseményei következtében szembetűnő.

A Magyar-Bolgár Bizottság ünnepi ülése. A Társadalmi Egyesületek Szövetsé-gének Magyar-Bolgár Bizottsága 1940 szeptember 23-án a TESz üléstermében bolgár ünnepséget rendezett. Ezen a dobrukszai kérdés keletkezését és jelentő-ségét ismertette *Szilády Zoltán*, a Bizottság elnöke.

Magyar-bolgár testvériségi ünnep. Dobruzsza, illetve Erdély egy részének anyaországukhoz való csatolása alkalmából 1940 szeptember 29-én délelőtt a buda-pesti országzászlónál magyar-bolgár ünnepet rendeztek, több ezer főnyi közönség részvételével. Az ünnepséget *Nagy Mihály*, az EONB. elnökségi tagja nyitotta meg, majd vitéz *Galánthay-Glock Tivadar* mondott beszédet bolgár nyelven. A résztvevő egyesületek szónokai a bolgár-magyar testvériségről beszéltek s lelkesen ünnepel-ték a két ország államfőjét. Ugyanaznap este a Vármegyeháza dísztermében ünnepi est volt. Ezen megjelent *Katalin* királyi hercegasszony, *Dimitri Tosev* budapesti

bolgár követ és számos előkelőség. Nagy Mihály megnyitója, Dimo Boikliev bolgárnyelvű előadása, szavalatok, ének és zeneszámok, valamint táncok szerepeltek a műsoron. Lendülettel záróbeszédet mondott Lenkey Lehel.

A budapesti bolgár kolónia ünnepe. Október 3-án délelőtt Bulgária függetlensége kivívásának, Borisz király trónralépésének, valamint Dél-Dobruzsza visszatérésének alkalmából a budapesti bolgár templomban hálaadó istentisztelet volt. Ezt a bolgár követségen nagy fogadás követte. Aznap délután a Magyar-Bolgár Bizottság ünnepi ülést tartott.

Bödey József előadása. A TESz Magyar-Bolgár Bizottsága 1940 november 8-án a TESz helyiségében felolvasó ülést tartott. Ezen Bödey József „Magyar hősök a bolgár népköltészetben” címen tartott nagyértékű előadást.

Magyar film bemutatója Szófiában. Arnóthy-Jungerth Mihály magyar követ, a magyar kolónia és a bolgár társadalmi élet kiválóságai előtt mutatták be f. évi december hónapban az egyik legnagyobb szófiai mozgófényképszínházban a „Kellet felé” című, a magyar hadsereg erdélyi bevonulását megörökítő filmet. A közönség lelkes tetszéssel fogadta a bemutatott képeket.

Észtország. Új észl regény magyar nyelven. A mai észl irodalom egyik legeredetibb tehetsége August Gailit. A klasszikus észl irodalmi alkotásokon, így a *Bán Aladár* fordításában magyarul is megjelent *Kalevipoeg* című nemzeti eposzon kívül, az ő regényeit fordították eddig a legtöbb európai nyelvre. *Tenger* címen néhány megragadó erejű elbeszélését Virányi Elemér fordította magyarra (Kner I. kiadása, Gyoma, 1935). Az Athenaeum igazgatósága döntésének köszönhető, hogy 1941 tavaszán Gailit egyik rendkívül érdekes művével ismerkedhettek meg a közönség. A Virányi Elemér fordította „*Biborhalál*” című regényében az európai válságot előre érző nietschei kétely és spengleri lemondás hangulata ötvöződik csodálatosan eredeti művészi szépségű alkotással. Utópisztikus és fantasztikus színezete ellenére is — vagy talán éppen ezért — napjainkban megkapóan időszerű ez a már két évtizeddel ezelőtt írt regény. Az emberiség, az európai társadalmi rend és kulturális hagyomány átalakulása, megmaradása vagy elpusztulása táruul élénk a regény lapjairól. Hajszálnyi pontossággal úgy, amint azt a mai világválságban szinte napról-napra átéljük. De főlemelő hatású a regény befejezése: a délről terjedő biborhalál minden démonikus pusztítása ellenére is, a józan északi ember rendíthetetlen hitével bizik abban az író, hogy eljön ismét az új Megváltó. Északról jön majd, rénszarvasok vontatta szánon, kezében tartva a napot, a holdat s palástja varratain a csillagok szikráznak. Az élet legyőzi a halált, s még az utolsó ítélet könyörtelen bírása is riadtan menekül az új megváltást jelentő Fiú elől. . .

Finnország. Gyűjtés a finn Vöröskereszt javára. 1939/40 telén kemény harcban állotta meg helyét a finn testvérnemzet. A magyarság minden rétegében feszült figyelemmel kísérték e küzdelem kimenetelét. Ennek bizonyossága, hogy a finn Vöröskereszt javára megindított gyűjtés, Nagy Emil, a Magyar-Finn Társaság elnökének beszámolója szerint 458.405 pengőt eredményezett.

Onni Talas távozása. Kilencévi fáradhatatlan munkálkodás után 1940 június havában eltávozott országunkból a finn-magyar barátság egyik évtizedes híve és tetteiben is jelentős tényezője: Onni Talas finn követ. Munkájának értékét az utókor fogja méltóképpen elismerni. Távozása előtt Teleki Pál gróf miniszterelnök 1940 június 1-én villásreggelit adott tiszteletére, a Magyar-Finn Társaság pedig búcsúvacsorát rendezett, a Gellért-szállóban, 1940 május 30-án. A vacsorán Nagy Emil, a Magyar-Finn Társaság elnöke köszöntötte a távozó jóbarátot. Jölesett hallanunk, hogy válaszában Onni Talas behatóan méltatta a Turáni Társaság szerepét, s régi érdemeit a finn-magyar közeledés hidépítésének pillérrakó korszakában. A Turáni Társaság volt az, amely Magyarországra való érkezése alkalmával fogadta, s amelyhez oly sok kedves emlék fűzi. A vacsorán megjelent előkelőségek sorában megjelent a Turáni Társaság védnöke, József Ferenc kir. herceg, valamint Társaságunk több képviselője is. A búcsúzó finn követet távozása előtt Galánthay-Glock Tivadar, Társaságunk alelnökének vezetésével küldöttség kereste föl, s feleségének virágcsokrot, a követ úr Önagyméltóságának pedig magyar iparművészeti emléktárgyat nyújtott át. Úgy éreztük, igazak voltak a követ úrnak a búcsúvacsorán mondott szavai: felejthetetlenek számára azok az évek, amelyeket Magyarországon töltött.

A Magyar Nemzeti Szövetség Női Osztályának finn tea-délutánja. A „Magyar Anyák a finn gyermekekért” elnevezésű mozgalomba kapcsolódva az említett Női Osztály 1940. évi január havi tea-délutánjának jövedelmét a finn gyermekek megsegítésére ajánlotta. Gróf Eszterházy Mórincé elnöki megnyitója után Christian Lili

finn dalokat énekelt. *Bárczy Tass Irén* verseket szavalt, melyek közül kitűnt Sz. *Solymos Bea* „A finn anyákhoz” című költeménye. *Károlyi Gyula* zongorajátéka után *Viléz dr. Nagy Iván* előadása következett Finnországról. *Hável Józsefné* hatóságos zárószavai fejezték be az ünnepélyt.

Magyar Anyák a finn gyermekekért. Ez a mozgalom *Anna kir. hercegasszony* öfenségének fővédnöksége, *gróf Eszterházy Mórincné* és *Lemmikki Talas* védnöksége mellett a pesti Vigadóban 1940 január 29-én hangversenyt és táncos teatészt rendezett. A műsoron szerepeltek *Lemmikki Talas*, *Dohnányi Ernő*, *Kiss Ferenc*, *Pataky Kálmán*, *Bán Aladár*, *Ivancsin Ferenc* és *Érsek Mária*.

A szegedi Dugonics-Társaság finn felolvasó ülése. 1940 január 29-én a szegedi Dugonics Társaságban *Baróti Dezső*: „A finn-magyar rokonság fölfedezése”, *Ortutay Gyula* pedig: „Utazás Finnországba a Balti-államokon keresztül” címen tartott felolvasást.

Finn-est Érsekújvárott. 1940 január 30-án az érsekújvári Katolikus Kör finn estét rendezett. A magyar és finn himnusz után finn költők verseit szavalták, *Képes Géza* fordításában. Finn népdalokat énekelt *Rákász Gabriella*. *Major József* Finnország történetét ismertette, *Kálmán Béla* pedig a mai Finnországról értekezett. A bemutatott vetített képeket szintén ő magyarázta. Az est tiszta jövedelmét (kb. 250 pengőt) a finn Vöröskereszt javára fordították.

Bán Aladár a finn irodalomról. A Petőfi Társaság 1940 január 14-én tartott ülésen *Bán Aladár F. E. Sillanpää* Nobel-díjas finn íróról tartott előadást. Ez a tanulmány a Petőfi Társaság „Koszorú” című folyóiratában is megjelent. A Gyóni Géza Irodalmi Társaság 1940 december 4-én tartott ülésén *Bán Aladár* „A rokonnépek költészetéből” címen finn költemények fordításait olvasta föl. A Magyar Luther Társaság „Finn csillagok” címen izléses kiállítású kötetkét adott ki, finn költők és prózaírók műveiből, ugyancsak *Bán Aladár* fordításában.

Az Országos Magyar Protestáns Diákszövetség finn estje. 1940 február elején a Zeneakadémián rendezték a finn Vöröskereszt javára. *Soós Géza* megnyitója után *A. Kulcsár Irma* szavaltatai, majd *Kórész Endre* énekszámai következtek, *Peschko Zoltán* kíséretével. *Liivak Éva* észt művész nő *Sibelius* hegedűversenyét játszotta. *Thuróczy Zoltán* evangélikus püspök ünnepi beszédet mondott, az *Egyetemi Énekkarok* a nemzeti himnuszokat énekeltek.

Finn-est Kecskeméten. 1940 február elején a kecskeméti Protestáns Asszonykör a református gimnázium dísztermében jól sikerült estélyt rendezett a finn Vöröskereszt javára.

A Magyar Irodalmi Társaságok Országos Szövetségének finn estélye. 1940 február 5-én, a New-York kávéházban tartották meg ezt a műsoros táncestélyt, a finn Vöröskereszt javára. *Lemmikki Talas J. L. Runeberg*, a finn himnusz szerzőjének egyik dalát énekelte. *Timár József*, *Rápolthy Anna*, *Szervánzky Péter*, továbbá a Beszkárt kamara-énekkara szerepeltek. A lapp-sátorban különleges finn ételek és italok álltak a közönség rendelkezésére.

Katona Jenő előadása Finnországról. A Katolikus Népszövetség előadássorozatában *Katona Jenő*, a kiváló közíró „Finnország” címen 1940 február 5-én rendkívüli érdekes előadást tartott.

A „Pro Hungaria Nők Világszövetsége a finnekért. A 1940 február 10-én előkelő közönség jelenlétében rendezték műsoros estélyüket, melynek jövedelme a finn Vöröskereszt céljait szolgálta. *Onni Talas* finn követ és felesége is megjelent. *Réthes Ferencné* elnöki megnyitója után *Cselényi József* magyar dalokat énekelt, *Kazatsay Lázár Jolán* költeményeit adta elő, *Mányoky Vilma Runeberg* „Lotta Svärd” c. balladáját olvasta fínnül.

Cholnoky Jenő Finnországról. A Kis Akadémián 1940 február 12-én Cholnoky Jenő vetített képes előadásban ismertette Finnország földjét és népét.

Finn előadás a Gárdonyi Irodalmi Társaságban. 1940 február 15-én Sch. *Bán Nóra* író nő „Mit láttam Finnországban” címen olvasott fel.

A Magyar Nemzetpolitikai Társaság finn előadóstje. 1940 február 16-án *János Aron* elnöki megnyitója után *Fülöp Szántó Endre* számolt be finnországi élményeiről, majd *Weöres Gyula* tartott előadást „A finn nép multja” címen.

Onni Talas előadása az Országos Kaszinóban. 1940 február 20-án a *Gróf Apponyi Albert* Társaság rendezésében tartott ülésen *Onni Talas* díszes és előkelő hallgatóság előtt ismertette Finnország nehéz küzdelmét sorsáért és függetlenségéért.

Finn est Sopronban. 1940 február 25-én a finn Vöröskereszt javára a városi színházban lelkes finn ünnepélyt rendeztek, amelyen megjelent *Onni Talas* kö-

vet is. *Pogátsa József* megnyitója után *Sopronyi-Thurner Mihály* polgármester üdvözlő szavai következtek, *Onni Talas* mondott beszédet, s *Lemmikki Talas* finn dalokat énekelt. *Podmaniczky Pál* finnországi élményeiről szökött.

A Baross Női Tábor finn estje. 1940 február 26-án a Baross Szövetség szék-házában a finn Vöröskereszt javára nagyszabású estélyt rendeztek. *Dunay Jenő* megnyitója után *Harsányi Zsolt* finnországi emlékeiről olvasott föl. *Ispánovics Sándor* vetítettképes előadással szerepelt. *Felvinczi Takács Alice* hegedűn játszott, *Eyssen Irén* finn dalokat énekelt. *Hír Sári* Liszt-játékkal szerepelt. A Palestrina-kórus *Bárdos, Kodály* és Liszt dalokat énekelt, *Vaszy Viktor* vezénylésével. *Eyssen Tibor* és *Kály Mária* zongorán kísérték a szereplőket.

Anna kir. hercegnő a finn nőkről. 1940 február 26-án *vitéz József Ferenc* és felesége, *Anna hercegnő* a pécsi légoltalmi liga ülésén vettek részt. A hercegnő a finn asszonyok példájára utalva, a magyar nőket a honvédelmi munkában való részvételre buzdította.

A Magyar-Finn Társaság közgyűlése. 1940 február 28-án, a Kalevala napján tartott évi közgyűlésen *Nagy Emil* elnöki megnyitója után *Zsirai Miklós* „A Kalevala népe” című előadása, majd a szokásos hivatalos előterjesztések és a részletes tisztújítás megejtése következett.

Kodolányi János a finnekről. A Turul Bajtársi Szövetség 1940 február 9-én a pesti Vigadóban Kodolányi-estet rendezett. Ezen megjelent *Erik Lönnroth*, a helsinki egyetem rektora, hogy meghallgassa a neves író előadását finnországi élményeiről. Az Egyetemi Énekkarok finn dalokat énekelték. — A Magyar Nők Szentkorona Szövetségének 1940 február 21-én rendezett összejövetelén Kodolányi János Finnországról tartott előadást.

Finn-magyar matiné Szegeden. A Finnugor Kulturális Bizottság Magyar Osztálya, a MANSZ, a Magyar-Finn Társaság és a Magyar Vöröskereszt Egylet Szeged-Városi Választmánya 1940 március 10-én a finn Vöröskereszt javára nagyszerű matinét rendezett. Ezen megjelentek és szereplésükkel közreműködtek *Onni Talas*, *Lemmikki Talas*, továbbá *Felvinczi Takács Alice* hegedűművész, *Szűlgyi Szabó Eszter* színművész, *Csekey István*, *Kispál Magda*, a szegedi Egyetemi Énekkar. Finnországról vetítettképes előadást tartott *vitéz Nagy Iván*. *Szent-Györgyi Albert* Nobel-díjas orvostanár az egyharmad kilogramm súlyú Nobel-éremmel az alkalommal a finn nemzet támogatására ajánlotta föl.

A Magyar-Finn Társaság Női Szakosztályának Sibelius-estje. Az 1940 március 12-én tartott összejövetelen *Prahács Margit* „Sibelius, a finnek nemzeti zeneköltője” címen értekezett. Közreműködött *Lemmikki Talas*, aki Sibelius három dalát énekelte el, *A. Felvinczi Takács Alice*, *Dániel Ernő*, aki Sibelius-műveket játszott zongorán. Az elnöki megnyitót *N. Sebestyén Irén* mondta. Zongorán kísérte a szereplő művészeket *Kály Mária*.

A Szabad Egyetem előadássorozata Finnországról. „Finnország és népe” címmel *vitéz Nagy Iván* 1940 február 13-ától kezdve öt héten át vetített képekkel és hanglemezekkel kísért előadássorozatot tartott. Ugyancsak *vitéz Nagy Iván* 1940 január 13-án, a keresztényszocialista központ helyiségében rendezett finn estén ünnepi beszédben ismertette a testvérmézet viszonyait.

„*Finnország lángokban.*” 1940 március végén mutatta be a különböző híradókból összeillesztett filmet a Lloyd. Bevezetőt mondott *vitéz Nagy Iván*. A „Magyar Nemzet” című napilap 1940 március 30-án megjelent száma ezt írja a filmről: „A két bőrt egy rókáról” jellegével előállított gyűjteményes kiadások iránt régi ellenszenvvel viseltetünk, mindamellett tekintettel a finn testvérnépre, ez alkalommal a szokottnál több érdeklődéssel fordulunk e film felé. Nem mi vagyunk tehát a hibásak, ha nem tudunk elismeréssel nyilatkozni... A meglehetősen rendszertelenül és invenciótlanul összeválogott képsor még a megtörtént események varázsával sem tud olyan elhíhetőt lenni, mint egy közepesen sikerült műteremfilm. Az üzleti rezon nem jogosít fel ilyen filmek gyártására.” A bírálót írta: ppp. Végre egy bátor és őszinte hang!

Finn-magyar matiné Szolnokon. A Finnugor Kulturális Bizottság Magyar Osztálya, a Magyar-Finn Társaság, a MANSZ szolnoki csoportja, a Verseggy Ferenc Irodalmi Kör és a Népművelési Bizottság 1940 március 31-én a finn Vöröskereszt javára finn-magyar matinét rendezett. „Szuomi lelke” címen *Csekey István* tartott ünnepi beszédet. Bemutatásra került „A mai Finnország természeti szépsé-

gei és gazdagságai" című hangosfilm. Finn dalok, zeneművek, költemények szerepeltek még a műsoron.

A *Corvineum Országos Magyar Ifjúsági Társadalmi Egyesület Néprokonsági Bizottságának néprokonsági hete*. Az 1940 április 1—7-e között rendezett néprokonsági hét záróünnepélyen, április 7-én, a pesti Vigadóban *Uzdóczy-Zadravec István* mondotta az ünnepi beszédet, melyben a Kalevala hősei és a magyar történelem hősei közt vont párhuzamot. *Onni Talas* finn követ megköszönte a magyar társadalom áldozatkészségét, melyet a finn testvérmemzetnek nyújtott támogatásával tanusított. Az ünnepséget a budapesti rádió is közvetítette.

A *mohácsi gimnázium finn ünnepélye*. 1940 április 21-én a mohácsi városi gimnázium Kisfaludy Károly Önképzőköre jól sikerült ünnepélyt rendezett. A finn himnusz után *Gaal Endre* tanár üdvözlő beszédet mondott. *Eino Leino* „Turáni csatabárd” című költeményét (*Vikár Béla* fordításában) *Giyei Iván, Bárd Miklós* „Az ősi dal” című versét pedig *Karácsony Nándor* szavalta. *Prasch Béla* a turáni eszméről értekezett. *Virányi Elemér* felolvasta *A. Gallit* író „Ősapánk földje” című regényének maga fordította szemelvényét. *Sibelius* „Valse triste”-jét *Szőnyi László* zongorázta. *Kasics Ilona* énekművész nő *Sass Dezső* zongorakisérétevel *Melartin* dalokat énekelt. *Németh Ferenc* a Kalevaláról olvasott föl. *Gombos László* „Lemminkeijnen anyja” című jelenetét a gimnázium tanulói meglepő művészi készséggel játszották. (Lemminkeijnen anyja: *Marosy Eteleke*, Észak Urasszonya: *Haydan Magda*, Regös: *Vas Lvia*, Tölgy: *Kecskés Ilona*, Ut: *Wanke Ferenc*, Hold: *Czigler Stefánia*, Nap: *Bartók Kornélia*.) A gimnázium énekkara *Pacius-Vikár* „Finn dalát” és a nemzeti himnuszokat énekelt.

A *Keresztény Eszperantó Liga* 1940 április elején jól sikerült finn estet rendezett. Ezen *Bereczky Albert* mondott bevezető beszédet, *Lendvay Ferenc* nagy hatással adott elő finn és magyar költők eszmeileg rokon verseiből. *Balkányi Pál* előadása után *Szathmáry József* finn novellát, *Hamvay Zoja* pedig verset adott elő.

A *Budai Ifjúsági Luther Szövetség* 1940 április 20-án *Onni Talas* fővédnökségével finn-magyar estét rendezett, az I. ker., Szilágyi Erzsébet leánygimnáziumban. Az ünnepélyen számos egyházi és közeleti személy jelent meg.

A *Lafontaine Társaság Runeberg-ünnepélye*. 1940 május 8-án, a Pátria Klub helyiségében tartott ünnepi ülésen *Faragó József* „Runeberg, a finn Vörösmarty” címen mutatta be értékes tanulmányát. (L. Turán, 1940, II. szám.) Runeberg költeményeit *Bán Aladár*, *Geréb László* és *Vikár Béla* fordításában *Somody Pál* szavalta. *Lemmikki Talas* Runeberg dalokat énekelt, *Kály Mária* zongorakiséréteivel.

Mányoky Vilma finntárgyú előadásai és *Lotta-kitüntetése*. *Mányoky Vilma* a MÉP keresztény közszégi pártjának helyiségében 1940 január 15-én „A finn nők a honvédelem szolgálatában” címen tartott időszerű érdekléssel bíró előadást. Az Egyesült Női Tábor rendezésében, a Magyar Asszony Kongresszussal kapcsolatban 1940 március 7-én, az Uránia színházban vetítettképes előadást és filmbemutatót tartott a finn *Lotta Svärd* Egyesületről és a finn nemzetőrsegről. Ez alkalommal a bevezető beszédet *Nagy Emilné Göllner Mária* mondotta. A Magyar Nemzeti Kultúregyesület 1940 április 15-én tartott irodalmi délutánján pedig „Karjalai emlékek” címen olvasott föl.

Mányoky Vilma immár egy évtized óta tevékenykedik a finn-magyar kulturális kapcsolatok fejlesztése érdekében. Munkásságának méltó elismerése, hogy a finn *Lotta Svärd* Egyesület *Fanni Luukkonen* központj elnöknő és *Irma Turunen* titkár aláírásával ellátott meleghangú levélben értesítette, hogy 1940 július 29-én, az évi közgyűlésen, a központi elnökség előterjesztésére az egyesület külföldi pártolótagjává választotta. Fáradhatatlanul tevékenykedő tagtársnőnk munkásságára jellemző, hogy az 1940 év első felében 14 előadásban ismertetete, különböző helyeken és alkalmakkor, a finn nők honvédelmi szerveztségét.

Ispánovits Sándor finntárgyú előadásai. 1940 január 25-én a MÉP Keresztény Községi Pártjának budapesti VI. kerületi szervezetében „Finnország” címen adott elő. — Az Országos Postás Zene- és Kultúregyesület 1940 január 30-án rendezett finn kultürestjén „Az ezer tó országa”, majd „A finn nép és kultúrája” címen tartott vetítettképes előadást. Ezen az estén *Worschitz Oszkarné* finn verseket szavalt, *Szalay Eszter* finn dalokat énekelt. A Postás Zenekar a nemzeti himnuszokat játszotta, a Posta Műszaki Tisztviselők Dalköre *Pacius* finn dalát énekelt. — A „Budapest” Sportegyesület 1940 március 6-án tartott összejövetelén „Az ezer tó országa”, majd „A finn nép” címen szerepelt vetítettképes előadással.

Éz alkalommal *Király Terecsike* finn dalokat énekelt. — A sárvári Iskolánkívüli Népművelési Bizottság finn estélyén 1940 március 9-én ugyancsak bemutatta vetített képeit. Rajta kívül *Sziji Rezső* a finn költészetéről beszélt. Finn népdalokat énekelt *Vathy László* és *Permayér Ili*. A finn költők verseit előadta *Keller Ferenc*. — A VOGÉ MAV BBI helyicsoportjának 1940 március 30-án tartott kultúrtestéjén is bemutatja *Ispánovits Sándor* a fönt említett vetített képeket. — Nagy örömmünkre szolgál, hogy *Ispánovits Sándor* a Kárpátaljai Magyar Kulturális Egyesület munkácsi csoportjában 1940 április 6-án is szólhatott, vetített képei bemutatásával északi testvéreinkről. Rajta kívül *Högyész Márta* elszavalta *Madai Gyula* „A finn testvérekhez” című költeményét, az állami tanítóképző énekkara finn népdalokat énekelt, *Höffner Erzsébet* pedig *Uno v. Schrowe* „Adj Isten, magyar!” című versét, *Lucza Margit Severi Nuormaa* „Az északi fény” című költeményét szavalta. *Sibelius Valse triste*-jét és *O. Merinanzo* „Mä oksalla ylimällä” című dalát *Kulmann Éva* zongorán játszotta. — A Kelenföldi Kaszinó 1940 április 15-én tartott összejövetelén „Finnország fö'dje és népe” címen tartott előadást.

Finn nyelvtanfolyamok Pozsonyban. *Feigler Otmár*, a pozsonyi szlovák egyetemi könyvtár titkára az 1939/40. tanévben is folytatta a finn nyelv tanítását, megpedig két tanfolyamon is. Az egyiknek hallgatói a magyar gimnázium növendékei voltak. Ez már a 11-ik tanfolyam, 1929 óta. A másik tanfolyamot a szlovák egyetem magyar szemináriumában tartotta. A 11-ik finn diáktanfolyam 26 gimnazistával és 6 tanítójelölttel indult meg. Bár bizonyos kedvezőtlen körülmények merültek föl (a tanulók szülőikkel Magyarországra jöttek, képesítő és egyéb vizsgák közeledtek, a kemény tél miatt szénzünet volt), a hallgatók közül a szívósabbak mégis kitartottak az év végéig. A pozsonyi finn diáktanfolyam érdekessége abban rejlik, hogy Magyarországon eddig még egyetlen középiskolában sem sikerült ilyen szervezni. *Feigler Otmár* már 14-ik éve folytatja ezt a tevékenységet Pozsonyban, előbb a csehszlovák, most meg a szlovák állami főhatóság idején. Kb. 200 tanítványa volt ezalatt, akik északi szomszédállamunkban a finn-magyar népközösség tudatos hirdetőivé lettek. A szlovák egyetem magyar szemináriumában az 1939/40. tanévben 9 magyarszakos tanárjelölt hallgató jelentkezett a finn tanfolyamra, a kari dékán engedélyével. Mint művelődéstörténeti érdekességet említjük meg, hogy 1938-ban *Feigler Otmárnak* esélyei voltak arra, hogy a pozsonyi csehszlovák egyetemen elnyeri a finn lektori állást. A finn nyelv ismertetésének nehéz munkáját *Feigler Otmár* önzetlenül, díjazás nélkül végzi.

A kúnszentmiklósi „kamenai baba“

1939-ben olyan hírek keltek szárnyra, hogy Kúnszentmiklóson egy ház bontása alkalmával a honfoglaló magyaroktól, vagy esetleg a később betelepült kúnoktól származó kőszoborra találtak, úgynevezett „kamenai babára“. Tudvalévő, hogy az e néven ismert szobormaradványok a maguk idejében elhunyt kiválóságok sírján állottak és mintegy az illetőt személyesítették meg. Középkori okmánytarunkból ismeretes néhány olyan adat, amely szerint voltak nálunk is „kamenai babákkal“ díszített kurgánok. Ezideig azonban egyetlen egyet sem sikerült ezek közül a sírszobrok közül megtalálnunk. Érthető, hogy az említett hírek igen nagy érdeklődést váltottak ki a legszélesebb körökben.

Mivel ezek a hírek legutóbb már egy — a nagyközönségnek szánt és igen elterjedt — munkában komoly formában napvilágot láttak, szükségesnek tartom, hogy *Hillebrand Jenő dr.* magyar nemzeti múzeumi igazgató úr írásbeli felvilágosítása alapján olvasóink tájékoztatására közöljem a következőket: A kérdéses leletet *Fettich Nándor dr.* egyetemi magántanár a helyszínen megvizsgálta és kétséget kizáró módon megállapította, hogy a lelet nem „kamenai baba“, hanem középkori, címerrel díszített síremlék.

Bendefy László

NÉPROKONSÁGI SZÉPIRODALOM:

Kalevala, harmadik, népies kiadás, Vikár Béla fordítása.

Kalevipoeg, az észtek nemzeti eposza, Bán Aladár fordítása.

E. Leino: Tavaszünnepi dalok, Finn balladák. Fordította Somkuti.
(Olcsó Könyvtár.)

Északi fény, finn költők versei magyarul. Fordították Vikár Béla és munkatársai.

Uráli dalok, Bán Aladár eredeti és fordított költeményei.

Napnyugati madarak, Képes Géza versfordításai (finnből és észtből is).

Bolgár költők antológiája, Boikliev Dimo fordításai.

Erkko: Ajno. Színmű. Fordította Somkuti. (Olcsó Könyvtár.)

A. Kivi: A pusztai vargáék. Népvígjáték. Fordította Somkuti. (O. Kvtár.)

J. Linnankoski: Dal a tűzpiros virágról. Finnből ford. N. Sebestyén Irén.
Menekülés. Fordította N. Sebestyén Irén.

A. Gailit: Tenger. Észtből fordította Virányi Elemér.

A. Kivikas: Lápvirágok. Észtből fordította Virányi Elemér.

M. Metsanurk: Beront az élet. Észtből fordította Bán Aladár.

H. Tammsaare: Az erdőárki gazda. Észtből fordította Bán Aladár.

F. Tuglas: Végzet. Észtből fordította Virányi Elemér.

E. Wilde: A hegyfalvi tejesember. Észtből fordította Bán Aladár.

Hús bolgár novella. Fordította Vásárhelyi Pál.

NÉPROKONSÁGI SZAKIRODALOM:

Bartucz Lajos: A magyarság antropológiája.

Bán Aladár: A finn nemzeti irodalom története. (Szent István könyvek.)

Cholnoky Jenő: Körösi Csoma Sándor. (Most jelent meg.)

Csekey István: Északi írások.

Isirkoff: Bulgária.

Kodolányi János: Suomi titka.

Kogutowicz—Teleki: Finnek, észtek.

Ligeti Lajos: Az ismeretlen Belső-Ázsia. (Most jelent meg.)

Mezey István: Az igazi Japán.

Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása.

Pósta Béla: A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben.

Szentgáli Antal: Szibéria.

Felvinczi Takács Zoltán: Buddha útján a távol keleten.

Virányi Elemér: Észtmagyar művelődéstörténelmi kapcsolatok.

„ „ Fejlődéstani szempontok az észti irodalomban.

„ „ A finn és észti közoktatásügy szervezete.

„ „ Nemzeti hagyományaink és az új magyar öntudat.

Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk.

„ „ Jugria.

*

A Turáni Társaság kiadóhivatalában kedvezményes áron kaphatók a Turán c. folyóirat régi évfolyamai (1913, 1917, 1918, 1921—1939).